

GRAMATICA ROMÂNEASĂ

DE

PETRU M. CAMPEANU

Dr. de Filosofie, fost profesor de Filosofie și de Dreptul natural la Academia din Iași, Director la Gimnasiu, Provisor la Internatul academic și Bibliotecar la Universitate.

EDIȚIUNEA A DOUA

PRELUCRATĂ DIN NOU CU UN ADAUS LA GRAMATICA GENERALĂ ÎN CARELE SE CUPRIND PE SCURT :

I. Uă trătare filosofică despre originea limbii omenesci.

II. Clasele generale, în cari se împart limbile vechi și noue, după modul cu carele se exprimă într'însele relațiile, ce ideile minții le au unele cu altele în eugetare și vorbire.

III. Clasele generale, ale obiectelor, despre cari spiritul omenesc a putut să-și formeze, la început, succesiv atât ideii cu mintea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte [limbă] prin sensibilizarea aceloră.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI.

1880.

67371 sublet

GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

DE

PETRU M. CAMPEANU

Dr. de Filosofie, fost profesor de Filosofie și de Dreptul natural la Academia din Iași, Director la Gimnasiu, Provisor la Internatul academic și Bibliotecar la Universitate.

141208

 EDIȚIUNEA A DOUA

PRELUCRATĂ DIN NOU CU UN ADAUS LA GRAMATICA GENERALĂ ÎN CARELE SE CUPRIND PE SCURT:

I. Uă trătare filosofică despre originea limbii omenesci.

II. Clasele generale, în cari se împart limbele vechi și noue, după modul cu carele se exprimă într'insele relațiile, ce ideile minții le aū unele cu altele în eugetare și vorbire.

III. Clasele generale, ale obiectelor, despre cari spiritul omenesc a putut să-și formeze, la început, succesiv atât ideii cu mintea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte [limbă] prin sensibilizarea acelorora.

I A Ș I.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI.

1880.

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cote 71879
Inventar 141208

Catalog No. 494
Biblioteca No. 3
Etajeră No. 23

1956

B.C.U. Bucuresti

C141208

4R-5

PRECVËNTARE

la

EDIȚIUNEA II.

Gramatica aceasta — Edit. I. — a fost destinată pentru scoalele publice, și anume pentru clasele de gradul al II., apoi tot pentru d'însele a fost ea încuviințată și de autoritatea superioară școlastică și publicată după aceea — 1848 — cu spesele statului, prevăzute prin budgetul scoalelor publice, în fie-care an, parte pentru tipărirea cărților didactice, parte pentru premiile școlastice, parte și pentru procurarea diferitelor genuri de cărți științifice și literare destinate de a completa Biblioteca Academiei. Pe atunci adevărat în Gimnaziul din Iași, ce era unicul în tot Principatul, și împărțit numai în șase clase, pe lângă celelalte obiecte de învățatură preserise prin Regulamentul școlastic, se propunea și următoarele încă, adevărat: Gramatica rom. Retorica și Poesia, (*bine ar fi. ar fi chiar și de dorit, ca Retorica și Poesia să se învețe și astăzi încă în clasele superioare ale Liceelor*). — Motivele ce m'au îndemnat pe mine atunci, ca eu pe lângă funcțiunile publice, ce le aveam în sfera școlastică, să mă ocup și cu prelucrarea unei gramatice românești; scopul la carele tindeam printr'înșă, cauza, pentru carea în prelucrarea ei am aplicat metoda analitică ș. a. toate acestea, dic, le am expus pe larg în precuvântarea de la Edițiunea I. Edițiunea aceasta a doua, nefiind ea destinată pentru scoale, ca înainte, s'a putut prelucra și mai liber și mai pe larg, de cât aceea, de almintrelea și într'înșă încă tot metoda analitică s'a aplicat. — În Edit. I. n'am indicat baza împărțirii principale a Gramaticii, aci însă o indic: eu adevărat având de asemenea bază idea limbii și a vorbei [a ambelor, dic,

atât în genere, cât și în specie luate], în două părți principale împart Gramatica: în una adevă generală și alta specială, tratând în cea generală despre limbă și vorbă în genere, sau despre limba și vorba omenească, ear în cea specială despre limbă și vorbă în specie, sau despre limba și vorba românească, ca despre uă limbă și vorbă în specie națională. — V. la Introducere nn. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14.

Dacă toate națiunile, [sau popoarele] din lume, fără excepție de rasă și seminție, sunt și trebuiesc considerate ca niște fiice ale omenirei sau ale genului omenească, prin urmare și ca niște surori între d'insele, din cauză, că toate tot aceeași natură omenească, precum și tot aceleași legi naturale și originale, adevă rațional-intelectuale, rațional-morale, rațional-legale și estetice aū de la Autorul Naturei, numai pușin și tot aceleași datorințe și destinații originale, adevă, *antēū* de a cunoaște și iubi pururea *adevărul*, precum și tot ce *în adevăr* și *prin adevăr* este bun, drept, moral, onest, perfect, frumos, sublim, uman și divin; *al doilea*, de a lucra pururea conform cu legile rațional-intelectuale, rațional-morale, rațional-legale și estetice, și în fine *al treilea*, de a se simți toate fericite, cugetând, vorbind, lucrând, în scurt viețuind în modul acesta. Dacă, dic, toate națiile din lume, după natura, legile, datorințele și destinațiile lor cele naturale, originale și raționale așa se consideră: atunci nici limbele lor sau limbele naționale încă, nu pot să fie altmintrelea considerate de cât earăși numai ca niște fiice ale limbei omenești, prin urmare și ele tot ca niște surori între d'insele, din cauză, pentru că și ele, toate, tot din aceleași elemente originale și constitutive sunt compuse, din carile și însași limba omenească, mama lor, și tot prin aceleași organe, și după aceleași legi aū fost compuse dintr'insele la nascerea sau formarea lor primitivă, prin carile adevă organe și după cari adevă legi și ea însași a fost compusă la nascerea sau formarea sa primitivă. În fine pentru că și ele încă toate, tot uă destinație aū de la Autorul Naturei, adevă de a se manifestă printr'insele [*în sinul națiilor ce le vorbesc*] pururea adevărul, precum și tot ce *în adevăr* și *prin adevăr*, este bun, drept, moral, onest, perfect, frumos, sublim, uman și divin. Și în fine de a contribui, de asemenea, toate de-uă-potrivă la cultura și perfecția lor intelectuală, morală, legală, socială, estetică și națională, în scurt la prosperitatea și fericirea omenirii ce s'a naționalizat în lume prin spititul omenească în diferite și nenumerate moduri.

Eată în scurt natura, legile, datorințele și destinațiile ce le aū toate națiile în lumea aceasta, ca niște fiice ale omenirii; eată în scurt natura și destinația ce o aū și limbele naționale încă, ca niște fiice ale limbei omenești, precum tot-uă-dată și ca niște organe naturale, genuine și proprie ale spiritului omenească, ce succesiv s'a naționalizat pe sine — așa dicând — în sfera omenirii

în diferite și nenumerate moduri. [*v. la Introducere nn. 4, 5, 6, 7, precum și în adausul făcut la Gramatica generală. I. Elementele originale și constituție ale limbei omenesci, precum și nascerea sa și formarea ei primitivă dintr'insele, ad. originea ei; II. clasele generale în carile se împart limbele naționale atât cele vechi, cât și cele noue, după modul cu carele se exprimă într'insele relațiile ce le au ideile minții, unele cu altele, în cugetare și vorbire*].

Luare aminte. De și la formarea unor cuvinte ce am voi să le luăm astăzi din limba latină, avem casuri de analogie într'a noastră, d. e. *rugăciune*, din rogatio, rogatione (abla s); *închinăciune*, de la inclinatio, inclinatione; *plecăciune*, de la plicatio, plicatione; *înțelepciune*, de la intellectio, intellectione; *stricăciune*, de la extricatio, extricatione, ș. a. [*v. mai gios principiul analogiei tot în precuv. aceasta*] totuși, fiind că gustul estetic, ce în decursul timpului s'a dezvoltat la poporul român prin cultura minții și a fantasilor, nu permite ca să mai formăm cuvinte din limba latină în modul acesta, ad. d. e. *ediciune*, din editio, editio, *definițiune*, din definitio, definitio; *direpciune*, din directio, directio; [ad. ca *înțelepciune*, din intellectio, intellectione]; sau după analogie și pentru că earăși formarea lor cu terminația : *tiune*, d. e. *editiune, definițiune, direcțiune* [ad. după *Etimologistii extremi, despre cari se va vede mai gios*] nu se potrivește cu caracterul limbei românesce: de aceea pene când ortografia noastră nu va fi stabilită într'un mod definitiv, eă aplic asemenea cuvinte și cu *ție*, d. e. *edîție, definiție, direcție* și cu *țiune*, d. e. *edițiune, definițiune, direcțiune*, ș. a. mai ales că această specie de cuvinte s'a și introdus acum cu ambele terminațiuni, atât în vorbire cât și scriere. Apoi vedem că și în limba italiană încă nă idee se poate exprima prin un cuvânt ce are mai multe terminațiuni, fôră ca cineva să esite al aplica. acum cu una, acum cu alta dintr'insele, d. e. *moralită, moralitate, moralitate, moralizzazione*. — De altmintelea modul scrierii cuvintelor derivate și derivabile din limba latină se poate vedé în Gramatica specială la Cap. III. sect. II. —

În ediția aceasta am prelucrat, din nou, atât partea generală a Gramaticii, cât și Analitica generală de la partea ei cea specială, afară de aceea și pronumele încă, acărora materie nu e ușor de tratat în limba română sau supus unei cercetări analitice. Însuși modul de a determină sau de a articula substantivele masculine, feminine și mixte diferă cu totul de cel aplicat în Ediț. I. Apoi la Gramatica generală am făcut și un adaus, în carele se expun: *I. Elementele originale și constitutive ale limbei omenesci, precum și nascerea sa și formarea ei primitivă dintr'insele, adică originea ei; II. Clasele generale în carile se împart limbele naționale atât cele vechi, cât și cele noue, după modul cu carele se exprimă într'insele relațiile ce le*

aū ideile minții, unele cu altele, în cugetare și vorbire. III. Clasele generale ale obiectelor despre carile spiritul omenesc își poate forma idei cu mintea sa, precum și cuvinte [limbă] prin sensibilizarea lor saū prin întruparea fie-cărei idei câte cu unul, două saū mai multe sonuri articulate. Trebuie însă să spun aci adevărul și să mărturisesc, că în prelucrarea edițiunii acesteia nu pușină dificultate am întâmpinat la aplicarea ortografiei noastre multiple de astăzi; întrebându-mă însă despre cauza unei asemenea dificultăți, nu-mi pot da în scurt alt răspuns, de cât numai că aceea de acolo vine, pentru că noi pe lângă tot progresul ce l-am făcut pên'acum în cultura noastră națională, încă tot nu putem dice, că în limba și Grammatica noastră numai uă singură ortografie avem, cum bunaoară pot să dica toate cele-l-alte națiuni civilizate că o au în ale lor. Ci noi nu numai cei-ce locuim în diferite țeri romănescei, ci și înșiși aceea ce locuim în una și aceeași țară, d. e. aici în România, unii scriem aceleași cuvinte într'un mod, alții într'alt mod, de și însă neînțelegerea în privința ortografiei datează la noi mai cu samă din timpul, în carele am început a scrie cu literele latine, ca cu cele avitice saū proprie ale noastre. Totuși confusia saū anomalia de astăzi nu datează decât numai de când în sfera ei au apărut două principii diametral—opuse unul altuia, saū de când s'a iscat cearta, și s'a încins lupta între Fonetistii extremi și Etimologistii extremi în privința modului scrierii cuvintelor derivate și derivabile din limba latină; căci

1. Fonetistii extremi basați numai pe rostire aū de principiu, ca în scriere nici-de-cum să nu se iee în considerație etimologia saū derivația cuvintelor, ci numai rostirea lor; de aceea ei îndată ce s'aū format asemenea principiu aū și început a scrie, d. e. *rumîn, pine, cine, mine, cind, laudind, văzind*, ș. a. pe temeiū, că poporul român așia rostesc cuvintele acestea, și altele ca acestea, pretutindenea. Ba ei încă și cu istoria în mână vreaū să dovedească, că rumîn eară nu romăn, trebuie să scriem; însă ori cât s'aū opintit ei într'u a susține asemenea principiu, nu 'l aū putut susține, de aceea mai toți cei ce'l adoptaseră la început, l-aū părăsit în urmă cu totul, făcându-se fonetisti moderați, din extremi ce erău mai 'nainte, [cum se va vedé mai gios]. Dup'aceea se scie, că în dife-

rite locuri aceleași cuvinte se rostesc în diferite moduri, în cât dacă ele, conform cu principiul de mai sus, s'ar aplică în scriere întocmai după cum ele se rostesc în vorbire, nici-ua-dată n'am puté avé uă limbă națională gramaticală, ci numai diferite provincialisme sau jargonuri atât în vorbire cât și scriere. Așia d. e. în partea de dincoace de Milcov a României, adevă în Moldova, se vorbesc de comun : *chiatră, chept, chicior, chele, chiron, ghine, alghină, jin, hiū, hiūă și hiică, [hijo, hija în limba span.], ș. a.* ; totuși toți cei-ce seiu a scrie într'insa, scriu corect, adevă : *peatră, pept, picior, pele, piron, bine, albină, vin, fiū, fiūă s. fică [filius, filia lat].* Nu însé tot așia se urmează și în partea de dincolo de Milcov a României, căci într'insa provincialismul se aplică cam de comun și în scriere, făcendu-se aceasta firesee nu din nesciință, ci numai prin uă deprindere greșită și deci neexcusabilă. Mai cu toți scriu acolo : *pâine, pâini, căine, căini, mâine, ș. a.* dup'aceea : case *noi, cărți noi, porți noi, mesuri noi, legi noi, instituțiuni noi, s. a.* în loc ca să serie și ei corect asemenea cuvinte, sau ca toți ceia-l-alti Români, adevă : *pâne, pâni, câne, câni, mâne, ș. a.* precum și : case *nouē s. noue, cărți noue, porți noue, mesuri noue, legi noue, instituțiuni noue, ș. a.* mai ales că scrierea unor asemenea cuvinte în modul acesta e conformă : a) cu rostirea lor cea mai bună, b) cu toate cărțile noastre cele vechi și bisericesci, ba c) și cu însași originea lor latină, căci d. e. pâne, câne se derivă din *pane, cane, lat. [abl. s.], mâne* din *mane, lat. [adv. s.]* eară nu din *paine, caine, maine*, ce nu sunt nici lat. nici rom. ; tot astfel și : case *noue, cărți nouē, porți noue, mēsuri noue, legi noue, instituțiuni noue, s. a.* se derivă din : *casae novae [nu novi], cărți noue* din *chartae novae, [nu novi], porți noue* din *portae novae [nu novi], mēsuri noue* din *mensurae novae [nu novi], legi noue* din *leges novae [nu novi], instituțiuni noue* din *institutiones novae [nu novi], s. a.* Și în adevăr, dacă adiectivul masculin nouă, [novus lat] are la plur. noi [novi lat], și tot astfel se aplică și în vorbire și în scriere, ad. d. e. primari *noi, stilpi noi, pari noi, ș. a.* și earăși dacă adiect. fem. *nouă [nova lat]* are la plur. *noue [novae lat]*, atunci tot așia ar trebui să se aplice și el atât în vorbire cât și scriere, sau cel pucin în scriere, adevă : case *noue, cărți noue, porți noue, mēsuri noue,*

legi *noue*, instituțiunii *nove*, ș. a. concordând adecă substantivul cu adiectivul seü în gen și număr, căci altmintrelea fiind subst. de genul feminin, ear' adiectivul de cel masculin [ca d. e. în: case *noï*, cărți *noï*, ș. a.] prin aplicarea lor în modul acesta se nasce uă discordanță între subst. și adiect. ce e incompatibilă nu numai cu regulile concordanței gramaticale, ci și cu inasași natura și caracterul limbei românesci âncă. — Tot aci ne permitem a mai face uă scurtă luare-aminte: se seie, de-comun, că în partea de dincoace de Milcov a României, ad. în Moldova, *ab immemorabili tempore*, se aplică atât în vorbire, cât și în scriere cuvintele: *posesie* sau *posesiune* și *posesor*, derivate din *possessio*, *possessione* și *possessor* lat, avënd înțelesul: a posedă — sau a stăpâni un pământ sau un ogor, numai pentru usufructul lui, *possidere agrum ususfructus causa*; ear' în partea de dincolo de Milcov se aplică în locul acestora, și tot cu înțelesul lor, cuvintele: *arendă*, *arendăș*, derivate din *ârenda*, *ârendăs*, ungurescū. Adevêrul acesta cunoscut în toată claritatea sa, se întrebă acum: care din cuvintele acestea, ar avē dreptul atât după legile raționale nationale, cât și după sîmțul comun și cel national, de a fi primite ca cuvinte românesci nu numai în Dictionariul nostru, ci și în viața noastră practică ancă [mai ales în epoca culturii noastre cei nationale], cuvintele adecă: *arendă*, *arendăș*, ce sunt *maghiare*, *hunice*, *scitice*, adecă absolut străine, sau cuvintele: *posesie* sau *posesiune* și *posesor*, ce sunt *române*, *latine* ad. *avitice* sau proprie ale noastre? Dacă mintea sănătoasă ne spune, eară sîmțul national ne împune, ca să mărturisim adevêrul acesta cu fapta și cu cuvântul, adecă și în lucrarea și în vorbirea noastră, pentru ce atunci *âmbrățișem* cu atâta căldură cuvintele străine: *ârenda*, *ârendăs* în viața noastră practică, și pentru ce atunci *imbrâncim* cu atâta despreț cuvintele noastre *avitice*, ad. *posesie*, *posesiune* și *posesor*? — Intreb: unde e aci logica sau judecata rațională, unde iubirea națională, adecă împlinirea cu iubire a uneia din datorințele noastre cele naționale? — După această mică abatere de la obiectul ce trățez aci, mă întorc earăși înapoi la dînsul.

Fonetiștii extremi, basați pe principiul lor, au următoarea ortografie, adecă:

a) Eî vreaū ca sonul obscur lung al vocalei cirilice ѣ să se

însemneze numai prin î d. e. pîne, cîne, mîne, ș. a. De asemenea și sonul obscur scurt al vocalei ciril. Ъ numai prin ă, d. e. rău, tău, său, vād, ș. a.

b) Ei vreau să se scrie cu lit. z, toate cuvintele în acărora rostire sonul ei se aude, d. e. buză, muză, muzică, cauză, bază, cred, crezi, vād, vezi, ș. a. Tot modul scrierii Fonetistilor extremi se va vedé mai gios pus în paralelă cu al Etimologistilor extremi.

2. Etimologistii extremi basându-se numai pe etimologie sau derivație, au de principiu, ca în scriere nici-de-cum să nu se iee în considerație rostirea cuvintelor, ci numai derivația lor latină, [dacă adecă ele sunt derivate din cele latine]; de aceea și ei încă îndată ce ș'au format asemenea principiu, au început a scrie, d. e. *basirica* [d. basilica, lat], *scaimbare* [d. cambiare ital. s. cambire lat], *mente*, *dente*, *lente* [abl. d. mens, dens, lens, lat]. Tot astfel și: *bene*, *vene*, *mene*, *tene*, *sene*, ș. a. pe temeiu că cuvintele acestea și toate câte seamănă cu dișele așa trebuie scrise spre a se puté dice, că sunt bine scrise ad. după derivație sau conform cu originea lor. Ori cât însé și ei încă s'au opintit întru așa puté sustiné principiul, nu și-l-au putut sustiné, din care cauză earăși, mai toți cei ce'l adoptaseră la început, l-au părăsit în urmă cu totul, făcându-se Etimologisti moderați din extremi ce erau mai înainte [cum se va vedé mai gios]. După aceea se scie earăși, că nu toate cuvintele ce le aplicăm astăzi în vorbire, sunt de origine latină, ci multe dintr'însele sunt de origini cu totul străine, soartă ce limba română o are comună nu numai cu surorile sale neulatine, ci și cu toate cele-l-alte limbi europene de astăzi; căci nici-una dintr'însele încă nu se poate laudă, că e pură sau neamestecată cu elemente eterogene. Afară de aceea, spre a puté cunoasce derivația tuturor cuvintelor, ce le avem astăzi în limba noastră, ar trebui să avem la îndemână atât un glosariu, cât și un dicționariu bun etimologic, în carile adecă s'ar află însemnată derivația fie-cărui cuvânt, însé noi un asemenea glosariu și un asemenea dicționariu n'avem; dar apoi tocmă de le-am și avé, nimic nu ne-ar folosi în privința diferitelor ortografii ce le avem; căci, d. e. voind să scriem bine românește, adecă conform atât cu rostirea cea mai bună a cuvintelor, [ce se va vedé mai gios la principiul fonetismului moderat], cât și

cu simplitatea și eufonia limbei, nu putem să scriem după derivație în sensul Etimologistilor extremi, precum și earăși voidnd să scriem după derivație în sensul lor, nu putem să scriem bine românesc, adevăr ce n'îl arată foarte lămurit cuvintele următoare, scrise toate conform cu rostirea lor cea mai bună, ad. d. e. oame-nii, domnii, părinții, frații, mintea, sciința, ființa, credința, putința, biserica, schimbarea, bine, vine, prin mine, de la tine, în sine, nici-nici, cine, ș. a. cuvinte dic, ce după Etimologistii extremi ar trebui să se scrie în următorul mod, adică *ominili, domnili, parentili, fratile*, adică de la: *homines illi, domini illi, ș. a.* Dup'aceea: *mentea, scientia, fientia, credentia, potentia, basirica, scăimbarea, bene, vene, pre in mene*, de la *tane*, în *sene, nece-nece* [d. *neque-neque* lat], *cene*, ș. a. [de și cine e mai corect scris derivându-se de la *quisne* lat]. Etimologistii extremi deci basați pe principiul lor au în scurt următoarea ortografie:

a). Ei în scriere se țin strict de etimologie sau de derivație, precum se vedu mai sus.

b). Ei în scriere nu admit semne, nici pentru vocale ce au sunori obscure în rostirea cuvintelor, nici pentru consoanele ce au sunori eterogene sau diferite de ale celor latine, ci lasă pe cetitoriu, ca el să cetească și fără semne cuvintele, ce ar avé asemenea sunori în rostirea lor, făcând excepție numai cu vocala *a*, apostrofata [a] aplicabilă în loc de *a* scurt [a] la unele substantive feminine nedeterminate.

c). Unii scriu cu duple, alții cu simple consoane toate cuvintele derivate și derivabile din cele latine, ce sunt scrise cu duple.

d). Ei aplică u întreg la finele tuturor subst. adiect. pronum. și participiile masc. terminate în cons.; îl aplică și la verbele terminate în consoane, nu mai puțin și la art. masc. *l*, încă [lu].—Tot modul scrierii Etimologistilor extremi se vede aci mai gios pus în paralelă cu al Fonetistilor extremi; adică:

Fon. extr. scriu:	Rumîn, ruminul, pine, cine, mină, mina, vină, vina.
Etim. „ „	Romanu, romanulu, pane, carne, man'a, mana, ven'a, vena.
Fon. „ „	Fintină, fintina, tinăr, tinără, eü cind mă văd.
Etim. „ „	fontan'a, fontana, tener, tener'a, eu candu me vedu.

Fon. extr. scriu:	laudind, sezind, văzind, avind, alegind, alegere, sint.
Etim. „ „	laudandu, sedendu, videndu, avendu, allegendu, allegere, sunt.
Fon. „ „	git, vint, pămint, măsură, trăsură, vărsare, supărare.
Etim. „ „	gutt, ventu, pamentu, mesur'a, trassur'a versare, superare.
Fon. „ „	mîncare, cătră, fără, lăcuintă, poartă, moară, ceartă.
Etim. „ „	mancare, cotra, fora, locuinti'a, port'a, mor'a, cert'a.
Fon. „ „	ceară, ceată, ață, față, ghiată, zi, ziuă, ziua, zece.
Etim. „ „	cer'a, cet'a, aci'a, faci'a, ghiaci'a, die, diu'a, diua, dece,
Fon. „ „	zău, aud, auzi, văd, vezi, cad, cazî, zic, zici, bază, bazare.
Etim. „ „	deu, audu, audi, vedu, vedi, cade, cadi, dice, dici, base, basare,
Fon. „ „	cauză căuzare, an, cal, cale, vale, el, cel, acel.
Etim. „ „	caus'a causare, annu, callu, calle, valle, ellu, cellu acellu.
Fon. „ „	acela, apelare, aplicare, cresc, crești, omenesc, omenesti.
Etim. „ „	acellua, appellare, applicare, crescu, cresci, omenescu, omenesce
Fon. „ „	natie, religie, direcție, director, profesor, revisor.
Etim. „ „	natione, religione, directione, directore, professore, revisore.
Fon. „ „	provisor, comisie, dimisie, posesie, succesie, eroare.
Etim. „ „	provisore, commissione, dimissione, possessione, successione. errore.
Fon. „ „	el a comis o eroare, arogant-ă sing. aroganți-te plur.
Etim. „ „	elle a commissu una errore, arrogante m. și f. sing. și arro- ganți m. f. pl.
Fon. „ „	aroganță, violent-ă, sing. violenti-te plu. violentă.
Etim. „ „	arroganti'a, violente m. f. sing., violenti m. f. pl. violenti'a.
Fon. „ „	independent-ă m. f. s. independenti-te, m. f. pl. independentă
Etim. „ „	independente m. f. s. independenti m. f. pl. independenti'a.
Fon. „ „	national-ă s. nationali-e pl. venerabil-ă, s. venerabili-e pl.
Etim. „ „	nationale, m. f. s. nationali, m. f. pl. venerabile m. f. s. vene- rabili m. f. pl.
Fon. „ „	sublim-ă s. sublimi-e pl. particular-ă s. particulari-e pl.
Etim. „ „	sublime m. f. s. sublimi m. f. pl. particulare m. f. s. parti- culari, m. f. pl.
Fon. „ „	am o casă și vreaș să o vind ș. a. ș. a. ș. a.
Etim. „ „	amu una casa si volio se o vendu ș. a. ș. a. ș. a.

Afără de aceste două moduri de scriere [din carile al Etimologistilor extremi a dispărut mai cu totul], mai avem încă alte trei: unul adevărat al Fonetistilor moderați, altul al Etimologistilor moderați, ear' al treilea al Analogistilor, să le vedem deci pe rînd și pe acestea:

I. Fonetistii moderați conduși de un spirit de reconciliare,

sau de împăcarea ce s'ar puté face între fonetică și etimologie, sau derivație, în privința ortografiei, au de principiu: a). *ca cuvintele să se scrie conform cu rostirea lor cea mai bună, ce se face în biserică, în școală și în toate adunările și societățile culte*; b) *ca cele derivate din limba latină să se scrie după derivație sau etimologie, însă totuși numai întru cât scrierea aceea n'ar veni în conflict atât cu rostirea cea mai bună, cât și cu simplitatea și eufonia limbii*. Basați apoi pe principiul acesta, ei ș'au format două reguli generale în privința vocalelor, ce au sonuri obscure în rostirea cuvintelor, ei în privința aceasta, dic:

1. Toate vocalele, ce în rostirea cuvintelor derivate din cele latine, au sonul obscur lung al vocalei cirile $\bar{\alpha}$, să se scrie după derivație, însemnându-se totdeauna cu semnul circumflex ($\wedge$) pus asupra lor, și anume:

a) Voc. a [$\bar{a}$] în cuvintele d. e. *pâne*=pane lat. abl. s., *câne*=cane l., *mână*=manus l., *mâne*=mane l., *lână*=lana l., *câmp*=campus l., *lăudând*=laudando l., *măncând*, contras din manducando l., *grâu*, contras din granum l., *când*=quando, l. ș. a.

b) Voc. e [$\bar{e}$] în cuvintele, d. e. *têner*, *têneră*=tener tenera l., *frâu* contras din frenum l., *fên*=fenum și foenum l., *sedând*=sedendo l., *alegând*=allegendo l., *pêne*=penes l. cu alt înțeles. ș. a.

c) Voc. i [$\bar{i}$] în cuvintele, d. e. *în*=in l., *sîn*=sinus l., *riū*=rivus l., *ris*=risus l., *sîngur*=singulus l., a *ringi* [din dinți]=ringi, l., verb. dep. de a 3 conjug. ș. a.

d) Voc. o [$\bar{o}$] numai în cuv. *fântână*=fontana l.

e) Voc. u [$\bar{u}$] numai în cuv. *sînt*=sunt l., *gût*=guttur l. Când însă cuvintele ce în rostirea lor au acest son obscur, nu sînt de origine lat. ele se scriu numai cu $\bar{i}$, d. e. *pîrgă*, *pîrghie*, *cîrn*, *cîrcen*, *pîngărît*, *scîrbă*, *hîrb*, *cîrpă*, *trîndavie*, *trîntă*, *trînteală*, *tîlcuire*, *îngînfare*=gonfiare în l. ital. și gonfler în cea franc. ș. a.

2. Toate vocalele, ce în rostirea cuvintelor, derivate din limba latină, au sonul obscur scurt al vocalei cirile $\bar{\alpha}$. să se scrie după derivație, însemnându-se cu semnul scurtării [$\sim$] pus asupra lor și anume:

a) Voc. a [$\bar{a}$] în cuvintele, d. e. *casă*=casa l., *masă*=mensa l., *poartă*=porta l., *scară*=scala l., *moară*=mola l., *doamnă*=do-

mina și domna l., bună=bona l., și a. Apoi tot așa se obscurează a clar de rădăcină și în cuvintele românești deduse unele din altele, ca d. e. în bătaie, bătut, din eū bat; cădere, cădut, din eū cad. ș. a. [ad. când a lung de rădăcină se face scurt în cuvintele deduse].

b) Voc. e [ē] în cuvintele, d. e. rău=reus l., sēu=sebum l., tēnēr, tēnēra=tener, tenera l., supērare=superare l., cu alt înțeles vērșare=versare l., cu alt înț. mē=me l. ș. a.

c) Voc. o [ō] numai în cuv. cōtră, contras din contra l., fōră=foras. lat cu alt înțeles; când însă, cuvintele, ce în rostirea lor au acest son obscur, nu sunt de origine lat. atunci vocala ce exprimă într'însele sonul acesta, este numai a cu semnul scurt [ă] d. e. sārăc, sārman, rābdare, tāmăduire, îngăduire, sfātuire, vătămăre vālmașag, ș. a.

L. am. Semnul scurtării pus la finele cuvintelor, atât asupra lui u [ū] precedat de uă vocală întreagă, cât și asupra lui i [ī] precedat sau de uă vocală întreagă, sau de uă consoană, nu obscurează vocalele acestea, ci numai le scurtează, d. e. aū, daū, saū, oū, boū, noū, voū, eī, părințū, frațū, toțū, ș. a.

3. Fonetistii moderati nu scriu cu u scurt [ū] la finele cuvintelor respective terminate în consoane. d. e. cap, om, bun, fac; eară nu capū, omū, ș. a. nici cu duble consoane, d. e. apelare, aplicare, eară nu appellare, applicare, ș. a. Pentru păstrarea rădăcinii ei aplică d cu sidil [d] în toate cuvintele derivate din limba lat. în earile ad. litera aceasta se pronunță ca z, d. e. dic, dici, dice=dico, dicis, dicis, lat; deū=deus lat. cu alt înțeles; dece=decem l. ș. a. Ei aplică diftongii și triftongii și în scriere ca în rostire: tot modul scrierii Fonetistilor moderati se va vede mai gios, pus în paralelă cu al Etimologistilor moderati.

II. Etimologistii moderati primesc în tot principiul Fonetistilor moderati, cu toate acestea în cateva puncturi ei se deosebesc de dinșii, și anume:

1. Cuvintele respective terminate în consoană ei le scriu cu u scurt [ū] d. e. omū, capū, acestū, bunū, laudū, laudatū, laudându cândū, ș. a.

2. Unii vreau ca să se scrie cu simple, alții cu duble con-

soane, d. e. apelare, appellare; aducere, adducere; aplicare, aplicare; oficiu, officiu, ș. a.

3. Ei aplică diftongii și triftongii în următorul mod, ad. *o* în loc de oa, *e* în loc de ea și *ie* în loc de iea, d. e. móră, pórtă, céra, cértă, *ie*, *ieú*, în loc de: poartă, moară, ceară, ceartă, el iea, eú ieaú, eí ieaú, ș. a.

Ei scriu numai cu iune, d. e. natiune, religiune, directiune, ș. a. Tot modul serierii Etimologistilor moderați se vede aci mai gios pus în paralelă cu al Fonetistilor moderați, adecă :

Fon. mod. seriü :	Román, românul, pâne, câne, mână, mâna, vênă, vena.
Etim. „ „	Románü, românulü, pâne, câne, mână, mâna, vênă, vena.
Fon. „ „	fântână, ténér, véd, când, laud, șed, fac, aud, sânt.
Etim. „ „	fântaná, ténérü, vëdü, cândü, laudü, ședü, facü, audü, sânt.
Fon. „ „	ședënd, vëđënd, güt, mësüră, vërsare, supërare.
Etim. „ „	ședëndü, veđëndü, gütü, mësura, vërsare, supërare.
Fon. „ „	cătră, foră, lăcuință, poartă, moară, ceară, ceartă.
Etim. „ „	cötră, föră, löcuință, pórtă, móra, céra, cértă.
Fon. „ „	el iea, eú ieaú, eí ieaú, ață, fată, ghiăț, dic, dicit, dice.
Etim. „ „	elü <i>ie</i> , eú <i>ieú</i> , eí <i>ieú</i> , ația, fația, ghiaciă, dicitü, dicit, dice.
Fon. „ „	causă, caulare, basă, basare, an, cal, el, cel, ael.
Etim. „ „	causă, caulare, base, baseare, anü, calü, elü, cel, aceliü.
Fon. „ „	apelare, aplicare, cresc, crescü, creșee, omenesc, omenesce.
Etim. „ „	apelare, aplicare, crescü, crescü, creșee, omenescü, omenesce.
Fon. „ „	natie și natiune, religie și religiune, director, profesor.
Etim. „ „	natiune, religiune, directore, professore.
Fon. „ „	dimisiune, succesiune și dimisie, succesie, eroare.
Etim. „ „	dimissiune, successiune, eróre.
Fon. „ „	arogant-ă s. aroganți-te plur. aroganță, aroganța (art.)
Etim. „ „	arogante s. m. f. aroganți m. f. pl. aroganță aroganța (art.)
Fon. „ „	violent-ă m. f. sing. violenți-te m. f. pl. violentă-a (art.)
Etim. „ „	violinte m. f. s. violinți m. f. plur. violință-a (art.)
Fon. „ „	independent-ă m. f. s. independenți-te m. f. pl. independentă-a,
Etim. „ „	independinte m. f. s. independinți m. f. pl. independință-a,
Fon. „ „	national-ă m. f. s., nationali-e m. f. pl., venerabil-ă m. f. s.
Etim. „ „	nationale m. f. s. nationali m. f. pl., venerabile m. f. s.
Fon. „ „	venerabil-e m. f. pl., sublim-ă m. f. s. sublimi-e m. f. pl.
Etim. „ „	venerabili m. f. pl., sublime m. f. s. sublimi m. f. plur.
Fon. „ „	particular-ă m. f. sing. particulari-e m. f. pl. ș.a. ș.a. ș.a.
Etim. „ „	particulare m. f. s. particulari m. f. pl. ș.a. ș.a. ș.a.

III. Analogiștii au de principiu, ca cuvintele ce le luăm astăzi și toate câte le-am lua și în viitorime din limba latină, să le formăm după analogie, sau întocmai ea pe acelea-ce le-am format, când le am luat, la început, dintr'însa, ei dic :

1. Dacă din rogatio, *rogatione*, lat. (abl. sing.) avem cas de analogie în *rugăciune* ; din inclinatio, *inclinacione* în *închinăciune* ; din plicatio, *plicatione* în *plecăciune* ; din intellectio, *intellectione* în *înțelepciune* ; din extricatio, *extricatione* în *stricăciune* ; din manducatio, *manducatione* [prin contragere] în *mâncăciune* : atunci ar urma, ca tot așa să formăm toate cuvintele analoge, ce am voi să le luăm astăzi și de astăzi înainte din limba latină. Aci însă este de observat, că gustul estetic, ce în decursul timpului s'a dezvoltat la poporul român prin cultura minții și a fantasiei, nu permite ca să mai formăm cuvinte din limba latină în modul acesta, sau după principiul analogiei ; căci formându-se ele după d'însul, unele ar căpeta cu totul alt înțeles, ear'altelc n'ar sună plăcut la aud. Așa d. e. fiind că din rogatio, *rogatione* avem cas de analogie în *rugăciune*, cum diserăm și mai sus, ar urmă, ca din oratio, *oratione* să formăm *wăciune* [cuvînt ce în limba rumânească are cu totul alt înțeles]. Tot așa din arrogatio, *arrogatione* să formăm *arugăciune* ; din donatio, *donatione*, *dunăciune* ; din portio, *portione*, *purciune* ș. a. toate, astfel de cuvinte, ce nici-de-cum nu sună plăcut la aud ; după aceea, fiind că din inclinatio, *inclinacione*, avem cas de analogie în *închinăciune*, ar urmă earăși ca din natio *natione* să formăm *năciune*, din ambitio, *ambitione*, *âmbiciune*, ș. a. Apoi fiind că din intellectio, *intellectione* avem cas de analogie în *înțelepciune*, ar urmă de asemenea, ca din affectio, *affectione* să formăm *afepciune* ; din affectatio, *affectatione*, *afepțăciune*, din fractio *fractione*, *frăpciune* ; din directio, *directione*, *direpciune* și tot astfel din director, *directore*, *direptor*, *direptore*, mai ales că din adiectivul lat. *directus*-a-um avem nu numai, adiect. *dirept*, *direaptă* sau prescurtat *drept*, *dreaptă*, ei și substantivul *drept* încă, d. e. *dreptul* natural ș. a. In fine fiind că din gerundiul *rogando*, avem cas de analogie în *rugând*, ar urmă earăși, ca tot în modul acesta să formăm *wând* din *orando*, *dunând* din *donando*, *arugând* din *arrogando* ; însă toată asemenea formare de cuvinte din limba latină, pentru cauza mai sus

însemnată, nu se mai poate face astăzi și de astăzi înainte în limba românească, ci d. e. din *oratio, oratione, orație* s. *orațiune*; din *arrogatio, arrogatione, arogație* s. *arogațiune*; din *natio, natione, nație* s. *națiune*, din *ambitio, ambitione, ambiție*, s. *ambițiune*; din *directio, directione, direcție* s. *directiune*, ș. a. [v. L. am. la începutul precuvântării acesteia].

2. Dacă din *parens, parente* lat. avem cas de analogie în *părinte*; din *fervens, fervente* în *ferbinte*; din *mens, mente* în *minte*, din *dens, dente* în *dinte*; din *lens, lente* în *lînte*, ș. a.: atunci ar urmă ca tot așa să formăm d. e. la sing. m. f. *dependinte* din *dependens, dependente*; *independinte* din *independens, independente*; *putinte* din *potens, potente*; *evidinte* din *evidens, evidente*; *violinte* din *violens, violente*; *veeminte* din *vehemens, vehemente*; *cleminte* din *clemens, clemente* [luat ca adiect. căci ca subst. dicem și seriem *clementie*] ș. a. eară la plural: m. f. *dependinți, independinți, putinți, evidinți, violinți, veeminți, cleminti*. ș. a.; — Noi însă suntem de socotintă, că înainte de a se formă asemenea cuvinte din limba latină, să se întrebe mai întâiu atât gustul estetic, cât și auđul, căci noi basați pe acești judecători estetici imparțiali, nu pregetăm a dice, că cuvintele de mai sus mai sonor și mai plăcut sună la auđ, fiind ele formate în următorul mod, adecă: la sing. *dependent* m. *dependentă*, f.; *independent*, m. *independentă* f.; *potent*, m. *potentă* f.; *evident*, m. *evidentă* f.; *violent*, m. *violentă* f.; *veement*, m., *veementă* f.; *clement*, m. *clementă* f.; eară la plur. *dependenți* m. *dependente* f.; *independenți* m. *independente* f.; *potenți* m. *potente* f.; *evidenți* m. *evidente* f.; *violenți* m. *violente* f.; *veemenți* m, *veemente* f.; *clemenți* m. *clemente* f. ș. a.

3. Dacă din *scientia* lat. avem cas de analogie în: *sciință*, din *cognoscentia* în *cunoscință*, din *credentia* în *credință*, din *potentia* în *putință*; atunci ar urmă ca tot așa să formăm și d. e. *dependință* din *dependentia, independință* din *independentia, evidința* din *evidentia, violință* din *violentia, veemință* din *vehementia, clemița* din *clementia*. Noi însă nu pregetăm a dice și aci, că cuvintele acestea mai sonor și mai placut earăși sună la auđ, fiind ele formate în următorul mod, adecă: *dependentă, depen-*

dența cu art. *independență, independența; evidentă, evidența; violență, violența; veementă, veemența; clementă, clemența. ș. a.*

4. Dacă din *sanitas sanitate* lat. avem cas de analogie în sănătate, atunci urmează, că tot așa putem forma și, d. e. *capacitate* din *capacitas, capacitate; autoritate* din *auctoritas, auctoritate; onestitate* din *honestitas, honestitate; generositate* din *generositas, generositate; vanitate*, din *vanitas, vanitate, ș. a.* Apoi asemenea formare de cuvinte din limba latină o primim și noi, mai ales când scim că și în însăși limba rom. se formează subst. fem. din adiective în modul acesta, d. e. *bunătate* din *bun*, *reutate* din *reu*, *dreptate* din *drept*, *stribătate* din *strib*, ș. a. Afară de aceea însuși usul a stabilit acum asemenea formare de cuvinte din limba latină.

1. *L. am.* Facând asemenare între fonetiștii și etimologiștii noștri în privința diferitelor principii, ce ei le au în sfera ortografiei, și între Deputații unei Camere legislative, în privința principiilor ce și ei încă le au în sfera legislațiunii, putem dice, că :

a). Fonetistiți extremi se aseamănă cu Deputații din extrema dreaptă, [numiți conservativi-reacționari];

b). Etimologiștii extremi se aseamănă cu Deputații din extrema stângă, [numiți liberali-radicali];

c). Fonetistiți moderați se aseamănă cu Deputații din centrul drept, [numiți conservativi-liberali];

d). Etimologiștii moderați se aseamănă cu Deputații din centrul stâng, [numiți liberali-moderați].

2. *L. am.* Atât în scrierea cuvintelor derivate, cât și în formarea și scrierea celor derivabile din limba latină, principiul analogiei se aplică în diferite moduri de Etimologiști și Fonetisti, [precum s'a vădut și mai sus la n. III sub 1, 2, 3.]; căci, d. e. cuvintele latine: *scientia, independentia, arrogatio, arrogatione* [abl. sing.] *independens, independente* [abl. sing.] ș. a. ei le scriu, adecă pe cele formate în limba rom. dintr'insele în urmatorul mod, adecă :

a) Etimologiștii extremi ținându-se strict de etimologie scriu: *scientia, independentia, arrogatione, independente* sing. *independenți* plur. pentru amb. gen.

b) Fonetistiți extremi scriu: *știință* [ce e un cas de analogie], inse totuși nu și independință [ad. după analogie], ci independență pe temeiul, ca cuvântul acesta pronunțat așa e mai sonor și mai plăcut la aud, prin urmare și independent-ă sing. independent-e plur.

c) Etimologiștii moderați scriu: *știință, independință*, [ad. după analogie sau ca putință de la *potentia*]; *arogătiune* și *arrogătiune* [ad. cu duplu r. sau

după etim]; *independent* sing. *independenti* plur. [ad. după anal. sau ca părinte, părinți de la *parente* lat].

d) Fonetisti moderată scriu: *sciință, independentă, arogatie și arogatiune, independent-ă* sing. *independent-ii-e*, plur.; nici unui însă, nici altii, adică nici etim. moderată, nici fonet. moderată nu scriu *arugăciune*, [ad. strict după analogie, sau ca rugăciune de la *rogatione*].

3. *L. am.* Unii din Etimologii moderată pretind întocmai ca cei extremi, ca să scriem cu duple cons. nu numai cuvintele ce le am luă astăzi din limba latină, scrise întrinsa tot cu duple, ci și pe unele din cele vechi românești încă, [scrise pîn'acum numai cu simple], pe temeiu că derivația lor cere, ca ele așa să se scrie; ei adică dic:

a) Toate substantivele, adiectivele și pronumele masc. rom. ce se termină la sing. cu litera *l*, dacă ele o perd la plur. să se scrie la sing. cu duplu *l*, conform ad. cu derivația lor. [v. mai jos la n. 1].

b) Toate substantivele, adiectivele și pronumele fem. rom. ce numai la plur. se termină cu lit. *l*, să se scrie la plur. cu duplu *l*, adică după derivația lor. [v. mai jos la n. 2].

c) Toate substantivele și adiectivele rom. ce se termină la sing. cu lit. *n* precedată sau de *a* sau de *e* sau de silaba *ea* să se scrie cu duplu *n* [nn] atât la sing. cât și la plur.; eară dacă litera precedentă este *a* obscur lung [â] să se scrie numai câte cu un *n*; pentru că, dic ei, tot așa se urmează și în limba franceză, și într'insa adică, un cuvânt se scrie cu duplu *n*, dacă lit. *n*, e precedată de uă vocală clară; cu simplul *n*, însă dacă aceea e precedată de uă vocală nasală, [v. mai jos la n. 3]. Să le vedem pe rînd și pe acestea, deci:

1. Toate substantivele, adiectivele și pronumele masc. rom. ce se termină la sing. cu lit. *l*, dacă ele o perd la plur. să se scrie la sing. cu duplu *l*, conform ad. cu derivația lor.

a. Substantive masc. cu lit. *l* la sing.

după fonet.		se scriu		după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>		<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
cal	caî de la	caballus		callū	caî
vițel	viței	vitellus		vitellū	viței
cățel	căței	catellus		cățellū	căței
purcel	purcei	porcellus		purcellū	purcei ș. a.

La acestea se mai adang și următoarele trei subst. fem. adică:

<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>		<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
cale	caî de la	calle	ablativ singul.	calle	caî
vale	văi	valle		valle	văi
pele	pei	pelle		pelle	pei

b. Adiect. masc. cu lit. l. la sing.

<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>	<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
sătul	sătini	de la satullus dimin. din satur	sătullū	sătui
moale	moi m. și f. de la molle abl. sing.		mólle	moi ș. a

c. Pronumele masc. cu lit. l. la sing.

după fonet.		se scriu	după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>	<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
el	eî	de la ille lat. [ello ital. il franc. él span.]	ellu	eî
cel	ceî		cellū	ceî
cela	ceia		cellua	ceia
acel	aceî		acellū	aceî
acela	aceia		acellua	aceia
cel-ce	cei-ce		cellū-ce	cei-ce
al	aî	art. impropriu pronominal.	allū	aî

2. Toate subst. adiect. și pronumele feminine, ce numai la plur. au lit. l. să se scrie cu duplu l. la plur. conform cu derivația lor.

a. Subst. fem. cu lit. l. la plur.

după fonet.		se scriu	după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>	<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
stea	stele	stella	stea	stelle
șea	șele	sella	șea	șelle
vișea	vișele	vitella	vișea	vișelle
cățea	cățele	catella	cățea	cațelle
purcea	purcele	porcella	purcea	purcelle
vergea	vergele, virgulla dim. [de la virga = varga rom.]		vergea	vergelle
surcea	surcele de la surculus [cu alt inf. și fără duplu l.]		surcea	surcelle
di	diile	dies lat [die abl. sing.]	di	dille ș. a.

b. Adiectivele feminine calitative cu litera l. la plur.

după fonet.		se scriu	după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>în limba lat.</i>	<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
grea	grele	gravis-e	grea	grelle
rea	rele	rea lat. [reus a-um]	rea	relle

} fără
femeiū cu
duplu l.

c. Adiect. femin. pronominale cu lit. l. la plur.

după fonet.		se scriu	după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>		<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
mea	mele	mea lat. [meus-a-um]	mea	melle
tea	tele		tea	telle
ta	tale	contras din tua lat. [tuus-a-aum]	ta	talle
sea	sele		sea	selle
sa	sale	contras din sua lat. [suus-a-um]	sa	salle

} fără temeiu cu
duplu l.

d. Pronumele feminine cu lit. l. la plur.

după fonet.		se scriu	după derivație	
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>		<i>sing.</i>	<i>plur.</i>
ea	ele	ca și illa lat. [ella ital. și span. elle franc.]	ea	elle
cea	cele		cea	celle
ceea	celea		ceea	cellea
acea	acele		acea	acelle
aceea	acelea		aceea	acellea
cea-ce	cele-ce		cea-ce	celle-ce
a	ale	art. impropriu pronominal	a	alle

} fără temeiu cu
duplu l.

e. Pronumele feminine posesive cu lit. l. la plur.

după fonet.		după derivație
<i>sing.</i>	<i>plur.</i>	<i>sing.</i> <i>plur.</i>
a mea	ale mele	a mea alle melle
a tea	ale tele	a tea alle telle
a ta	ale tale	a ta alle talle
a sea	ale sele	a sea alle selle
a sa	ale sale	a sa alle salle

} fără temeiu
cu duplu l.

3. Toate substantivele și adiectivele românesce ce se termină la *sing.* cu lit. n, precedată sau de a, sau de e, sau de silaba ea, să se scrie cu duplu n [nn] atât la *sing.* cât și la *plur.*; eară dacă litera precedentă este a, obscur lung [â], ele se scriu numai câte cu un n, d. e. pentru cazul întâiu: annu [annus lat.] bannu, capitannu, țarannu, sateannu, munteannu, ș. a. la *sing.* și anni, banni, căpitanni, țerani, sătenni, muntenni, ș. a. la *plur.*; eară pentru cazul al doilea, d. e. Românu, români, pagânu, pagâni, căpcânu, căpcâni, ș. a.

L. am. Consoanele ce se duplică în unele cuvinte latine, precum, după etimologistii noștri, și în cele derivate și derivabile în limba românească dintrînsele, sunt: c, d, f, g, l, m, n, p, r, s, t. Din asemenea cuvinte voi aduce aci numai câteva ca exemple, scriindule și după fonetică, și după etimologie, între dinsele însă și în limba latină; adică:

după fonet.	<i>în limba latină</i>	după etimologie
acumulare	accumulare	accumulare
acusare	accusare	accusare
acomodare	accommodare	accommodare
aclamare	acclamare	acclamare
acordare	accordare ital., accorder franc.	accordare
aducere	adducere lat.	adducere
adormire	addormire lat.	addormire
a diferi	differre „	a differri
a suferi	sufferre „	a sufferri
aflare	afflare „ cu alt înțeles.	afflare
aglutinare	agglutinare „	agglutinare
aglomerare	agglomerare „	agglomerare
agravare	aggravare „	aggravare
agregare	aggregare „	aggregare
alinare	allinere „	allinare
alegere	allegere „	allegere
culegere	colligere „	cullegere
înțelegere	intelligere „	înțelegere
comitere	committere „	committere
sumitere	submittere „	submittere
aplicare	applicare „	applicare
apelare	appellare „	appellare
aplaudare	applaudere „	applaudare
arogare	arrogare „	arrogare
corumpere	corrumpere „	corrumpere
coroborare	corroborare „	corroborare
concesie	concessio, concessione abl. sing.	concessiune
permisie	permissio, permissione abl. sing.	permissiune ș. a.

După ce din mulțimea exemplelor aduse pîn'aci se poate cunoaște îndestul de lămurit anomalia ce se află în sfera ortografiei noastre, să'mi fie permis acum a dice ceva, cât de pe scurt, și despre natura, geniul și caracterul limbei noastre cei naționale; căci

ună lid e clară de proscrisă, nu puțin poate contribui la îndreptarea unei asemenea anomalii: în privința naturii ei, deci, dicem, că aceea e spirituală, sau că limba noastră națională este un produs precum totdeauna și un organ natural, genuin și propriu al spiritului nostru celui național, deveree — *mutatis mutandis* — se poate dice despre toate limbile naționale din lume, fără excepție, [v. la introducere, în. 4. 5. 6. 7.]; în cât considerată astfel, ea nu poate să aibă altă natură, alt geniu și alt caracter, decât numai pe carele i-l-a dat însuși spiritul nostru național la formarea ei primitivă, [făcută, precum se știe, parte din limba rustică a poporului roman, parte din cea cultă a lui numită latină], și pe cari geniu, natură și caracter deci ea și-le-a și păstrat apoi neschimbate până în ziua de astăzi, pe lângă toate catastrofele cele mari, prin carile poporul român a fost silit să treacă, după timpuri și împregiurări, de două mii de ani încoace, (după cum înșăși istoria lui națională ne arată adevărul acesta, în toată claritatea lui). De unde înșe am pute cunoașse mai bine natura, geniul și caracterul limbii noastre naționale, dacă nu din înșeși proprietățile și formele ei cele naturale și simple; căci ea numai cu astfel de proprietăți și forme dotată, a putut să se formeze cu timpul așa precum ea e astăzi, adică naturală, simplă, ușoară de învățat, sunătoare și plăcută la auz. Apoi câtă tocmai din cauzele acestea, geniul limbii româneșci nu admite ea să scriem cuvintele cu alte litere, de cât numai cu acele ce se aude în rostirea lor cea mai bună; pentru că literele nu sunt altă decât numai niște semne convenționale, considerate ca tot atât de înători, ce pot reprezenta în scriere sunurile articulate ale cuvintelor; [cum înșe trebuie să fie rostirea cuvintelor, pentru că ea să se poată consideră ca cea mai bună, s'a atins pe scurt mai sus la principiul fonetistilor moderați], basati deci pe ideile aceste raționale, dicem, că:

a) Geniul limbii româneșci nu admite ea să scriem un cuvânt cu nă vocală, ce nici-de-cum nu se aude în rostirea lui, fiind deci că în rostirea cuvintelor: *om*, *pom*, *bun*, *acest*, *laud*, și altele ca acestea, terminate adecă în consoane, nici nă vocală nu se aude la finele lor, ele nu trebuiesc scrise: *omă*, *pomă*, *bună*, *acestă*, *laudă*, și încă cu atâtă mai puțin: *omv*, *pomv*, *bunv*, *acestv*, *laudv*,

căci ambele aceste moduri de scriere sunt contrare atât simplității limbii, cât și rostirii celei mai bune, ce se face într'însa ; din contra însă geniul limbii earăși nu permite, ca în scrierea unui cuvânt, să *suprimăm* o vocală, ce se aude bine în rostirea lui cea mai bună. Așa d. e. vocala *a*, nu se poate suprima (în scrierea cuvintelor) din diftongii : *oa*, *ea*, și a se suplini prin accentul lung pus asupra vocalei precedente, căci ea se aude în rostirea lor ; bine deci se scrie românește : oameni, moară, poartă, toamnă, ceară, cearta, ceată, ș. a. reu însă : ómeni, mórá, pórtá, tómná, cérá, cértá, cétá, ș. a. pentru ca accentul lung în toate limbele, în carile el se aplică, nu însemnează altă, conform cu destinația ce el are într'însele, decât numai că vocala, asupra căreia el se pune, e lung, în cât pe temeiul acesta : ómeni, mórá, pórtá, tómná, céra, cértá, cétá, ar trebui să se pronunțe : *oomeně, mooră, poortă, toomnă, ceeră, ceertă, ceetă*, eară nu : *oemeni, moară, poartă, toamnă, ceara, ceartă, ceată*.

În ce chip din infinitivele latine : *dirimere, discutere* (de la verbele de a 3-a conjug.) s'au format în limba românească infinitive lungi (de 1-a conjug.) adecă *dărămare, discutare*, tot așa putem forma într'însa infinitive lungi (de 1-a conjug.) și din infinitivele latine : *supprimere, comprimere, reprimere* (tot de a 3-a conjug.) adecă *suprimare, comprimare, reprimare*, ș. a. Cât apoi pentru substantivele feminine, ce le am puté forma din următoarele latine, adecă din : *suppressio, suppressione, (abl. s.), compressio, compressione, repressio, repressione* (ce se derivă din participii perfecti : *suppressus-a-um, compressus-a-um, repressus-a-um*) le formăm dintr'însele după natura limbei noastre, în ce chip adecă au urmat întru aceasta și italienii și francesii și spaniolii ; noi dic, formăm dintr'însele : *supresie și supresiune, compresie și compresiune, represie și represione*. Italienii : *suppressione, compressione, repressione* ; francezii : *suppression, compression, repressio*, eară spaniolii (ca noi fără duple) *supresion, compresion, represion* ș. a.

b) Geniul limbei românești nu admite ca să scriem un cuvânt cu mai multe consoane, de cât câte se aud în rostirea lui cea mai bună ; pentru că altmînt-r-elea scrierea lui ar veni în conflict atât cu rostirea aceea, cât și cu simplitatea limbii, toți deci cei ce vreați ca să scriem : *annū, callū, purcellū, cățellū, vițellū, calle,*

valle, stelle, șelle, alle melle ș. a. nu ved, că asemenea mod de scriere e contrariu și simplității limbii și rostirii cei mai bune; pentru că dacă geniul limbii nu admite duplele în rostirea cuvintelor, nu le poate admite nici în scrierea lor; căci scrierea cuvintelor nu e de cât uă reprezentăție fidelă a rostirii lor. Din aplicarea duplelor în limba italiană și franceză, nu se poate face deducere și la aplicabilitatea lor în limba românească; pentrucă de și ele sunt surori bune între dînsele, avënd tot o mamă prin urmare și tot un caracter generic, adecă roman sau latin: totuși atât între formele și caracterele lor specifice, cât și între modurile cu carile ele s'aun desvoltat și s'aun format, pêne când fie-care din trinsele ș'-a capetat în urmă caracterul seü propriu sau specific al seü, este mare deosebire. Apoi nici în limba spaniolă, ce e de asemenea soră bună cu dînsele nu se scriu cu duple toate cuvintele derivate din cele latine (ce sunt scrise cu duple), ci cu simple ca într'a noastră, sau după cum ele se și rostesc, așa, d. e. cuvintele latine: *affirmare, affirmatio, affirmatione* (abl. s.) *appellare, appellatio, appellatio* (abl. s.), *professor, professore* (abl. s.) *Officium*, ș. a. Italieni le scriu în limba lor: *affermare, affermazione, appellare, appellazione*, (mai formând âncă și *appello*), *officio* și *offizzio*, (ba âncă și *uffizio*); *professore*; francesii: *affirmer, affirmation, appeler, appellation*, (și *appel*) *office, professeur*; spaniolii: *afirmar, afirmacion, apelar, apelacion, apel, oficio, profesor*; eară noi Românii: *afirmare, afirmație și afirmațiune, apelare, apelație și apelațiune, profesor, oficiu*, [ad. ca span. fără duple], ș. a.

S'a dis mai sus, că geniul limbei noastre naționale nu admite ca un cuvânt să se scrie cu uă vocală ce nu se aude defel în rostirea lui, cum adecă este u scurt (ü) al Etimologiștilor moderați, și u întreg al celor extremi, căci d. e. Etimologiștii moderați scriu: *cornü, gerü, omü, laudü, sedü, vedü, acü, audü*; eară cei extremi: *cornu, geru, omu, laudu, sedu, vedu, facu, audu*, cuvinte dic, ce toate se rostesc fără u scurt sau u întreg, adecă: *corn, ger, om, laud, sed, ved, fac, aud* ș. a. Ear' apoi cauza pentru carea ei scriu așa, este după dînșii următoarea: pentru că fiind asemenea cuvinte derivate din cele latine, din carile unele se termină în *u*, d. e. *cornu, gelu*, și altele în *o*, d. e. *homo, laudo*, ș. a. altele în *eo*, d. e.

sedeo, video, ș. a. altele în *io*, d. e. *facio, audio*, ș. a. ear' altele în *u* urmat de vre uă consoană, d. e. *caput, bonus, bonum, altus, altum*, s. a. fiind ele derivate din atare cuvinte latine, a fost cu neputință, dic' ei, ca la formarea lor primitivă din tr'însele să nu se fie aud'it sonul lui *u*, la rostirea lor. Dup' aceea mai adaug' ei a dice: cum s'ar puté legá în vorbire și scriere substantivele masculine (terminate în cons.) cu art. I, dacă ele n'ar avé la finele lor un *u*, carele să le lege cu d'nsul; căci ele fără *u*, ar trebui să se scrie și să se și rostească: *cornl, gerl, oml*, ș. a. Afară de aceea ele prin *u*, pus la finele lor, capetă uă formă analogă cu acelor italiene, ce se termină în *o*, cum d. e. sunt: *uómo, cápo*, ș. a.— La toate acestea se respunde în scurt: 1°. Că *u*, atât unul cât și altul (ad. ũ și *u*), numai în d'ilele noastre a început a se arátá la finele unor asemenea cuvinte, căci el pên' acum nu s'a ved'ut la finele lor, și dovadă la aceasta sunt toate cărțile noastre cele vechi și bisericesci, ce sunt tipărite cu sute de ani înainte; căci în nici una dintr'însele nu se află vre un cuvânt, carele să aibă la finele seŭ un *u* scurt sau *u* întreg, și dacă se află uă semivocală cirilică la finele unora, aceea nu însemnează, că ele ar fi avut trebuința de d'nsa în rostirea și scrierea lor, și deci că ele și astăzi, când scriem cu litere latine, ar avé trebuința de uă semivocală latină (cum ar fi *u* scurt), nici decum aceasta, ci numai că cu literele cirilice cu carile am scris pên' acum s'a luat în parte și ortografia cirilică; pentru că și în cărțile bisericesci cirilice încă, toate cuvintele terminate în consoane, au la finele lor asemenea semivocală: dup' aceea Românii tot așa de bine au putut să rostească și să scrie la început cuvintele terminate în cons. și fără *u* ca și înșii Romanii, de la cari adecă ei le-au învățat și le-au primit ca de la părinții lor, pentru că nici ei încă n'au scris, d. e. *corŭ, amorŭ, pigerŭ, nigerŭ, dosŭ, osŭ, vasŭ, pesŭ, caputŭ, manusŭ, felixŭ*, ș. a. ci ei au pronunțat și au scris: *cor, amor, piger, niger, dos, os, vas, pes, caput, manus, felix*, ș. a. 2°. Că geniul limbei românesci, conform cu inspirația ce el a căpétat de la spiritul nostru național, la începutul formării ei, s'a îngrijit și se îngrijesce pururea înțelepțesce de modul cu carele, cerënd trebuința, să se poată întimpina, pe loc și foră dificultate, uă necesitate, ca d. e. aceea a legăturii substan-

tivelor masculine, terminate în consoană, cu art. *l*, cum se va vedea îndată mai gios, la n. 1.—3' Că după ce limba noastră, cea națională, își are toate elementele și formele necesare, pentru ca spiritul național să se poată manifesta printr'însa, pururea clar și după trebuință, ea prin un organ natural, genuin și propriu al său [v. la Introducere nn. 4. 5. 6. 7.], ce nevoie ar fi, ca ea acum după două mii de ani, aproape, de la începutul formării sale, să primească prin imitație, și într'un mod artificial, niște forme imaginare, fără nici un utilitate. Afară de aceea, ce fel de asemănare se poate face între *u*, al nostru de la finele cuvintelor, fie el scurt sau întreg, când el nu se aude de fel în rostirea cuvintelor, și între *o*, al italienilor, ce e sonor și plăcut la auz, în rostirea cuvintelor lor respective? — Cu adevărat nici una. — Cât pentru sinteza ce după trebuință s'ar cere ca să se facă între două cuvinte, sau prin intercalarea unei consoane, sau a unei vocale, geniul limbii, după inspirațiunea ce el a căpătat la început de la spiritul nostru național, o face îndată și fără dificultate, și aceasta nu numai din necesitate ci și pentru eufonie încă. Așa d. e. el nu numai din necesitate, ci și pentru eufonie încă, a intercalat îndată la începutul formării limbii noastre consoana *l*, între următoarele cuvinte, adevărat între *cela* și *alt*, *celuia* și *alt*, *ceia* și *altă*, *celora* și *alți*, rostinduse și scriinduse: *cela-l-alt* = *celalalt*, *celuia-l-alt* = *celuialalt*, *ceia-l-altă* = *ceialaltă*, *celora-l-alti* = *celoralalti*. Tot astfel și între: *ceea* și *altă*, *ceei* sau *celei* și *alte*, *cele* și *alte*, *uă* și *altă*, rostinduse și scriinduse earăși și acestea, încă: *ceea-l-altă* = *ceecalaltă*, *ceei-l-alte* = *ceeiialte* sau *celei-l-alte* = *celeialte*, *cele-l-alte* = *celelalte*, la *uă-l-altă* = la *uălaltă*. Tot în modul acesta se intercalează și lit. *r*, în adv. de mod: *altmint-r-eea*, = *altmintrelea*, format ca *altrimente* în limba italiană, *autrement* în cea franceză și *otramente* în cea spaniolă, din *alteramente*, lat. — Nu numai din necesitate deci ci și pentru eufonie încă se intercalează *u* întreg atât în vorbire, cât și în scriere și între următoarele cuvinte:

1. Intre substantivele masculine și mixte terminate în consoană, și între art. *l*. d. e. *corn-u-l* = *cornul*, *ger-u-l* = *gerul*, *om-u-l* = *omul*, *scaun-u-l* = *scaunul*, *lemn-u-l* = *lemnul*, ș. a.

2. Intre substantivele feminine terminate în: *i*, *ea* *ă*, și între

art. a, d. e. *di-u-a* = diua, *stea-u-a* = steana, *basma-u-a* = basmana, ș. a.

3. Intre verbele terminate la conjugarea lor în consoane, și între pronumele conjunctive, atât cu dativ, cum, d. e. sunt la sing. *mî, țî, î*, eară la plur. *ne, vè, le*, cât și cu acusat. cum, d. e. sunt la sing. *mě, te, l, o*, eară la plur. *ne, vè, i, le*, rostinduse împreună într'un mod interogativ, cum se arată în exemplele următoare, adevă :

a). Cu dativ, d. e. *dic-u-mî* = dicumi ei mie ceva? — *Dic-u-țî* = dicuți eu ție ceva? — *Dic-u-i* = dicui eu lui, ei, ceva? — *Dic-u-ne* = dicune ei nouă ceva? — *Dic-u-vè* = dicuve eu vouă ceva? — *Dic-u-le* = dicule eu lor ceva? (m. și f.)

b). Cu acusat. *Ved-u-mě* = vedume ei sau ele pe mine? — *Ved-u-te* = vedute eu pe tine? — *Ved-u-l* = vedul eu pe dînsul, *ved-u-o* = veduo eu pe dînsa? — *Ved-u-ne* = vedune ei sau ele pe noi? — *Ved-u-vè* = veduvè eu pe voi? — *Ved-u-î* = vedui eu pe dînsii? — *Ved-u-le* = vedule eu pe dînsele?

4. Intre supin și pronumele conjunctive, atât cu dativ cât și cu acusativ, legate la ualaltă prin verbul auxiliar: *am, ai, a, am, ați, aũ*, născînduse în modul acesta dintr'insele perfectul compus, aplicat în formă interogativă, deci:

Intre supin și între pronumele conjunctive cu dativ, legate împreună prin verbul auxiliar: *am, ai, a, am, ați, aũ*, d. e. *Dis-u-mi-a* = disumi-a el mie ceva? — *Dis-u-ți-a* = disuți-a el ție ceva? — *Dis-u-i a* = disui-a lui sau ei cineva ceva? — *Dis-u-ne-aũ* = disune-au ei sau ele nouă ceva? — *Dis-u-v'am* = disuv'am noi vouă ceva? — *Dis-u-le-ați* = disule-ați voi lor ceva? (m. și f.)

Intre supin și între pronumele conjunctive cu acusativ, legate împreună prin verbul auxiliar: *am, ai, a, am, ați, aũ*, d. e. *Vedut-u-m'ai* = vedutum'ai tu pe mine? — *Vedut-u-te-am* = vedutute-am eu pe tine? — *Vedut-u-l-am* = vedutul-am eu pe dînsul? — *Vedut-u-o-am* = vedutuo-am noi pe dînsa? — *Vedut-u-ne-ați* = vedutune-ați voi pe noi? — *Vedut-u-v'am* = vedutuv'am noi pe voi? — *Vedut-u-i-am* = vedutui-am noi pe dînsii? — *Vedut-u-le-ați* = vedutule-ați voi pe dînsele?

5. La verbele pronominale sau reflexive, între verbul terminat în consoană și între pronume, luate împreună în formă interogativă,

d. e. *Duc-u-mě* = ducă-mă eu undeva? — *Dus-u-m'-am* = dusă-m'-am eu undeva? — *Duc-u-se* = ducuseei undeva? — *Dus-u-s'-ău* = dusă-s'-ău ei undeva? ș. a.

6. La verbele pronominale sau reflexive, între gerundiū și între pronume luate împreună în formă narativă, d. e. *Ducënd-u-mě* = ducându-mă la dînsul i-am vorbit despre toate, ș. a. Tot astfel și între gerunđiile verbelor active, și între pronumele conjunctive atît cu dativ cît și cu acusatîv, d. e. *Đicënd-u-mě* = đicându-mi el mie aceasta. — *Đicënd-u-đi* = đicându-đi el đie aceasta. — ș. a. *Ducënd-u-mě* = ducându-mă eu la dînsul. — *Věđënd-u-te* = veđëndu-te eu pe tine. — *Věđënd-u-l* = veđëndu-l eu pe dînsul. — *Věđënd-u-o* = veđëndu-o și veđënd-o eu pe dînsa, ș. a.

1. *L. am.* Supinul se aplică de comun în vorbire cu pronumele conjunctive și reflexive numai în forma interogativă și exclamativă, nu și în cea narativă (sau foarte rar într'aceasta), d. e. în forma interogativă: *Đisu-i-am* eu lui său ei ceva? — *Văđut-u-l-am* eu pe dînsul? — În cea exclamativă: *Věđut-u-te-ău* apele Doamne, veđutu-te-ău și s'ău temut; Iordanul s'a întors înapoi! — În forma narativă: *Đisu-i-am* destule, și *sfătuit-u-l-am* doară și eu ca un amic, ce-i sunt, însă toate în deșert. —

2. *L. am.* Tot pentru eufonie se aplică și apostroful, d. e. *M'am* dus, în loc de: *mă am* dus; *v'am* veđut, în loc de: *vă am* veđut, ș. a.

Etimologii nostri mai pun un *u*, acum scurt, acum întreg, și după art. masc. *l*, scriindul atunci cei moderați: *lŭ*, eară cei extremi: *lu*, d. e. *Romănulŭ* și *Romanulu*; apoi ei în formarea unui asemenea artielu imitează earăși pe italieni, ba încă și pe spanioli, fôră să bage de samă că *lo* și la italieni și la spanioli este un artielu cu totul excepțional; căci artielulu regulat în limba italiană este *il*, d. e. *il* professore, ear' în cea spaniolă este *el*, d. e. *el* profesor: artielulu *lo* deci nu e regulat nici într'ua limbă, nici într'alta, cum, d. e. ar fi *lŭ*, sau *lu*, al nostru, imitat după acela, ci cum điserăm și mai sus, este cu totul excepțional. *El* adecă numai câte în două casuri se aplică, și la italieni, și la spanioli, și anume la italieni, ântăiū: înainte de substantivele masculine ce au inițială litera *s*, urmată și ea de uă consoană, d. e. *lo* spirito, *lo* strepito; al doilea, când inițiala e vocală, în care cas apoi vocala

de la art. *lo* se elidează, suplininduse prin apostrof, d. e. angelo cu art. *lo*, *l'angelo*, impiego, cu art. *lo*, *l'impiego*. ș. a. Eară la spanioli art. *lo* se consideră ca un articolu neutru, nu însă în sensul în carele neutru se ia în limba latină și germană, ci în altul cu totul: el adevă se aplică într'însa numai spre a arată uă calitate abstractă, ântâiu prin un adiectiv, d. e. *lo bueno*, y *lo malo* [binele și reul]; al doilea prin un număr, d. e. *lo uno y lo otro*, [unul și altul]. —

L. am. Fiind că Etimologii nostri insistă intru a introduce în scriere art. *lă* sau *lu*, de aceea socot, că în interesul adevărului ar fi necesar de a se sci, cum s'a format articolul masculin singular din pronumele personal latin *ille*, în toate limbele neolatine; șicem drept aceea:

1. Art. masc. singul. al limbei italiene s'a format din partea antecedentă a pronumelui *ille*, adevă din *il*, d. e. *il professore*.

2. Art. masc. singul. al limbei franceze s'a format din partea a doua a pronumelui *ille*, ad. din *le*, d. e. *le professeur*.

3. Art. masc. sing. în limba span. s'a format din partea antecedentă a pronumelui *ille* adevă din *il*, schimbându-se într'însa, conform cu natura ei, *i* în *e* și formându-se astfel art. *el*, d. e. *el profesor*; este însă de observat că art. *el*, în limba spaniolă figurează și ca pronume pers. singular, îndată ce lit. inițială *e* primesce accentul lung asupra sa, d. e. *él*; în limba span. decî art. masc. sing. este *el*, eară pronum. personal masc. sing. este *él* (format și unul și altul din pron. pers. lat. *ille*, cum se vedu mai sus).

4. Limba românească are doue articule masculine la singular, unul este *l* ce e litera finală de la pronum. pers. masc. *el*, cest din urmă format întocmai ca art. *el* și pron. *él* span. din *il*, partea antecedentă a pronumelui pers. latin *ille*, schimbându-se *i* în *e* și în limba noastră ca în cea spaniolă; ear' al doilea articol este *le*, format earăși ca cel francesu din *le*, partea a doua a pronum. pers. lat. *ille*, aplicându-se numai la substantivele masculine terminate în *e*, d. e. parinte, frate, păriete, cu art. *le*: parintele, fratele, părietele, ș. a.— Din toate acestea se vede lămurit că în limba rom. n'are loc art. *lă*, nici art. *lu*. (Cum se aplică art. masc. *l*, la substantivele masculine și mixte terminate în consoană se poate vede în gram. specială la cap. I. secț. II. n. 14. a. și 17. a).

Etimologii moderați spre a puté vedé pe *ă* scurt la finele cuvintelor respective, dic că acela tot așia de bine s'ar puté schimba la finele acelora într'un *u* întreg, cerënd trebuința, ca și *ă* scurt de la finele cuvintelor: *ouă*, *boă*, *cuiă*, *puiă*, ș. a. când acestea primesc art. *l*. scriinduse ele atunci: *oul*, *boul*, *cuiul*, *puiul*, ș. a.

La acestea însă se răspunde că unui lucru ce există în sfera ideală sau reală, i se poate face schimbare, cerând trebuința, așa d. e. în cuvintele: *ou*, *boiu*, *pușu*, *cuiu*, *u* scurt se poate schimba în unul întreg, cerând trebuința, pentru că el există într'însele și se și aude la rostirea lor ca *u* scurt. Pretinsului însă *u* scurt de la finele cuvintelor terminate în consoane, cum, d. e. sunt: *om*, *cap*, *bun*, *laud*, *fac*, *aud*, ș. a. nu i se poate face astfel de schimbare, ca unuia ce nu există de fel la finele lor, și ca unuia ce nu se aude de fel la rostirea lor. Cerând însă trebuința, ca asemenea cuvinte să se lege parte cu art. masc. *l*, cum sunt: *om*, *cap*, *bun*, ș. a. parte cu pronumele conjunctive, cum sunt: *laud*, *fac*, *aud*, ș. a. geniu limbii ne constringe atunci a intercăla între dînsese un *u* întreg și ale rosti împreună cu el, precum aceasta s'a vădut în exemplele de mai sus, destul de lămurit. — În fine Etimologii extremi în privința lui *u* întreg de la art. *l*. (*lu*) fac urmămătoria obiecțiune, ei dic: cum și de unde s'ar putea forma genitivul și dativul pronumelui personal *el*, ad. *lui*, dacă antăiu pronumele acesta n'ar fi scris cu doi *l* și cu *u* (ad. *ellu*); al doilea, dacă, [lucru ce se înțelege acum de la sine], din partea a doua a pronumelui acestuia adevă din *lu* nu s'ar forma articolul masc. *lu*, și în fine, al treilea, dacă din art. acesta (ad. din *lu*) cu adaugerea vocalei *i* [ce este caracteristica genitivului și a dativului singur. masc. și fem.] nu s'ar forma *lui* adevă genitivul și dativul masc. al pron. *ellu*? — Răspundend în scurt la obiecțiunea aceasta, dicem: că în ce chip pronum. *lui* s'a putut forma în limba ital. și frane. fără să existe sau să fie existat, vre-ua-dată, într'însele pretinsul pronume *ellu*, precum și pretinsul art. *lu*; tocmai în acel chip s'a putut forma el și în limba rom., fără să fie cerut trebuință de a solicita ajutoriu întru aceasta, atât de la un pronume imaginar ca: *ellu* cât și de la un art. imaginar ca: *lu*, de la ambele, dicem, ce nici într'însa încă nu s'au vădut pîn în zilele noastre. La aceasta însă se face replică, dicendumise, că limba rom. nu poate să rămână staționară ei și ea încă, ca tot ce e supus dezvoltării intelectuale, trebuie să se mize și să meargă înainte în dezvoltarea sa, sau ca cultura ei, împreună cu a spiritului național, să se facă fără întrerupere, conform cu indolea și destinația originală a spiritului omenesc, și că

prin urmare înseși formele cele noue, ce se întrodue treptat într'însa, nu tind la altă, decât numai de a o pute face tot mai cultă, adecă tot mai frumoasă la vedere și mai plăcută la aud. În scurt de a se pute apropiă cu forma ei externă tot mai mult de limba latină, prototipul limbelor neolatine sau romane moderne.

Noi admitem că dișele forme, sau mai bine diș, autorii lor printr'însele, nu tind decât numai la un atare frumos și laudabil scop; constrinși însă atât de conștiința, cât și de cunoștința ce avem și noi despre natura, geniul, caracterul și formele reale ale limbei noastre, negăm scurt și simplu, că ea prin asemenea forme ar pute deveni mai cultă, sau vorbind mai clar, s'ar pute latiniza vreădată, conform cu ideile fixe ce autorii acelora le au în mințile lor; pentru că cultura limbii noastre naționale nu poate să consiste în niște forme, ce nu sunt naturale și raționale, ci artificiale și imaginare, și carile se întrodue într'însa earăși nu din necesitate sau utilitate sau și pentru eufonie, dară nici spre a se pute face ea printr'însele mai frumoasă la vedere și mai plăcută la aud, ci, curat și drept vorbind, numai spre a mulțiem un instinct imitativ al Autorilor lor, carii de altmînt-r-eele pentru zelul lor național, pentru scrierile lor literare și științifice, în scurt prin meritele lor, sunt demni de toată lauda și recunoștința națională. —

Cultura limbei noastre naționale, adecă dezvoltarea, înfrumusețarea și înăvuițirea ei nu poate să consiste: 1°. în duplicarea consoanelor la cuvintele vechi românesce, numai pe baza derivației lor, ca d. e. a consoanei *l* în cuvântul *cal*, scriindul *callū* sau *callu* și pronunțândul tot *cal*. Tot astfel și în cuvintele: vițel, cățel, purcel, cale, vale, stele, el, ș. a. scriindule și pe acestea: *vitellu*, *cățellu*, *purcellu*, *calle*, *valle*, *stelle*, *ellu*, ș. a. și pronunțândule totuși: vițel, cățel, purcel, cale, vale, stele, el, ș. a. adecă ca și când ele n'ar fi scrise cu dublu, ci cu simplu *l* și fără *u* la finele lor.

2°. Cultura limbei noastre naționale nu poate să consiste în schimbarea vocalei *i* în *e* în cuvintele, carile, de și născute din cele latine ce sunt scrise cu *e*, totuși, pêne în ziua de astăzi, s'au păstrat neschimbate formele lor primitive, rostinduse pururea și pretutindenea între Români din Dacia lui Traian cu *i* nu cu *e*, d. e. bine, vine, mine, tine, sine, cine, ține, minte, dinte, linte, știință,

fintă, credință, putință, neputință, ș. a. eară nici decum: *bene, vene, mene, tene, sene, cene, tiene, mente, dente, lente, scientia, fienția, credenția, potenția, impotenția*, ș. a. ad. după derivația lor. 3°. Cultura limbei noastre naționale nu poate să consistă în suprimarea, în scriere, a unei vocale din diftongii ce cuvintele și-i au păstrat pururea în rostirea lor, și în suplinirea totuădată a aceleia prin accentul lung pus în scriere, asupra vocalei precedente, în ce chip numai pentru derivație, sau numai pentru aparență se suprimă în scriere vocala *a* din diftongii *oa, ea*, în cuvintele, d. e. oameni, soare, oaste, poartă, moară, coastă, oare, coardă, coarne, foarte, earba, ceară, ceartă, ceată, ceapă, stearpă, meargă, șteargă, ș. a. scriindule: *ómeni, sóre, óste, pórtă, móra, cóstă, óre, córdă, córne, fórte, érba, céră, cértă, cétă, cépă, stérpă, mérgă. stérgă* ș. a. și rostindule totuși: oameni, soare, oaste, poartă, earbă, ceară, ceartă, ceată, ș. a. sau ea și când ele ar fi scrise cu *oa* și *ea*, eară nu cu *ó* și *é*. Pentru că accentul lung cum s'a observat, și mai sus, nu face altă în limbele, în carile el se aplică, decât arată numai că vocala, asupra careia el se pune, este lungă. Apoi și italienii, pe cari Etimologistii vrea să-i imiteze, în cultura limbei, și ei însiși dicem, scriu următoarele cuvinte după cum le rostesc, eară nu după derivația lor, ad. d. e. uomo=homo, lat, fuóra=foras lat, uópo=opus lat, fuóco=focus lat. cu alt înțeles [căci fuóco ital. și foc rom. se dice ignis în limba lat; eară focus într'însa însemnează *vatra focului*, în ce chip earăși *vatra* în limba slavă însemnează foc]. Dacă, dicem, italienii scriu cuvintele lor, conform cu rostirea nu cu derivația aceloră, pentru ce să nu scriem și noi diftongii și triftongii cum îi rostim?— Cultura limbei noastre naționale, o mai repet uădată, nu consistă și nu poate să consistă în niște forme subiective sau imaginare, adevă parte în niște adaugeri, parte în niște suprimări și parte în niște schimbări de vocale în cuvintele vechi și curat romănesci, ci cu totul în alt ceva; ear'apoi acelceva nu e nici mai mult, nici mai puțin, decât însași cultura cea adevărată a spiritului, sau cultura noastră națională, considerată în toate ramurile sale, și făcută prin limba națională ca prin un organ natural, genuin și propriu al spiritului nostru celui național. În seurt cultura noastră intelectuală, morală, științifică și estetică ba-

sată pe legile rațional-intelectuale, rațional-morale și estetice și făcută, cum dicei și mai sus, prin limba națională, încât nu pregetăm a dice, că în ce grad cultura intelectuală, morală, științifică și estetică a spiritului, se află în spiritele individuale sau personale ale unei nații sau ale unui popor, în acel grad se află și cultura limbei naționale. Ne va întrebă însă cineva, că pe ce temeiuri facem aci asemănare între cultura spiritului unei nații, și între cultura limbei ei cele naționale, și răspundem, că o facem pe următoarele temeiuri, adevă: că în ce chip limba omenească se consideră ca un organ natural, genuin și propriu al spiritului omenească, fără carele el nimic nu poate să opereze în sfera omenească (prin spiritele individuale sau personale ale ei), conform cu legile sale cele spirituale și originale, adevă cu cele raționale: în acel chip și limba națională încă se consideră ca un organ natural, genuin și propriu al spiritului (omenească) național, fără carele nici el încă, nimic nu poate să opereze în sfera națiunii prin spiritele ei individuale sau personale, conform cu legile sale cele raționale. [v. la introducere nn. 4. 5. 6. 7].

Fiind deci că spiritul (omenească) național nimic nu poate să opereze în sfera națiunii prin spiritele ei cele individuale sau personale fără limba națională, fără dînsa el nu poate, nici să-și formeze idei cu mintea sa, nici cugetări dintr'însele, nici să-și manifesteze cugetările sale, adevă să vorbească, nici în fine să se perfecționeze în veri ce ram de cultură; de aceea cu drept cuvânt se poate dice, că în ce grad de cultură se afla spiritul (omenească) național la un popor, în acel grad de cultură se află și limba lui cea națională încă. Eată cauza asemănării cele mari, ce se afla chiar de la natură între cultura spirituală a unei nații, și între a limbei ei cele naționale; de aceea limba națională se consideră, pretutindenea, în lume, ca o oglindă spirituală a nației ce o vorbește, sau în carea spiritul național oglindinduse, își vede și-și cunoaște într'înșă pururea: a) toate operațiunile sale cele spirituale, b) toate producțiunile sale cele spirituale, sau toate cunoștințele, științele, ideile, legile și principiile sale cele raționale, adevă cele rațional-intelectuale, morale și estetice; pentru că toate acestea privite ca o avere sau proprietate adevărată a spiritului național,

numai în limba națională se află depuse ca într'un deposit spiritual al nației întregi. Wilhelm von Humboldt, renumitul orientalist Filolog, erudit și om de stat al Prusiei, în una din scrierile sale cele pline de erudiție dice: „Patria cea adevărată, precum tot „uădată și organul cel adevărat al spiritului național, este limba „națională; căci el numai într'însa și printr'însa operează, numai „într'însa și printr'însa se perfecționează, numai într'însa și printr'însa se manifestează, numai într'însa și printr'însa își adună „toată averea sa cea spiritual-națională; de aceea limba națională „s'a considerat pururea, la toate popoarele pământului, fără excepție, „ca una din cele mai sacre și mai mari averi ale lor din lume.“

Cu toate acestea unii din Etimologii nostri susțin cu uă tenacitate și perseveranță nespusă: a) Că dezvoltarea, cultura și înfrumusețarea limbei noastre naționale numai prin uă aplicare strictă a principiului etimologic, sau al derivației se poate face mai bine și mai nimerit; căci numai prin atare aplicare a lui se pot reduce cuvintele noastre, cele adevărat românesci, cu încetul, la originea lor, adecă la formele lor cele originale și frumoase; b) că numai uă deprindere rea, îndelungă și ignorantă este cauza desbrăcării lor de formele acelea; c) că usul, ce prin asemenea deprindere s'a stabilit în sfera limbii noastre, atât în privința vorbirii cât și a scrierii, se poate consideră ca un tiran; pentru că ântâiu el tirănesce limba, al doilea pentru că el o împedecă în dezvoltarea ei cea naturală, al treilea pentru că el ține în obezile sale cele usuale pêne și pe cei mai renumiți și ingenioși scriitori și literați români. Noi însă și la acestea âncă nu putem responde în scurt mai bine, decăt repetînd, eară și eară, cele mai sus aduse în privința aceasta, adecă, că cultura unei limbi naționale, fără cultura intelectuală sau științifică, morală și estetică a spiritului național, reprezentat prin spiritele individuale sau personale ale nației, nu se poate face cu eficacitate, și că tocmai pentru aceea, cum și în ce grad va fi dezvoltat spiritul național, prin spiritele individuale sau personale ale nației în ramurile aceste de cultură, în acel grad se va fi dezvoltat și limba națională în cultura sa. Eată mai uădată, cât de mare și de intimă este conexitatea între spiritul național și între limba națională considerată ca un organ natural, genuin și propriu al lui!—

Cât pentru usul, ce se dice că s'ar fi stabilit în sfera limbii prin uă deprindere rea, îndelungă și ignorantă și că el ar domni ca un tiran într'însa, se respunde, earăși, că cu nedreptul se dau asemenea epitete atât unei îndelungi deprinderi, cât și usu-lui stabilit printr'însa în sfera limbii, căci nici deprinderea aceea, nici usul acela nu s'au făcut de la sine înseși, ci de la uă ființa spirituală. Ear'apoi ființa aceea este însuși spiritul nostru cel (ome-nese) național; pentru că el, și numai el sîngur, ne-a format succesiv limba națională, suo modo, parte din cea rustică, parte din cea cultă (latină) a Romanilor; numai el ne-a format succesiv și, suo modo, următoarele cuvinte dintr'însele, ad. d. e. *Dumne-de-ă, ânger, om, părinte, mamă, frate, soră, cap, pěr, frunte, ochi-ă, ure-che, față, nas, gură, limbă, dinte, barbă, găt, pept, mână, deget, unghie, sânge, pe-ă, picior, genunchi-ă, suflet, minte, cuget, cugetare, simțire, înțelegere, înțelepciune, rugăciune, judecare, judecată, jurămēt, cunoscință, sciință, bun, re-ă, dicere, ținere, ședere, facere, gemere, plângere, rîdere, frumos, plăcut, ceri-ă, soare, stea, stele, lună, aer, fulger, tunet, ploaie, frig, ninge, înghiașă, cald, căldură, rață, lu-mină, pom, ram, frunză, floare, earbă, fîn, gră-ă, fruct, legume, casă, pariete, fereastă, poartă, roată, moară, ceară, ceată, ș. a. ș. a.*

Spiritul național a dat limbei noastre toate formele ce le are ea astăzi în declinarea substantivelor, compararea adiectivelor, con-jugarea verbelor și formarea unor cuvinte din altele prin deducere sau derivare. Apoi tot numai el, prin geniul limbii, a deprins și deprinde, necontenit, spiritele individuale sau personale ale nației a învăță pururea cuvintele și formele lor, ale aplică în vorbire și scriere, cu înțelegere, și ale transplănta de la uă generație la alta, foră întrerumpere. Așia dară nu uă deprindere rea, îndelungă și ignorantă, nu usul, ca tiran, ci însuși spiritul național, prin geniul se-ă, numit și al limbei, ne-a format și ne formează încă, ne-a con-servat și ne conservează pururea limba națională cu caracterul ei primitiv, adevăr ce, *mutatis mutandis*, se poate dice despre fie-care spirit național, și despre fie-care limbă națională.

Din toate și după toate cele pên'aci aduse, se poate vedé deci lămurit, că nici principiul etimologic, nici cel fonetic, nici cel ana-logic, nici unul dintr'însele, dicem, n'are a face cu desvoltagea,

cultura și înfrumusețarea limbei noastre, ci numai cu ortografia ei, sau cu modul scrierii cuvintelor într'însa; cât timp însă principiul etimologic extrem, și cel fonetic extrem, se vor bătă nu mai pe niște idei subiective, și își vor însuși câte uă egemonie imaginară în sfera limbii, anomalia ortografei nu poate să dispară dintr'însa. De aceea ar fi de dorit — pentru că este acum și timpul, și este și necesar — ca cei ce susțin principiile acestea, să'și facă, reciproc, unii altora, niște concesiuni raționale, basate pe simplitatea și eufonia limbei, precum și pe rostirea cea mai bună, basate, tot-uădată, și pe etimologie încă, întru cât adevă că n'ar veni în conflict cu simplitatea și eufonia limbii, precum și cu rostirea cea mai bună, făcând ei aceasta cu un singur scop, cu scop adevă de a se puté unificá, uădată, în modul acesta, diferitele forme ortografice, ce tot le mai avem încă în limba noastră, sau de a se puté bucura, uădată, și nația noastră, ea surorile ei, și ea toate cele l-alte nații civilisate, de o singură ortografie în limba sa. Eu însumi, din partemi, nu năzuesc aci la alt ceva decât numai de a contribui, după puterile mele, la realizarea unui asemenea scop, mult dorit; fiind că din polemica mai sus făcută, în contra diferitelor moduri de scriere, ce nu sunt conforme nici cu simplitatea și eufonia limbii, nici cu rostirea cea mai bună, s'a putut cunoașce, îndestul, ortografia mea; de aceea numai câteva cuvinte vreau să mai aduc aci în privința aceasta: eu ca fonetist moderat, fac etimologistilor moderați, în semn de reconciliare, niște concesiuni, ce mi se par a fi raționale [și cari se pot vedé atât mai sus la principiul fonetiștilor moderați, cât și în gramatica specială la Cap III, secț. II]. Eu scriu, după derivație: *ântâi*, toate vocalele ce în cuvintele derivate din cele latine au sonuri obscure, unul adevă al vocalei cirilice Ѫ, ear' altul al vocalei cir. Ѣ; *al doilea* toate cuvintele derivate din cele latine pentru păstrarea rădăcinei le scriu cu *đ*, dacă *d*, într'însele se pronunță ca *z*, d. e. *dic*, *dici*, *đice*=*dico*, *dicis*, *dicit*, lat.; *al treilea* toate cuvintele, fără excepție, în carile după *sc*, urmează sau *i* sau *i* sau *e* pentru păstrarea rădăcinei le scriu tot cu *sc*. [nu cu *št.*, cum ele se rostesc] d. e. *creșc*, *creșci*, *creșce*, *cunoșcința*, *sciința*; căci și în limba italiană și cea francesă a făcut asemenea concesiune fonetica etimologiei

sau derivației, așa d. e. italianul serie: coscienza și coscienza, conoscenza și pronunță conșiența, coșiența, conoșența; eară francesul serie: conscience și pronunță: consians. — Sciu bine că fonetistii îmi vor obiecționă și'mi vor dice, că eu, pe cât pe de uă parte vreau să ușorez regularea definitivă a ortografiei noastre, pe atâta pe de altă parte, o îngreuez în modul acesta; căci d. e. spre a serie după derivație vocalele ce în rostirea cuvintelor derivate din cele latine, au sonuri obscure, se cere a cunoaște și originea cuvintelor acelora, sau cu alte cuvinte, se cere a cunoaște bine atât limba latină cât în paralelă cu dînsa și pe a noastră [întru cât ea e derivată din aceea]. Așa este cu adevărat, cunoștința limbei latine este necesară întru această, căci fără ajutoriul ei ortografia noastră nici-uă-dată nu se va puté regulă într'un mod potrivit și definitiv, întocmai după cum fără ajutoriul ei nu s'a putut regula definitiv, nici ortografia limbilor: italiene, franceze, spaniole și portugeze, ce sunt, precum se știe, surori bune, cu a noastră, avînd toate tot uă mamă; într'însele însă numai întru atâta s'a urmat strict după etimologie, și la regularea gramaticei (sau a formelor ce le au cuvintele în vorbire), și la regularea ortografiei, întru cât spiritul național prin geniul fie-cărei limbi în deosebi s'a putut împacă cu dînsa, sau întru cât ea însași s'a acomodat geniului și caracterului fie-cărei limbi în deosebi: de aceea și vedem că de și ele în genere tot uă stampă sau uă calitate au adecă romană sau latină; în specie totuși, fie-care dintr'însele își are pe a sa proprie națională; în cât se poate dice, că pe cât ele, pe de uă parte, seamănă între sine unele cu altele prin caracterul lor generic sau roman, pe atâta pe de altă parte ele diferă între sine, unele de altele, prin caracterele lor specifice sau proprie naționale ale lor; toate sunt romane sau latine în genere, în specie înse una e italiană, alta francesă, a treia spaniolă și a patra portugeză. Eată tot în modul acesta ar trebui să se reguleze, într'un mod definitiv, uădată, ortografia și în limba noastră, ce este de asemenea în genere romană, ear' în specie românească, lucru ce s'ar pute face ușor, dacă la regularea ei definitivă numai întru atâta s'ar urmă după derivație, întru cât spiritul nostru național prin geniul limbii s'ar puté împacă cu dînsa sau întru cât, ea însași s'ar acomodă atât geniului, simplității,

eufoniei, caracterului și formelor limbei noastre, cât și rostirii cei mai bune, ce se face într'însa. Apoi dificultatea ce noi întimpinăm în regularea definitivă a ortografiei noastre nu vine de acolo, că doară noue Românilor ne ar lipsi cunoștința limbei latine, nici de cum, dic, din cauza aceasta; căci noi avem în sinul nației noastre mulți bărbați învățați între dinșii încă și filologi buni — Carii, toți cunosc limba latină, afară de aceea, câți tângeri români dotați cu cunoștința limbei latine, termină în fie-care an clasele gimnasiale sau liceale în România, Transilvania, Ungaria și Bucovina? Dificultatea deci ce noi întimpinăm în regularea definitivă a ortografiei noastre, nu vine din lipsa de cunoștința limbei latine, ci cu totul din altă lipsă, din lipsa de înțelegere între noi, sau mai lămurit vorbind, din neînțelegerea ce tot urmează încă între etimologistii și fonetistii noștri în privința aceasta. Căci numai din asemenea neînțelegere s'au născut și cele patru forme ortografice puse mai sus în paralelă, unele cu altele; precum și diferita aplicare a principiului analogiei la formarea unor specii de cuvinte, ce am voi să le luăm astăzi din limba latină. Cât timp deci va urma neînțelegerea între noi în privința aplicării principiului derivației, la regularea definitivă a ortografiei noastre, ea nici vădată nu se va pute regulă definitiv, sau, cu alte cuvinte, anomalia nu va pute să dispară dintr'însa; îndată însă ce neînțelegerea aceasta ar lipsi, cu totul între Etimologistii și Fonetistii noștri, sau îndată ce unii altora ș'ar face reciproc niște concesiuni raționale, și ideile obiective ar luă locul celor subiective, adecă derivația s'ar acomodă în serie atât simplității și eufoniei limbei, cât și rostirii cei mai bune, ce se face într'însa, îndată, dic, ar dispăre și anomalia din sfera ortografiei noastre, eară cu dispărițiunea ei, s'ar stabili, vădend cu ochii, uă unitate organică între limba și gramatica noastră.

Miclăușeni, judeciul de Roman

în Martie 1880.

Autorul.

INTRODUCERE

---

1. Gramatica, în genere luată, este uă învățatură, ce ne arată întâiū natura, clasificarea și formele cuvintelor unei limbi (naționale), eară dup'aceea atât modul legăturii lor în vorbire, cât și al aplicării lor în scriere, saū ea este uă învățatură ce ne arată modul de a vorbi și scrie bine și corect în limba unui popor saū a unei națiuni.

1. *L. am.* Întrebările, ce se afla în ediț. I. aședate în fruntea fie-cărei împărțiri și sub împărțiri gramaticale, nu se afla în edițiunea aceasta a doua, nefiind ea destinată pentru scoale ca întâia.

2. *L. am.* Dacă privim mai de aproape la legătura cea strînsă, ce se află de la natură între cugetare și vorbire, prin urmare și între Logică și Gramatică, trebuie să ne mirăm, vedënd, că unii din Gramaticii evului nostru celui luminat tot se mai țin încă de definiția, ce se dá Gramaticiei în evul de mijloc. Unii dintr'înșii și astăzi încă dic, că Gramatica ar fi uă artă saū măiestrie, ce ne ar învăța — într'un mod mechanic — a vorbi și scrie bine și corect într'ua limbă oare-carea, în timp ce ea nici decum nu se poate numi artă saū măiestrie, ci mai ales uă învățatură ce cu partea sa sintetică (pentru nexul intim ce se află între dînsa și logică), se bazează pe înseși legile și formele logicei. Căci de și âmbele doctrine își au legile și formele lor proprie, logica adecă pe ale

sale, pentru ca omul să poată cugetă cu mintea sa după dinsele, și gramatica, earăși, pe ale sale, pentru ca omul să poată vorbi după dinsele; totuși, în ce chip cugetărea nu se poate formă din idei fără cuvinte și relațiile lor, precum și fără legile și formele logice și ale gramaticii: tocmai în același chip nici vorba încă nu se poate formă din cuvinte fără idei și relațiile lor, precum și fără legile și formele gramaticii și ale logice. Eată deci legătura cea mare și strinsă ce se află chiar de la natură între cugetare și vorbire, prin urmare și între logică și gramatică! — Cugetarea este uă vorbă intrinsecă, eară vorba este uă cugetare extrinsecă, sau uă cugetare manifestată prin aceleași cuvinte și după aceleași legi și forme, prin care adecă cuvinte și după cari adecă legi și forme și mintea omenească încă o-a format la lumina conștiinței în sfera sa cea spirituală; de aceea se și poate dice cu temei: că tot cel ce cugetă vorbește, adecă în sine, cu mintea sa și la lumina conștiinței sale, precum și earăși, că tot cel ce vorbește, sau din viul graiū sau în scris, cugetă sau cel puțin ar trebui să cugete.

2. În definiția de mai sus a gramaticii se află două idei principale, una adecă a limbei și alta a vorbeii în genere luate.

3. Limba și vorba se ieau aci în două înțelesuri adecă în unul filosofic și altul filologic.

4. Limba în înțelesul filosofic luată este însași limba omenească, considerată ca un organ natural, genuin și propriū al spiritului omeneș, sau ca singurul organ prin carele el poate — la lumina conștiinței și conform cu legile sale intelectuale — să se manifesteze cu mintea sa pururea liber și spontanē în sfera omeniirii, sau să și manifesteze într'insa liber și spontanē atât cugetările și voințele sale ca spirit, cât și simțirile și poftele sale ca suflet omeneș. (v. Aduș la gramatica generală I. Ele-

mentele originale și constitutive ale limbei omenesci, precum și născerea sa și formarea ei primitivă dintr'însele, adevărul originea ei).

5. Vorba în înțelesul filosofic este înșasi vorba omenescă, considerată ca o manifestare liberă și spontană a spiritului omenesc, manifestare, pe carea el poate — la lumina conștiinței și conform cu legile sale intelectuale — să o facă cu mintea sa pururea liber și spontană în sfera omenirii prin înșasi limba omenescă, ca prin un organ natural, genuin și propriu al său. — v. n. precedente.

6. Limba în înțelesul filologic este înșasi limba omenescă, considerată ca un organ natural, genuin și propriu al spiritului omenesc-național, sau al spiritului omenesc ce în decursul timpului s'a naționalizat — așa dîcînd — în sfera omenirii în diferite și nenumerate moduri, în cât basați pe adevărul acesta, putem dice, că câte nații sunt pe fața pământului, atâtea și spirite omenesci-naționale și tot atâtea și limbi naționale cu gramaticile lor. Limba în înțelesul filologic deci este fie-care limbă națională, considerată ca singurul organ, prin carele spiritul omenesc poate — la lumina conștiinței și conform cu legile sale intelectuale, — să se manifesteze cu mintea sa pururea liber și spontană în sfera unei nații (ca într'ua sferă mică a omenirii, ce e naționalizată într'un mod oarecare), sau să își manifesteze într'insa liber și spontană atât cugetările și voințele sale ca spirit, cât și simțirile și poftile sale ca suflet omenesc. v. mai sus n. 4. —

7. Vorba în înțelesul filologic este înșasi vorba omenescă, considerată ca o manifestare liberă și spontană a spiritului omenesc-național, manifestare, pe carea el

poate — la lumina conștiinței și conform cu legile sale intelectuale — să o facă pururea liber și spontan cu mintea sa în sfera unei nații, prin limba ei națională, ca prin un organ natural, genuin și propriu al său — v. mai sus n. 5.

8. Basați pe idea limbei și a vorbei luate atât în înțelesul filosofic, cât și filologic, noi împărțim Gramatica în două părți principale: în una generală și alta specială.

9. Partea I. sau gramatica generală tratează despre limbă și vorbă în genere, sau despre limba și vorba omenescă.

10. Prin limbă și vorbă în genere se înțelege fiecare limbă și vorbă națională în genere luate.

11. Partea I a gramaticii se sub-împarte în două capete:

12. Capul I. tratează despre limbă, iar Capul II. despre vorbă în genere.

13. Partea II. sau gramatica specială tratează despre limbă și vorbă aci în specie, sau despre limba și vorba românească, ca despre uă limbă și vorbă în specie națională.

14. Partea a II a gramaticii se sub-împarte în trei capete:

15. Capul I. tratează despre limbă în specie, el cuprinde în sine Analitica sau Etimologia limbei românesce.

16. Analitica este de două feluri: una generală iar alta specială.

17. În analitica generală se analizează întâi cuvintele (numele) spre a se ști ce natură au ele, sau ce reprezintă ele în cugetare și vorbire prin semnificațiile lor, sau prin ideile ce sunt sensibilizate adecă intrupate în-

tr'insele prin sonurile articulate, eară dup'aceea din reprezentățiile aceloră se formează niște nume generice, cu carile apoī ca și cu niște terminī tehnice se pot însemnă, în Gramatică, toate cuvintele ce se află în sfera limbei. În fine numele acesteă generice formează opt clase speciale analitice, în carile cuvintele unei limbi se pot împărți, saū la cari clase toate cuvintele unei limbi se pot aplica fără dificultate.

18. În analitica specială (etimologia șiă) se arată natura și formele cuvintelor reprezentate prin numele generice în cele opt clase speciale analitice. — v. num. preced.

19. Capul al II. trătează despre vorbă în specie, el cuprinde în sine sintetica saū sintactica adecă sintaxa limbei romănescī.

20. Sintetica este de două feluri : una generală și alta specială.

21. Sintetica generală ne arată legăturile logice ce le capetă cuvintele, când noi printr'insele ne manifestăm, unī altora, cugetările noastre, saū prin graiū saū în scris ; ear'apoī legăturile acelea sunt de trei genuri, din carile ântâiul se dice : propoziție saū propozițiune, al doilea, frasă, ear'al treilea, period.

22. Sintetica specială ne arată modul aplicării numelor generice gramaticale în deosebī, în propoziții, făcându-se aplicarea lor în ordinea în careă ele se află aședate în cele opt clase speciale analitice.

23. Capul al III. trătează despre scrierea regulată saū dreaptă, el cuprinde în sine ortografia limbei romănescī.

24. Ortografia este de două feluri : una generală și alta specială.

25. Ortografia generală ne arată cum trebuie să aplicăm în scriere semnele numite: interpuncții, pentru că cu ajutorul lor să se poată ceti și înțelege mai ușor dicterile în carile sunt îmbrăcate cugetările noastre în scris.

26. Ortografia specială ne arată modul de a scrie bine și corect în limba românească, sau conform atât cu natura ei, cât și cu regulile speciale dictate de geniul ei.

PARTEA I.

GRAMATICA GENERALĂ

Limba și vorba în genere.

CAPUL I.

Limba în genere

Elementele limbei în genere luate.

1. Elementele limbei în genere sunt cuvintele luate împreună cu formele și modul rostirei lor în vorbirea unui popor; ear'-ale cuvintelor elemente sunt ideile minții și sonurile articulate.

2. Cuvintele cu formele lor se pot considera și ca niște elemente ideale, din carile mintea omenească, operând ea conform cu legile sale intelectuale, poate să formeze diferite cugetări, eară din manifestarea lor prin viul graiū, însași vorba omenească. — v. mai gios capul II. despre vorbă în genere.

3. Prin limbă, în genere luată, se înțelege însași limba omenească sau fie-care limbă națională în genere luată. — v. la introducere n. 10. —

a). Cuvintele și numele.

4. Cuvintele, întru cât prin fie-care dintr'insele numai se însemnează, sau se numesce câte ce-va, se dic nume;

întru cât însă ele se aplică sau se pot aplică în vorbire cu înțelesurile lor deplin determinate în conștiința minții, se dic cuvinte în limba rom. eară nu vorbe. — v. mai jos 2. L. am.

1. *L. am.* Un nume poate să aibă mai multe semnificații sau însemnări, prin urmare și mai multe înțelesuri luat ca cuvânt în cugetare și vorbire; câte însemnări are însuși numele *cuvânt* în limba rom. se poate vedé mai gios la *L. am.* de la n. 9.

2. *L. am.* Analitica specială a Gramaticii tratează despre *cuvinte* și formele lor, eară nu despre *vorbe* și formele lor (căci despre vorbă și diferitele ei forme, tratează sintetica generală a gramaticii); aplicarea deci ce o fac unii *vorbe* în loc de *cuvânt* precum și *vorbelor* în loc de *cuvinte*, este cu totul greșită, ca una ce nu e conformă cu înțelesul ce'l are de comun numele *vorbă* în limba românească. Pentru că într'însa prin *vorbă* (de la *verbum* lat.) se înțelege uă comunicare reciprocă de cugetări, ce se face între două sau mai multe persoane; eară prin cuvânt, un nume ce în conștiința minții are uă semnificație determinată, ear' în cugetare și vorbire, un înțeles determinat: deosebirea cea mare însă și esențială, ce se află între *vorbă* și *cuvânt* consistă în înseși elementele lor constitutive; căci elementele constitutive ale *vorbei* sunt diferitele cugetări ce ni le formăm cu mintea noastră, când vorbim unii cu alții; ear'ale *cuvântului* sunt sonurile articulate, în intima lor uniune, cu uă idee a minții, ce este sensibilizată sau întrupată cu dînsule într'însul. Un cuvânt (sau un nume) nu e decât întruparea unei idei obiective cu unul, două sau mai multe sonuri articulate. — v. n. 5. ce urmează.

5. Cuvintele, ca nume, se compun din două genuri de elemente originale și constitutive, din unele adecă ce sunt reale (materiale, sensuale), și din altele ce sunt ideale (spirituale, intelectuale).

6. Elementele reale ale cuvintelor sunt diferitele so-

nuri articulate (varii soni articulati), eară cele ideale sunt diferitele noțiuni sau idei obiective ale minții; pentru că formarea cuvintelor și printr'însele a limbei omenesci, nu s'a putut face, la început, decât numai prin sensibilizarea ideilor minții omenesci, sau prin întruparea lor câte cu unul două, sau mai multe sunuri articulate, având ele — formate în modul acesta — atât ca nume câte uă însemnare determinată în conștiința minții; cât și ca cuvinte, câte un înțeles de asemenea deplin determinat în cugetare și vorbire: de aceea sunurile articulate se pot considera ca trupul cuvântului (sau al numelui), idea ca sufletul (sau spiritul) lui, eară cuvintele (numele) înseși, ca niște organisme mici psihice. (v. mai gios 5. L. am., precum și în: Aduș la gramatica generală n. 1 de la I).

1. *L. am.* Sunurile articulate sunt de două feluri, unele simple, ear'alte compuse; cele simple sunt ale literilor vocale, numite și sunuri fundamentale; eară cele compuse sunt a) sonul compus din două vocale, numit diftong cum d. e. sunt: ai, ei, ii, oa, ea, ș. a. b) sonul compus din trei vocale, numit trifdng, cum, d. e. este sonul verbului nereg. *a luá* la pers. 2^a și 3ª sing. de la pres. indicativului: tu *ieî*, el *iea*; c) sonul compus din patru vocale, cum d. e. este earăși sonul verbului nereg. *a luá* la pers. 1ª sing. și 3ª plur. de la prezentul indicativului eu *ieău*, ei sau ele *ieău*; d) sonul compus din uă cons. și uă vocală, cum, d. e. sunt: ca, ce, ci, mă, mi, te, ți, ne, ni, vė, vi, le, li. ș. a. e), sunurile compuse în diferite moduri câte din uă vocală și câte din două, trei și patru consoane, cum d. e. sunt: ban, bun, cal, duc, fug; cale, cred, port, trag, creșe, drept, prind, prunc, trist, șterp. ș. a.

2. *L. am.* Sunurile articulate se numesc închieturi (de cuvânt) în rostirea cuvintelor, precum și despărçituri (de cuvânt) sau silabe, în scrierea lor.

3. *L. am.* Un nume se poate compune din unul, două, trei, patru, cinci sonuri articulate, așa d. e. numele: om se compune din unul, min-te din două, i-ni-mă din trei, bu-nă-ta-te din patru, mo-ra-li-ta-te din cinci sonuri articulate; vocalele însă, atât în deosebi, cât și mai multe împreună luate, numai câte un son articulat formează în rostirea numelui, precum și earăși numai câte uă silabă în scrierea lui. — v. mai sus. la 1. L. am. a. b, c.

4. *L. am.* Cu cât între vocale și consoane, ca între elementele constitutive ale sonurilor articulate, se află mai mare armonie cu atâta și limba, ce are asemenea armonie în cuvintele sale, e mai frumoasă, adecă mai sonoră și mai plăcută la aud. precum și din contra: de aceea nici vocalele cele multe numai câte cu uă consoană, nici earăși consoanele cele multe numai câte cu uă vocală, dacă nici înseși vocalele cele multe singure luate într'un son articulat, nu pot face limba frumoasă.

5. *L. am.* Elementele originale și constitutive ale sonurilor articulate, adecă vocalele și consoanele, au oareși care afinitate cu înseși elementele originale și constitutive ale Naturei adecă vocalele cu puterile, eară consoanele cu materia ei; pentru că în ce chip materia în Natură este inertă din însăși indolea sa, în acel chip și consoanele în sonurile articulate sunt inerte din însăși indolea lor; și earăși, în ce chip în natură numai puterile (vires naturae) pot să opereze pururea, conform cu legile genului de carele ele se țin în sinul ei, s'au se deie mișcare, viață, formă și caracter generic materiei, cu carea ele sunt intim unite prin creațiune, (*pot adecă să formeze dintr'insa în intima lor uniune cu dinsa, trupuri și ființe naturale de diferite și nenumerate genuri, pentru că în sinul naturii nu este trup sau ființă, carea nu ș'ar avé genul său propriu, precum și legile sale generice proprie*): în același chip dic, și în sonurile articulate încă numai vocalele, ce au sonuri fundamentale, pot din indolea lor să deie sonuri, eară printr'insele, mișcare și viață consoanelor, cu carile ele sunt intim unite prin un instinct spiritual al omului (*pot ad. să formeze din consoane, în intima lor uniune cu dinsele diferite sonuri articulate, din acărora intimă uniune cu ideile minții, ce nasc apoi cuvintele, considerate ca niște organisme mici psihice în sinul limbii omenești*). v. mai sus la n. 6.

7. Cuvintele — sau numele — s'aũ nãscut, la inceput, adecã la formarea primitivã a limbei omenesci, din elementele lor originale și constitutive numai prin uã acțiune instinctivã a spiritului omenesc. — v. în: *Adaus la gram. gen. I. 4.*

8. Fie-care cuvânt prin idea ce se aflã întrupatã într'însul cu sonurile articulate, a cãpãtat la formarea lui, cãte uã semnificație sau însemnare deplin determinatã în consciința minții, însemnare, pentru carea apoi el, în privința obiectului însemnat printr'însul, se ȃice nume, fiind cã obiectele (reale sau ideale) numai prin asemenea însemnare, se pot numi, cãte cu un nume; însã fie-care nume earãși, întru cãt el în cugetare și vorbire se aplicã cãte cu un înțeles deplin determinat, se ȃice cuvânt. — v. mai sus n. 4.

9. Cuvintele prin însemnãrile cele deplin determinate, ce le aũ ele ca nume în consciința minții însemneazã sau diferite obiecte (reale sau ideale), sau diferite calitãți, sau diferite lucrãri, sau diferite relații de ale obiectelor. — v. *gram. specialã (Partea II a gram.) la Cap. I. secți. I. sub literile: a, b, c, d, e, f, g, h.*

L. am. Numele: *cuvânt* are mai multe însemnãri în sfera limbei noastre, el adecã însemneazã într'însa 1° cauzã, temeiũ (causa, ratio lat. Ursache, grund. germ.) d. e. Tu n'ai cuvânt (adecã cauzã sau temeiũ) de a te tîngui; 2° Predicã, d. e. preotul nostru a fãcut un cuvânt frumos, (ad. uã predicã frumoasã) astãdi în bisericã; 3° Discurs, d. e. Directorul Liceului a ținut la finele examenului semestral un cuvânt pe cãt de frumos pe atãta și de instructiv (adecã un discurs pe cãt de frumos, ș. a.); 4° Cuvânt la plural însemneazã și vorbã, d. e. Ce fel de cuvinte sunt aceste ce le aud de la ține (adecã ce fel de vorbã este aceasta, ș. a.); 5° În legãturã cu verbul a ține însemneazã împlinirea promisiunii fãcute, d. e. Eu

m'am ținut de cuvânt, sau eu mi-am ținut cuvântul adecă mi-am împlinit promisiunea; 6° În legătura cu cuvintele: *cu un*, înseamnă: în scurt, d. e. Cu un cuvânt, adecă în scurt, sau și: să nu dic multe; 7°. Unit în vorbire cu adiectivul: drept, înseamnă: ratiune (ratio lat. Vernunft germ.). d. e. Dreptul-cuvânt, basat pe legile sale cele raționale ne arată, tot-dea-una, ce este adevărat, bun sau ce este adevărat reu în cugetările, vorbele și faptele noastre (adecă rațiunea ne arată tot-dea-una ș. a.). — 8°. Aci las Teologilor facultatea de a cercetă, de a interpretă și de a determină atâtău ce înseamnă numele: Cuvânt. după textul evreesc, în evangelia I a lui Ioan, în carea el dice: „La început eră *cuvântul* și *cuvântul* „eră la Dumnezeu și Dumnezeu eră *cuvântul*“ ș. a. — al doilea, ce înseamnă numele: *Cuvânt* tot în Evangelia I a lui Ioan, în carea el la cap. I. 14. dice: și *cuvântul* trup s'a făcut. ș. a.

b). Formele cuvintelor.

10. Prin formele cuvintelor se înțeleg formele ce ele le capătă atât prin declinarea, compararea și conjugarea lor, cât și prin derivarea sau deducerea adecă formarea lor din altele.

c). Graiul.

11. Prin *grai* se înțelege formarea sonorilor articulate cu gura, prin urmare și rostirea cuvintelor.

1. *L. am.* Omul mut n'are grai sau el nu poate grăi, pentru că el nu poate exprima sonorile articulate cu gura; el însă fiind sănătos cu mintea poate să vorbească, sau să și manifesteze cugetările sale altora, și încă în două moduri, în unul, mai imperfect, ce consistă în semnele mimice, ear' în altul mai perfect, ce consistă în scriere, dacă el a învățat a scrie și a vorbi din scris.

2. *L. am.* Numele *grai* format din numele: *gură*, (prin suprimarea lui u, și adăugarea finalului iu,) înseamnă uă acțiune instinctivă a spiritului făcută cu gura, întocmai după cum adecă și numele: *oratio* în limba lat. format din *ore* (tot gură în abl. s)

și din *actio*, (prin suprimarea lui *e*, din *ore*, și a lui *c*, din *actio*) tot aceeași semnificație etimologică are, adică o acțiune instinctivă a spiritului făcută cu gura; graiū însă la plur. înseamnă *rugăciune*, tot astfel și *oratio* ăncă (în sing. și plur), așa d. e. în psalmul al V al lui David se dice: „Graiurile mele ascultăle Doamne, ad. rugăciunea mea ascult'o Doamne=*orationem meam* și *orationes meas* auscultă Domine.

3. *L. am.* Dacă numele *graiū* n'ar fi format prin contragere (sau prin suprimarea lui *u*) din *gură*, atunci l-am rosti: *guraiū* întocmai după cum rostim și: *guraliū*, ce tot din numele *gură* este format, fără însă ca într'însul să fie suprimat *u*, ca în *graiū*.

12. Organele graiului său ale gurei, numite și ale sonurilor articulate, sunt: a) gâtul, (*guttur*, *trachea*, *larynx*, lat.); b) ceriul său palatul guri, c) limba, d) dinții, e) buzele; între toate totuși limba se consideră ca organ principal. de aceea și dicem, d. e. limba românească, la *langue française*, *lingua italiana*; pentru ca însă gutul să poată produce sunuri mai curate, el capătă întru aceasta înlesnire de la nări, adică de la suflarea printr'însele.

L. am. *Gura* se derivă de la *gula* lat. cu schimbarea lui *l* în *r*. Apoi tot în modul acesta se derivă și alte cuvinte rom. din cele latine, d. e. *soare*=*sole*, lat. (în abl. s.); *sare*=*sale*, lat. (abl. s.); *moară*=*mola*, lat.; *par pari*=*palus*, *pali*, lat.; *măr*=*malus* lat. *Verbul* *doare*=*dolet*, lat.; *infin.* *lung. sărire*=*salire* *infin.* lat. ș. a.

d). Scrierea.

13. Prin scriere se înțelege însemnarea cuvintelor pe hârtie, cu niște semne convenționale numite litere (în limba lat.); ear'apoi literile după organele guri, prin carele ele se exprimă, se dic *guturale*, *palatale*, *dentale*, *labiale*, *nasale*; ele în vorbirea din scris țin locul sonurilor articulate, întocmai ca scrierea cuvintelor, locul rostirii lor.

CAPUL II.

Vorba in genere

Elementele vorbei în genere luate.

1. Elementele vorbei, în genere luate, sunt cugetările minții omenești îmbrăcate în cuvinte și manifestate sau prin graiul său în scris.

2. Prin vorbă, în genere luată, se înțelege vorba omenească, adică fie-care vorbă ce se poate face într'ună limbă națională oare-care, sau prin graiul său în scris (v. la introd. nn. 5. 6. 7. 10).

3. A vorbi înseamnă a ne comunica, reciproc, unii altora cugetările noastre într'ună limbă națională oare-care, sau prin graiul său în scris.

4. Cei-ce vorbesc între sine, se dic persoane, eară tot despre ce se poate vorbi, se dice lucru sau obiect. Prin obiect nu se înțelege aci numai aceea-ce se dice comun obiect, ci și ver-ice ființă.

L. am. Cugetare=cogitare lat de la co-agitare.

5. Pentru ca spiritul omeneșc să poată formă cugetări cu mintea sa, el are necesitatea absolută de elementele din carile se pot formă acelea; ear'apoi atari elemente sunt următoarele, adică:

a). Cuvintele, pentru înseși ideile ce se află într'insele într'un mod latent; căci în ce chip nu putem vorbi fără cuvinte, în acel chip nici a cugetă fără dinsele, pentru că cugetarea nu é decât uă vorbă întrinsecă a omului. (v. la introducere 2. *L. am.*).

b) Legile și formele minții și ale limbei omeneșci (adecă ale logice și ale gramatice); pentru că fără ase-

menea legi și forme nici oă operațiune intelectuală (adecă a minții omenesci) nu se poate face.

e) Consciința ; pentru că ea în sfera spiritului omenesc se consideră nu numai ca oă lumină divină, ci, totuădată, și ca oă sciință originală a omului și deci, pentru că fără asemenea lumină și sciință omul nimic nu poate să opereze cu mintea sa. (v. în : Adaus la gram. gen. I. 2. sub lit, a, și L. am.).

d) Cunoscința obiectelor despre carile spiritul omenesc vrea să cugete cu mintea sa, saū să'si formeze cugetări cu dinsa ; căci fără asemenea cunoscință obiectivă, cugetarea minții ar fi numai subiectivă saū numai ideală și arbitrară, eară nici decum adeverat obiectivă saū reală.

L. am. Fiind că cuvintele cu semnificațiile lor, saū cu ideile ce se află latente într'insele, representă atât în sfera spiritului, cât și a limbii omenesci diferite obiecte reale saū ideale, precum și diferite calități, stări, lucrări și relații de ale obiectelor ; de aceea ele (adecă cuvintele) în logica formală se dic nu numai concepte logice (conceptus logici, lat. logische Begriffe germ.), ci și representațiuni âncă.

6. Cugetarea minții să iea aci în două moduri : în unul general, și altul special.

7. Cugetarea în mod general luată, este un nume, ce se dă în logica formală în genere tuturor operațiunilor intelectuale saū teoretice ale minții omenesci fără excepțiune.

8. Cugetarea în mod special luată, este un nume ce se dă în logica formală în specie numai unei operațiuni intelectuale saū teoretice a minții omenesci, aceleia adecă ce se dice judecare, (despre carea se va trătă în num. 9. ce urmează).

1. *L. am.* Cugetarea, ca uă operațiune intelectuală saū teoretică a minții omenesci, este inseparabilă de voire saū voință, ca de uă operațiune morală saū practică a ei; căci în ce chip omul nu poate cugetă cu mintea sa despre un obiect, fōră a voi tot-uădată, ca să cugete despre dînsul: în acel chip el nu poate să voiască un obiect, fōră al vede tot-uădată la lumina consciinței sale și deci, fōră a cugetă despre dînsul în momentul în carele el îl și voiesce, în scurt el nu poate să cugete cu mintea sa despre un obiect, fōră ca cugetarea să se coincidă cu voința sa, nici earăși să voiască un obiect, fōră ca voința sa să coincidă cu cugetarea sa. Apoi Spinoza merge și mai departe întru aceasta, el dice: „Intellectus et voluntas unum idemque sunt.“

2. *L. am.* Cartesius voind să probeze pēnē la evidentă existența sufletului saū a spiritului omenesc, pe carea materialistii și scepticii de pe atunci o negău (și pe carea și cei de astăzi încă o neagă) ș'-a format un principiu teoretic basat pe următorul raționament prescurtat, adecă: cogito ergo sum—anima humana cogitat ergo ea existit. (cuget așa dară sunt=sufletul omenesc cugetă așa dară el există); privind însē la inseparabilitatea ce se află între cugetare și voință, din însași indolea lor, saū după Spinoza, la identitatea lor, dicem, că spre a demonstră un adevēr atât de mare pēnē la evidentă, tot așa de bine se poate formă și un principiu practic basat pe următorul raționament prescurtat, adecă: volo ergo sum—anima humana vult ergo ea existit. (voiesc așa dară sunt=sufletul omenesc voiesce așa dară el există).

9. A judecă însemnează a cugetă ceva cu mintea saū despre uă ființă, saū despre mai multe, precum și earăși saū despre un obiect, saū despre mai multe, fiind mintea basată în asemenea operațiune pururea: a) pe consciința sa; b) pe cunoscința ce trebuie să aibă despre asemenea ființe și obiecte; c) pe legile sale cele intelectuale, așa d. e. eū judec, când eū cuget în următorul mod, adecă: *Profesorul dictează, scolarii scriū, cănele latră, caii nichează,*

earba crește, câmpul înverdește, pomii înfloresc, lumina apare, întunerecul dispare, cultura crește, ignoranța decresce, ș. a.

L. am. Toate judecățile minții, întru cât ele se exprimă prin viul grai sau în scris ca niște cugetări speciale, se numesc propoziții sau propozițiuni în Gramatică, așa d. e. *Profesorul dictează*, este și judecată, și cugetare specială și propoziție.

10. Ființele și obiectele despre carile judecăm cu mintea basată pe conștiință, cunoștință și legile intelectuale se numesc subiecte logice, numele decii ale ființelor și ale obiectelor aduse în exemplul de mai sus, adică : *Profesorul, scolarul, câinele, caii, earba, câmpul, pomii, lumina, întunerecul, cultura, ignoranța*, numele acestea dic, sunt subiecte logice.

11. Aceea ce judecăm sau cugetăm cu mintea despre o ființă sau mai multe, precum și despre un obiect sau mai multe, se numește predicat, atât în logică, cât și în Gramatică; verbele decii aduse mai sus, (la n. 9) adică : *dictează, scriu, latră, nichează, crește, înverdește, înfloresce, apare, dispare, decresce*, verbele acestea, dic, sunt predicate.

12. Pentru ca cugetarea minții să poată corespunde tot-deauna atât destinației sale ce originale cât și demnității morale a omului, ea trebuie să fie pururea basată : a) pe conștiința teoretică și practică a spiritului omenesc ; b) pe cunoștința adevărului ; c) pe legile raționale atât intelectuale cât și morale. (Mai pe larg despre cugetările minții omenesci se tratează în logica formală, eară despre dînsese îmbrăcate în propoziții, frase și perioade, la cap. II sect. I. gram. speciale).

13. Organele vorbirii din graiū sunt: gura cu organele sale (însemnate mai sus la cap. I. n. 12) și urechia; acțiunea saū lucrarea gurii în vorbirea din graiū este grăirea saū exprimarea sonurilor articulate adecă rostirea cuvintelor, ear' a urechii este auđirea lor. (v. mai gios în comparație n. 17).

L. am. Auđirea încordată, făcută adecă cu atențiune, atât la rostirea cuvintelor, cât și la veri-ce alte sonuri, se numesce ascultare; ascultarea înse în vorba comună saū de toate ȓilele (cum îi ȓicem) însemnează supunerea necondiționată voinței altuia. (v. mai gios în compar. n. 17. *L. am.*)

14. Unii Antropologi consideră organele vorbirii din graiū în următoriu mod, adecă: gura ca organ activ, ear' urechia ca pasiv. (v. mai gios în compr. n. 18).

15. Causa pentru carea unii Antropologi consideră gura ca organ activ, ear' urechia ca pasiv în vorbire din graiū este, după dînșii *ântăiū*: pentru că gura este organul, cu carele se rostesc cuvintele, ea prin urmare trebuie considerată ca organ activ; *al doilea*, pentru că urechia, fiind ea sănătoasă, nu poate să nu primească în sine impresiunile, ce se aduc de din afară într'înșea, ea adecă e necesităată să primească în sine sonurile articulate (ale cuvintelor rostite), ce se aduc la nervul ei acustic prin oscilațiile aeruluī, ea prin urmare trebuie considerată ca un organ pasiv atât în vorbire din graiū, cât și în cetirea cu glas mare. (veđi mai gios în compar. n. 19).

16. În vorbirea din graiū și cetirea cu glas mare nu se poate consideră numai gura ca organ activ, ci și urechia âncă, pentru că și ea âncă lucrează într'înșele, și ea adecă, cum primeșce sonurile articulate (ale cuvintelor

rostite sau cetite) prin oscilațiile aerului, îndată le comunică prin nervul său acustic (ca prin un tel sau fir electric) organului central, eară printr'însul conștiinței spiritului, ea prin urmare, trebuie considerată în vorbire și cetire nu numai ca organ pasiv, ci totuădată și ca activ încă. (v. mai gios în compar. n. 20).

17. Organele vorbirii din scris sunt mâna (tipariul) și ochiul; acțiunea saă lucrarea mânei în vorbirea din scris, este scrierea cuvintelor (a tipariului, tipărirea), ear'a ochiului, vederea lor. (v. mai sus. în compar. n. 13).

L. am. Vederea încordată, făcută cu atențiune, atât la formele cuvintelor scrise saă tipărite, cât și la veri-ce forme de ale trupurilor și ființelor naturale, precum și de ale obiectelor de artă, se ăice privire. (v. mai sus în compar. n. 13. *L. am.*)

18. Unii Antropologi consideră organele vorbirii din scris în următorul mod, adecă: mâna ca organ activ, eară ochiul ca pasiv. (v. mai sus în compar. n. 14).

19. Causa pentru carea unii din Antropologi consideră mâna ca organ activ, ear' ochiul ca pasiv în vorbirea din scris, este după dînșii, *ântăiū*: pentru că mâna este organul cu carele se scriū cuvintele, *al doilea*; pentru că fiind ochiul sănătos, el nu poate să nu primească în sine impresiunile ce se fac de din afară asupra lui, el adecă este necesitat să primească în sine formele (cuvintelor scrise saă tipărite) ce se aduc la nervul lui optic prin vibrațiile eterice ale luminiī, el prin urmare trebuie considerat ca un organ pasiv în vorbirea din scris. (v. mai sus în comparat. n. 15).

20. În vorbirea din scris nu se poate consideră numai mâna ca organ activ, ci și ochiul, încă; pentru că

și el încă lucrează într'însa și el adevărat, cum primesce în sine formele cuvintelor scrise sau tipărite, prin vibrațiile eterice ale luminii, îndată le comunică prin nervul său optic (ca prin un tel sau fir electric) organului central, eară printr'însul conștiinței spiritului ; el prin urmare trebuie considerat nu numai ca organ pasiv ci, totuădată, și ca activ încă în vorbirea din scris. (v. mai sus în compar. n. 16).

21. Punând acum în paralelă vorbirea din scris cu cea din graiū vedem, că aceea ține locul acesteia în toate privințele și anume : mâna ține locul gurii ; literele, locul sonurilor articulate ; scrierea cuvintelor, locul rostirii lor ; cuvintele scrise, locul celor rostite ; ochiul, locul urechii ; vederea, locul aușirii ; privirea, locul ascultării ; despărțitura de cuvânt sau silaba, locul închieturii de cuvânt sau al fie-căruī son articulat : așia dară vorbirea întreagă din scris ține locul întregii vorbirii din graiū.

ADAUS

la

GRAMATIȚA GENERALĂ

Obiectele ce se trătează în Adausul acesta sunt următoarele :

1°. Elementele originale și constitutive ale limbei omenești, precum și nascerea sa și formarea ei primitivă dintr'insele, adecă originea ei ; 2°. clasele generale în cari se impart toate limbele vechi și nouă după modul cu carele într'insele se exprimă relațiile. ce le au ideile minții, unele cu altele, în cugetare și vorbire ; 3°. Clasele generale ale obiectelor, despre carile spiritul omeneșc a putut să formeze, la inceput, atât ideii cu mîntea sa, cât, tot-odată, și cuvinte (nume) prin sensibilizarea acelora, adecă prin întruparea sa și întima unire a fie-cărei ideii cu unul, doue sau mai multe sonuri articulate (soni articulați).

I. Elementele originale și constitutive ale limbei omenești, precum și nascerea sa și formarea ei primitivă dintr'insele, adecă originea ei.

1. Elementele originale și constitutive ale limbei omenești sunt de doue genuri adecă de unul ideal-real (spiritual, intelectual) și de altul, material-real (sensual). Elementul de genul ideal-real sunt ideile obiective, sa și noțiunile min-

ții—eară de cel material-real—sunt sonurile articulate ale gurii omenești; pentru că numai din uă intimă uniune a diferitelor idei obiective cu diferitele sonuri articulate s'aŭ putut nasce, la început, cuvintele eară dintr'insele limba omenească: idea decî se poate considerá ca sufletul cuvântului, eară sonurile articulate ca trupul lui; cuvântul însuși ca un organism mic psihic, carele își are viața sa individuală și numele seŭ îndeosebí, atât în sfera spiritului, cât și a limbei omenești. — Cum s'aŭ format, la început, elementele acestea, cum cuvintele dintr'insele și cum limba omenească din cuvinte, se va vedea mai gios la n. 4.

1. *L. am.* Natura limbei omenești, întocmai ca a ființei omenești, își are prototipul seŭ în însași natura Universului; pentru că și ea încă numai din doué genuri de elemente originale și constitutive a fost compusă prin creațiune, adecă tot numai din unul material-real și din altul ideal-real; elementul de genul material-real al naturei Universului este materia cosmică, eară cel de genul ideal-real al ei, sunt puterile cosmice, puteri, dic, ce, (în intima lor uniune cu materia cosmică), sunt în natura Universului de diferite și nenumerate genuri, adecă:

- a) de diferite și nenumerate genuri neorganice,
- b) de diferite și nenumerate genuri organice și acestea earăși
- c) de diferite și nenumerate genuri organice vegetale și
- d) de diferite și nenumerate genuri organice animale și acestea încă
- e) de diferite și nenumerate genuri organice animale neraționale și

f) în fine numai de un gen organic animal-rațional adecă de cel omeneșc, în căt omul cu drept cuvânt poate să se mândrească și să dică, că genul seŭ adecă cel omeneșc este corona tuturor genurilor naturei Universului, sau că el este mai pre sus de toate genurile acelea, și este mai pre sus de toate, pentru că între toate

puterile organice animale numai cea organică animală a naturii omenesci este rațională, sau pentru că între toate numai ea este dotată de Auctorul Naturei, prin creațiune, (în potenția) cu conștiință, cu minte, cu rațiune și cu voință liberă sau cu libertate intelectuală și morală, cu toate însușirile acestea, dic, ca cu niște proprietăți și facultăți adevărat divine. (v. mai gios la n. 2. a, b, c, d).

2. *L. am.* Materia cosmică ca element material-real al Naturei, în intima sa uniune cu puterile cosmice, împle spațiul Universului; eară puterile cosmice ca element ideal-real al Naturei, în intima lor uniune cu materia cosmică operează, formează, produc și fac mișcări în spațiul Universului, conform pururea atât cu legile genurilor lor, cât și cu legile generale ale naturii Universului, în scurt conform cu legile primite împreună cu ființele lor de la Auctorul Naturei prin creațiune. Materia cosmică deci în intima sa uniune cu puterile cosmice constituie și reprezintă spațiul — eară puterile cosmice, în intima lor uniune cu materia cosmică, constituă și reprezintă timpul în sinul Universului.

3. *L. am.* *Real* în adiectivele: material-real și ideal-real, însemnează adevărat (reale, vero în limba ital, réel; vrai în cea francesă, wirklich, wahr în cea germ.), sau că puterile cosmice, ce sunt de diferite și nenumerate genuri, există în adevăr, în realitate în sinul Universului, în intima lor uniune cu materia cosmică; cu toate înse că ele se afla (prin creațiune) cu dînsa într'ua intimă uniune, ființa și calitățile lor esențiale totuși, din însași indolea lor, sunt cu totul diferite de ale materiei.

4. *L. am.* Aci s'ar pute face și câte-va întrebări încă în privința naturii Universului adecă, d. e. a) Cum se conservează pururea genurile ființelor și ale trupurilor neorganice și organice ale Naturei? b) Cum își dau ajutoriu, reciproc, unele altora, toate puterile ființelor și ale trupurilor acelorora, întru susținerea și conservarea lor și a genurilor lor, precum, tot-uădată, și pentru obținerea tuturor scopurilor speciale și generale ale Universului determinate de Auctorul Naturei prin planul creațiunii? c) Cum sunt unite toate trupurile Naturei, planetare și sub-planetare, împreună cu ființele lor, într'ua unitate organico-cosmică, sau într'ua sistemă

universală, de diferite și nenumerate genuri de trupuri și de ființe naturale, adevă într'un organism cosmic numit Univers?—Asemenea întrebări înse, precum și toate câte ar fi de natura lor, împreună cu răspunsurile ce s'ar pute face la dînsele, se țin de sferile unor științe înalte și întinse; cu toate acestea noi vom cercă a le dá și aice un răspuns scurt, rațional și logic, dicënd, adevă: că în ce chip creatorul său ființa cea supranatural-spirituală, supremă, divină, eternă și infinită sau nemărginită în știința, înțelepciunea, bunătatea și voința (sau a tot-puternicia) sa a creat toate trupurile și ființele Universului, împreună cu toate sistemele și legile lor generale (sau universale) și speciale, în același chip ființa cea supremă și divină se și îngrijesce de conservarea lor. — V. mai gios III. la n. 3.

5. *L. am.* Numele lat. *Universum* se compune din alte doué nume lat. adevă din unī (dativ. de la unus, una, unum) și versum (participiul perfect neutru de la versus, versa, versum al verb. verto=învîrtesc rom.) și însemnează uă sistemă universală a Naturei, în carea sistemă, (conform înțelepciunii ceī nemărginite a Creatorului) toate trupurile planetare periferice, cu ajutoriul a doué puteri cosmice intermediare, adevă cu al centripetalei și al centrifugalei, se *învîrtesc* pururea conform cu niște legi universale, atât în giurul axei sau al osiei lor proprie, cât și înpregiuriul unui trup planetar-central, ce-l numim soare, constituind, în modul acesta, toate împreună, unitatea cea organico-cosmică sau organismul acel universal-cosmic, în scurt sistema cea universală-cosmică a Naturei ce se numesce, cum disei și mai sus, *Universum* în limba lat.; în cea elină *Macrocosmos* sau numai *cosmos*, ear' în cea rom. *lume* (de la lume-n lat=lumină rom.), ca și când am dice că lumea se întinde pên'acolo pên'unde și lumina soarelui ca a planetei centrale a Universului.

2. În nex cu cele mai sus. la n. 1. atinse, se întrebă acum: Cum s'aū format la oamenii primitivi atât elementele originale și constitutive ale limbei omenesci, cât și ea însăși dintr'însele și după ideile și aserțiunile celor mai renumiți Fiziologi, Antropologi, Filosofi și Filologi se res-

punde. în scurt : că atât formarea primitivă a elementelor acelorora, cât și a limbei omenescei din trinsele, numai unei acțiuni naturale și instinctive a spiritului omenesc se poate atribui, făcând și el însuși aceasta, earăși, numai după ce conștiința lui a început a lumina, ca uă lumină divină, toată sfera lui cea spirituală, și după ce deci și el încă a fost constrins ca să înceapă a opera la lumina aceasta cu facultățile sale cele intelectuale, conform destinației și legilor sale celor spirituale și originale. Înainte însă de a cerceta, cum s'aū format la oamenii primitivi atât elementele originale și constitutive ale limbei omenescei, cât și ea însăși dintr'insele prin uă acțiune naturală și instinctivă a spiritului omenesc. este întru tot necesar de a cunoaște, mai întâi, acestuia însăși ființa lui; pentru că numai așa se va pute cunoaște mai bine și însăși limba omenească, atât ca un product cât, tot-uădată, și ca un organ natural, genuin și propriu al lui, saū ca un organ spiritual al culturei și al perfecțiunii intelectuale și morale a omului; ear apoi ființa spiritului omenesc nu se poate cunoaște mai bine de cât din indolea conștiinței, a minții, a rațiunii și a voinței lui libere saū a libertății lui intelectuale și morale, ca a unor proprietăți și facultăți adevărat divine ale lui. (*Natura spiritus humani non potest melius cognosci quam ex indole conscientiae, mentis, rationis et liberae voluntatis, sive libertatis intellectualis moralisque ejusdem etc.*); dicem drept aceea :

a). Conștiința din indolea sa este : 1° uă lumină intelectuală și morală, originală și divină a spiritului omenesc; saū carea luminează pururea sfera lui cea spirituală, atât intelectuală cât și morală; în cât am pute dice, cu temeiū, că el fără dînsa saū fără astfel de mină spiri-

tuală, nimic n'ar pute să opereze cu mintea, rațiunea, voința și libertatea sa intelectuală și morală și conform atât cu legile sale cele raționale, cât și cu demnitatea și destinația sa cea originală și divină. 2°. Conștiința, din indolea sa, se poate considera și ca uă știință originală și divină a spiritului omenesc; pentru că el numai printr'însa, (fiind adecă ea clară sau neîntunecată de prejudece, și necoruptă de patimele omenesci), poate să cunoască pururea atât adevărul cât și neadevărul, precum și earăși atât binele cât și reul, (fisic și moral), de câte-orî acestea se aduc înaintea ei prin organele respective; în cât am putea dice earăși, cu temeiū, că el fără dînsa sau fără astfel de știință spirituală originală, nici uădată n'ar pute să facă deosebire între adevăr, ca principiul științei și al voinței morale, și între neadevăr (minciună), ca principiul nesciinței (ignoranței) și al voinței imorale. 3°. Conștiința, din indolea sa, se poate considera și ca uă putere legislativă originală și divină a spiritului omenesc; căci el printr'însa pururea ne spune și ne impune, ca noi cugetările, și voințele noastre să nu le întemeiăm de cât pe adevăr, precum și numai pe principiile basate pe adevăr; căci numai adevărul este isvor adevărat în sfera omenirii de tot ce poate fi într'însa adevărat bun, drept, moral, virtuos, perfect, frumos, sublim, uman și divin. (v. la începutul Precuvântării pagina a IV^a. 4°. Conștiința, din indolea sa, se poate considera și ca uă putere executivă, adecă remunerativă și punitivă originală și divină a spiritului omenesc; căci în ce chip el printr'însa, (numai dacă ea e curată sau neîntinată de patimele omenesci), aprobează sau încuviințează pururea cugetările, voințele și faptele cele bune remunerând tot-dea-una pe auctorul acelor cu uă bu-

curie, mulțemire și liniște internă saă sufletească; în acelaș chip el printr'insa, (sub condiția de mai sus), reprobează saă nu încuviințează cugetările, voințele și faptele cele rele, muștrând, totdeauna, pe auctorul lor pentru dînsele și respălătindul cu întristarea, nemulțemirea și neliniștea internă saă sufletească. (ad. cu muștrarea de cuget).

L. am. Cuvântul: *Consciință* (de la cuv. lat. conscientia) însemnează literalmente luat: cu-sciință în l. rom. și Mit-Wissenschaft în cea germ. altmint-r-enea cuget în l. rom. Bewusstsein și Gewissen în cea germ. — Consciința trebuie considerată înainte de toate ca un soare al spiritului omenesc; căci, în ce chip în sfera Universului nu putem să distingem cu mintea diferitele mișcări, precum și diferitele coloruri, forme și caractere generice ale trupurilor naturale fără lumina soarelui; în acel chip nici în sfera spiritului omenesc încă privit și ca spirit și ca suflet, nu putem distinge cu mintea diferitele calități ce le au facultățile, operațiunile, producțiunile și legile lui cele spirituale fără lumina consciinței. Înseși operațiunile psihice ale fantasiei precum și toate simțirile, poftetele și dorințele sufletului omenesc, în scurt toate lucrările interne și externe, intelectuale și morale, legale și estetice ale omului, numai prin consciință (Bewusstsein) pot să între în sfera lui cea spirituală, adevă în sfera ideilor, a cunoscințelor și a științelor spiritului omenesc; căci fără consciință nu este cunoscință, și cu atât mai puțin știință; precum și earăși fără consciință (cuget, Gewissen) nu este voință morală și cu atât mai puțin faptă morală: consciința deci se poate consideră ca un focariu al spiritului omenesc, căci într'insa ca într'un focariu spiritual se concentrează toate simțirile, poftetele, dorințele, ideile, cugetările și voințele lui considerat și ca suflet și ca spirit omenesc. — Consciința luată într'un mod științific este parte teoretică, parte practică: teoretică este consciința (Bewusstsein), când ea privesce asupra ideilor, a cugetărilor, a cunoscințelor și a științelor omului; ea teoretică luată

deci ea este și legislativă ; practică este conștiința (cuget. Gewissen) când ea privește asupra plăcerilor, poftelor, voințelor și faptelor omului ; ea practică deci luată ea este executivă adecă remunerativă și punitivă, (în sensul moral).

b. *Mintea*, din indolea sa, este uă facultate spirituală, saū cu carea spiritul omenesc poate să-și formeze idei obiective, să înțeleagă, să cugete saū să judece, să cunoască și să voiască liber, însă pururea numai la lumina și cu consensul conștiinței sale ceī clare și curate, precum și conform earăși numai cu legile sale cele raționale, atât intelectuale cât și morale, cel puțin demnitatea lui, legile lui și destinația lui cea originală și divină, toate acestea, dīe, cer imperios ca el așa să opereze pururea cu mintea sa.

c. *Rațiunea*, din indolea sa, este cea mai înaltă facultate spirituală, saū cu carea spiritul omenesc poate (la lumina conștiinței și cu ajutorul minții) să-și formeze nu numai idei generale, legi și principii universale atât teoretice cât și practice ; ci tot-uă-dată pe basa acelora și diferite sisteme de științe teoretice și practice ; în cât putem dīe cu temeiū, că toate cunoscințele și științele omenescī, spre a putē fi ele adevărate, solide saū temeinice și foloșitoare, trebuie să fie basate pe idei, legi și principii raționale. Apoi tot numai cu ajutoriul cunoscințelor ce sunt basate pe asemenea idei, legi și principii ne putem formā idei adevărate și despre natura, legile, demnitatea și destinația originală a omului, ca a unui *Microcosm*, nu mai puțin și despre natura, legile și destinația originală a Universului, ca a unui *Macrocosm* : ba încă cu ajutoriul cunoscințelor și al științelor, ce sunt basate atât pe idei, legi, principii și sisteme de științe raționale, teoretice și prac-

tice, cât și pe principiul causalității ne putem formá în fine idee adevărată cu mintea reflexivă și despre însuși Creatorul Universului, saú și despre Dumnezeu însuși, ca despre uă ființă supranatural-spirituală, supremă, divină, eternă și infinită adecă nemărginită în sciință, înțelepciunea, bunătatea și voința saú atotputernicia sa. (v. mai gios III. la 3.).

d. *Voința*, din indolea sa, este facultatea aceea a spiritului omenesc, cu carea el—saú omul printr'însul—basat pe consciința sa teoretică și practică, precum și pe legile sale raționale atât intelectuale cât și morale, poate să voiască pururea liber în sfera omenirii, adecă să voiască a cugeta, a vorbi și a lucra liber într'însa.

e. *Libertatea*, din indolea sa, este facultatea aceea a spiritului omenesc, cu carea el poate nu numai să cugete și să voiască pururea liber cu mintea sa, ci, tot-uă-dată, și să și manifesteze pururea liber în sfera omenirii atât simțirile, poftele și dorințele sale ca suflet, cât și ideile, cugetările și voințele sale ca spirit și prin limba omenească ca prin un organ natural, genuin și propriu al seú, și prin lucrările externe ale omului. Pentru ca însé spiritul omenesc să poată fi și să se poată numi liber în toate privințele acestea, saú pentru ca el să se poată folosi de libertatea sa intelectuală și morală, ca de uă facultate divină, ce — pe lângă consciință, minte, rațiune și voință — îi este dată, cu deosebire de Auctorul Naturei, prin creațiune, el însuși trebuie să fie mai întâi liber și ca suflet și ca spirit, de tot ce poate fi contrariu saú contradicțoriu atât consciinței teoretice și practice, cât și legilor sale celor raționale, intelectuale și morale prin urmare și demnității sale cei originale și divine. Acestea, dic,

se cer ca *conditio sine qua non*, la aplicarea libertății în cugetare, voință și lucrare; pentru că în condiția aceasta se cuprind limitele raționale, între carile libertatea noastră spirituală poate fi admisă în sfera omeniții, în cât nu pregetăm a dice, că libertatea, ce se aplică într'insa, afară din limitele aceste raționale, nu este și nu se poate numi libertate rațională, saū libertate adevărat-omenească ci numai — și mai ales—abus de libertate, licenție oarbă și rătăcită, neconștiințiositate, nemoralitate, degradație de demnitatea omenească, în scurt, monstruositate spirituală.

L. am. Toate puterile naturale neorganice și organice, organice vegetale și animale, animale neraționale și raționale, în intima lor uniune cu materia, își au în sinul Naturei nu numai genurile lor proprie (*die eigenen Geschlechter, die eigenen Gattungen*) ci totuădata și facultățile lor proprie (*das eigene Vermögen*), indolea lor proprie (*die eigene Anlage, die eigene Beschaffenheit*), instinctele lor proprie (*die eigenen Naturtriebe*) și legile lor proprie (*die eigenen Gesetze*), fiind toate determinate de Autorul Naturei, prin planul creațiunii, și realizate prin creațiune. Fie-care putere naturală deci, fără excepție, pentru ca lucrarea ei să poată răspunde destinației, pentru carea ea este creată trebuie să opereze cu facultățile sale conform pururea cu indolea, instinctul și legile genului seū propriu, căci operând ea almint-r-elea, adecă în contra legilor sale proprie, productul operațiunii ei nici-uă-dată nu va puté avé caracterul genului, de carele ea se ține în sênul Naturei, ci lipsit de acela va fi și se va numi *monstru natural*. Apoi basați pe legea a-această generală a Naturei putem dice cu temeiū, că și înseși operațiunile superioare ale minții spiritului omeneșc, adecă libera cugetare și libera voință, întru cât ele parte orbite și întunecate de prejudece, parte amăgite și seduse de patimile omeneșci, sunt contrare și contradicētoare atât conștiinței teoretice și practice, și atât

legilor rațional-intelectuale și rațional-morale, cât și libertății rațional-intelectuale și rațional-morale, nu se pot considera, de asemenea, altmint-r-elea, de cât numai ca niște monstruosități spirituale. — V. mai sus la lit. e, libertatea din indolea sa. ș. a.

3. Conștiința, mintea, rațiunea, voința și libertatea spiritului omenesc sunt proprietățile și facultățile lui cele esențiale; pentru că numai dintr'insele și printr'insele putem cunoaște mai bine, ființa, legile, demnitatea și destinația originală sa — cea adevărată a omului. (Ce fel de element, sau parte constitutivă a naturei omenesci este spiritul, privit intr'insa și ca spirit și ca suflet omenesc, se va vedé mai gios la n. 4.)

4. Natura omului (ca a unui Microcosm) este compusă, prin creațiune, întocmai ca natura Universului (ca a unui Macrocosm), numai din două genuri de elemente originale și constitutive, adecă: din unul ce e material-real, și din altul ce e ideal-real (saŭ spiritual). In ambele naturi, elementul de genul material-real este materia cosmică, eară cel de genul ideal-real sunt puterile cosmice; pentru că natura, in genere luată, nu insemnează decât *intăiū*: uă intimă uniune, făcută prin creațiune, între materia cosmică și puterile cosmice (puteri ce sunt de diferite și nenumerate genuri), saŭ că atunci aŭ inceput a se nasce și a se forma succesiv (conform cu planul creațiunii) toate trupurile naturale ce sunt de asemenea de diferite și nenumerate genuri, când adecă elementele aceste originale și constitutive a le Naturei s'aŭ unit intim între dinsele prin creațiune; *al doilea*, natura, in genere luată, insemnează și uă neconținută nascere, saŭ producere, saŭ formare; între puterile naturei omului însé este

una mai mare numită organică animal-rațională, ea este însuși sufletul său spiritul omenesc; ca suflet ea se manifestează prin simțire și poftire, eară ca spirit, prin libera cugetare și libera voire sau voință, însă pururea la lumina conștiinței: sufletul și spiritul omenesc deci nu sunt două ființe sau două puteri deosebite, ci numai uă singură ființă spirituală, sau numai uă singură putere spirituală, animal-rațională, carea, în intima sa uniune cu materia, este dotată de Autorul Naturei, prin creațiune, atât cu facultățile de a simți și pofti, cât și cu facultățile de a cugetă liber, și de a voi liber la lumina conștiinței. În ce chip însă puterea aceasta organică animal-rațională, spre a puté simți și pofti ca suflet omenesc, are trebuință neapărată de obiectele, pe carile ea să le poată simți și pofti; în acel chip ea, spre a puté cugetă și voi ca spirit omenesc, are de asemenea trebuință neapărată de obiectele despre carile ea să poată cugetă liber, și pe carile ea să le poată voi liber la lumina conștiinței; pentru ca însă spiritul omenesc să poată cugetă despre niște obiecte, el trebuie să le fie cunoscut mai întâi pe acelea și să-și fie format, tot-uă-dată, și idei obiective despre dînsele, eară din idei cuvinte, căci el fără cuvinte, adecă fără ideile ce se află latente întrînsele, nu poate cugetă cu mintea sa. (v. la introducere 2. L. am.).

După toate acestea urmează acum, ca de la sine, întrebarea: Despre câte feluri de obiecte, și în ce mod a putut să-și formeze spiritul omenesc, succesiv, idei cu mintea sa, la început, precum tot-uă-dată și cuvinte, (limbă) din ideile acelea? Sau cu alte cuvinte: Cum a format spiritul omenesc, la început, elementele originale și constitutive ale limbei omenesci, și cum și pe ea însăși dintr'in-

sele? și se răspunde: Obiectele despre carile spiritul omenesc a putut să-și formeze succesiv idei obiective cu mintea sa, la început, precum, tot-uă-dată, și cuvinte din ideile acelea, prin sensibilizarea lor, se pot reduce la trei clase generale, din carile întâia se numește: *natural-reală*, adoua *naturală-ideal-reală* (sau *natural-spirituală*) ear'a treia *supra-naturală-ideal-reală* (sau *supra-natural-spirituală*). Fiind însă că despre obiectele claselor acestora se trătează mai gios la 1. 2. 3. dela III, de aceea aci se va atinge pe scurt numai despre modul, cu carele spiritul omenesc a putut să-și formeze, la început, (adecă la oamenii primitivi) idei obiective cu mintea sa despre obiectele *natural-reale*, sau despre trupurile și ființele Naturei, ce sunt de diferite și nenumerate genuri, întocmai ca și puterile din a căroră intimă uniune cu materia, ele s'aū născut prin creațiune. (V. despre genurile puterilor naturale mai sus la I. N. 1. 1 L. am). — Spre a puté cunoasce însă modul acela, este necesar a sci mai întâiū, cum pot veni obiectele *natural-reale* în contact cu spiritul omenesc; țicem, dreptaceea, că obiectele *natural-reale* numai prin organismul omenesc aū putut și pot veni în contact cu spiritul omenesc; căci el este singurul organ general, prin carele acelea pot să vină în contact cu dînsul, privit și ca suflet și ca spirit omenesc. Ear'apoi organismul omenesc, pentru ca el să poată servi spiritului ca atare organ (pe lângă nervii sensoriei destinați de la natură de a primi întrînsul de din afară electricitatea saū căldura), este provăduț și cu cinci diferite organe sensitive, adică cu al auzului, al văduului, al gustului, al mirosului și al tactului (sau al pipăitului), aflănduse în fie-carele dintr'însele câte un nerv sensitiv centripetal, nerv adecă, carele în forma

unui fir saŭ tel electric (cum d. e. sunt cele de la telegraf) este întins între organul seŭ sensitiv, periferic, și între organul sensitiv-central saŭ comun, numit și psihic; ear' apoi nervii sensitivi-centripetalî pentru aceea sunt întinși între organele sensitive periferice, și între cel central, pentru ca ei să poată comunică acestuia, imediat, toate impresiunile, ce ei le-ar primi prin organele lor sensitive periferice de la obiectele respective natural-reale, saŭ cu ajutoriul vibrațiilor eterice ale luminei, saŭ cu ajutoriul ostilațiilor aerului, saŭ și prin alte moduri, (despre cari toate se trătează în Psihologia empirică). Căci și organul central încă, cum primesce asemenea impresiuni, îndată le comunică consciinței Spiritului ca pe niște senzațiuni; modul însă cu carele spiritul omenesc își formează în același timp idei cu mintea sa din asemenea senzațiuni, precum și cuvinte din idei, este următorul, adică: a) din fie-care senzațiune comunicată consciinței, spiritul formează, în fantasia sa, câte uă intuițiune (vedere spirituală); b, din fie-care intuițiune el formează, cu mintea sa, câte uă idee obiectivă, primind și aceea încă îndată câte o semnificație saŭ însemnare determinată în consciința lui, în fine, c) din fie care idee el formează, cu mintea sa, earăși îndată, și într'un mod instinctiv, câte un cuvânt și pe acela prin imediata sensibilizare a ideii, saŭ prin imediata ei întrupare câte cu unul două saŭ mai multe sonuri articulate ale guriî omenesci.

Eată modul cu carele spiritul omenesc a putut să formeze, la început, atât elementele originale și constitutive ale limbei omenesci, cât și pe ea însăși dintr'insele. (Cum se formează după legile intelectuale cugetări, din cuvinte adecă din ideile latente într'insele, precum și vorba din

cugetări, adică din manifestarea lor prin graiul său în scris, se arată la Cap. II, al gram. speciale și anume la I. Sintetica generală, precum și la Cap. II. al Gram. gener. dela N. 2—8 inclusiv).

1 *L. am.* Fie-care cuvânt (nume) prin idea ce se întrupează într'însul, cu sonurile articulate, capătă la formarea sa câte o semnificație sau însemnare determinată în conștiința spiritului; fie-care cuvânt adecă însemnează, într'un mod determinat, sau un gen de obiecte, sau o calitate, sau o stare, sau o lucrare, sau o relație de ale obiectelor, în cât cuvintele, în modul acesta, se pot considera ca niște factori spirituali reprezentativi; căci ele și în sfera spiritului și în a limbii omenești (adecă și în cugetare și vorbire) reprezintă—cum zisei și mai sus—sau câte un gen de obiecte, sau câte o calitate, sau o stare, lucrare, relație, ș. a. de a le obiectelor.

2 *L. am.* Limba omenească, privită după modul nașterii sau a formării sale primitive, este un product, precum totuadată și un organ natural, genuin și propriu al spiritului omeneșc, ear' apoi că ea este atare organ al lui se poate cunoaște lămurit de acolo, că spiritul omeneșc fără dînsa nu poate nici să opereze cu facultățile sale cele intelectuale, nici să se manifesteze pe sine în sfera omenirii, sau, cu alte cuvinte, ei fără dînsa nu poate nici să cugete cu mintea sa, nici să vorbească sau să-și mănifesteze cugetările sale prin graiul său în scris, în cât basați pe adevărul acesta, putem zice: că limba, cugetarea și vorbirea, împreună luate, formează o trinitate spirituală, basată și ea încă pe altă trinitate spirituală mai înaltă sau care e compusă din conștiință, minte, și rațiune, fiind apoi ambele aceste trinități intim unite într'oa singură unitate organică spirituală prin libertatea conștiinței, a cugetării și a voinței spiritului omeneșc. În ce chip adecă spiritul omeneșc nu-și poate forma ideii cu mintea sa, fără obiecte (reale sau ideale), nici earăși cuvinte (nume) fără ideii și sonurile articulate, în acel chip el nu poate cugeta fără cuvinte, conștiință, minte, rațiune și liberă voință, nici earăși a vorbi fără concursul rațional

al tuturor facultăților acestor spirituale. — Din toate acestea putem cunoaște acum lămurit, ce fel de facultăți divine a dat Auctorul Naturei spiritului omenesc, când el prin creațiune l-a dotat (în potenția) a) cu : conștiință, minte, rațiune și voință liberă (sau cu libertate intelectuală și morală). b, Cu facultatea de ași pute forma însuși un organ spiritual propriu al seü, prin carele el să poată nu numai a cugetă și a vorbi pururea liber în sfera omenirii, ci, totuădată, și a se desvoltă conform cu legile sale raționale pururea liber, precum, în fine, prin asemenca desvoltare a se și rădică la cel mai înalt grad de cultură, sau de perfecțiune intelectuală, morală și estetică.

II. Clasele generale în cari se impart limbile vechi și nouë după modul, cu carele într'însele se exprimă, prin cuvinte, relațiile ce ideile minții le aü, unele cu altele, în cugetare și vorbire.

Spre a pute clasifică limbile vechi și nouë, este întru tot necesar de a stabili mai întâiu un criteriü, prin carele să se poată constată identitatea modului cu carele se exprimă într'însele relațiile, ce ideile minții le aü unele cu altele, atât în cugetare cât și în vorbire ; pentru că în ce chip mintea omenească nu poate cugetă fără idei și relațiile lor reciproce, în acel chip ea nu-și poate manifesta ideile sale în vorbire, fără ale exprimă prin cuvinte, împreună cu relațiile lor reciproce : toate limbele vechi și nouë decî în carile relațiile ce le aü ideile minții, unele cu altele, în cugetare și vorbire, tot într'un mod se exprimă prin cuvinte, se țin de una și aceeași clasă generală. Pusă, uă dată, basa aceasta dicem : că toate limbile naționale, vechi și nouë, numai în trei clase generale se impart, anume :

a, *Clasa întâia generală cuprinde în sine limbile unisilabice ce sunt inflexibile sau invariabile.* Spre a se pute

exprimă deci prin cuvinte, în limbile acestea, relațiile ce le au ideile minții, unele cu altele, în cugetare, se face ușă înșirare combinată de cuvinte atât în vorbirea din grai, cât și în cea din scris, precum și earăși ușă accentuare combinată a aceluiași atât în vorbire, cât și ce-tire, făcându-se, firesce, ambele operațiuni conform cu intențiunea și simțirea—inimei—ce are persoana ce vorbește; ear'apoși limbile naționale ce au afinitatea aceasta între dînsele, sunt: chineza, siamitica, burmanica.

b, *Clasa a doua generală cuprinde în sine niște limbi mixte, sau a căroră cuvinte sunt parte unisilabice, parte multisilabice; însă earăși inflexibile sau invariabile.* Spre a se pute vorbi și scrie și în limbile acestea, sau spre a se pute exprima într'insele prin cuvinte, relațiile ce ideile minții le au, unele cu altele, în cugetare, cuvintele de rădăcină capătă afixe și sufixe, ba unele încă și infixe; ele adecă capătă câte ușă silabă acum înainte, acum în urmă, acum în mijlocul lor, înțelegându-se de la sine, că cuvântul de rădăcină, cu fie-care adaus, ce i se face, sau i se aglutinează în modul acesta, se află în altă relație de idei; eară limbele ce au afinitatea aceasta între dînsele, sau în carile relațiile, ce le au ideile minții unele cu altele în cugetare, numai în modul acesta se exprimă în vorbire prin cuvinte, se numesc *aglutinante* și sunt următoarele: 1. limbele numite polinezice, 2. limbile altaice, la carile în Europa se numeră: a) limba finică, b) cea maghiară, c) cea turcească și d) cea baschică de la nordul Spaniei, 3. ușă parte mare din limbile africane, 4. Limbile indiane din America.

c, *Clasa a treia generală cuprinde în sine de asemenea limbi mixte sau ale căroră cuvinte (ca ale celor de clasa a*

doua generală) sunt parte *unisilabice*, parte *multisilabice*, însă *flexibile* sau *variabile* adică *declinabile*. Spre a se pute decî vorbî și scrie în limbile ce se țin de clasa aceasta, sau spre a se pute exprima într'însele relațiile ce le au ideile minții, unele cu altele, în cugetare, cuvintele ce exprimă relațiile acelea în vorbire, se declină după niște forme determinate, avându-și fie-care limbă pe ale sale proprie; tot astfel limbile ce se țin de clasa aceasta își au formele lor proprie și pentru conjugarea verbelor încă. La clasa aceasta se numeră limbile tuturor popoarelor, ce, după Etnologii, se țin de rasa caucasică, însă și ele încă se subîmpart, earăși în doue clase: în una numită semitică, și în alta numită arică (sau indo-europeană, indo-germană). La clasa semitică se numeră numai doue limbî: *ebraica* și *arabica*, eară la cea arică următoarele: 1. limba vechiă indiană numită *sanscrită*, 2. limba vechiă iranică numită *bactrică*, 3. limba vechiă grecească numită *elină* sau *elenică*, 4. limba vechia italică de carea se țin: *latina*, *oscica*, *umbrica*; 5. limba vechia celtică sau cea vechiă irică, 6. limba vechiă slavică sau cea vechiă bulgarică, 8. limba vechiă germană sau cea gotică.—Tot de clasa aceasta generală se țin și limbile naționale de astăzi ce-și pot deduce originea lor din una din aceste opt clase speciale de limbî naționale vechî; se înțelege însă, de la sine, că nici una din limbile vechî și nouă nu se poate laudă că e pură sau neamestecată cu elemente eterogene, căci fie-care dintr'însele are, precum e știut, mai multe sau mai puține cuvinte din alte limbî străine.

III. Clasele generale ale obiectelor, despre carile spiritul omenesc își poate forma idei obiective cu mintea sa, precum și cuvinte (nume) prin sensibilizarea acelorora, sau prin întruparea fie-cărei cu unul, două, trei sau și mai multe sunuri articulate. (soni articulați).

Toate obiectele, despre carile spiritul omenesc își poate forma idei obiective cu mintea sa, precum, tot-uă-dată, și cuvinte (nume) prin sensibilizarea acelorora, se împart în trei clase generale, din carile întâia se numește *natural-reală*, a doua *natural-ideal-reală*, sau *natural-spirituală*, iar a treia *supranatural-ideal-reală*, sau *supranatural-spirituală*; deci :

1. De clasa *natural-reală* se țin toate obiectele naturale, sau toate câte sunt născute din materia cosmică, și din puterile cosmice, (de diferite și nenumerate genuri) prin intima lor unire făcută, prin creațiune, toate, dic, câte sunt născute din aceste două genuri de elemente originale și constitutive ale Naturei universale. Prin obiectele acestea deci înțelegem toate trupurile Naturei, atât cele planetare împreună cu sistemele și legile lor generale sau universale, cât și pe cele subplanetare împreună cu genurile și legile lor speciale și anume: a) pe cele neorganice, ce sunt solide, fluide și eterice sau aeriforme; b) pe cele organice, ce sunt vegetale și animale, animale neraționale numite dobitoace sau vite, și animale raționale numite oameni. (v. mai sus I clasă gen. la n. 1. întâia și a doua luare-aminte).

L. am. Modul cu carele spiritul omenesc poate să-și formeze idei obiective cu mintea sa despre obiectele naturale sau natural-reale, precum și cuvinte (nume) prin sensibilizarea acelorora, s'a arătat mai sus la I. clas. gen. n. 4. unde s'a atins, pe scurt, despre născerea sau formarea elementelor originale și constitutive ale limbii omenesci, precum și a ei înseși dintr'însele.

2. De clasa generală *natural-ideal-reală* sau *natural-spirituală* se țin toate puterile cosmice sau toate puterile Naturei universale, fără distinețiune, adecă atât cele neorganice, cât și organice, și earăși atât cele organice vegetale cât și animale, și în fine atât cele animale neraționale, cât și raționale. Se întrebă însă acum: Cum poate să cunoască spiritul omenesc puterile Naturei (vires Naturae) și să-și formeze, tot-uă-dată, cu mintea sa atât idei obiective despre dînsele, cât și cuvinte (nume) din ideile acelea, și se răspunde: Că spiritul omenesc basat pe principiul causalității poate să cunoască cu mintea sa reflexivă puterile acelea din înseși manifestările lor, manifestări, dic, pe cari ele, în intima lor uniune cu materia, le fac pururea în timp și în spațiu prin operațiunile lor, ce sunt pururea conforme cu legile lor; căci aflându-se în sinul Naturei Universului trupuri și ființe de diferite și nenumerate genuri, (precum se vădù în n. preced.) se întrebă earăși: Căruia din cele două elemente originale și constitutive ale Naturei, adecă Materiei, sau Puterilor se pot atribui operațiunile prin carile s'a format, la început, și prin carile și de la creațiune în coace încă se formează neconținut atât d. e. trupuri organice vegetale, cât și animale, și conform pururea cu legile genurilor, de carile ele se țin în sinul Naturei?—Căruia din elementele acelea, adecă materiei sau puterilor se poate atribui lucrarea, prin carea s'a stampat, la început, și prin carea și de la creațiune încoace, se stămpează pururea câte uă formă generică, câte uă calitate generică, în scurt, câte un caracter generic și neschimbat în fie-care trup natural, și în fie-care ființă naturală, fără deosebire? — Căruia, în fine, din elementele acelea două ale Naturei, adecă Materiei sau

Puterilor se pot atribui toate lucrările și mișcările trupurilor și ale ființelor naturale, lucrări și mișcări, dic, ce sunt conforme pururea cu legile genurilor de care se țin trupurile și ființele acelea în sinul Naturei Universului?— Și la toate întrebările acestea se răspunde, în scurt, și într'un mod rațional și categoric, adică : că toate formele, calitățile și caracterele generice ale trupurilor și ale ființelor naturale, precum și toate operațiunile sau lucrările și mișcările lor, numai puterilor ce se află într'însele, intim unite, cu materia, se pot atribui; căci numai puterile, din indolea lor, sunt active, numai ele pot să opereze sau să lucreze, să formeze și să misce ceva și pururea conform cu legile genului de carele ele se țin în sinul Naturei. Pe când Materia, ca una ce, din indolea sa, este inertă sau absolut inactivă, lipsită prin urmare cu deservire de facultatea de a pute opera ceva, nimic nu poate să lucreze, să formeze și se miște ceva, ci mai ales ea însași ca un element absolut pasiv al Naturei, trebuie să fie singură formată, organizată și parte și însuflețită de cela-l-alt element, ce din indolea sa este activ, adică de puteri.

La clasa aceasta generală, după însași definiția ei, se numeră atât puterile naturei omenesci în genere, cât și sufletul sau spiritul omenesc ca uă putere *natural-spirituală* și *animal-rațională* în specie; cu toate acestea între sufletul omenesc, ca uă putere *natural spirituală*, ce e dotată de autorul Naturei, prin creațiune, (în potentia) cu conștiință, minte, rațiune și liberă voință și libertate intelectuală și morală, și între toate cele-l-alte puteri atât ale naturei omenesci cât și ale naturei universale, este uă deosebire foarte mare, nepus de mare; căci de și ele,

toate, în intima lor uniune cu materia, operează pururea conform cu legile și destinațiile lor; totuși, neavând conștiință din însăși indolea lor, ele nu știu: *ce, unde, când, cum, cu ce, pentru ce, sau în ce scop și după ce fel de legi* operează, ci ele tot ce fac, fac (de și pururea conform cu legile lor) conduse numai de instinctele lor, de aceea ele nici nu sunt supuse de auctorul Naturei vreunei răspunderi pentru abaterile de la legile lor, sau pentru operațiunile, ce, din întâmplare, n'ar fi conforme cu legile și destinațiile lor cele originale. Sufletul omenesc însă ca o ușă putere spirituală sau ca un spirit ce este dotat de auctorul Naturei prin creațiune cu conștiință, minte, rațiune și liberă voință, știe pururea cu conștiință, și încă cu conștiință clară: *ce, unde, când, cum, cu ce, pentru ce, sau în ce scop, în ce relații, în ce împrejurări și după ce fel de legi* operează, sau ar trebui să opereze; și fiind că legile lui cele naturale sunt numai cele raționale, adică numai cele rațional-intelectuale, rațional-morale și rațional-legale; de aceea el și știe pururea în conștiința sa, când operațiunile sale sunt conforme și când ele nu sunt conforme cu legile acelea, sau, cu alte cuvinte, el știe pururea în conștiința sa când plecările, poftetele, cugetările, vorbele și faptele omului sunt conforme cu legile rațional-intelectuale, rațional-morale și rațional-legale, și când eărăși ele sunt contrare acelora. Apoi eată tocmai din cauza aceasta omul este și răspundătoriu pentru toate abaterile sale de la legile acelea, și anume pentru abaterile sale de la dînsele făcute la lumina conștiinței numai cugetând; el este răspundătoriu înaintea Forului (sau a Tribunalului seü celui intern, adică înaintea Forului conștiinței sale ceî practice) sau înaintea lui Dumnezeu, (căci Dum-

neședui numai prin Forul acesta judecă și pedepsește pe om în lumea aceasta pentru abaterile lui de la legi); eară pentru abaterile sale de la dînsele, făcute la lumina conștiinței (cu liberă voință) și cu fapta și cu cuvântul, el este răspunzătoriu nu numai înaintea Forului intern, ci și aceluși extern încă, adevărat și înaintea umanității sa și a societății umane, ca înaintea unui Tribunal rațional-legal al omenirii. După toate și din toate acestea deci se poate cunoaște acum, fără dificultate, deosebirea cea enormă, ce se află de la natură între sufletul omenesc, ca uă putere natural-spirituală, animal-rațională și liberă, și între toate cele-l-alte puteri atât ale naturii omenesci, cât și ale naturii universale, prin urmare și între om și toate cele-l-alte ființe și fapături sa și trupuri naturale.

Eată modul natural-rațional cu carele spiritul omenesc poate să cunoască : 1°. puterile Naturii (ca pe niște obiecte natural-ideal-reale) prin manifestările lor proprie; 2°. să se cunoască și pe sine însuși ca pe un spirit dotat de auctorul Naturii, prin creațiune, (în potenția) cu conștiință, minte, rațiune și liberă voință.

3. *Noi aci în clasa generală supranatural-ideal-reală, sa și supranatural-spirituală*, privim numai la uă singură ființă supranatural-spirituală ce e supremă, divină, eternă și infinită sa și nemărginită, atât cu proprietățile cât și cu lucrările sale cele divine, ființă, dicem, pe carea noi o numim Dumneședui. Se întrebă însă acum, cum poate sufletul omenesc ca un spirit natural și mărginit cu proprietățile și în lucrările sale, să cunoască pe Dumneședui ca pe un spirit supranatural și nemărgiuit cu proprietățile și în lucrările sale cele divine, și să-și formeze, totuă-dată, cu mintea sa și idee adevărată despre dînsul, și

se răspunde: că sufletul omenesc (de și el ca spirit natural este mărginit), basat cu mintea sa reflexivă atât pe sistemele și legile universale ale Naturei, și atât pe unitatea sa și totalitatea ei organico-cosmică, adecă pe ideea organismului ei celui universal, cât și pe principiul causalității, poate să cunoască pe Dumnezeu ca pe Auctorul și Creatorul tuturor acestora, în scurt, că spiritul omenesc poate să cunoască pe Dumnezeu întru cât el însuși i se manifestează într'un mod oare carele; ear'apoși Dumnezeu s'a manifestat spiritului omenesc, prin creațiune, în modul cel mai clar și mai evident; el adecă printr'însa i-a manifestat înseși proprietățile și lucrările sale cele divine și nemărginite; căci:

a) După ce Dumnezeu a creat elementele originale și constitutive ale Naturei, adecă atât materia cosmică, cât și puterile cosmice de diferite și nenumerate genuri, pe ambele elemente, dicem, în intima lor uniune (și în a căroră intimă uniune se află atunci, la început,—în potenția—Universul întreg), el în perioadele de timp ce erau determinate și stabilite prin planul creațiunii (veră cât de mari să fie fost perioadele acelea) a format succesiv din elementele acelea cu știința, înțelepciunea și voința sa cea nemărginită, sa și într'un mod virtual și omnipotențial: întâi, trupurile planetare împreună cu sistemele și legile lor generale, eară după aceea trupurile și ființele subplanetare de diferite și nenumărate genuri, împreună cu legile lor speciale, unindule sa și legându-le pe toate, atât prin niște legi cosmice-universale, cât și prin niște nexuri cosmice-universale (unul dinamic și altul teleologic) într'ua unitate sa și totalitate cosmică, adecă într'ua sistemă cosmică universală sa și într'un organism cosmic-universal

numit Univers (d. Universum lat) și lume (d. lume-n lat). — v. mai sus la I cl. gen. 4. *L. am.* de la n. 1.

b) Creând Dumnezeu Universul său lumea în modul acesta, el s'a manifestat proprietățile și lucrările sale cele divine și nemărginite foarte clar și foarte evident spiritului omeneș, dîcem, spiritului omeneș, căci numai el între toate puterile și spiritele naturale este dotat, prin creațiune, cu facultatea de a le pute cunoaște, adecă cu conștiință, minte și rațiune, numai spiritul omeneș decî său omul printr'însul, poate, (numai de va vre) să cunoască proprietățile și lucrările cele divine și nemărginite ale lui Dumnezeu, manifestate prin creațiune, precum prin urmare și pe el însuși printr'înese; ear'apoî proprietățile acelea sunt: 1°. Ideile divine, eterne și infinite, adecă: atotștiința divină (=Ideae divinae, aeternae et infinitae, d. e. omniscientia divina); 2°. Înțelepciunea cea nemărginită a lui Dumnezeu (=Infinita sapientia Dei.); 3°. Voința cea prea înaltă și nemărginită a lui Dumnezeu său a tot-puternicia dumnezească (=Suprema et infinita voluntas Dei, sive omnipotentia divina); căci mintea omenească reflexivă, basată atît pe legile sale raționale. cît și pe principiul causalității, nu poate admite creațiunea fără creator, nu o poate admite fără a atribui aceluia ideii eterne și infinite, adecă uă atotștiință; nu o poate admite fără a atribui aceluia uă înțelepciune nemărginită, în fine nu o poate admite, fără a atribui aceluia uă voință supremă și nemărginită, adecă uă a tot-puternicie.

c) Creând Dumnezeu Universul în modul acest virtual său omnipotențial, el tot în modul acesta-l și conservează, conservând într'însul pururea: 1°. atît trupurile

planetare împreună cu sistemele și legile lor cosmice-universale, cât și genurile trupurilor și ale ființelor subplanetare, împreună cu clasele și legile lor speciale; 2°. ămbele nexuri cosmice atât între trupurile planetare cât și între trupurile și ființele subplanetare, parte spre a-și pute dá ele ajutoriú reciproc, printr'insele în acțiunile lor, parte și spre a se pute ținé printr'insele atât unitatea organico-cosmică, cât și armonia organico-cosmică în sinul universului.

d) Conservând Dumneđeú pururea Universul în modul acesta, el pe lângă proprietățile sale cele divine și nemărginite, arătate mai sus (sub lit. b), mai manifestează spiritului omenesc și pe altele încă, adecă: 1°. Bunătatea și iubirea sa cea nemărginită, atât pentru toată creatura în genere, cât și pentru genul uman în specie; = (ille manifestat infinitam suam bonitatem et amorem tam pro tota creatura în genere, quam pro genere quoque humano în specie). 2°. Nemărginita sa dumneđească purtare de grije, atât pentru toată creatura în genere, cât și pentru genul omenesc în specie; = (ille manifestat suam divinam et infinitam providentiam, tam pro tota creatura în genere, quam pro genere quoque humano în specie). Căci mintea omenească reflexivă basată pe legile sale raționale, pe principiul causalității și pe idea binelui suprem, nu poate pricepe conservarea Universului, adecă atât a creaturei în genere, cât și a genului omenesc în specie, fără a o atribuí pe aceea atât bunătății și iubirii cei nemărginite a creatorului, cât și dumneđeescii și nemărginitei lui purtări de grije.

1. *L. am.* Eată modul natural și rațional cu carele spiritul omenesc basat cu mintea sa reflexivă pe cuno-

sciința sistemelor și a legilor Naturei, pe principiul causalității și pe idea Binelui suprem, poate să cunoască atât proprietățile și lucrările divine și nemărginite ale lui Dumnezeu, manifestate prin crearea și conservarea Universului, cât, printr'însele, și pe el însuși ca pe uă ființă supra-natural-spirituală, supremă, divină, eternă și infinită saū nemărginită atât cu proprietățile cât și cu lucrările sale cele divine.

2. *L. am.* Noi, când atingem aci pe scurt despre creațiune ca despre manifestarea a tot-sciinței, a tot-intelepciunei și a totputerniciei lui Dumnezeu, trecem cu vederea atât Teoriile cosmogonice adecă pe cea neptunică și pe cea plutonică saū vulcanica ce sunt susținute de unii Naturaliști în privința nascerii trupurilor planetare din materia cosmică; cât și Ipotesele susținute de alții în privința proceselor de evoluțiune, prin carile ar fi trebuit să treacă formarea tuturor trupurilor organice atât vegetale, cât și animale, până când ele în urmă ș'ar fi putut avé formele și caracterile lor generice definitive. Trecem de asemenea cu vederea și Ipotesa darviniană numită a descendenței saū a selecțiunii, carea pretinde a fi descoperit modul cu carele genul omenesc, în ultimul stadiū al evoluțiunei sale, s'ar fi format prin un proces organic-animal din un gen de ale animalelor numite antropoide (cum adecă sunt : Orang-utaniū, Gibboniū, Gorilliū și Chimpanziū); și după părerea unor Darviniști din genul Gorillilor, fiind că acestia, între antropoide, aū cea mai mare asemenare externă cu omul. Ear'apoī causa, pentru carea noi trecem cu vederea teoriile și ipotesele acestea, când vorbim de creațiune, este : a) pentru că după dinsele — adecă după toate fōră excepție—nascerea și formarea atât a trupuri-

lor planetare, împreună cu sistemele și legile lor universale, cât și a trupurilor (și ființelor) sub-planetare, împreună cu genurile și legile lor speciale, în scurt a Naturei întregi, a Universului întreg, nu se atribuie unei ființe supranatural-spirituale, supreme, divine, eterne, infinite sau nemărginite în știința, înțelepciune și voința sa, nu se atribuie, ȳic, aceea lui Dumnezeu, nu creațiunii, ci numai și numai unei *impulsiuni intrinseci, instinctive, oarbe și fatale* (adecă din întâmplare) a Materiei cosmice, cu toate că ea, precum se știe acum, este numai un al doilea element original și constitutiv al Naturei, element, ȳic, ce, din indolea sa este inert, sau absolut inactiv și de aceea pasiv. Căci elementul activ al Naturei sunt puterile ei cele de diferite și nenumerate genuri, fiind de almint-r-enea ambele elemente create, eară dintr'însele Natura întreagă formată de Creatorul lor, precum s'a arătat mai sus; b) pentru că asemenea Teorii și Ipotese (în carile se află *implicit* și dogma Anticreaționistilor), duc pe om de-a dreptul la materialism, printr'însul la scepticism, prin ambele la Ateism, eară prin tustrele la *Pessimismus* modern al lui Schopenhauer și al lui Hartmann, adecă la uă degenerație sau degradație totală a spiritului omenesc de la demnitatea și destinația sa cea originală și divină.

INSEMNARE

de

Căți-va auctori ce ș'au exprimat opiniile lor, unii direct, alții indirect asupra născerei și formării primitive a limbii omenesci, adevă așupra originei ei.

1. Ursprung der Sprache (originea limbii omenesci) von Dr. Steintal, privat Docenten an der Universität zu Berlin.

2. Über der Ursprung der Sprache (despre originea limbii omenesci) von Jacob Grimm.

3. Characteristic der hauptsächlichen Typen des Sprachbaues (caracteristica formelor celor mai principale ale construcțiunii limbii omenesci) von Dr. Steintal.

4. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des menschlichen Geschlechts. (Despre varietatea construcțiunii limbii omenesci și influența ei asupra desvoltării spirituale a genului omenesc). von Wilhelm von Humboldt.

5. System der Sprachwissenschaft (sistema Limbisticii sașu a științei despre limbă]. von K. W. L. Heyse, herausgegeben von Dr. Steintal.

6. Plato și Aristotel atribuiesc originea limbii omenesci spiritului omenesc în libertatea lui.

7. Leçons de Logique par M. A. Charma, ancien élève de l'école normale, professeur de Philosophie a la faculté de Lettres de Caën. — observațiile făcute de auctor în cărticica aceasta asupra formării ideilor noastre obiective, precum și a cuvintelor dintr'însele, merită osebită atențiune.

8. Episcopul Grigorie de Nyssa, prin uă seriere a sa, de pe la anul 396, se distinge între toți frații sei coreligionari; căci el e unicul între sfinții părinți greci, precum totuădată și cel mai vechiu scriitoriu între creștini, carele a avut și a susținut idea, că Dumneșeu creând pe om, nu i-a dat limbă (cuvinte, graiu) de a dreptul, ci numai facultatea spirituală de a și-o pute forma el însuși printr'insa.

9. Moisie însuși în cartea Genezei său a facerii ne lasă a înțelege, că Dumnezeu creând pe om, nu i-a dat limba (cuvinte, grai) de a dreptul, ci numai facultate spirituală de a și-o pute forma el însuși printr'însa; căci la 1. 29, dice: „După ce Dumnezeu „a creat toate animalele pământului și toate paserile ceriului, le-a „dus la om ca să vadă, ce nume le va dá el; omul deci îndată a „dat nume la toate vietățile câmpului, precum și la toate sbură- „toarele aerului“.

10. Dr. Max Müller, renumitul Orientalist german, (de la Oxford), tindând a reconcilia diferitele opinii, relative la originea limbei omenești, și a'i da tot-uă-dată, acesteia însemnătatea cea mare, ce i-se cuvine, în una din prelecțiile sale cele filologice său limbice ne dá a înțelege, că în privința aceasta s'ar pute forma trei tесе, adecă: că limba omenească s'ar pute lua său ca un product natural al spiritului omeneșc, său ca un product artificial al omului, său în fine ca un osebit dar dumnezeesc. Dup'aceea el dice: „Dacă „limba omenească este un product natural al Spiritului omeneșc, „atunci ea este cel mai perfect product ce l-a putut păstrá Natura „pentru om.“—Dacă însă ea est un product artificial al omului, „atunci s'ar păré, că ea ar voi să pună pe artificele om tot pe uă „treaptă cu Creatorul Dumnezeu.—Eară dacă ea este un osebit dar „dumnezeesc (precum ea și este în sensul ce-l are tesa ântâia), „atunci ea este unul din cele mai mari daruri ce Dumnezeu a pu- „tut dá omului, prin creațiune; căci în ce chip Dumnezeu numai „prin limba omenească poate să vorbească cu omul, ca și cu uă flintă „dotată de dînsul, cu deosebire, prin creațiune, cu conștiință, minte, „rățiune și liberă voință; în acel chip și omul âncă ca atare flintă „numai printr'însa poate să vorbească în conștiința sa cu Dum- „nezeu, de câte ori contemplează și admirá fenomenele Naturei, „de câte ori el scrutează legile ei și în fine de câte ori el se înalță „la dînsul cu spiritul, închinânduise cu uă iubire și pietate fiască „ca creatorului său“.

PARTEA II.

GRAMATICA SPECIALĂ

Limba și vorba în specie.

CAPUL I.

Limba în specie

Analitica sau Etimologia limbii românești

SECȚIUNEA I.

Analitica generală

Formarea și clasificarea numelor generice.

1. În analitica generală se analizează întâi cuvintele, (numele) spre a se ști, ce natură au, sau ce reprezintă ele în cugetare și vorbire prin semnificațiile lor, sau prin ideile ce sunt întrupate într'însele cu sunurile articulate; după aceea din reprezentațiile lor se formează niște nume generice, cu cari ca și cu niște termeni tehnici se pot însemna în Gramatică toate cuvintele (numele) ce se află în sfera limbii; în urmă numele acele generice se împart în opt clase speciale analitice, la cari apoi toate cuvintele se aplică fără dificultate. (Aceste opt clase speciale analitice formează analitica specială sau Etimologia limbii, cum se va vedea mai jos la secțiunea II).

2. Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire :

a). Diferite obiecte, atât *reale* sau carile se află în sfera reală a Naturei, ca d. e. *ceriū, soare, lună, stea, aer, pamēt, apă, carbă, pom, animal, om* ș. a.; cât și *ideale*, sau carile se află în sfera ideală a spiritului omenesc, ca d. e. *adevăr, bunătate, dreptate, moralitate, virtute, înțelepciune*, ș. a. În scurt tot ce se poate aplica în vorbire cu pronumele : acesta, aceasta, acela, aceea, d. e. *omul* acesta, *femea* aceasta; *adevărul* acesta, *dreptatea* aceasta, ș. a.; toate cuvintele însă, ce prin semnificațiile lor reprezintă în cugetare și vorbire diferite obiecte reale sau ideale, se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, și : *substantiv* (substantivum lat.); cuvintele deci : *ceriū, soare, lună, om, femea*, ș. a. sunt substantive *reale*, sau *concrete*; *ear' adevăr, bunătate, virtute, înțelepciune*, sunt substantive *ideale* sau *abstracte*. Clasa I deci a numelor generice este clasa **substantivului**.

b). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferite calități atât *reale* sau *extrinseci*, cum, d. e. sunt : *lung, lungă, lungi*; *scurt, scurtă, scurți, scurte*; *gros, groasă, groși, groase*; *frumos, frumoasă, frumoși, frumoase*; *lat, lată, lași, late*; *îngust, îngustă, înguști, înguste*; cât și *ideale* sau *intrinseci*, cum, d. e. sunt : *intelectual, intelectuală, intelectuali, intelectuale*; *rațional, rațională, raționali, raționale*; *moral, morală, morali, morale*; *virtuos, virtuoasă, virtuosi, virtuose*; *vițios, vițioasă, vițioși, vițioase*. În scurt tot ce poate răspunde la întrebarea : cum este, sau ce fel este? d. e. cum sunt lemnele ce le-ai adus de la pădure? — Unele sunt *lungi*, altele *scurte*; unele *groase*, altele *subțiri*; unele *late*, altele *înguste*. Cum

sunt oamenii în lume? — Unii sunt *buni* alții *reî*; unii *dreptî* alții *nedreptî*; unii *moralî*, alții *imoralî* sau *nemoralî*; toate cuvintele însê, ce prin semnificațiile lor reprezintă în cugetare și vorbire diferite calități atât *reale* sau *extrinsecî*, cât și *ideale* sau *intrinsecî*, se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, dis: *adiectiv* (adiectivum lat.). Cuvintele deci: *lung, lungă, lungî; scurt, scurtă, scurtî, scurte*, sunt adiective *reale* sau *extrinsecî*; ear' *intelectual, intelectuală, intelectualî, intelectuale; moral, morală, moralî, morale* sunt adiective *ideale* sau *intrinsecî*. Clasa a II deci a numelor generice este clasa **adiectivului**.

c). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire pe altele, sau pot ține locul altora într'însele; ear' apoi cuvintele ce pot reprezenta astfel pe altele sunt, d. e. *eû, tu, el, ea; noî, voi, ei, ele*, și răspund la întrebare cine?. — Toate cuvintele însê, ce, prin semnificațiile lor, reprezintă în cugetare și vorbire pe altele, sau țin locul altora într'însele, se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, dis: *pronume* (pronomem lat.). Cuvintele sau numele de mai sus, adecă: *eû, tu, el, ea; noî, voi, ei, ele*, sunt *pronume* și anume *personale*; pentru că d. e. *eû, noî*, țin locul numelor, ce au persoanele ce vorbesc; *tu, voi*, țin locul numelor, ce au persoanele, cõtră carile se vorbesce; ear' *el, ea, ei, ele*, țin locul numelor, ce leau persoanele sau obiectele despre carile se vorbesce. În scurt *pronumele personale* țin în cugetare și vorbire locul *substantivelor*. Clasa a III deci a numelor generice este clasa **pronumelui**.

d). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferite cõtîmî de ale obiectelor de același gen, răspundênd la întrebarea: *cât? câtă? câți? câte?*

ear'apoi astfel de cuvinte saũ nume sunt : *unul, una* (1), *doi* (2), *trei* (3), *patru* (4), *cinci* (5), *șese* (6), *șapte* (7), *opt* (8), *nouă* (9), *dece* (10) ș. a.; toate cuvintele însã saũ numele ce însemneazã în cugetare și vorbire diferite câtimi de ale obiectelor de același gen. se pot însemnã în Gramaticã cu un nume generic, ȕis : *numeral* (numeralis-e lat.); numele deci : *unul, una, doi, douã, trei, patru, cinci, șese, șapte, opt, nouã, dece*, ș. a. sunt nume numerale, earã numerii arabicĩ : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, sunt fundamentul numeralului. Clasa a IV deci a numelor generice este clasa **numeralului**.

e). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezentã în cugetare și vorbire diferite stãri saũ diferite lucrãri de ale ființelor saũ de ale obiectelor, cum, d. e. sunt cuvintele : a *ședã*, a *dormi*, a *zãcã*, a *învãțã*, a *dictã*, a *scrie*, a *purtã*, și cari cuvinte raspund la întrebarea : ce face ? d. e. ce face copilul ? — *doarme* (însemnând starea în carea el se aflã); ce face bolnavul ? — *zace* (însemnând de asemenea uã stare); ce face profesorul ? — *dicteazã* (însemnând uã lucrare); ce face scolarul ? — *scrie* (însemnând de asemenea uã lucrare); toate cuvintele însã, ce prin semnificațiile lor reprezentã în cugetare și vorbire saũ diferite stãri, saũ diferite lucrãri de ale ființelor, saũ de ale obiectelor se pot însemnã în Gramaticã cu un nume generic, ȕis : *verb* (verbum lat). Cuvintele saũ numele de mai sus adecã a *ședã, a dormi, a zãcã, a învãțã, a dictã, a scrie, a purtã*, sunt *verbe*. Clasa a V. deci a numelor generice este clasa **verbului**.

f). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezentã în cugetare și vorbire *timpul când, locul unde, și modul cum se face saũ se întâmplã ceva, saũ cari pot raspunde la între-*

bările: când? unde? cum? d. e. când ai venit? — *acum*; Unde mergi? — *acolo*; cum ai îmblat? — *bine* ș. a. Toate cuvintele saŭ numele ce prin semnificațiile lor reprezintă în cugetare și vorbire *timpul* când, *locul* unde și *modul* cum se face saŭ se întâmplă ceva, saŭ cari răspund la întrebările: când? unde? cum? se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, ȃis: *adverb* (*adverbium* lat.). Cuvintele de mai sus, adecă: *acum*, *acolo*, *bine*, sunt adverbe și anume: *acum*, adverb de timp, ce răspunde la adverbul interogativ: când? — *acolo*, adverb de loc, ce răspunde la adverbul interogativ: unde? eară *bine*, adverb de mod, ce răspunde la adverbul interogativ, cum. ș. a. Clasa a VI decî a numelor generice, este clasa **adverbului**.

L. am. Adverbele compuse din mai multe cuvinte, se ȃie adverbiale, așia d. e. în frasa următoare: Toată septămăna am lucrat, cu osebită plăcere și mulțemire, parte în grădina, parte în livada mea: *toată septămăna* este adverbial de timp; *parte în grădina, parte în livada mea*, este adverbial de loc; eară: *cu osebită plăcere și mulțemire*, este adverbial de mod.

g). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferite relații de ale ființelor saŭ de ale obiectelor, astfel de cuvinte saŭ nume sunt, d. e. *în*, *de*, *din*, *de la*, *pre* saŭ *pe*, *prin*, *spre*, *cătră*, ș. a.; toate cuvintele însă saŭ numele, cē prin semnificațiile lor, reprezintă în cugetare și vorbire diferite relații de ale ființelor saŭ de ale obiectelor, se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, ȃis: *prepoziție* saŭ *prepozițiune*; numele de mai sus adecă: *în*, *de*, *din*, *de la*, *pre* saŭ *pe*, *prin*, *spre*, *cătră*, ș. a. sunt prepoziții. Clasa a VII decî a numelor generice este clasa **prepoziției**.

L. am. Relațiile ființelor sau ale obiectelor nu se arată numai prin prepoziții sau numai prin cazurile prepoziționale ale declinațiilor, ci și prin cele articulate ale aceloră încă. — v. mai gios 12. 13.

h). Cuvintele, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferite legături ideale între două sau mai multe cugetări (diceri, propoziții), astfel de cuvinte sau nume sunt, d. e. *și, ca, să, că, ca să, fiind că, de aceea, totuși*, d. e. De *și* eu l-am sfătuit îndestul, *ca să* învețe și să se poarte bine; *totuși* el nici nu învață bine, *nică* nu se poartă bine; *acă* deci: *de și, totuși, ca să și să, nică-nică*, sunt niște nume ce prin semnificațiile lor reprezintă sau arată diferite legături ideale între cugetările sau dicerile următoare, adică: *L-am sfătuit, învețe, se poartă bine, nu învață bine, nu se poartă bine*; toate cuvintele însă sau numele ce prin semnificațiile lor arată diferite legături ideale între două sau mai multe cugetări (diceri propoziții) se pot însemna în Gramatică cu un nume generic, dis: *conjunție* sau *conjunțiune*; numele de mai sus, adică: *și, să, ca, ca să, fiind că, de aceea, de și, totuși*, sunt conjuncții sau conjuncțiuni (numite și particule). Clasa a VIII. deci a numelor generice este clasa **conjunției**.

3. Numele generice, cu carile *ca și* cu niște termeni tehnici se pot însemna în Gramatică toate cuvintele sau numele ce se află în sfera unei limbi, sunt opt, adică: *substantivul, adiectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția*. Aceste opt nume generice sunt deci obiectele, ce se tratează în secțiunea II sau în Analitica specială (a Gram. spec.) și în carea ele formează opt clase speciale analitice.

L. am. Noi nu formăm nume generic, prin urmare nici clasă specială în Etimologia Gramaticii, din articuli; pentru că ei nu

sunt de cât niște finale de ale pronumelor personale de persoana a treia sing. și plur. finale, ce aplicate la substantivele nedeterminate ca articuli, le determinează sau le articulează, pe acelea precum se va vedea la clasa I. în analitica specială. Apoi nici din *Interiecție* încă nu formăm clasă specială analitică; pentru că nici ea încă nu arată, decât numai niște afecțiuni de bucurie, de întristare, de mirare, ș. a. afecțiuni, pe cari un om le poate avea în sufletul său, când el vorbește; de aceea *interecția* este relegată de Filologi la limba primitivă a omului.

4. Numele generice, ce se pot schimba sau modifica cu finalele lor în vorbire, sunt: *Substantivul, adiectivul, pronumele și verbul*; eară cari nu se pot schimba cu dinsele, sunt: *Numeralul, adverbul, prepoziția și conjuncția*.

5. Modul, cu carele substantivul, adiectivul și pronumele se pot schimba sau modifica cu finalele lor, se numesce declinare.

6. Modul cu carele verbul se schimbă sau se modifică cu finalul său se numesce conjugare.

7. Aci vom atinge, pe scurt, numai despre cele-ce se cer, sau sunt necesare la declinarea substantivului și la conjugarea verbului, rămând a trătă mai pe larg atât despre dinsele, cât și despre cele-l-alte nume generice în Analitica specială; deci:

I. Declinarea substantivului.

8. Limba românească are două declinări: una pentru substantivele masculine, ear'alta pentru cele feminine.

9. În fie-care declinare, pentru ca substantivul să se poată schimba sau modifica cu finalul său, după trebuință, se află două numere: unul numit *singular* sau singurit și altul *plural* sau îmulțit, precum și earăși în fie-care număr, câte șese casuri.

10. Numerul *singular* arată, că substantivul, ce se schimbă sau se modifică cu finalul său într'însul, reprezintă sau numai uă ființă sau numai un obiect; eară cel *plural*, că substantivul, reprezintă într'însul său mai multe ființe, sau mai multe obiecte omogene.

11. Casurile în âmbale declinări sunt: *nominativul*, *genitivul*, *dativul*, *acusativul*, *vocativul* și *ablativul*. Nominativul răspunde la întrebarea: *cine?* genitivul la întrebările: *al cui?* *al cui?* *a cui?* *ale cui?*; dativul la întrebarea: *cui?* acuzativul la întrebarea: *pre* sau *pe cine?* vocativul exprimând chiămarea unui obiect (real sau ideal) în sing. și a mai multor obiecte (reale sau ideale) în plur. nu răspunde la vre-uă întrebare; ablativul răspunde la întrebarea: *de la cine?*

12. Casurile în declinare sunt de două feluri, unele articulare ear'altele prepoziționale numite.

13. Casuri articulare sunt: *nominativul*, *genitivul*, *dativul* și *vocativul*, numite astfel, pentru că substantivul în declinarea sa primesce într'însele articuli conveniți; eară prepoziționale casuri sunt: *acusativul* și *ablativul*, numite astfel, earăși, pentru că substantivul primesce în într'însele înaintea sa, în declinare, niște prepoziții, acuzativul adecă prepoziția *pre* sau *pe*; ear' ablativul prepoziția *de la*. De altmintagele casuri prepoziționale se pot dice și toate legăturile ce substantivul articulat și nearticulat le are în vorbire câte cu uă prepoziție, d. e. *în om* și *în omul acesta*; *prin om* și *prin omul acela*, *spre casă* și *spre casele mele*; *de la case* și *de la casele tale*. ș. a.

14. A declină însemnează a schimbă sau a modifică finalul substantivului în două numere prin cele șese casuri ce se află într'însele.

15. Substantivul, prin declinarea sa, arată diferitele relații ce obiectul reprezentat printr'însul le are cu altele.

II. Conjugarea verbului.

16. Limba românească are patru conjugări.

17. Conjugările limbei românesce se pot cunoaște de pe infinitivele verbelor.

18. Infinitivele verbelor românesce sunt de două feluri: unele scurte sau carile au uă formă scurtată, și altele lungi sau carile au uă formă lungită.

19. Infinitivele scurte se termină în următorul mod: la conjugarea I în *á*, d. e. *lăudá*; la conjugarea II în *é*, d. e. *ședé*; la conjugarea III în *e*, d. e. *face*; la conjugarea IV în *í*, d. e. *auđí*; eară cele lungi se termină în următorul mod: la conjugarea I în *áre*, d. e. *laudáre*; la conjugarea II în *ére*, d. e. *ședére*; la conjugarea III în *ere*, d. e. *facere*; la conjugarea IV în *íre*, d. e. *auđire*; adecă infinitivele lungi ale verbelor românesce sunt în toate patru conjugări întocmai ca ale verbelor latine, d. e. conjugarea I *lăudáre* rom. *laudáre* lat.; conjugare II *ședére* rom. *sedére* lat.; conjugarea III *facere* rom. *facere* lat.; conjugarea IV *auđire* rom. *audire* lat.

20. Infinitivele scurte se aplică în vorbire în două moduri: ântâiū, în formele lor de mai sus, sau fōră prepoziție, d. e. *laudá*, *ședé*, *face*, *auđí*, ear' al doilea, cu prepoziția *a*, înaintea lor, adecă: *a laudá*, *a ședé*, *a face*, *a auđí*.

21. Infinitivele scurte se aplică fōră prepoziție când ele au înaintea lor două verbe în modul personal, adecă verbul *a puté* și *a voi* (și anume *a voi*, numai ca verb auxiliar la fiitoriul I de la indicativ). d. e. Eū pot *laudá*, eū puteám *laudá*, eū am putut *laudá*, ș. a. Eū pot *ședé*,

eū puteám *şedé*, eū am putut *şedé*, ş. a. Eū pot *face*, eū puteám *face*, eū am putut *face*, ş. a. Eū pot *auđi*, eū puteám *auđi*, eū am putut *auđi*, ş. a. şi : Eū voiū *lăudá*, eū voiū *şedé*, eū voiū *face*, eū voiū *auđi*; eară cu prepoziţia *a*, se aplică ele *ântâiū*, când înaintea lor se află vre-uă *đicere* (saū *propoziţie*). *d. e.* Dreptatea cere a *dá* *fi-căruia* aceea-ce i-se cuvine; *al doilea*, când înaintea prepoziţiei *a*, se mai află încă una, *d. e.* *Spre a* face bine se cere şi *putinţă* şi *bună-voinţă*; este uşor *de a* face bine, când cineva are şi *putinţă* şi *bună-voinţă*.

L. am. Verbul *pot*, se aplică şi în însuşi infinitivul seū cu infinitivele scurte ale altor verbe, *d. e.* A *puté face* bine şi a nu face este *pécat*.

22. Infinitivele lungi se aplică numai ca substantive feminine ideale saū abstracte, *d. e.* *lăudáre* cu art. *lăudárea*; *şedére* cu art. *şedérea*; *facere* cu art. *facerea*; *auđire* cu art. *auđirea*.

L. am. Infinitivul neregulat: *véndáre* (în loc de *vindere*) se aplică în vorbire cu prepoziţia *de* în loc de supinul *véndut*, cu prepoziţia *de*, *d. e.* Am uă casă *de véndáre* în loc de: am uă casă *de véndut*.

23. În *fi-care* conjugáre, pentru ca verbul să se poată conjugá saū modificá cu finalul seū într'insa, după *trebuinţă*, se află :

a). Patru moduri personale şi patru nepersonale; cele personale sunt: modul *indicativ*, modul *imperativ*, modul *conjunctiv*, saū *subjunctiv* şi modul *condiţional* saū *optativ*; eară cele nepersonale saū impersonale sunt modul *infinitiv* saū *infinitivul*, *participiul*, *supinul* şi *gerundiul*.

b). Timpuri principale sau absolute și timpuri secundare sau relative; timpuri principale sau absolute sunt patru, și acelea încă numai în modul indicativ, adică: *presentul* indicativului, *perfectul simplu*, *perfectul compus* și *fiitoriul I.*; eară timpuri secundare sau relative sunt trei în Indicativ, adică: *imperfectul*, *plusquamperfectul* și *fiitoriul II.*; unul în imperativ, două în modul conjunctiv: *presentul* și *perfectul* și tot două și în modul conditional: *presentul* și *perfectul*.

c). Două numere (ca și în declinare) adică numărul singular și plural.

d). Câte trei persoane în fie-care număr și anume în singular, persoana întâia este: *eu*, a doua: *tu*, a treia: *el*, *ea*; ear' în plur. persoana întâia este: *noi*, a doua: *voi*, a treia: *ei*, *ele*.

e). Formele (sau finalele) ce le capătă verbul, când el se conjugă în modurile personale, după timpuri, numere și persoane.

24. A conjugă însemnează a schimbă sau a modifica verbul cu finalul lui, adică a-i dá diferite finale sau forme în modurile personale, după timpuri, numere și persoane.

25. Verbul prin conjugarea sa arată diferitele stări sau lucrări de ale subiectului în modurile personale, după timpuri, numere și persoane.

26. Verbul, prin conjugarea sa, în cele patru timpuri principale sau absolute ale Indicativului, arată că lucrarea subiectului este pozitivă, determinată și sigură, și prin urmare că ea n'are nici uă legătură sau relație (raport) cu lucrarea altui subiect, d.e. în conjugarea I. *Eu laud*, *eu laudări*, *eu am laudat*, *eu voi lauda*; în conjugarea II. *eu șed*, *eu ședuri*, *eu am ședut*, *eu voi șede*; în conjuga-

rea III. *eŭ fac, eŭ făcŭi, eŭ am făcut, eŭ voiŭ face*; în conjugarea IV. *eŭ aud, eŭ auđiŭi, eŭ am auđit, eŭ voiŭ auđi*.

27. Verbul, prin conjugarea sa, în timpurile secundare saŭ relative arată că lucrarea unui subiect are relație, saŭ se află în raport cu lucrarea altui subiect, cum se va vedé din exemplele următoare, adecă :

a). În imperfectul indicativului, d. e. *Eŭ viniám, când el se ducéa*; *el dormiá, când eŭ scrieam*.

b). În plusquamperfectul (mai mult decât perfectul), d. e. *Eŭ scrisesem* epistola, când a venit el la mine, saŭ înainte de a veni el la mine. *Eŭ venisem* la dînsul ca să-mi spună ceva.

c). În fiitoriul II. *El va fi ajuns* a casă înainte de a apune (de a sfinți) soarele, saŭ înainte de apusul (sfințitul) soarelui; cred că *el va fi scrís*, ce i-am dat ca să serie.

d). În imperativ verbul, prin conjugarea sa, arată lucrarea unui subiect, făcută ca uă poruncă asupra altuia, d. e. *fă* (ad. aceea ce'ți spun, ce'ți poruncesc); *đi* lui (adecă aceea ce'ți spun, saŭ ce'ți poruncesc ca să đici); *du* lui (adecă aceea ce'ți spun, saŭ ce'ți poruncesc, ca să duci).

e). În prezentul conjunctivului (saŭ a subiectivului) verbul arată lucrarea unui subiect, ce depinde de la lucrarea altuia, adecă de la rugămintea, saŭ voința, saŭ dorința altuia, d. e. Te rog *sa faci* (saŭ *ca să faci*) aceea ce ți-am spus. — Vreaŭ *să plecŭ* (saŭ *ca să plecŭ*) îndată la drum; dorese *să fiŭ* (saŭ *ca să fiŭ*) pururea să-nătos.

f). În perfectul conjunctivului verbul arată lucrarea unui subiect, ce se află în oareși-care relație cu lucrarea altuia, d. e. Nu cred *ca el să fie făcut* aceasta. — Se pre-

pune că el să fie fost auctorul său urzitorul intrigei aceleia.

g). In prezentul și perfectul condiționalului verbul arată că lucrarea subiectului depinde de la uă condițiune, sau că ea exprimă și uă dorință: Omul acela *ar face* mult bine (după voința și dorința ce are) dacă *ar pute*; el ar fi *făcut* de mult treaba aceasta, dacă *ar fi putut*.— O! când *l-ași vedé* uădată pus la cale. O! cât de bine *ar fi*, când toți oamenii *ar iubi* adevărul și dreptatea.

28. In modurile impersonale verbul se aplică în următorii mod :

a). In infinitivul scurt cu prepoziția *a*, verbul arată uă lucrare indefinită sau nedeterminată, d. e. *a laudá*, *a ședé*, *a face*, *a auđi*; eară fōră prepoziția *a*, însă cu verbul *a puté* și *a voi* el arată uă lucrare determinată, d. e. Eū pot *lucrá*, eū voiū *lucrá*, ș. a. — v. mai sus la 21.

b). In infinitivul lung verbul arată uă stare sau uă lucrare nedeterminată, ce se aplică numai ca un substantiv feminin ideal sau abstract, d. e. ședere, dormire, învățare, lucrare, cu art. *șederea*, *dormirea*, *învățarea*, *lucrarea*, ș. a. — v. mai sus la 22.

c). In participiū, ca într'un adiectiv verbal, verbul arată uă lucrare făcută și carea se atribuie subiectului ca uă calitate, d. e. in conjugarea I. *laudat*, *laudată*, *laudatși*, *laudate*; in conjugarea II. *vęđut*, *vęđută*, *vęđuți*, *vęđute*; in conjugarea III. *făcut*, *făcută*, *făcuți*, *făcute*; in conjugarea IV. *auđit*, *auđită*, *auđiți*, *auđite*; și se aplică in conjugarea verbelor pasive, d. e. eū sunt *laudat*, *laudată*, ș. a. noi suntem *laudatși*, *laudate*, ș. a. eū am fost *laudat*, *laudată*, ș. a. noi am fost *lăudatși*, *lăudate*, ș. a.

d). În supin verbul arată uă lucrare, carea *ântâiū*, cu prepoziția *de*, determină ce să se facă cu subiectul reprezentat prin un substantiv, d. e. ogorul este *de arat*, prelecțiile saū prelegerile sunt *de făcut*, caietele sunt *de scris*, ș. a. *al doilea*, complinesce, fōră vre-uă prepoziție, un adiectiv saū un adverb, d. e. *mult* mai este încă *de făcut*, și: *multe* mai sunt încă *de făcut*. ș. a. — Aceea e ușor *de ȃis*, dară cu atâta mai *greū de făcut*, saū *de pus* în lucrare. — Afară de modurile acestea, supinul se mai aplică și în conjugarea verbului spre a formă 1° perfectul compus cu ajutoriul verbului auxiliar: *am, ai, a, am, ați, aiū*, d. e. în conjugarea I. eū *am lăudat*, tu *ai laudat*, ș. a. Tot astfel și în cele-l-alte conjugări adecă: Eū *am vĕđut* (II), eū *am făcut* (III), eū *am auđit*, (IV), ș. a. 2°, Fiitoriul II. cu ajutoriul atât al verbului auxiliar: *voiū, veī, va, vom, veși, vor*, cât și al infinitivului scurt *fi*, d. e. Eū *voiū fi făcut*, tu *vei fi făcut*, el saū ea *va fi făcut*. ș. a. — v. în Partea II (s. cea specială) a gramaticei clasa V. la verb n. 20. c.

e). În gerundiū verbul arată uă lucrare ce se poate suplini și în modul personal, însă atunci verbul trebuie să aibă înaintea sa saū conjuncția: *după ce*, saū *dacă* saū adverbul: *când*, d. e. *Copiind* hărtia să mi-o aducē înapoi = *după ce* veī copia hărtia, ș. a. și *dacă* veī copia hărtia să mi-o aducē înapoi. — Mergēnd la dīnsul să-ī spuī, că-ī rog să mă aștepte = *dacă* veī merge la dīnsul, ș. a. și: *când* veī merge la dīnsul, să-ī spuī, că-ī rog să mă aștepte.

SECȚIUNEA II.

Analitica specială

Clasele speciale analitice.

CLASA I.

SUBSTANTIVUL.

1. Prin **substantiv** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termen tehnic se pot însemna în Grammatică toate cuvintele sau numele ce prin semnificațiile lor reprezintă în cugetare și vorbire diferite obiecte reale sau ideale. — v. secț. I, Analitica generală la 2. a.

1. *L. am.* Substantivul în privința obiectelor ce el poate reprezenta în cugetare și vorbire, are diferite nume, *ântâiū*, el se dice *nume propriū*, când el însemnează în deosebi: a) uă persoană, d. e. *Ioan, Petru, Teodor, Ana, Elena, Ecaterina*, ș. a. b) uă țară, d. e. *Romania, Transilvania, Bucovina, Basarabia*, ș. a. c) un munte, d. e. *Ceahlăul*, sau *Pionul, Carpații, Alpū*, ș. a. d) uă Cetate, d. e. *Vidin, Silistria, Gibraltar, Metz, Spandau*, ș. a. e) un oraș sau un târg, d. e. *București, Iași, Galați, Craiova, Roman, Ploești*, ș. a. f) un fluviū sau un rîu, d. e. *Dunărea, Siretul, Prutul, Nistru*, ș. a. g) uă mare, d. e. *Mediterrana, Baltica, Marea-neagră*, ș. a.; *al doilea*, el se dice nume comun, când el însemnează un gen de ființe sau de obiecte, căci numele genului e comun tuturor ființelor, ce se țin de unul și același gen, precum și tuturor obiectelor ce se țin earăși de unul și același gen, cum, d. e. sunt numele: *om, cal*, ș. a. ca ale unor ființe, și numele: *casă, masă*, ș. a. ca ale unor obiecte; *al treilea*, el se dice *nume colectiv*, când el însemnează uă colecție sau de ființe omogene cum, d. e. sunt numele: *societate, oaste*, sau de obiecte omogene cum este *grămadă*, d. e. *grămadă* de lemne, de peatră, ș. a. se dice însē și uă *grămadă* de oameni; *al patrulea*, el se dice *nume material* când el însemnează și *întregul* și părțile lui cum, d. e. sunt numele: *apă, pământ, aur*,

argint, aramă, fer, ș. a. pentru că d. e. apa, tot apă se dice și când ea însemnează toată apa (sau apele) din lume, și când se însemnează numai uă picătură dintr'însa, apoi tot aceeași, *mutatis mutandis*, se poate dice și despre pământ, aur, argint, aramă, fer, ș. a.

2. *L. am.* Numele *Dumnezeu* se poate luă de asemenea ca nume propriu de persoană, pentru că și el töt ca persoană se iea, când cugetăm și vorbim despre dînsul, adecă ca uă persoană supranatural-spirituală, supremă, divină, eternă și infinită, cu proprietățile și lucrările sale cele divine. — v. în: *Adaus la gramatica generală* la III. 3.

2. La substantiv este de observat, înainte de toate, dacă obiectul ce el reprezintă în cugetare și vorbire se află în vre-uă legătură saū relație cu altele saū nu.

A). Substantivul reprezentând un obiect fōră relații.

3. Substantivul, când obiectul ce el reprezintă în cugetare și vorbire, nu se află în vre-uă relație' cu altele, se dice nedeterminat (compărează cu n. 9. B. de mai gios).

4. La substantivul nedeterminat se observează: a) că el, când numai un obiect reprezintă, se dice că se află în numeral singular; eară când el reprezintă mai multe obiecte omogene, se dice, că se află în numeral plural; b) că el în limba românească este de trei genuri, adecă întâi de genul *masculin* (bărbătesc), aldoilea de genul *femenin* (femeesc) și altreilea de genul *mixt* (amestecat), saū carele la singular e de genul masculin, eară la plural de cel feminin. (compărează cu n. 10 de mai gios).

5. Substantivele masculine nedeterminate se termină la singular: a) în consoană d. e. *om, domn, pom, cal*; b) în *u* întreg (*u*), d. e. *socru*; c) în *u* scurt (*u*) d. e. *boū*; d) în *iū* d. e. *puiū*; e) în *e*, d. e. *părinte, frate, părinte*; eară la plural (afară de *socri* dela *socru*) toate se termină în

i scurt (î), d. e. oamenă, domnă, pomă, caă, boă, puă, pă-rință, frață, părieță, ș. a. (comparează cu n. 14. a, b, c, d, e, de mai gios).

6. Substantivele feminine nedeterminate se termină la singular: a) în *a* obscur scurt (ă) d. e. Mamă, fată, soacră, casă; b) în *e*, d. e. parte, carte, bunătate; c) în *ie* sau *iă*, d. e. socie și socieă, avuție și avuțieă, bucurie și bucurieă; d) în *ea*, d. e. stea, șea, vergea, surcea; e) în *ă* d. e. basmă, mușamă, pară; f) în *i* d. e. ăi (și ăiuă), eară la plural unele se termină în *e*, d. e. mame, fete, soacre, case; altele în *i* scurt (i) d. e. părță, cărță, bunătăță, ear'-altele în *le*, d. e. stele, șele, vergele, surcele, basmale, mușamale, parale, ăile, ș. a. (comparează cu n. 16. a, b, c, d, de mai gios).

7. Substantivele mixte nedeterminate se termină la singular întocmai ca cele masculine, adecă: a) în consoană, d. e. lemn, scaun, cuțit, drum, plug, ogor, hotar, ș. a.; b) în *u* întreg (u) d. e. lucru, c) în *u* scurt (ŭ), d. e. ouă, riă; d) în *iă*, d. e. cuiă, soiă; roiă, s. a. eară la plural unele se termină în *e*, d. e. lemne, scaune, cuțite, cuiă; altele în *ură*, d. e. drumură, plugură, lucrură, soiură, riură, roiură, ș. a. ear'altele în *ă* d. e. ouă, ogoară, hotară, ș. a. (compar. cu n. 17. a, b, c, d, de mai gios).

L. am. Mai gios la n. 20, c) se pot vedă următoarele cinci Luări-aminte, adecă: 1°. Substantivele ce au sau numai singular, sau numai plural. 2°. Substantivele feminine nedeterminate ce se termină la singular în: că, dă, gă, nă, ră, să, tă, eară la plural în *i* scurt (i). 3°. Substantivele feminine nedeterminate ce se termină la singular în *ă*, eară la plural în *ă* și *e*. 4°. Substantivele mixte ce se termină la plural în *ură*. 5°. Substantivele mixte ce se termină la plural în *ură* și *e*.

8. Semnele prin carile putem cunoaște de ce gen este, și în ce număr se află un substantiv nedeterminat, sunt pronumele personale de a treia persoană singular și plural, adică : *el, ea, ei, ele*; pentru că a) substantivele al căroră loc poate ține în vorbire pronumele *el* și *ei*, sunt de gen masculin, d. e. om (*el*), oameni (*ei*), domn (*el*), domni (*ei*), pom (*el*), pomi (*ei*); ș. a. b) substantivele al căroră loc poate ține în vorbire pronumele : *ea* și *ele* sunt de genul feminin, d. e. Mamă (*ea*), mame (*ele*), fată (*ea*), fete (*ele*), soacră (*ea*), soacre (*ele*); ș. a. c) substantivele al căroră loc poate ține la sing. pronumele masculin *el*, eară la plur. pronumele feminin *ele*, sunt de genul mixt, d. e. lemn (*el*), lemne (*ele*), scaun (*el*), scaune (*ele*), cuțit (*el*), cuțite (*ele*), drum (*el*), drumuri (*ele*); ș. a. (comparează cu n. 11, de mai gios).

L. am. În ce chip pronumele personale : *el, ea, ei, ele*, sunt (precum se vedu mai sus) semnele prin carile putem cunoaște de ce gen este, și în care număr se află un substantiv nedeterminat; în acel chip și finalele pronunelor acestora, adică : *l, a, i, le*, puse în capătul substantivelor, sunt semnele ce arată, earăși, de care gen și în care număr se află substantivele determinate (sau articulate). — Comparează cu nn. de mai gios. 11, 12, 13.

B). Substantivul reprezentând un obiect cu relații.

9. Substantivul, când obiectul ce el reprezintă se află în vre-ură relație cu altele, se dice determinat (comparează cu n. 3. A. de mai sus).

10. Substantivul determinat ca și cel nedeterminat are două numere singular și plural, și earăși tot ca același este de trei genuri, adică de genul masculin, feminin și mixt. (comp. cu n. 4, de mai sus).

11. Semnele prin carele putem cunoaște de ce gen este și în care număr se află un substantiv determinat sunt literele : *l, a, ă, le* ; ele sunt finalele pronumelor personale de a treia persoană singular și plural (adecă ale pronumelor : el, ea, ei, ele), aplicabile la toate substantivele nedeterminate spre ale determină (saă ale articulă).— Compar. cu n. 8, de mai sus și cu *L. am.* de la dînsul.

12. Finalele pronumelor personale de a treia persoană singular și plural când ele se aplică la finele substantivelor nedeterminate spre a le determină (saă a le articulă), se dic *articulă*.

13. Articuli masculini sunt următorii : la sing. *l*, pentru substantivele terminate în consoană, și *le*, pentru cele terminate în *e* ; eară la plural *ă*, pentru toate substantivele masculine, fără excepțiune. (compar. cu n. 15, de mai gios).

L. am. V. mai gios la n. 17. *L. am.* de la *b*) de unde s'a format articolul masculin *le* atăt în limba românească cât și în cea francesă.

14. Articuli masculini, spre a puté determină (saă articulă) ei substantivele masculine nedeterminate (saă nearticulate), atăt la singular cât și la plural, se aplică la dînsele în următorul mod :

a). Când articolul *l* se aplică la substantivele terminate în consoană, el, pentru eufonie, primesce un *u* întreg (*u*) înaintea sa, d. e. om, domn, pom, cu art. om-u-l = omul ; domn-u-l = domnul, pom-u-l = pomul, ș. a. comp. cu n. 17 de mai gios la a).

b). Artic. *l* se aplică deadreptul la substantivele terminate în *u* întreg, d. e. socru, cu art. socru-l, (compar. cu n. 17. de mai gios la b).

c). La substantivele terminate în *ă* sau *iă* art. 1, se aplică, după ce mai întâi *ă* scurt se schimbă în unul întreg (*u*) d. e. boi cu art. *boul*, pui cu art. *puiul*, ș. a. (compar. cu n. 17 de mai gios la c).

d). La substantivele terminate în *e*, art. *le* se aplică deadreptul, d. e. părinte, frate, păriete, ș. a. cu art. *părintele*, *fratele*, *părietele*, ș. a. — V. mai sus, L. am. dela n. 13.

e). Art. *î* se aplică la subst. masculine terminate, toate, în *î*, după ce mai întâi acest *î* scurt al terminațiunii lor se schimbă în unul întreg (*i*), d. e. oameni, domni, pomi, cu art. *î*: *oameniî*, *domniî*, *pomiî*, ș. a. (v. nn. 5, și 16, e).

15. Articuli femininî sunt următorii: *a*, la singular și *le*, la plural. (compar. cu n. 13 de mai sus).

16. Articuli femininî, spre a pute determină (sau articulă) substantivele feminine nedeterminate (sau nearticolate), atât la singular cât și la plural, se aplică la dînsele în următorul mod:

a). Art. *a*, se aplică la substantivele terminate în *a* obscur scurt (*ă*) după ce mai întâi litera această obscură se elidează, d. e. mamă, fată, soacră, casă, ș. a. cu art. *mama*, *fata*, *soacra*, *casa*, ș. a.

b). Art. *a*, se aplică deadreptul la substantivele terminate în *e* și *ie*, d. e. parte, carte, bunatate, soție, avuție, bucurie, ș. a. cu art. *partea*, *cartea*, *bunatatea*, *socia*, *avuția*, *bucuria*; eară când cuvintele aceste trei din urmă, ș. a. se scriu *soția*, *avuția*, *bucuria*, ș. a. atunci ele se articulează ca cele de mai sus de la a) elidîndulise *ă* obscur și punîndulise în locul aceluia art. *a*. adecă: *socia*, *avuția*, *bucuria*, cu art: *socia*, *avuția*, *bucuria*, ș. a.

c). La substantivele terminate în ea, à, și i, art. *a*, primesce înaintea sa, pentru eufonie, un *u* întreg (*u*) d. e. stea, șea, vergea, surcea, basmá, mușamá, pará, ți, cu articolul: *steaua*, *șeaua*, *vergeaua*, *surceaua*, *basmáua*, *mușamáua*, *paráua*, *țiua*, ș. a.

d). La substantivele terminate la plural în e, art. *le*, se aplică deadreptul, d. e. mame, fete, soacre, case, mese, stele, șele, vergele, surcele, basmale, mușamale, parale, cu art. *le*: *Mamele*, *fetele*, *soacrele*, *casele*, *mesele*, *stelele*, *șelele*, *vergelele*, *surcelele*, *basmálele*, *mușamálele*, *paralele*, ș. a.

e). La substantivele terminate la plural în *î* art. *le* se aplică, după ce *î* scurt al terminațiunii se schimbă în un *i* întreg (*i*), d. e. părți, cărți, bunătați, ș. a. cu art. *părțile*, *cărțile*, *bunătațile*, ș. a. (compar. cu n. 14. c. de mai sus).

17. Articuliî mixti, adecă *l*, la singular și *le*, la plural se aplică la substantivele mixte în următorul mod:

a). Când art. *l* se aplică la substantivele mixte terminate în consoană, el primesce pentru eufonie un *u* întreg (*u*) înaintea sa, d. e. lemn, scaun, cuțit, drum, plug, ogor, hotar, ș. a. cu art. *l*, lemn-*u-l* = lemnul; tot așa și scaunul, cuțitul, drumul, plugul, ogorul hotarul, ș. a. (compar. cu n. 14. a. de mai sus).

b). La substantivele mixte terminate în *u* întreg, art. *l*, se aplică deadreptul d. e. lucru cu art. lucrul. ș. a. (compar. cu 14. b, de mai sus).

c). La substantivele mixte terminate în *ă* sau *iă*, art. *l* se aplică după ce mai întâi *ă* scurt al terminațiunii se schimbă în unul întreg (*u*), d. e. ouă, riă, cuiă, soiă, roiă, cu art.: *oul*, *riul*, *cuiul*, *soiul*, *roiul*, ș. a. (compar. cu 14, c, de mai sus).

d). La substantivele mixte terminate la plural în e, sau le, art. *le* se aplică de a dreptul, d. e. lemne, scaune, cuțite, cuie, ouă, ogoară, hotară, cu art. *lemnele, scaunele, cuțitele, cuiele, ouăle, ogoarăle, hotarăle* (compar. cu 7 și 14, d, de mai sus).

e). La substantivele mixte terminate la plural în urî, art. *le* aplică după ce mai întâi i scurt de la urî se schimbă în unul întreg (i), d. e. drumuri, pluguri, rîuri, soiuri, ș. a. cu art. *drumurile, plugurile, rîurile, soiurile, ș. a.* (compar. cu n. 14, e. și 16 e. de mai sus).

L. am. Este de observat că în limbele neulatine, sau carile s'aau format succesiv, și în diferite moduri, atât din dialectele limbii romane (sau italice) vechi, cât și din cea romană clasică numită latină, pronumele personale și articuli s'aau format din înseși pronumele personale latine de a treia persoană; aci deci vom atinge, pe scurt, despre modul cu carele pronumele și articuli s'aau format într'însele din pronumele personale latine de a treia persoană singular și plural dicem, drept aceea:

a). Din *il* partea antecedentă a pron. personal masculin lat. *ille* (dela sing.) în limba italiană s'a format art. masc. *il*, în cea franc. pron. masc. *il*; ear' în cea span. atât art. masc. *el*, cât și pron. masc. *el*, schimbându-se adecă într'înșă (după natura ei) i în e, întoemai ca în cea român. la pron. masc. *el* (derivat ca și *el* și *él* span. tot din *il* (dela *ille*), cum se va vedé mai gios la c și d și mai lămurit).

b). Din *le*, partea a doua a aceluiași pronume latin, s'a format art. masc. *le* atât în limba franc. cât și în cea română aplicându-se el în această din urmă numai la substantivele masculine terminate la sing. în e, cum, d. e. sunt: părinte, frate, păriete, cu art. *le părintele, fratele, părietele, ș. a.* (v. *L. am.* de la n. 13 de mai sus).

c). Din partea a doua a pronumelui personal lat. masc. de la plural, adecă din *li* de la *illi* s'aau format în limba ital. articuli masc. plural: *i, li, gli*, eară din pronumele întreg, *illi* s'aau format

pronum. masc. plur. *elli* și *egli*, schimbându-se și într'însa la plur. pronumele acesta *i*, în *e*, ca și în cea span. (elos) și ca și în cea rom. la pron. *eî* (derivat tot din *illi* lat. cum se va vedé mai gios). Causa însă pentru carea în limba rom. pronumele *el* nu-și păstrează litera de rădăcină *l* la plural (nu se serie adevă și nu se pronunță, ca în surorile ei: *elli* sau macar *eli*) este însași natura ei cea moale; apoi tot din cauza aceasta lit. *l* nu se aplică într'însa la plural nici la alte cuvinte derivate din limba latină, ci se moaie și se schimbă și la dînsele tot în *i*, cum se va arată în exemplele următoare. Așia, d. e. subst. masc. cal, dela *caballus* lat. are la plur. cai nu *calli* (dela *caballi*) nici *cali*; vitel, dela *vitellus* lat. are viței nu *vițeli* (dela *vitelli*) nici *vițeli*; pureel, dela *porcellus* lat. are pureci nu *purelli* (dela *porcelli*) nici *pureli*; cățel, dela *catellus* lat. are căței nu *cătelli* (dela *catelli*) nici *cățeli*, ș. a. Apoi tot astfel și substant. fem. cale, dela *calle* (abl. sing. lat.) are la plural căi, eară nu *călli*, nici *căli*; vale, dela *valle* (abl. sing. lat.) are văi, nu *vălli*, nici *văli*, ș. a. Ba încă în substantivele mixte: paiu la plur. paie dela *palea* sing. *paleae* plur. lat. lit. *l* nu se află de fel, ad. nici la sing. nici la plur. semn și mai învederat despre natura cea moale ce o are limba românească.

d). Din partea a doua a pronumelui pers. fem. lat: *illa* (sing.) adevă din *la* s'a format art. fem. *la* în limba ital. franc. și span; eară din pronumele intreg: *illa* s'a format pron. pers. *ella* atât earăși în limba ital. cât și în cea span. schimbându-se într'însele *i*, inițial lat. în *e*, întocmai ca în cea rom. la pronum. pers. fem. ea (derivat tot din *illa* lat., cum se va vedé mai gios). Causa pentru ce în limba român. nici pronum. pers. fem. sing. de a treia persoană încă nu se pronunță și nu se serie *ella* ca în cea ital. și span. nici macar *ela*, ci pururea și pretutindenea între Români (din Dacia lui Traian) numai *ea*, este earăși natura ei cea moale, cum s'a observat și mai sus. Apoi tot din cauza aceasta lit. *l*. se moaie la singular și la alte substantive feminine românesci derivate din cele latine ce se termină la singular în *ella*, cum se va vedé îndată; în ce chip adevă pron. personal femenin *ea* la singular și *ele* la plur. s'a format în limba român. (conform cu natura ei cea moale) din pronumele personal femenin lat. *illa* la singular și *illae* la plur.

(nu deci din *ea* singular și *ea* plural lat), în acel chip toate cuvintele și substantivele român. de genul fem. terminate la sing. în *ea*, eară la plural în *ele*, s'aun format din cele latine ce se termină la sing. în *ella*, eară la plur. în: *ellae*. Câte-va cuvinte latine și românescei puse aci mai gios în paralelă vor fi, cred, de ajuns spre a pute confirmă asertiunea mea, saun a arătă, că ea este pe cât de adevărată pe atâtă și de dreaptă; exemplul deci, ce vreaun să-l aduc aci, îl voiun începe cu pron. pers. fem. lat.: *illa* sing. și *illae* plur. și (în paralela cu dînsul) cu cel pers. fem. rom. *ea*, la sing. și *ele* la plur. aședînd tot în modul acesta și pe celelalte substantive fem. lat. și român. de desubtul aceloră; deci:

1.	Pronumele personal	femenin	lat. <i>illa</i>	la singular	<i>illae</i>	la plural.
„	„	„	„	rom. <i>ea</i>	„	„ <i>ele</i> „ „
2.	Subst.	—	„	lat. <i>stella</i>	„	„ <i>stellae</i> „ „
„	„	—	„	rom. <i>stea</i>	„	„ <i>stele</i> „ „
3.	Subst.	—	fem. lat. <i>vitella</i>	sing.	<i>vitellae</i>	plur.
„	„	—	„	rom. <i>vișea</i>	„	„ <i>vișele</i> „ „
4.	„	—	„	lat. <i>porcella</i>	„	„ <i>porcellae</i> „ „
„	„	—	„	rom. <i>purcea</i>	„	„ <i>purcele</i> „ „
5.	„	—	„	lat. <i>catella</i>	„	„ <i>catellae</i> „ „
„	„	—	„	rom. <i>cățea</i>	„	„ <i>cățele</i> „ „ ș.a.

e). Din partea a doua a pronumelui personal lat. plur. *illae*, ad. din *lae* s'a format în limba ital. art. fem. plur. *le* (schimbându-se ae în e); eară din pronom. intreg: *illae* s'a format pronom. român. plur. *ele* (ca și la sing. din *illa*, cum se vedu mai sus), precum și atât pronom. pers. fem. ital. *elle* de la plur. (cu schimbarea lui *i* inițial în *e*), cât și cel franc. *elle* la sing. și *elles* la plur.

2. *L. am.* Afară de articuli determinativi: *l, a, i, le* (carii determină subst. masc. fem. și mixte) mai sunt încă în limba român. două soiuri de articuli determinativi *improprii numiți*; unii carii determină pronumele, eară alții, adiectivele: articuli *improprii pronominali* sunt: *al, a, ai, ale*, compuși din prepoziția *a*, și din articuli masc. *l, i*, și fem. *a, le*; eară cei *improprii adiectivali* sunt: *cel, cea, cei, cele*, compuși și ei din pronom. *ce* și earăși din art. masc. *l, i*, și fem. *a, le*. Eată și aplicarea âmbelor soiuri de art. impr. și anume: *ântăi* a celor pronominali, d. e. Casa mea

e nouă ear a ta e vechiă, sing. — și: Casele mele sunt noue, ear' ale tale sunt vechi, plur. — Calul meu e sanătos, ear' al teu e bolnav, sing. — și: Caii mei sunt sănătoși, ear' ai tăi sunt bolnavi, plur. *Al doilea*, acelor adiectivali, d. e. Fapta cea bună își are meritul seü în conștiința omului ce o face. (sing.) — și: Faptele cele bune își au meritul lor în conștiința omului ce le face. (plur.) — Omul cel bun caută să facă pururea bine altora. (sing.) — Oamenii cei buni caută să facă pururea bine altora. (plur.)

18. Limba românească are numai două declinări, una pentru substantivele masculine, ear'alta pentru cele feminine; căci substantivele mixte saü de genul mixt, se declină la singular ca cele masculine, eară la plural ca cele feminine. Să vedem mai întâiü declinarea articulelor; deci:

19. Declinarea articulelor masculinü și femininü.

<i>Masculin</i>	<i>Singular</i>	<i>Feminin</i>
Numinativ	l, le	a
Genitiv	uï	ï
Dativ	uï	ï
Acusativ	l, le	a
Vocativ	le!	a!
Ablativ	de la l, le	de la a

<i>Masculin</i>	<i>Plural</i>	<i>Feminin</i>
Numinativ	ï	le
Genitiv	lor	lor
Dativ	lor	lor
Acusativ	ï	le
Vocativ	lor!	lor!
Ablativ	de la ï	de la le

20. Declinarea articulelor se aplică la declinarea substantivelor în următorii mod:

a). La declinarea substantivelor masculine :

Singular.

N.	popul	fratele	socrul	boul	puiul
G.	populuî	fratelui	socrului	boului	puiului
D.	populuî	fratelui	socrului	boului	puiului
Ac.	popul	pe fratele	pe socrul	boul	puiul
V.	popule!	frate!	socrule!	boule!	puiule!
Ab.	de la pomul	de la fratele	de la socrul	de la boul	de la puiul

Plural.

N.	pomiî	frații	socrii	boii	puii
G.	popilor	fraților	socrilor	boilor	puilor
D.	popilor	fraților	socrilor	boilor	puilor
Ac.	pomiî	pe frații	pe socrii	boii	puii
V.	popilor!	fraților!	socrilor!	boilor!	puilor!
Ab.	de la pomiî	de la frații	de la socrii	de la boii	de la puii

b). La declinarea substantivelor feminine :

Singular.

N.	casa	curtea	avuția	steaua	șua
G.	casei	curții	avuției	stelei	șilei
D.	casei	curții	avuției	stelei	șilei
Ac.	casa	curtea	avuția	steaua	șua
V.	casă!	curte!	avuție!	stea!	șii! șiuă! adecă fără art.
Ab.	de la casa	d. curtea	d. avuția	d. steaua	d. șua.

Plural.

N.	casele	curțile	avuțiile	stelele	șilele
G.	caselor	curților	avuțiilor	stelelor	șilelor
D.	caselor	curților	avuțiilor	stelelor	șilelor
Ac.	casele	curțile	avuțiile	stelele	șilele
V.	caselor!	curților!	avuțiilor!	stelelor!	șilelor!
Ab.	de la casele	d. curțile	d. avuțiile	d. stelele	d. șilele

1. *L. am.* Substantivele masculine, tată, popă, papă, aū la sing. art. fem. a, eară la plur. pe cel masc. i, d. e. tata, popa, papa, sing. și: tații, popii, papii, plural; tata însē primesce și art. masc. l, âncă, la sing. d. e. tatăl, tatălui, pe tatăl, de la tatăl; dicem însē numai tatăl nostru, nu și tata nostru.

2. *L. am.* La toate substantivele feminine articulate (facēnd excepție numai cele ce se termină la singular în ie, și ee, cum se va vedē mai gios la 3. *L. am.*) genitivul și dativul singular, con-

form cu firea limbei, se formează din nominativele lor plur. nedeterminate sau nearticulate, adaugându-se genit. și dat. articolului de la singular; dacă însă nominativul plur. nedeterminat se termină în *i* scurt (d. e. curți, părți, ș. a.) atunci acela se schimbă în unul întreg (*i*) înainte de a se forma genit. și dat. sing. din asemenea nominativ. Exemplele următoare vor explica mai bine regula aceasta; deci:

1. Mama cu art. are în nom. pl. nedet. mame în gen. și dat. sing. cu art. mame-î
2. Casa „ „ „ „ „ „ „ case „ „ „ „ „ „ „ case-î
3. Fata „ „ „ „ „ „ „ fete „ „ „ „ „ „ „ fete-î
4. Steaua „ „ „ „ „ „ „ stele „ „ „ „ „ „ „ stele-î
5. Țiua „ „ „ „ „ „ „ țile „ „ „ „ „ „ „ țile-î
6. Curtea „ „ „ „ „ „ „ curți „ „ „ „ „ „ „ curți-î
7. Limba „ „ „ „ „ „ „ limbe și limbî „ „ „ „ „ „ „ limbe-î, limbî-î
8. Școala „ „ „ „ „ „ „ școale și școli „ „ „ „ „ „ „ școale-î școli-î ș. a.

3. *L. am.* Excepție de la regula aceasta fac (cum deșei și mai sus) numai substantivele feminine terminate la sing. în *ie* sau *ee*, căci acelea primesc art. fem. de-a-dreptul la formarea genitivului și a dativului lor de la sing. d. e. N. avuție, femei, G. avuție-î, femei-î, D. avuție-î, femei-î. ș. a.

c). La declinarea substantivelor mixte:

Singular.

N.	lemnul	ogorul	oul	cuiul	soiul
G.	lemnului	ogorului	oului	cuiului	soiului
D.	lemnului	ogorului	oului	cuiului	soiului
Ac.	lemnul	ogorul	oul	cuiul	soiul
V.	lemnule!	ogorule!	oule!	cuiule!	soiule!
Ab. de la	lemnul	d. ogorul	d. oul	d. cuiul	d. soiul.

Plural.

N.	lemnle	ogorêre	ouêre	cuiere	soiurile
G.	lemnlor	ogorêlor	ouêlor	cuielor	soiurilor
D.	lemnlor	ogorêlor	ouêlor	cuielor	soiurilor
Ac.	lemnle	ogorêre	ouêre	cuiere	soiurile
V.	lemnlor!	ogorêlor!	ouêlor!	cuielor!	soiurilor!
Ab. de la	lemnle	d. ogorêre	d. ouêre	d. cuiere	d. soiurile

1. *L. am.* Unele subst. au numai singular, altele numai plural; numai singular au *ântâiū*: numele proprii de persoane și de țeri ce se află numai în singular, d. e. *Ioan, Alexandru, Teodor; România, Transilvania, Bucovina*, ș. a. *al doilea*: numele dișe materiale, d. e. *fărină* sau *făină, lapte, brânză, ceară, aur, argint, aramă*, ș. a. *eară* numai plural au, *earăși, ântâiū*: unele nume de ale orașelor și de ale munților, cum d. e. sunt: *București, Ploiești, Iași, Galați; Carpați, Alpi*, ș. a. *al doilea*: următoarele nume ce se află numai la plural în limba rom. d. e. *Ochelari, foarfece* sau *foarfeci, clește, ciltți, tăiței, frecăței, pasci, rusaliū* și *rusalie*. ș. a.

2. *L. am.* Substantivele fem. nedeterminate ce se termină la singular în: *că, dă, gă, nă, ră, să, tă, ță, re, are, ie*, au la plur. *i*, d. e. *nucă, nuci; vacă, vaci; elacă, clăci; ladă, lădi; sfadă, sfeđi; pradă, prăđi; dovadă, dovedđi; bardă, bărđi; șagă, șeđi; vargă, vergi; pungă, pungi; strungă, strungi; fântână, fântâni; perină, perini; găină, găini; stină, stini; scară, scări; moară, mori; lingură, linguri; vară, veri; primăvară, primăveri; mânășă, mânăși; cămașă, cămași, și cămeși; păpușă, papuși; panușă, pānuși; lacată, lăcăți; judecată, judecăți; plată, plăți; poartă, porți; toartă, torți; roată, roți; scoartă, scorți; avere, averi; parte, părți; carte, cărți; mare, mări; stare, stări; caldare, căldări; avuție, avuții; bogăție, bogății, ș. a. Cum se formează genitivul și dativul singular la asemenea substantive s'a arătat mai sus la n. 20. în a 2 *L. am.**

3. *L. am.* Unele subst. feminine, ce se termină la sing. în *ă*, au la plur. *i* și *e*, d. e. *limbă, limbi și limbe; scoală, scoli și scoale; mână, mâni și mâne; patimă, patimi și patime; ceartă, certă și certe; coardă, corđi și coarde; blană, blāni și blane ba âncă și blānuri; barbă, bārbī și barbe; cadă, căđi și cade; pagubă, pagubi și pagube; peatră, petri și petre; groapă, gropi și groape; vămă, vāmi și vame; sudalmă, sudālmi și sudalme; samă, sāmi și same; roată, roți și roate. ș. a. Genitivul și dativul singular și de la substantivele acestea se formează tot după regula arătată mai sus la n. 20 în a 2 *L. am.**

4. *L. am.* Substantivele mixte ce se termină la plural în *urvi*, sunt, între altele, și următoarele: *adever, adevăruri; adînc, adîncuri; dar, daruri; deșert, deșerturi; teasc, teascuri; dulap, dula-*

puri; fitil, fitiluri; fum, fumuri; drum, drumuri; plug, pluguri; soiü, soiuri; gaz, gazuri; fund, funduri; hîrb, hîrburi; hap, hapuri; jac, jacuri; jaf, jafuri; lanț, lanțuri; ham, hamuri; ceas, ceasuri; fleac, fleacuri; ș. a. V. mai sus la n. 17 cum se determină sau se articulează, eară la n. 20 sub lit. e, cum se declină asemenea substantive mixte.

5. *L. am.* Substantivele mixte, ce au la plural și *urî* și *e* sunt, între altele, și următoarele: frupt, frupturi și frupte; folos, folosuri și foloase; noroc, norocuri și noroace; nutreț, nutrețuri și nutrete; palat, palaturi și palate; portret, portreturi și portrete; povîrniș, povîrnișuri și povîrnișe; locaș, locasuri și locașe; îndemn, îndemnuri și îndemne; minut, minuturi și minute; cîntirim, cîntirimuri și cîntirime; consulat, consulaturi și consulate; capriț, caprițuri și caprițe; blăstem, blăstemuri și blăsteme; decret, decreturi și decrete; gălbănuș, gălbănușuri și gălbănușe; albuș, albușuri și albușe; atestat, atestaturi și atestate; bilet, bilete și bilete; corset, corseturi și corsete; miros, mirosuri și miroase; ospital, ospitaluri și ospitale; scrin, scrinuri și serine. ș. a. — V. mai sus la n. 17. cum se determină sau se articulează, și la 20 sub lit. e. cum se declină asemenea substantive mixte.

d). Declinarea numelor proprii de persoane masculine.

N.	Petru,	Ioan,	Alexandru,	Teodor.
G.	lui Petru,	lui Ioan,	lui Alexandru,	lui Teodor.
D.	lui Petru,	lui Ioan,	lui Alexandru,	lui Teodor.
Ac.	pe Petru,	pe Ioan,	pe Alexandru,	pe Teodor.
V.	Petre!	Ioane!	Alexandre!	Teodore!
Abl.	de la Petru,	d. Ioan,	d. Alexandru,	d. Teodor.

e). Declinarea numelor proprii de persoane feminine.

N.	Maria,	Ecaterina,	Ana,	Melania.
G.	Mariei,	Ecaterinei,	Anei,	Melaniei.
D.	Mariei,	Ecaterinei,	Anei,	Melaniei.
Ac.	pe Maria,	pe Ecaterina,	pe Ana,	pe Melania.
V.	Maria!	Ecaterina!	Ana!	Melania!
Abl.	de la Maria,	d. Ecaterina,	d. Ana,	d. Melania.

1. *L. am.* Genitivii, cum sunt ei formați mai sus la n. 20 sub lit. a, b, c, d, e, se aplică în vorbire, când obiectul stăpînit se află înaintea lor, eară verbul după dînsii. d. e. Grădina *vecinului* este frumoasă și grădinile *vecinilor* sunt frumoase.—Faptele *omului* nu sunt tot-dea-una conforme cu vorbele lui.—Judecățile *oamenilor* nu sunt tot-dea-una drepte.—Calul *lui* Alexandru este bun.—Caii *lui* Georgie sunt scumpi.—Ornicul *Ecaterinei* s'a stricat.—Epistola *Mariiei* nu s'a trîmis încă la poștă.

2. *L. am.* Dacă obiectul stăpînit împreună cu verbul (este, sunt) se află înaintea genitivului, atunci între verb și genitiv se aplică articuliî improprii pronominali: *al, ai, a, ale*, concordînduse în gen și numer cu obiectul stăpînit, d. e. Grădina aceasta este *a vecinului*; grădinile acestea sunt *ale vecinului*.—Calul acesta este *al fratelui* meu; caii aceia sunt *ai lui* Georgie.

3. *L. am.* Când se formează vre-ua întrebare în privința unuia sau a mai multor obiecte de stăpînit, atunci atît în întrebarea aceea, cât și în răspunsul făcut la ea, se aplică articuliî improprii pronominali, concordînduse cu obiectul de stăpînit în gen și numer. d. e. *A* cui este grădina aceasta? — *a vecinului*. *Ale* cui sunt grădinele acestea? — *ale vecinului*. *Al* cui este calul acest frumos? — *al lui* Ioan. *Ai* cui sunt caii acești frumoși? — *ai lui* Georgie. ș. a. (V. mai pe larg despre aplicarea articuliîlor improprii pronominali în Partea II (sau cea specială) a Gramaticii la clasa III n. 7. și 8).

CLASA II.

ADIECTIVUL.

1. Prin **Adiectiv** se înțelege un nume generic, cu carele ca cu un termin tehnic se pot însemná în Gramatică toate cuvintele (sau numele) ce prin semnificațiile lor reprezintă în cugetare și vorbire diferite calități reale

saŭ ideale de ale obiectelor. — v. Partea II a Gramaticii
Cap. II. secția I. Analitica gen. n. 2. b.

2. Adiectivele, ce prin semnificațiile lor, reprezintă
în cugetare și vorbire diferite *calități* reale saŭ ideale de
ale obiectelor, se numesc *calitative*.

L. am. La adiective se numeră și alte nume generice întru
cât ele nu se pot aplică în vorbire decât numai cu vre-un substan-
tiv cum, d. e. sunt: a) numeralele: *un, ună* (saŭ prescurtat *ună*) nu-
mite adiective numerale, și cari la plural au *niste*, d. e. *Un om, niste*
oameni; ună femeie, niste femei; b) pronumele demonstrativ: *acest,*
această; acești, aceste; acel, acea; acei, acele, numite *adiective*
pronominale; c) *mult, multă, mulți, multe; puțin, puțină, pușini,*
pușine; tot, toată; toți, toate; cât, câtă; câți, câte; atât, atâți;
atâtă, atâte, numite *adiective cantitative*.

3. Adiectivele calitative sunt de două feluri: reale saŭ
extrinseci și ideale saŭ intrinseci; reale saŭ extrinseci
sunt, d. e. *lat, lată, lați, late; îngust, îngustă, înguști,*
înguste, (angustus-a-um lat); gros, groasă, groși, groase;
drept, dreaptă, drepti, drepte; ș. a. eară ideale saŭ in-
trinseci sunt, d. e. bun, bună, bunți, bune; rău, rea,
răi, rele; intelectual, intelectuală, intelectuali, intelectuale;
moral, morală, morali, morale. ș. a.

L. am. Unele adiective calitative se pot aplică și ca reale saŭ
extrinseci și ca ideale saŭ intrinseci, cum, d. e. sunt: *bun, bună,*
reu, rea, drept, dreaptă; curat, curată; înalt, înaltă; mare, mic,
mică; ș. a. d. e. Pamânt bun (ca real), cugetări bune (ca ideal);
șosea rea (ca real), inimă rea (ca ideal); pom drept (ca real), om
drept (ca ideal); casă curată (ca real), inimă curată (ca ideal); turn
înalt (ca real), idei înalte ad. sublime (ca ideal); casă mare (ca
real), om mare saŭ bărbat mare, numit astfel pentru un talent mare
saŭ extraordinar ce el are, (ca ideal); copil mic (ca real), om mic
la suflet (ca ideal). s. a.

4. In privința adiectivelor calitative este de știut, înainte de toate: a) cum se termină, b) cum se determină (sau se articulează), c) cum se declină și d) cum se comparează ele.

5. Adiectivele calitative masculine se termină la singular :

a). In consoană, d. e. *bun, uman, drept, național, credincios, prudent*. ș. a.

b). In *u* întreg, d. e. *sacru, acru, macru, aspru*. ș. a.

c). In *u* scurt, (ŭ) d. e. *noș, greș, răș*. ș. a.

d). In *e*, d. e. *tare, mare, moale, verde*, ș. a. (acestea sunt deopotrivă și feminine.

e). In *iș*, d. e. *viș, vechiș, albiș, gălbiniș* sau *galbiș*, ș. a.; eară la plural, afară de *sacri, acri, macri, aspri*, (de la *sacru, acru, macru, aspru*) toate celelalte aș — întocmai ca substantivele masculine — numai un *i* scurt (*ș*) d. e. *bunș, dreptș, umanș, naționalș, credincioș, prudentș, noș, greș, răș, tarș, marș, moș, verdș, viș*, (nu *viuș*) *vechș, albiș, gălbiniș* sau *galbiș*. ș. a.

6. Adiectivele calitative feminine se termină la singular :

a). In *a* obscur scurt (*ă*) d. e. *bună, umană, dreaptă, națională, credincioasă, prudentă, sacră, acră, macră, aspră*. ș. a.

b). In *ea*, d. e. *grea, rea, misea*. ș. a.

c). In *e*, d. e. *tare, mare, moale, verde* (ce sunt și masc. v. n. preced. la lit. d).

d). In *ie* sau *iă*, d. e. *vie* sau *viă* (viș masc. v. n. preced. la lit. e), *albie* sau *albiă*; *galbinie* sau *galbiă*. ș. a. eară la plural, unele aș e, d. e. *bune, umane, drepte, naționale, credincioase, prudente, grele, rele, mișele*; altele

aŭ *î*, d. e. *tarî*, *marî*, *verđî*, (ce sunt și masculine v. n. preced. la lit. e) *viî* (nu *viuî*), *vechî*, *albiî*, *gălbiniî* (ce sunt și masculine v. n. preced. la lit. e). ș. a.

7. Adiectivele calitative masculine, se determină (saŭ se articulează) atât la singular cât și plural în următorul mod :

a). Intre cele terminate în cons. și între art. *l*, pentru eufonie, se pune un *u* (întocmai ca la subst. masculine terminate tot astfel), d. e. *bun*, *uman*, *drept*, *național*, *credincios*, *prudent*, ș. a. cu art. *l*: *bunul*, *umanul*, *dreptul*, *naționalul*, *credinciosul*, *prudentul*. ș. a.

b). Cele terminate în *u* întreg primesc de-a-dreptul art. *l*, (ca și substantivele masc. terminate astfel), d. e. *sacru*, *acru*, *macru*, *aspru*, cu art: *sacrul*, *acrul*, *macrul*, *asprul*. ș. a.

c). La cele ce se termină în *î* saŭ *iî*, *u* scurt (*î*) se schimbă în unul întreg, înainte de a primi ele art. d. e. *noî*, *greî*, *reî*, *viî*, *albiî*, *gălbiniî* saŭ *gălbii* cu art. *noul*, *greul*, *reul*, *viul*, *albiul*, *gălbiniul* saŭ *gălbiiul*. s. a.

d). Cele terminate în *e* primesc de-a-dreptul art. *le*, (întocmai ca subst. masc. terminate în *e*), d. e. *tare*, *mare*, *moale*, *verde*, cu art: *tarele*, *marele*, *moalele*, *verdele*. ș. a. eară la plur. toate primesc art. masc. *î*; însă mai ântâiŭ *i* scurt (*î*) de la nomin. lor plur. nedeterm. se schimbă în unul întreg (întocmai ca la subst. masc.) d. e. *bunî*, *umanî*, *dreptî*, *naționalî*, *credincioșî*, *prudentî*, *tarî*, *marî*, *moî*, *verđî*, *noî*, *vechî*, ș. a. cu art. *î*: *buniî*, *umaniî*, *dreptî*, *naționalî*, *credincioșî*, *prudentî*, *tariî*, *mariî*, *moiî*, *verđiî*, *noiî*, *vechiî*. ș. a.; însă *sacri*, *acri*, *macri*, *aspri*, primesc de-adreptul art. *î*, (întocmai ca substant. masc. terminate astfel) adecă: *sacriî*, *acriî*, *macriî*, *aspriî*. ș. a.

8. Adiectivele calitative feminine se determină (saă se articulează) atât la sing. cât și plur. în următorul mod :

a) Cele terminate la singul. în *a* obscur scurt (ă) îl leapedă înainte de a primi ele art. fem. a, d. e. bună, umană, dreaptă, națională, credincioasă, prudentă. ș. a. cu art.: *buna, umana, dreapta, naționala, credincioasa, prudenta, ș. a.* (adecă întocmai ca la subst. fem. terminate astfel).

b). Cele terminate la singular în *ea*, primesc, pentru eufonie, un *u*, între dinsele și între art. a, d. e. grea, rea, mișea, cu art.: *greaua, reaua, miseaua, ș. a.* (ad. ca la subst. fem. terminate astfel.)

c). Cele terminate la singular în *e* primesc de-a-dreptul art. a, d. e. tare, mare, moale, verde, cu art.: *tarea, marea, moalea, verdea, ș. a;* eară la plural cele terminate în *e* primesc de-adreptul art. fem. le, d. e. bune, umane, drepte, naționale, credincioase, prudente, grele, rele, mișe, ș. a. cu art.: *bunele, umanele, dreptele, naționalele, credincioasele, prudentele, grelele, relele, mișele/e;* însă cele terminate în *i* scurt, la plural îl schimbă în unul întreg, înainte de a primi ele art. le, d. e. tari, mari, moi, verđi, cu art.: *tari/e, marile, moile, verđile,* (întocmai ca la subst. fem. terminate la plur. astfel).

9. Adiectivele calitative se pot declină și singure și cu substantivii lor.

10. Adiectivele calitative masculine și feminine, fiind ele singure se declină în următorul mod :

	<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N.	bunul		buna
G.	bunului		bunei
D.	bunului		bunei

Ac. bunul și pe bunul	buna și pe buna
V. bunule !	bună !
Ab. de la bunul	de la buna

Plural.

N. buniî	bunele
G. bunilor	bunelor
D. bunilor	bunelor
Ac. buniî și pe buniî	bunele și pe bunele
V. bunilor !	bunelor !
Ab. de la buniî	de la bunele

L. am. Este bine de observat că genitivul singular și la adiectivele feminine se formează întocmai ca la substantivele feminine din nominativul lor plural nedeterminat, și din genitivul singular al art. fem. adecă din *î*, d. e. următoarele adiective feminine terminate la plural în *e*. adecă: bune, drepte, umane, ș. a. atî în genit. singul. bune-î, drepteî, umane-î, ș. a.; adiectivele însă terminate la sing. în *e*, eară la plur. în *î*, d. e. tare, tari, mare, mari, moale, moi, verde, verđi, fac excepție de la regula aceasta, căci genitivul lor singular se formează din nominativul lor singular, și din genitivul singular al art. fem. adecă din *î* d. e. tare, mare, moale, verde, aî genit sing: tareî mareî, moaleî, verdeî. ș. a.

11. Când substantivul se află înaintea adiectivului numai el se declină, ear' adiectivul rămîind nedeterminat se concordă cu dînsul numai în gen și numer nu și în casurî. Tot așa și când adiectivul stă înaintea substantivului, numai el se declină, eară substantivul rămîind nedeterminat, se concordă cu dînsul în gen și numer nu și în casurî; decî:

a). Stând substantivul înaintea adiectivului

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. omul bun		femeea bună
G. omului bun		femeii bune
D. omului bun		femeii bune
Ac. pe omul bun		pe femeea bună
V. omule bun! om bun!		femei bună!
Ab. de la omul bun.		de la femeea bună

Plural.

N. oamenii buni		femeile bune
G. oamenilor buni		femeilor bune
D. oamenilor buni		femeilor bune
Ac. pe oamenii buni		pe femeile bune
V. oamenilor buni! oameni buni!		femeilor bune! femei bune!
Ab. de la oamenii buni		de la femeile bune

b). Stând adiectivul înaintea substantivului

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. bunul om		buna femeie
G. bunului om		bunei femeii
D. bunului om		bunei femeii
Ac. pe bunul om		pe buna femeie
V. bunule om!		bună femeie!
Ab. de la bunul om		de la buna femeie

Plural.

N. bunii oameni		bunele femei
G. bunilor oameni		bunelor femei
D. bunilor oameni		bunelor femei
Ac. pe bunii oameni		pe bunele femei
V. bunilor oameni!		bunelor femei!
Ab. de la bunii oameni		de la bunele femei.

L. am. Când substantivul feminin stă înaintea adiectivului, numai lui i se aplică genitivul articular adecă *îi*, eară adiectivul rămâne cum el se află nedeterminat în nomin. plur. d. e. în genit.

sing. femeii bune (bune este nomin. plur. nedeterm. de la bună). Tot așa și când adiectivul stă înaintea substantivului, numai lui se aplică genitivul articular, eară substantivul rămâne, cum el se află nedeterminat în nominat. plur. d. e. în genit. sing. buneii femeii, (femeii este nominat. plur. nedeterm. de la femeie). s. a.

12. Când între substantiv și adiectiv se află și articolii improprii adiectivali: *cel, cea, ceî, cele*, atunci numai substantivul și articolii acestia se declină, eară adiectivul se concordă cu dînșii în gen și număr, nu și în casuri. d. e.

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. omul cel bun		femeea cea bună
G. omului celui bun		femeii ceî bune
D. omului celui bun		femeii ceî bune
Ac. pe omul cel bun		pe femeea cea bună
Ab. de la omul cel bun		de la femeea cea bună

Plural.

N. oamenii ceî buni	femeile cele bune
G. oamenilor celor buni	femeilor celor bune
D. oamenilor celor buni	femeilor celor bune
Ac. pe oamenii ceî buni	pe femeile cele bune
Ab. de la oamenii ceî buni	de la femeile cele bune.

L. am. Articolul impropriu pronominal feminin *cea*, are în nominat. plur. *cele*. Din nominativul acesta și din *î*, ca genitivul singular al articolului feminin *a*, se poate forma genitivul sing. al numitului articol improp. pronominal, se poate adevăra dice și scrie: femeii *celeî* bune, în loc de femeii *ceî* bune, (fiind aci *ceî* contras din *celeî*); căci după regulă tot așa se formează genit. singul. atât la substantivele cât și la adiectivele feminine. (V. mai sus 2. L. am. de la N. 20). —

13. Prin comparația adiectivelor calitative se înțelege comparația ce se face între două sau trei ființe omogene, precum și între două sau trei obiecte omogene în privința uneia și aceleiași calități, cu scop de a ști dacă calitatea aceea se cuvine tuturor ființelor acelor, sau tuturor obiectelor acelora deopotrivă, sau unora într'un grad mai mare, ear'altora într'un grad mai mic. Așa d. e. în privința *silintei* la *învățătura* ca a uneia și aceleias calități se face comparație între scolarii și se dice: Scolariul A este așa de silitoriu la învățatura ca și scolarul B, și earăși scolarul C este mai silitoriu la învățatura de cât scolarul D. In fine scolarul E este și mai silitoriu (adeacă și decât scolarul C, el adecă e cel mai silitoriu între dînșii).

14. Compararea adiectivelor se face prin trei graduri numite: *positiv*, *comparativ*, *superlativ*, și anume:

a) *Positiv* grad se zice acela, în carele două ființe sau două obiecte comparate între dînsele, în privința uneia și aceleiași calități, se află egale în privința aceleia, d. e. Scolariul A este tot așa — sau: întocmai așa — de silitoriu la învățatura, ca și scolarul B.

b). *Comparativ* grad se dice acela, în carele două ființe sau două obiecte comparate între dînsele, în privința uneia și aceleiași calități, se află neegale în privința aceleia, uă ființă adecă covârșeste pe alta, sau un obiect pe altul în privința calității aceleia, d. e. Scolariul C este mai silitoriu la învățatura decât scolarul D. (adeacă scolarul C este într'un grad mai mare, eară scolarul D într'un grad mai mic silitoriu la învățatura).

c). *Superlativ* grad se dice acela în carele uă ființă covârșesece pe toate câte sunt comparate cu dinsa în pri-

vînța uneia și aceleiași calități, d. e. dacă în gradul comparativ s'a dis, că Scolariul C este mai silitoriu la învățatură decât scolariul D, aci în gradul superlativ se dice că E este mai silitoriu și decât scolariul C, sau că el este cel mai silitoriu între dînșii trei.

1. *L. am.* Dicerea : Scolariul A este silitoriu la învățatură este uă dicere simplă și pozitivă ; ea prin urmare nu este dicere *comparativă*, căci nemic nu se comparează într'însa. *Dicerile* însă : a) Scolariul A este tot așa de silitoriu la învățatură ca și scolariul B ; b) Scolariul C este mai silitoriu la învățatură de cât Scolariul D, și în fine c) Scolariul E este și mai silitoriu, adecă și decât scolariul C, sunt diceri comparative ; căci întrînsele se face comparație între scolarii A și B, precum și între Scolarii : C, D, E, în privința uneia și aceleiași calități, ca să se vadă dacă ei în privința aceleia sunt egali sau neegali, și earăși în care grad egali sau neegali : apoi tot în modul acesta se poate face comparație atât între ființele omogene, cât și între obiectele omogene în privința uneia și aceleiași calități ce s'ar putea însuși, după natura lor, și unora și altora.

2. *L. am.* De gradul *superlativ* se țin și expresiunile : *prea, foarte, de tot, nemăsurat de, nemărginit de* ; d. e. Dumneđu e *foarte bun și nemăsurat* sau *nemărginit de bun*.

3. *L. am.* Reu se aplică de unii în comparativ conjunctia *ca* (după *quam* lat) în loc de : *decăt*, d. e. calul acesta e mai frumos *ca* acela, în loc de : calul acesta e mai frumos *decăt* acela ; căci *ca*, în limba rom. se aplică bine numai în *gradul pozitiv*, eară nu în cel comparativ, d. e. Un scolariu e *ca* altul de bun la învățatură, sau A, e tot așa de silitoriu la învățatură *ca* și B, (este gradul pozitiv) ; eară A e mai silitoriu *decăt* B nu deci *ca* B, (este gradul comparativ).

4. *L. am.* Toate adiectivele calitative, ce se termină la singular în : *ân, ână, an, ană, can, cană* ; eară la plur. în : *âni, âne, eni, ene*, după firea limbei românesce numai la persoane se aplică. d. e. Acest om este *român, moldovan, muntean, transilvanean,*

bucovinean, basarabean, și acești oameni sunt: români, moldoveni, munteni, transilvăneni, bucovineni, basarabeni; tot astfel: această femeie este română, moldovană, munteană, transilvăneană, bucovineană, basarabeană, și aceste femei sunt: române, moldovene, muntene, transilvănene, bucovinene, basarabene, eară nu: româncă românce, moldovană moldovence, munteancă, muntence, căci finalele: *âncă, ânce, ancă, eancă, ence*, sunt slavice; ear adiectivele calitative ce au la sing. finalele *esc, ească*, la plural *esci* (=estii) se aplică atât la obiectele reale și ideale (strict luate astfel) cât și la ființele neraționale, d. e. pământ romanesc, lucru omenesc, boi românesc, și: pământuri românesci, lucruri omenesci, boi românesci, nu deci pământ român, pământuri române, și încă cu atât mai puțin: boi român, boi români, ce ar avea cu totul alt înțeles. Tot așa și: țară românească, faptă omenească, vacă românească, eară nu țară română și încă cu atât mai puțin vacă română, ce ar avea earăși cu totul alt înțeles. Pe temeiul acesta dicem, că nici *Gramaticii* încă nu i se poate aplica adiect. fem. română, ci numai românească; pentru că nici ea încă nu se poate considera ca persoană (spre a i se pute aplica adiect. română), ci numai ca un obiect ideal, adevă ca uă proprietate ideală (sau intelectuală) a unei colectivități de individe sau de persoane ce se țin de una și aceeași națiune, adevă de nat. rom. Și ce dicem aci de Gramatică se înțelege și de limbă: prin urmare Gramatică românească, limba românească trebuie să se scrie și eară nu Gramatică română, limbă română, și aceasta din cauza mai sus arătată. Și în adevăr dacă Italianul,—el însuși dicem — având în limba sa finalul *esco, esca*, ba încă și adiectivul: *romanesco, romanesca*, de câte-ori amintese de poporul vechi roman, sau de limba veche romană, nu dice numai *populo romano, lingua romana*, ci după plac [și mai ales în stilul poetic] și *populo romanesco, lingua romanesca*: cu cât mai virtuos ar trebui ca să dicem și scriem noi: poporul românesc, limba românească, când toți șcim că adiectivul acesta este atât de adânc tipărit în limba noastră, în cât pe veri-ce român de la țară l-ai întrebat, în ce limbă se roagă el la Dumnezeu, ți-ar răspunde, îndată, că el se roagă la Dumnezeu în limba românească, adăugând a dice, că el numai românesc vorbește. Cu toate acestea, fiind că

prin popor, nație, Sinod, Senat, Cameră de deputați, Universitate, Academie, Societate literară, se înțeleg tot atâtea persoane morale (aștia numite), acestora se poate aplică adiect. român, română, d. e. Senatul român, Camera română de deputați, Universitățile române, ș. a. Licența poetică încă se poate dispensă de la regula aceasta generală, ear afară de excepțiunile acestea, n'ar trebui să ne abatem de la dînsa.

CLA^{ALA} III.

PRONUMELE.

1. Prin **pronume** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termen tehnic se pot însemnă în gramatică toate numele ce în cugetare și vorbire țin locul altor nume. — v. în Partea a II, a gramaticей la cap. I. secția I. n. 2. c.

2. Pronumele limbei românesce sunt de opt genuri, adecă: *personale, posesive, reflexive, demonstrative, relative, interogative, conjunctive și indefinite.*

I. Pronumele personale.

3. Pronume *personale* se dic acelea ce însemnează persoane; ele sunt de două feluri în limba românească, adecă simple și compuse.

4. Pronumele personale simple sunt: *eă, tu, el, ea*, la sing. și: *noi, voi, ei, ele*, la plur.; eară cele compuse sunt: *eă însumă, tu însuți, el însuși, ea însași*, la sing. *noi înșine, voi înșivă, ei înșiși sau înșii, ele înseși sau ele insele* la plur. și răspund la întrebarea cine?

5. Pronumele personale simple masc. și fem. se declină în următorii mod :

Persoana I.	Persoana II.	Persoana III.	
<i>Singular.</i>			
N. eū	tu	el	ea
G. —	—	lui	ei
	ție	lui	ei
	iți	ei sau îi	ei sau îi
D. mi	ți	i	i
mie-imî s. mie-'mî	ție-iți sau ție-'ți	lui ei sau îi.	ei ei sau îi
mie-mi	ție-ti	lui i	ei i
	pe tine	pe el	pe ea
Ac. mă	te	el sau îl	o
pe mine-mă	pe tine-te	pe el-él s. îl	pe ea-o
Ab. de la mine	de la tine	de la el	de la ea
<i>Plural.</i>			
N. noi	voi	ei	ele
G. —	—	lor	lor
	vouă	lor	lor
	vă	le	le
D. ni	vi	li	li
nouă-ne	voue-vă	lor-le	lor-le
nouă-ni	vouă-vi	lor-li	lor-li
	pe voi	pe ei	pe ele
Ac. ne	vă	ei sau îi	le
pe noi-ne	pe voi-vă	pe ei-éi s. îi,	pe ele-le
Ab. de la noi	de la voi	de la ei	de la ele

6. Pronumele personale compuse se declină în următorii mod :

a). Cele masculine.

Persoana I.	Persoana II.	Persoana III.
<i>Singular.</i>		
N. eū însumî	tu însuți	el însuși
G. —	—	lui însuși
	ție însuți	lui însuși
	ție însuți-iți	lui însuși-ii
D. mie însumî	ție însuți-ți	lui însuși-i
mie însumî-imî		
mie însumî-mi		
	pe tine însuți	pe el însuși
Ac. pe mine însumî	pe tine însuți-te	pe el însuși-il
pe mine însumî-mă		
Ab. de la mine însumî	de la tine însuți	de la el însuși

Plural.

N.	noi înșine	voi înșivē	ei înșiși sau ei înșiî
G.	—	—	lor înșiși sau înșiî
D.	nouē înșine nouē înșine-ne nouē înșine-ni	vouē înșivē vouē înșivē-vē vouē înșivē-vi	lor înșiși sau înșiî lor înșiși-le lor înșiși-li
Ac.	pe noi înșine pe noi înșine-ne	pe voi înșivē pe voi înșivē-vē	pe ei înșiși sau înșiî pe ei înșiși sau înșiî-îi
Ab.	de la noi înșine	de la voi înșivē	de la ei înșiși sau înșiî.

b). Cele feminine.

Persoana I.

Persoana II.

Persoana III.

Singular.

N.	eū însamī	tu însați	ea însași
G.	—	—	ei înseși
D.	mie însemī mie însemī-îmī mie însemī-mī	ție inșeți ție inșeți-îți ție inșeți-ți	ei înseși ei înșeși-îi ei înșeși-i
Ac.	pe mine însamī pe mine însamī-mē	pe tine însați pe tine însați-te	pe ea însași pe ea însași-o
Ab.	de la mine însamī	de la tine însați	de la ea însași

Plural.

N.	noi însene	voi însevē	ele înșeși sau ele înșele
G.	—	—	lor înșeși
D.	nouē însene nouē însene-ne nouē însene-ni	vouē însevē vouē însevē-vē vouē însevē-vi	lor înșeși lor înșeși-le lor înșeși-li
Ac.	pe noi însene pe noi însene-ne	pe voi însevē pe voi însevē-vē	pe ele înșeși pe ele înșeși-le
Ab.	de la noi însene	de la voi însevē	de la ele înșeși

Esemples : Cu dativete și acusativete pronumelor personale simple și compuse la singular și plural.

1. Cu dativete simple ale pronumelor pers. masculine și feminine.

a). Cui s'a ȡis aceasta ?—Mie, ție, lui, ei, nouē, vouē, lor, (masculin și femenin).

b). Îmī este bine, îți este bine, îi este bine, (m. și f.)
ne este bine, vē este bine, le este bine, (m. și f.).

c). Mie-'mă trebuie, ție-'ți trebuie, lui-'îi, ei-'i trebuie ; nouă-ne trebuie, vouă-vă trebuie, lor-le trebuie. (m. și f.).

d). Mi-se cuvine, ți-se cuvine, i-se cuvine. (m. și f.)
ni-se cuvine, vi-se cuvine, li-se cuvine. (m. și f.).

e). Mie mi-se cuvine, ție ți-se cuvine, lui i-se cuvine, ei i-se cuvine. nouă ni-se cuvine, vouă vi-se cuvine, lor li-se cuvine, (m. și f.).

2. *Cu acuzativele simple ale pronumelor personale masculine și feminine.*

a). Mă doare, te doare, îl doare, o doare, ne doare, vă doare, îi doare, le doare.

b). Pe cine? — Pe mine, pe tine, pe el, pe ea, pe noi, pe voi, pe ei, pe ele.

c). Pe mine-mă chiamă, pe tine-te chiamă, pe el-îl chiamă, pe ea-o chiamă, pe noi-ne chiamă, pe voi-vă chiamă, pe ei-îi chiamă, pe ele-le chiamă.

3. Cu acuzativele compuse ale pronumelor personale masculine.

Cuî s'a ȃis aceasta? — Mie-însuî, ție-însuî, lui-însuî, nouă-însine, vouă-însivă, lor-însiî.

b). Mie însuî-îmi este bine, ție însuî-îți este bine, lui însuî-îi este bine, nouă însine-ne este bine, vouă însivă-vă este bine, lor însiî-le este bine.

c). Mie-însuî mi-se cuvine, ție-însuî ți-se cuvine, lui-însuî i-se cuvine, nouă-însine ni-se cuvine, vouă-însivă vi-se cuvine, lor-însiî li se cuvine.

4. *Cu acuzativele compuse ale pronumelor personale masculine.*

a). Pe cine chiamă? Pe mine-însuî, pe tine-însuî, pe el-însuî; pe noi-însine, pe voi-însivă, pe ei-însiî.

b). Pe mine însumă-mă doare, pe tine însuți-te doare, pe el însuși-il doare; pe noi înșine-ne doare, pe voi înșivă-vă doare, pe ei înșiși-ii doare.

5. *Cu dativale compuse ale pronomelor personale feminine.*

a) Cuî s'a Țis aceasta? — Mie însemî, Ție înseȚi, ei înseși, nouă însene, vouă însevă, lor înseși.

b). Mie-însemî-îmî este bine, Ție-înseȚi-îȚi este bine, ei înseși-ii este bine; nouă-însene-ne este bine, vouă-însevă-vă este bine, lor-înseși-le este bine.

c). Mie-însemî mi se cuvine, Ție-înseȚi Ți se cuvine, ei-înseși i se cuvine, nouă-însene ni se cuvine, vouă-însevă vi se cuvine, lor-înseși li se cuvine.

6. *Cu acusativale compuse ale pronomelor personale feminine.*

a). Pe cine chiamă? — Pe mine însamî, pe tine însaȚi, pe ea însași; pe noi însene, pe voi însevă, pe ele înseși sau însele.

b). Pe mine însamî-mă doare, pe tine însaȚi-te doare, pe ea însași-o doare; pe noi însene-ne doare, pe voi însevă-vă doare; pe ele înseși sau însele-le doare.

1. *L. am.* Persoana I. și II. de la pronumele pers. simple și compuse n'aũ genitiv, nici la singular nici la plural; cãci d. e. *al meũ, a mea, al teũ, a ta, ai meĩ, ale mele, ai teĩ, ale tale*, nu sunt genitive, ci pronume posesive, formate din adiectivele posesive: *meũ, mea, teũ, ta, mei, mele, teĩ, tale*, și din articuliĩ impropriĩ pronominali: *al, ai, a, ale*, întocmai dupã cum adecã, nici: *al seũ, a sa, ai seĩ, ale sale*, earãși, nu sunt genitive ci pronume reflexive, formate tot ca *al meũ*, ș. a. adecã din adiectivele pronomenale reflexive: *seũ, sa, seĩ, sale*, și din articuliĩ impropriĩ pronominali: *al,*

aî, a, ale, cum se va vedé mai gios atât la pronumele posesive, (n. 8.) cât și la cele reflexive. (n. 9).

2. *L. am.* La pronumele personale malculine și feminine, simple și compuse, nu se aduseră nici dativale: *sie, sie-și, sie-însuși, sie-înseși*, nici acusativale: *se, pe sine, pe sine se, pe sine însuși, pe sine însuși-se, pe sine înșiși, pe sine înșiși-se, pe sine însași, pe sine însași-se, pe sine înseși-se*; căci acestea, și unele și altele se țin de pronumele reflexive, despre carile se va trătă mai gios, la n. 9.

3. *L. am.* Dativale și acusativale pronumelor personale simple sunt de două feluri, unele sunt întregi sau carile au câte un înțeles deplin în sinele; cum, d. e. sunt dativale: *mie, ție, lui, ei, nouă, vouă, lor*, și acusativale: *pe mine, pe tine, pe el, pe ea, pe noi, pe voi, pe ei, pe ele*; ear'altele sunt scurte, sau carile numai când sunt unite câte cu un verb, au câte un înțeles, numite tocmai pentru aceea conjunctive, cum d. e. sunt dativale: *îmi, 'mi, îți, 'ți, êi* sau *îi, 'i, ne, vè, le, mi, ți, i, ni, vi, li*, și acusativale: *me, te, el* sau *îl, 'l, o, ne, vè, êi* sau *îi, 'i, le*. (Despre dativale și acusativale acestea din urmă se va vedé mai gios la pronumele conjunctive n. 21.

4. *L. am.* *Mine, tine*, (și reflexivul *sine*) se aplică în vorbire nu numai cu prepoziția *pe* sau *pre* și *de la*, ci și cu toate celelalte prepoziții încă, d. e. în *mine, de mine, din mine, la mine, spre mine, cătră mine, ș. a.* Tot așa: în *tine, de tine, din tine, ș. a.* precum și: în *sine, de sine, din sine. ș. a.*

5. *Mine, tine, sine*, se derivă din următoarele acusative latine compuse din *me* și *ne*=*mene*; *te* și *ne*=*tene*; *se* și *ne*=*sene*; ele însă în limba lat. numai în modul interogativ se aplică, d. e. *mene vidisti?* = *pe mine mai vedut?* ș. a.

6. *L. am.* Este de observat, că în sinul poporului român se pronunță: 1) nu numai *ei* ci și *ii* încă (nom. plur. de la pron. pers. masc. *ei*). d. e. *Ei* sau *ii* nu fost la mine; 2) nu numai *ei* ci și *ii* (dat. sing. masc. și fem. de la pron. pers. simple, masc. și fem. *ei* *ea*). d. e. *Eu ei* dau sau *eu ii* dau sau *eu-'i* dau, adecă *lui* sau *ei*; 3) nu numai earăși *ei* ci și *ii* încă (în acus. plur. al pron. pers. masc. *ei* sau *ii*), d. e. *Eu ei* ved, sau *eu ii* ved, sau *eu-'i* ved (adecă *pe ei* sau *pe dînșii*); ear' apoi pronum. *ii* și *ii* întocmai ca: *eû, tu,*

el, ea, se derivă din limba lat. și anume îi din illi, (nom. plur. dela pron. pers. ille), eară îi dela (illi, dat. sing. de la ille illa, illud); pentru ea se scie, că în toate cuvintele românesci ce se derivă din cele latine, consoana l, fie ea dublă sau simplă, parte se elidează înainte de vocala i, ca d. e. în *ii* și *ii* de la illi, parte se schimbă în *i*, ca d. e. în cuvîntul *chiamare* dela clamare.

II. Pronumele posesive.

7. Pronume *posesive* se dic acelea-ce arată sau că uă persoană stăpânesce unul sau mai multe obiecte omogene, sau că mai multe persoane stăpânesc în comun unul sau mai multe obiecte omogene

8. Pronumele posesive se formează: a) din articuliî improprii pronominali: al, a, ai ale; b) din adiectivele pronominale posesive: meu, mea, mei, mele, te tu, tei, tale, nostru, noastră, vostru, voastră, nostri, noastre, vostri, voastre; c) din genitiviî singulari și plurali ai persoanei a treia, adecă din *lui* și *ei* de la sing. și din *lor* de la plur. după cum se va vedé îndată în exemplele următoare, adecă:

a) Stăpânind uă persoană numai un obiect de genul masculin, pronumele posesiv se formează în următorul mod: d. e. Calul este *al meu*, *al te tu*, *al lui*, *al ei*, (al se tu e pronume reflexiv-posesiv).

b) Stăpânind uă persoană mai multe obiecte de genul masculin, pronumele posesiv se formează în următorul mod: d. e. Caii sunt *ai mei*, *ai tei*, *ai lui*, *ai ei*, (ai se tu e pronume refl. pos.)

c) Stăpânind uă persoană numai un obiect de genul feminin, pronumele posesiv se formează în următorul mod: d. e. Casa este *a mea*, *a ta*, *a lui*, *a ei*, (a sa e pron. reflex. pos.)

d) Stăpânind uă persoană mai multe obiecte de genul feminin, pronumele posesiv se formează în următorul mod : d. e. Casele sunt *ale mele, ale tale, ale lui, ale ei*, (a le sale este pron. reflex.-pos.).

e) Stăpânind mai multe persoane, în comun, numai un obiect de genul masculin, pronumele posesiv se formează în următorul mod : d. e. Calul este *al nostru, al vostru, al lor*, (m. și f.)

f) Stăpânind mai multe persoane, în comun, mai multe obiecte de genul masculin, pronumele posesiv se formează în următorul mod : d. e. Caii sunt *ai noștri, ai voștri, ai lor*, (m. și f.)

g) Stăpânind mai multe persoane, în comun, un obiect de gen. fem. pronumele posesiv se formează în următorul mod : d. e. Casa este *a noastră, a voastră, a lor*, (m. și f.)

h) Stăpânind mai multe persoane, în comun, mai multe obiecte de gen. fem. pronumele posesiv se formează în următorul mod : d. e. Casele sunt *ale noastre, ale voastre, ale lor*, (m. și f.)

1. *L. am.* Fiind obiectul de genul mixt, pronumele posesiv la singular e de genul masculin, eară la plural de cel feminin, d. e. Scaunul este *al meu, al teu, al lui, al ei*, și : scaunele sunt *ale mele, ale tale, ale lui, ale ei*.

L. am. Aplicarea pronumelor reflexiv-posesive : *al seș, ai seș, a sa, ale sale*, se va face aci, mai gios, la pronumele reflexive.

III. Pronumele reflexive.

9 Pronume *reflexive* se ție acelea prin carile subiectul lucrează cu verbul asupra sa însuși ea asupra unui obiect, de aceea și verbul ce exprimă asemenea lucrare

se dice verb pronominal sau reflexiv ; prin pronumele reflexive însă nu se înțeleg numai dativul și acuzativul ce sunt adevărat reflexive, ca, d. e. dativul : *sie, sieși, sie însuși, sie înseși,* și ca, d. e. acuzativul : *se, pe sine, pe sine se, pe sine însuși se, pe sine însași se,* și nu numai acuzativul pronomelor reflexiv-posesive, ca, d. e. el pe *al se,* pe *a sa,* pe *ai se,* pe *ale sale,* și ea pe *al se* pe *a sa,* pe *ai se* pe *ale sale* ; ei prin pronumele reflexive se înțeleg și înseși dativul și acuzativul pronomelor personale simple și compuse de întâia și a doua pers. sing. de câte-ori subiectul lucrează, și printr'însele cu verbul asupra sa însuși, ca asupra unui obiect. Toate acestea se vor vedea mai lămurit în exemplele următoare, adică :

a) Cu dativul simplu : Eă imă fac sau eă-mă fac reă, tu îți faci sau tu-ți faci reă, el-își face reă, ea își face sau ea-și face reă ; noi-ne facem, voi-ve faceți, ei-își fac, ele-și fac reă.

b) Cu dativul compus : Eă-mă fac reă mie-însuși, tu-ți faci reă ție-însuși sau ție-înseși, el își face reă sie însuși, ea-și face reă sie-înseși, noi ne facem reă nouă-însine, sau nouă-însene, voi vă faceți reă vouă-însivă, sau vouă-înevă, ei-își fac reă sie-înșiși, ele-și fac reă sie-înseși.

c) Cu acuzativul simplu : Eă mă întreb, tu te întrebă, el sau ea se întrebă, noi ne întrebăm, voi vă întrebați, ei sau ele se întrebă.

d) Cu acuzativul compus : Eă mă întreb pe mine-însuși, tu te întrebă pe tine însuși, el se întrebă pe sine însuși, ea se întrebă pe sine-însași, noi ne întrebăm pe noi-însine, voi vă întrebați pe voi-însivă, ele se întrebă pe sine-înseși.

1. *L. am.* Subiectul poate să lucreze cu verbul prin pronumele reflexive nu numai asupra sa însuși, ca asupra unui obiect, ci și atât asupra unei părți de ale sale, cât și asupra unui obiect propriu al său, aplicându-se atunci dativul la subiect, ca la persoană, ear' acusativul la obiect ca la un lucru, d. e. Eu-'mi spal, tu-'ți speli, el sau ea-'și spală mânilor; noi-ne spălam, voi-vă spalați, ei sau ele 'și spală mânilor.—Eu-'mi vînd calul, tu-'ți vinđi calul, el-își vinde calul, ea-'și vinde calul, noi-ne vindem calul, voi-vă vindeți calul, ei sau ele-'și vînd calul.—Eu-'mi vînd casa, tu-'ți vinđi casa, el-își vinde casa. s. a.

2. *L. am.* Greșit se vorbește și se scrie, d. e. El-își spală mânilor lui, ea-'și spală mânilor ei, în loc de: mânilor sale; de asemenea: el-își vinde calul lui, ea-'și vinde calul ei, în loc de: calul său. Tot astfel și: el-își vinde casa lui, ea-'și vinde casa ei, în loc de: casa sa; căci un altul poate să-i spele mânilor lui, sau manile ei, un altul poate să-i vîndă calul lui sau calul ei, în fine un altul poate să-i vîndă casele lui sau casele ei; eară el-însuși sau ea-însași își spală manile sale, el-însuși sau ea-însași își vinde calul său, el-însuși sau ea-însași își vinde casele sale.

3. *L. am.* Pronumele reflexive cu acusativul persoanei în a treia persoană singular și plural se aplică bine în următorul mod: d. e. El se întrebă pe sine, ea se întrebă pe sine, ei se întrebă pe sine, ele se întrebă pe sine; eară nu: el se întrebă pe dînsul, ea se întrebă pe dînsa, ei se întrebă pe dînșii, ele se întrebă pe dînsele; căci un altul poate să-l întrebe pe dînsul, sau pe dînsa; un altul poate să-i întrebe pe dînșii și să le întrebe pe dînsele, ear el se întrebă pe sine însuși, ea pe sine însași, ei se întrebă pe sine înșiși, ele pe sine înseși. [Despre formarea și aplicarea pronumelui: dînsul, dînsa, dînșii, dînsele, v. la pron. demonstr. n. 15 2. *L. am.*]

IV. Pronumele demonstrative.

10. Pronume *demonstrative* se ăic acelea-ce arată ceva, ele sunt de doue feluri, unele determinate, altele nedeterminate.

11. Pronume demonstrative nedeterminate se ȳic acelea-ce numai cu substantive se aplică în vorbire, și sunt următoarele : *ist* saũ *aist*, *aistă*; *iastă* saũ *aiasta*, *aieste*, (iste, isti, ista istae lat); *cel*, *cei*, *cea*, *cele*, *acel*, *acei*; *acea*, *acele*, (quello quelli, quella, quelle, ital.); *acest* *acești*, *această*, *aceste*, (questo, questa, questi, queste, ital.)

L. am. Pronumele: *cel* *cei*, *cea* *cele*, se formează : a) din pronumele interogativ : *ce* (quae lat. que, franc. che ital); b) din art. *l*, *ĩ*, *a*, *le*, adecã: *ce-l*, *ce-i*, *ce-a*, *cele*. Pronumele acestea se aplică numai cu adiective ca niște articuli improprii ai lor. (v. la clasa substantivului n. 17. 2. *L. am.*); earã pronumele : *acel*, *acei*, *acea*, *acele*, se formează : din prepos. *a*, din pronumele interogativ *ce*, din art. *l*, *ĩ*, *a*, *le*.

12. Pronumele: *cel*, *cei*, *cea*, *cele*, se declinã cãte cu un substantiv și adiectiv în urmãtorul mod :

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. omul cel bun		femeea cea bunã
G. omului celui bun		femeii cei bune
D. omului celui bun		femeii cei bune
Ac pe omul cel bun		pe femeea cea bunã
Ab. de la omul cel bun		de la femeea cea bunã

Plural.

N. oamenii cei buni		femeile cele bune
G. oamenilor celor buni		femeilor celor bune
D. oamenilor celor buni		femeilor celor bune
Ac. pe oamenii cei buni		pe femeile cele bune
Ab. de la oamenii cei buni		de la femeile cele bune

13. Pronumele : *acest*, *acești*, *această*, *aceste*, se declinã cãte cu un substantiv și adiectiv în urmãtorul mod :

Singular.

N. acest om bun	această femeie bună
G. acestui om bun	acestei femei bune
D. acestui om bun	acestei femei bune
Ac. pe acest om bun	pe această femeie bună
Ab. de la acest om bun	de la această femeie bună.

1. *L. am.* Pronumele: *acest, acești, această, aceste*, se formează : a) din prepos. *a, b)* din pron. simple : *cest, cești, ceastă, ceste*, (questo, questi, questa, queste, ital.)

2. *L. am.* Genitivii singulari și la pronumele demonstrative nedeterminate feminine se formează din nominativii lor plur. și din *î*, ce e genitivul sing. al articolului feminin (*a*), [întocmai ca la substantivele și adiectivele feminine]. d. e. *Cea, această*, aū în nom. plur. *cele, aceste*, ear în genit. sing. *cele* sau prescurtat *cē* și *aceste*.

14. Pronumele demonstrative determinate sunt acelea ce arată ceva în vorbire, ca cu degetul, și sunt următoarele : *acesta, acestia, aceasta, acestea ; acela, aceia, aceea, acelea* ; ele după natura lor se pot aplică în vorbire și fără substantive, aplicându-se înse cu dinsele, se pun totdeauna în urma lor, d. e. Omul *acesta*, calul *acela*, femeea *aceasta*, casa *aceea*. s. a.

L. am. Pronumele demonstrative determinate : *acesta, aceasta, acela, aceea*, se formează : a) din cele nedeterminate sau din : *acest, această, acel, acea* ; b) din propoziția *a*, ca din uă particulă determinativă ce se pune la finele lor, însă la pronumele *această* se elidează mai întâiu a obscur (ă) de la finele lui ; eară la pronumele *acea* se intercalează un e, se face adecă *ace-ea=aceea*, din *acea*.

15. Pronumele demonstrative determinate se declină cu substantivele lor în următorul mod :

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. calul acesta, acela		casa aceasta, aceea
G. calului acestuia, aceluia		casei acesteia, aceleia
D. calului acestuia, aceluia		casei acesteia, aceleia
Ac. calul acesta, acela		casa aceasta, aceea
Ab. dela calul acesta, acela		dela casa aceasta, aceea

Adecă pronumele demonstrative determinate se concordă cu substantivele lor în numer, gen și casurî.

1. *L. am.* Acest om, această femeie, și : omul *acesta*, femeia *aceasta*; de asemenea : *acel* om, *acea* femeie, și : omul *acela*, femeia *aceea*, primesc, cerând trebuința, și art. pronom. *al ai, a, ale*, în genitivii lor sing. și plur. d. e. Calul este *al acestui* om, sau *al acestei* femei; calul este *al omului acestuia*, sau *al femeii acesteia*; caii sunt *ai acestui* om, sau *ai acestei* femei; caii sunt *ai omului acestuia*, sau *ai femeii acesteia*; casa este *a acestui* om, sau *a acestei* femei; casa este *a omului acestuia*, sau *a femeii acesteia*, și : casele sunt *ale acestui* om, sau *ale acestei* femei; casele sunt *ale omului acestuia*, *ale femeii acesteia*.

2. *L. am.* La pronumele demonstrative se numără, și : *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*, și : *însul, însa, înșii, însele*, (ipso, ipsa, ipsi, ipsae, lat.). Cele d'ântâiu se formează din prepos. *de* sau *d'* și din : *însul, însa, înșii, însele*, ear' apoi *d'* pentru înlesnire se poate scrie numai *d*, adecă fără apostrof, d. e. *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*; este însă de însemnat, că în cărțile noastre cele vechi, și a nume în cele bisericesti, pronumele : *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*, nu se aplică în nominativ (sau ca subiecte), ci numai în acuzativ cu prepos. *pre*, sau și cu alte prepoziții, afară de prepozițiile : *în, din, prin*, ce nu se aplică cu pronumele acestea ci cu altele, cum se va vedea îndată mai gios.

3. *L. am.* Pronumele : *însul, însa, înșii, însele*, se aplică : a) cu prepoziția *d = d' = d*, adecă : *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*; b) cu prepoziția *tră = tr = tr'* adecă : *trînsul, trînsa, trînșii, trînsele*. În ce chip înse pronumele : *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*, cu toate

prepozițiile se pot aplică în vorbire, afară de prepozițiile : *în, din, prin*, d. e. de dînsul, de la dînsa, între dînșii, spre dînsele ; în acel chip pronumele : *trînsul, trînsa, trînșii, trînsele*, numai cu prepozițiile *în, din, prin*, se pot aplică. d. e. *în trînsul, în trînsa, în trînșii, în trînsele ; din trînsul, din trînsa, din trînșii, din trînsele ; prin trînsul, prin trînsa, prin trînșii prin trînsele.*

V. Pronumele relative.

16. Pronume *relative* se dic acelea-ce staū în legătură cu una saū cu mai multe ființe omogene, cu unul saū cu mai multe obiecte omogene ce sunt saū menționate, saū numai subînțelese. Pronumele relative ce staū în legătură cu ființele saū obiectele menționate sunt : *carele, cariī, carea, carile*. d. e. Omul, *carele*'și cunoasce datorințele sale, oamenii, *cariī*'și cunosc datorințele loruși ; femeea, *care*'și cunoasce datorințele sale, și femeile *carile*'și cunosc datorințele loruși. Eară pronumele relative ce representă ființe saū obiecte subînțelese sunt : *acela, aceea, aceia, acelea*, d. e. *Acela* (adecă omul acela) *carele* 'și cunoasce datorințele sale ; *aceia* (adecă oamenii aceia) *cariī* 'și cunosc datorințele loruși ; *aceea* (adecă femeea aceea) *care*'și cunoasce datorințele sale, ș. a. și : *Acelea*, (adecă femeile acelea) *carile*'și cunosc datorințele loruși.

1. *L. am.* Pronumele relative : *carele, cariī, carea, carile*, se formează : a) din pronumele interog. *care* singular și *cariī* plural, ce tot-dea-una numai cu substantive, se aplică în vorbire, d. e. *Care* om ? *cariī* oameni, *care* femeie ? *cariī* femei ? b) din art. masculin și feminin singular și plural, adecă *din, l, i, a, le*. În ce chip înșe *i* scurt de la plural se schimbă în unul întreg (*i*) înainte de articuli, atât la substantivele cât și adiectivele masculine și feminine, d. e. oameni, femei, tari, mari, cu art. oamenii, femeile, tarii,

marii; în acel chip i scurt și la pronumele *carî* se schimbă în unul întreg, înainte de art. masculin *î* și feminin *le*, făcînduse: *carîi* (masc.) și *carile* (fem.).—V. la clasa substantivului. 5. 14. lit. e, 16. lit. e și la clasa adiectivului, n. 7. lit. d, și 8. lit. c.

2. *L. am.* Dacă pronumele relativ masc. *carele*, (format din care și art. *le*), are la plural *carîi*, (format după regula comună din cari și din art *î*), atunci de la sine urmează, că și pronumele relativ feminin *careea*, (format din care și art. *a*.) să aibă la plural *carile*, (format din *carî* și art. *le*); așa este, scrierea corectă a pronumelui relativ feminin de la plural ar fi *carile*. Usul însă a introdus într'ua parte a României aplicarea pronumelui: *care*, în loc de *carile*, ear' într'alta aplicarea lui: *carî*, în loc de *carile*, aplicare ce, de și greșită, se urmează și într'ua parte și într'alta, foră a i se face schimbarea sau îndreptarea cuvenită.

3. *L. am.* De pronumele relative se țin și: a). *cel-ce, cei-ce*; b). *tot-cel-ce, toți cei-ce*; c). *acela-ce, aceea-ce, acelea-ce*; d). însuși pronumele interogativ *ce*, de câte-ori se aplică în loc de: *carele, careea, carîi, carile*, neschimbat rămâne d. e. Omul *ce* dă dreptate cui se cuvine, se dice drept; oamenii, *ce* fac bine altora, se numesc făcători-de-bine; femeea *ce*-și împlinesce toate datorințele sale cu iubire și cum se cuvine, se dice virtuoasă; femeile *ce*'și împlinesc datorințele lor, cu iubire și cum se cuvine se numesc virtuoase.

17. Pronumele relative: *carele, careea, carîi, carile*, se declină în următorul mod:

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
<i>masculin</i>	<i>feminin</i>	<i>masculin</i>	<i>feminin</i>
N. carele	careea	carîi	carile
G. căruia	căreia	cărora	cărora
D. căruia	căreia	cărora	cărora
Ac. pe carele	pe careea	pe carîi	pe carile
Ab. de la carele	de la careea	de la carîi	de la carile

VI. Pronumele interogative.

18. Pronume *interogative* sunt acelea-ce se aplică, când — printr'însele — întrebăm pe cineva despre ceva; ele sunt următoarele: a) *care?* la sing. și *carii?* la plur. aplicându-se numai cu substantive, (masc. și fem.) d. e. *Care* om? — *Carii* oameni? — *Care* femei? — *Carii* femei? b) *carele, carea, carii, carile*, adică pronumele relative, întru cât ele se aplică într'un mod interogativ. și deci fără substantiv. d. e. *Carele?* *carea?* *carii?* *carile?* sau: *carele* dintr'înșii? *carea* dintr'însele. ș. a. c) *Cine?* — privind numai pe persoane, d. e. *Cine* a fost la mine în absența mea? — d) *Ce?* — privind numai la obiecte sau lucruri. — d. e. *Ce* faci? *Ce* ții? *Ce* este aceasta? *Ce* este aceea? ș. a.

19. Declinarea pronumelui interogativ: *care* cu substantive.

	<i>Masculin</i>	<i>Singular</i>	<i>Feminin</i>
N.	care om?		care femei?
G.	cărui om?		cărei femei?
D.	cărui om?		cărei femei?
Ac.	pe care om?		pe care femei?
Ab.	de la care om?		de la care femei?
		<i>Plural</i>	
N.	carii oameni?		carii femei?
G.	căror oameni?		căror femei?
D.	căror oameni?		căror femei?
Ac.	pe carii oameni?		pe carii femei?
Ab.	de la carii oameni?		de la carii femei?

20. Declinarea pronumelor interogative: *carele, carea, carii, carile*, e tot aceea-ce ele o au ca pronume relative,

cu deosebire numai că ele ca interogative primesc după sine semnul întrebării. d. e. *Carele? carea? carii? carile? căruia? căreia? cărorora?*— v. mai sus 17.

L. am. De pronumele interogative se țin și adiectivele cantitative, întru cât ele se aplică în vorbire ca pronume cantitative, sau fără vre-un substantiv și la întrebări și la răspunsuri. Astfel de pronume cantitative sunt: *cât? câtă? câți? câte?*—*Atâta?*—răspuns: *atâta*; *atâția?*—resp. *atâția*; *atâtea?*—resp. *atâtea*;—*Tot?*—resp. *tot*; *toată?*—resp. *toată*; *toți?*—resp. *toți*; *toate?*—resp. *toate*. *Mult?*—resp. *mult*; *mulți?*—resp. *mulți*; *puțin?*—resp. *puțin*; *puțin?*—resp. *puțin*. ș. a. — *Atât* se aplică cu prepos. *de*, d. e. *Atât de mult l-a iubit, în cât.* ș. a.

VII. Pronumele conjunctive.

21. Pronume *conjunctive* se dic acelea-ce se aplică în vorbire numai când ele sunt strâns legate de alte cuvinte. Ele sunt de două feluri: unele ce au numai dativ (sing. și plur.), éar'altele ce au numai acusativ (sing. și plur.). Cele cu dativ sunt earăși de două feluri: unele ce se pun și înainte și după verbe, éar'altele ce se pun numai înainte de acusativul simplu reflexiv: *se*. — Cele cu dativ, ce se pun înainte și după verb sunt la singular: *îmi* sau *'mă* sau *mă*; *îți* sau *'ți* sau *ți*; *îi* sau *'i* sau *i*; eară la plural: *ne*, *vă*, *le*, d. e. *Îmi* daŭ eî? sau *'mă*-daŭ eî? sau *mă*-daŭ eî? și: *daŭ-mă* eî? ș. a. *Ne*-daŭ eî? și: *dau-ne* eî nouă ceva? ș. a. Cele cu dativ ce se pun numai înainte de acusativul simplu reflexiv: *se*, sunt: *mi*, *ți*, *i*, la sing. și: *ni*, *vi*, *li*, la plur. d. e. *Mi*-se cuvine, *ți*-se cuvine, *i*-se cuvine; *ni*-se cuvine, *vi*-se cuvine, *li*-se cuvine; în fine cele cu acusativ sunt la sing. *mă*, *te*, *l*,

o, eară la plur. *ne, vĕ, ȳ, le*, aplicabile si înainte și după verb. d. e. *Mĕ* chiamă la sine. Chiamă-*mĕ* el la sine?— *Te-vĕd*, *vĕd-u-te* = vĕdute eũ vre-uă-dată? ș. a.

VIII. Pronumele indefinite.

22. Pronumele *indefinite* (nedeterminate, nehotărite), se dic acelea-ce nu determină saũ nu hotăresc ceva în deosebĩ, ci numai în general, și sunt următorele: *niste, fie-care, veri-care, ori-care*, (cu substantive); și: *nestine, veri-carele, veri-carea, saũ ori-carele, ori-carea; veri-cine, saũ ori-cine; fie-carele, fie-carea, uniĩ, unele, nimene*, (de la *nemine* abl. sing. de la *nemo* lat.), *nimica* (de la *nemica* lat.), toate fõră substantive.

CLASA IV.

NUMERALUL.

1. Prin **Numeral** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termin tehnic se pot însemná, în Gramatică, toate numele ce, prin semnificațiile lor, pot reprezentă în cugetare și vorbire diferite cãtimĩ numerice omogene.

2. Numeralele (saũ numele numerale) sunt de cincĩ felurĩ: *cardinale, ordinale, distributive, duplicative* și *multiplicative*.

3. Numeralele *cardinale* sunt acelea-ce se ieaũ ca basa saũ fundamentul numerării; ele sunt înșii numerĩi numiți *cardinali* și *arabici*, adecă: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. ș. a.

1. *L. am.* Numerii cardinali, precum și toți câți se pot naște dintr'înșii, se privesc ca *adiective numerale*, când ei se aplică în vorbire cu substantive, d. e. 4 (patru) școlari; — 6 (șese) școlărițe; eară când ei se aplică foră substantive se privesc ca *pronume numerale*, d. e. Câți școlari ai în toate clasele? — 80 (optzeci). Câte școlărițe ai în toate clasele? — 60 (șeszeci): aci deci optzeci și șeszeci sunt pronume numerale.

2. *L. am.* Numele: *suta, miia, milionul, miliardul*, sunt substantive și anume suta și miia (la plur. sutele, miile,) sunt de gen fem. eară milionul și miliardul (la plur. milioanele, miliardele) de genul mixt, pentru că la sing. au articuli masculini, eară la plur. pe cei feminini.

3. *L. am.* *Un, ună*, sau prescurtat *uă*, (ce greșit se supli-nesc în scriere prin *o*, acusativil conjunctiv feminin), sunt adiective numerale; ele se aplică, în vorbire, ca toate adiectivele, numai cu substantive. d. e. *Un bărbat, uă femeie*, (nu deci o femeie); ear' *unul, una*, sunt pronume numerale; căci ele se aplică foră substantive în vorbire și unele și altete și se declină în următorul mod:

a). Adiectivele numerale: un, uă, (în loc de ună).

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. un bărbat		uă femeie
G. unui bărbat		unei femei
D. unui bărbat		unei femei
Ac. pe un bărbat		pe uă femeie
Ab. de la un bărbat		de la uă femeie

Plural.

N. niste bărbați		niste femei
G. unor bărbați		unor femei
D. unor bărbați		unor femei
Ac. pe niste bărbați		pe niste femei
Ab. de la niste bărbați		de la niste femei

b). Pronumele numerale: unul, una.

<i>Masculin.</i>	<i>Singular.</i>	<i>Feminin.</i>
N. unul		una
G. unuia		uneia
D. unuia		uneia
Ac. pe unul		pe una
Ab. de la unul		de la una

Plural.

N. câțiva	câteva
G. câtorva	câtorva
D. câtorva	câtorva
Ac. pe câțiva	pe câteva
Ab. de la câțiva	de la câteva

1. *L. am.* Câtva, câtăva, și plur. câțiva, câteva, se aplică : a) ca adiective, prin urmare cu substantive, d. e. Dă omului acestuia *câtva* grâu sau *cătăva* făină; am vedut numai *cățiva* bărbați și *câteva* femei în biserică. b) Cățiva, câteva, se aplică și ca pronume numerale, adecă fără substantive, cum d. e. sunt aplicate aci mai sus.

2. *L. am.* *Amândoi, amândouă*, formate prin prescurtare (conform cu firea limbii) din ambo duo, ambae duae lat. și *âmbii, âmbele*, se aplică în vorbire și ca adiective, adecă cu substantive, și ca pronume, adecă sfără substantive; *amândoi, amândouă* ca adiective numerale aū în genit. plur. *amânduror* pentru âmbele genuri, (sau ca *unor* de la un, uă); eară ca pronume numerale aū : *amândurora*, earăși pentru âmbele genuri, (sau ca *unora* de la unii); *âmbii* înse și *âmbele* aū în genit. plur. și ca adiective și ca pronume numai *âmbilor* și *âmbelor*, sau fără prepos. *a*, (ca determinativă la finele lor).

3. *L. am.* Este de observat, că în limba rom. toți numerii ce se aplică în vorbire atât la diferite obiecte omogene, cât și la diferite măsuri, începând de la 20 inclusiv în sus, primesc după sine prepoziția *de*, ca uă particulă partitivă, d. e. 20 de cai, 30 de boi, 50 de oi, 100 de chile, 200 de fălei, ș. a. Ba încă ei primesc prepos. *de*, nu numai înaintea obiectelor omogene ce se numeră,

și nu numai înaintea numelor ce arată măsurile, ci tot-ua-dată încă și înaintea numelor ce-l are obiectul de măsurat, d. e. 50 de chile de grâu, 60 de fălci de arătură, 20 de stînjinii de lemne; greșit deci se vorbește și se scrie: 20 chile grâu, 80 fălci arătură, 50 merțe păpușoiu. Numele obiectului de măsurat premesce prepos. *de*, înaintea sa și când numărul nu o primesce de fel, cum d. e. sunt toți numerii de la 19 inclusiv în gios, d. e. 19 stînjinii de lemne, 10 chile de grâu, 5 fălci de arătură. ș. a.

4. Numerale *ordinale* se țin acelea-ce arată al câtelea loc ocupă uă ființă într'un șir de ființe omogene, sau un obiect într'un șir de obiecte omogene. Astfel de numerale sunt următoarele: *ântâiū* sau *ântâiul*, *al doilea*, *al treilea*, ș. a. și: *ântâia*, *a doua*, *a treia*, ș. a. d. e. În banca *ântâia*, locul *ântâiū* îl ocupă (sau *ântâiul* loc îl ocupa) scolarul A, locul *al doilea*, scolarul B.

L. am. Când ne împărțim ideile în niște puncte principale ținem: *ântâiu* și scriem 1°; ținem: *al doilea* și scriem 2°; ținem: *al treilea* și scriem 3°. ș. a.

5. Numerale *distributive* se țin acelea-ce arată desfacerea unui număr mai mare în altele mai mici, și răspund la întrebarea *câte-câți*, *câte-câte*, d. e. Ei s'aū dus pe rînd: *câte unul*, *câte doi*, *câte trei*, *câte dece*, s. a. și tot asia: *câte una*, *câte două*; sau: *doinsă*, *triinsă*, *doinse*, *triinse*. s. a.

6. Numerale *duplicative* sunt următoarele: *duplu*, *duplă*, sau: *îndoit*, *îndoită*, *triplu* *triplă*, sau: *întreit*, *întreită*, s. a. d. e. Telul acesta e *duplu*, (îndoit adecă resucit din două fire); eară telul acela e *triplu*, (adecă resucit din trei fire). s. a.

7. Numerele *multiplicative* sunt acelea-ce arată înmulțirea unui număr prin altul, sau luarea unui număr de atâtea-ori câte unimi se afla în altul, d. e. *de cinci ori de cece cincideci*, adică numărul de cece, luându-se (s. înmulținduse) prin fiecare unime din numărul cinci, face în totul cincideci.

CLASA V.

VERBUL.

1. Prin **verb** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termen tehnic se înșamnă în Gramatică : 1° un cuvânt ce, prin semnificația sa, reprezintă în cugetare și vorbire pe subiect în înșasă ființa lui ; 2° toate cuvintele ce, prin semnificațiile lor, reprezintă în cugetare și vorbire diferite stări sau lucrări de ale subiectului.

2. Verbul, după cele două idei principale ce se află în definiția lui, se împarte în două clase speciale ; de clasa întâia se ține numai un singur verb numit verb *substantiv* ; eară de clasa a doua se țin toate cele-l-alte verbe, ce se află în sfera limbii, numite verbe *adiective*.

3. Verbul *substantiv* este verbul *a fi*, numit substantiv pentru aceea, pentru că el, prin semnificația sa, reprezintă pe subiect în vorbire în înșasă substanța sau ființa lui, d. e. *Eu sunt*, (eu, persoana 1° ca subiect), *tu ești*, (tu, persoana a 2° ca subiect), *el este*, (el, persoana 3° ca subiect); eară verbe adiective sunt toate cele-l-alte verbe numite astfel, pentru că ele în vorbire întocmai așa se țin de persoane sau de subiecte, ca și adiectivele de substantive : de aceea, în ce chip adiectivele numai la obiec-

tele reale sau ideale, ce se reprezintă în vorbire prin substantive, se pot aplica; în acel chip și verbele adiective încă, numai la subiectele ce se reprezintă în vorbire prin verbul substantiv, se pot aplica.

4. Toate verbele limbei românești, (inclusiv deci și cel substantiv), sunt de șapte specii: a) *auxiliare* sau *ajutătoare*, b) *active* sau *transitive*, c) *pasive*, d) *reflexive* sau *pronominale*, e) *neutre* sau *intransitive*, f) *iregulare* sau *neregulare*, g) *impersonale* sau *nepersonale*, numite și *unipersonale*.

a) *Verbele auxiliare sau ajutătoare.*

5. Limba românească are trei verbe auxiliare: a) *a fi*, ce este întâi verb substantiv, eară după aceea și verb auxiliar; b) verbul *a avea*, ce este întâi, earăși, verb activ, eară după aceea și auxiliar; c) *a voi*, ce este, de asemenea, întâi verb activ, eară după aceea și auxiliar. Verbele aceste active deci sunt auxiliare numai atunci, când adică ele ajută pe toate cele-lalte în formarea și conjugarea lor, și anume: verbul *a fi* pe cele pasive în formarea și conjugarea lor; verbul *a avea* pe toate verbele atât la formarea perfectului compus de la Indicativ, cât și la formarea prezentului și perfectului condițional; eară verbul *a voi* numai la formarea fiitorului I și II de la Indicativ, cum se va vedea mai gios, la conjugarea lor.

b) *Verbele active sau transitive.*

6. Verbe *active* sau *transitive* se dic acelea-ce arată în vorbire numai lucrarea subiectului, ci tot-uă-dată și timpul când, și modul cum se face lucrarea aceea, cum se va vedea la conjugarea lor.

c) *Verbele pasive.*

7. Verbe *pasive* se dic acelea-ce arată în vorbire nu numai că subiectul pătinesce sau suferă, ci tot-uă-dată și

timpul când, precum și modul cum el pătinesce sau suferă. Cum se formează ele, se va vedea la conjugarea lor.

d) *Verbele reflexive sau pronominale.*

8. Verbe *reflexive* sau *pronominale* se dic toate câte prin semnificațiile lor arată în vorbire : 1° că lucrarea subiectului trece asupra lui însuși ca asupra unui obiect, (adecă că subiectul este totuădată și obiect), d. e. Eū *me culc*, tu *te culci*, el *se culcă* ; eū *mă scol*, tu *te scoli*, el *se scoală*. 2°. Că lucrarea subiectului trece sau numai asupra unei părți de ale lui, d. e. Eu-*'mă spal* mânilor, tu-*'ți speli* mânilor, el-*'și spală* mânilor ; sau numai asupra unui obiect, ce se ține de dînsul, ca o proprietate a lui, d. e. Eū-*mă vînd* calul, tu-*'ți vinzi* calul, el-*'și vînde* calul. Ear' apoi *reflexive* sau *pronominale* se dic asemenea verbe, pentru aceea, pentru că conjugarea lor se face cu ajutorul pronumelor *reflexive*, cum se vedea mai sus, și cum se va vedea și mai bine la conjugarea lor.

e) *Verbele neutre sau intransitive.*

9. Verbe *neutre* sau *intransitive* se dic toate câte arată în vorbire, prin semnificațiile lor, sau o stare (în care subiectul se află), cum d. e. sunt : *șed, zac, dorm*, sau și o lucrare, ce nu trece asupra unui obiect, cum d. e. sunt : *merg, amblu, fug, alerg.* s. a.

f) *Verbele irregulare sau neregulare.*

10. Verbe *irregulare* sau *neregulare* se dic acelea-ce în conjugarea lor se abat de la formele celor patru conjugări regulate, ast-fel sunt următoarele cinci, adecă : *a stă, a dă, a luă, a avé, a vré*, (în loc de a voi), cum se va vedea la conjugarea lor.

g) *Verbele impersonale sau nepersonale numite și unipersonale.*

11. Verbe *impersonale* se ȕic acelea ce în vorbire n'au unŭ anume subiect, ci ele se aplică în a treia persoană singular. fŕă persoană sau fŕă ea ele să se aplice la vre uă anume persoană, cum d. e. sunt: *tună, fulgeră, ninge, înghiaċă*, ș. a. Ele sunt de două feluri, unele proprie-impersonale, altele improprie-impersonale; cele proprie-impersonale sunt d. e. *tună, fulgeră, plouă, ninge, înghiaċă*; ear cele improprie-impersonale sunt d. e. *se ȕice, se vorbește, se spune, se vede, se aude, se pare, e frig, e rece, e cald, e rușine, nu se cuvine, nu e frumos*. ș. a.

L. am. Nu numai din verbele neutre, ci și din cele active încă se pot formă verbe impersonale cu ajutorul pronumelor reflexive, d. e. *nu se șede* așia, (dela verb. neutru: a ședé cu pron. reflex. *se*); *nu se âmblă* pe aci, (de la verb. neutru: a âmblă cu pron. refl. *se*), arătând că drumul e oprit, sau a âmbla e oprit pe aci. Tot astfel: *se ȕice*, (dela verb. activ: a ȕice cu pron. refl. *se*); *se vede*, (dela verb. act. a vedé cu pron. refl. *se*). s. a. Apoi tot așia se formează verbele impersonale din cele neutre și active și în limba latină, însé întrînsa în forma pasivă, d. e. *dicitur, narratur, auditur*, s. a.' (dela verbele active: *dicere, narrare, audire*.) și: *sic vivitur, statur, sedetur*, (dela verb. neutre: *vivere, stare, sedere*; *itur non qua eundum foret, sed, qua iri potest* (dela verb. neutru *ire*). Livius ȕice: *Romam frequenter migratum est a parentibus raptarum*. (dela verb. neutru: *migrare*).

I. Conjugarea verbului *a fi* luat și ca verb substantiv și ca verb auxiliar.

Indicativul.

<i>Timpul present</i>	<i>Imperfectul</i>	<i>Perfect. simplu</i>
Sing. sŭnt	Sing. erăm	Sing. fŭi s. fŭsei
ești	erăi	fŭși s. fŭseși
este și e	eră	fŭ s. fŭse
Plur. sŭntem	Plur. erăm	Plur. fŭrăm s. fŭserăm
sŭnteți	erăți	fŭrați s. fŭserăți
sŭnt	erău	fŭră s. fŭseră

<i>Perfect. compus</i>	<i>Fiitoriuł II (exact)</i>	<i>Condition. present</i>
Sing. am fost	Sing. voiũ fi fost	Sing. aș fi
ai „	vei „ „	ai „
a „	va „ „	ar „
Plur. am fost	Plur. vom „ „	Plur. am fi
ați „	veți „ „	ați „
aũ „	vor „ „	ar „
și : S. fost-am	și : S. fi voiũ fost	și : S. fire-aș
„ ai	„ vei „	„ -ai
„ a	„ va „	„ -ar
P. fost-am	P. „ vom „	P. fire-am
„ ați	„ veți „	„ -ați
„ aũ	„ vor „	„ -ar
<i>Plusquamperfectul</i>	<i>Imperativul</i>	<i>Perfectul</i>
Sing. fuseseam	Sing. —	Sing. aș fi fost
fuseși	2. fi	ai „ „
fuse	3. (să) fie	ar „ „
Plur. fuseseam	Plur. —	Plur. am „ „
fuserăți	2. fiți	ați „ „
fuseră	3. (să) fie	ar „ „
<i>Fiitoriuł I.</i>	<i>Conjunct. present</i>	și : S. fire-aș fost
Sing. voiũ fi	Sing. să fiũ	„ -ai „
vei „	„ fi	„ -ar „
va „	„ fie	Plur. „ -am „
Plur. vom fi	Plur. să fim	„ -ați „
veți „	„ fiți	„ -ar „
vor „	„ fie	
	<i>Perfectul</i>	<i>Infinitivul present</i>
și : S. fi-voiũ	Sing. să fiũ fost	fi, a fi
„ -vei	„ fi „	<i>Perfectul</i>
„ -va	„ fie „	a fi fost
P. fi-vom	Plur. să fim „	<i>Participiul</i>
„ -veți	„ fiți „	Sing. fost, foastă
„ -vor	„ fie „	Plur. foști, foaste
	<i>Supinul</i>	<i>Gerundiul</i>
	fost	fiind

II. Conjugarea verbului *a ave* luat numai ca auxiliar :

a) S. am, ai, a   b) aș, ai, ar.

P. am, ați, ați   am, ați, ar

L. am. am, ai, a, am, ați, ați, se aplică la formarea perfectului compus de la Indicativ ; eară aș, ai, ar, am, ați, ar, la formarea prezentului și perfectului dela Conditional. (v. mai sus la n. 5).

III. Conjugarea verbului *a voi* luat numai ca auxiliar :

Sing. voi, vei, va. Plur. vom, veți, vor.

Acest verb auxiliar se aplică : 1° cu infinitivele scurte la formarea Fiitoriului I. d. e. voi, lucră, vei lucră, va lucră, vom lucră, veți lucra, vor lucra ; 2° cu infinitivul scurt : *fi* și cu supinele la formarea Fiitoriului II (numit și exact). d. e. voi fi lucrat, vei fi lucrat, va fi lucrat, vom fi lucrat, veți fi lucrat, vor fi lucrat.

IV. Conjugarea verbelor active saū transitive

Conjug. I   Conjug. II   Conjug. III   Conjug. IV.

Indicativul.

Timpul present.

Sing. ar	tac	duc	aud
ar-i	tac-i	duc-i	aud-i
ar-ă	tac-e	duc-e	aud-e
Plur. ar-ăm	tăc-em	duc-em	aud-im
ar-ați	tăc-eți	duc-eți	aud-iți
a-ră	tac	duc	aud.

Imperfectul

Sing. ar-ám	tăc-eám	duc-eám	aud-iám
ar-ái	tăc-eái	duc-eái	aud-iái
ar-á	tăc-eá	duc-eá	aud-iá
Plur. ar-ám	tăc-eám	duc-eám	aud-iám
ar-áți	tăc-eáți	duc-eáți	aud-iáți
ar-áu	tăc-eáu	duc-eáu	aud-iáu

Perfectul simplu

Sing. ar-ai	tăc-úi	duş-éi	auđ-i
ar-áşi	tăc-úşi	duş-éşi	auđ-işi
ar-â	tăc-ú	duş-e	auđ-i
Plur. ar-árám	tăc-úrám	duş-erám	auđ-írám
ar-áráţi	tăc-úráţi	duş-eráţi	auđ-íráţi
ar-ára	tăc-úra	duş-eră	auđ-írá

Perfectul compus

Sing. am arat	am tăcut	am duş	am auđit
aí „	aí „	aí „	aí „
a „	a „	a „	a „
Plur. am „	am „	am „	am „
aţi „	aţi „	aţi „	aţi „
aú „	aú „	aú „	aú „

şi : S. arat-am	tăcut-am	duş-am	auđit-am
„ -aí	„ -aí	„ -aí	„ -aí
„ -a	„ -a	„ -a	„ -a
Plur. „ -am	„ -am	„ -am	„ -am
„ -aţi	„ -aţi	„ -aţi	„ -aţi
„ -aú	„ -aú	„ -aú	„ -aú

Plusquamperf. simplu

Sing. ar-ásem	tăc-úsem	duş-ésem	auđ-ísem
ar-áseşi	tăc-úseşi	duş-éseşi	auđ-íseşi
ar-áse	tăc-úse	duş-ése	auđ-íse
Plur. ar-áserám	tăc-úserám	duş-éserám	auđ-íserám
ar-áseráţi	tăc-úseráţi	duş-éseráţi	auđ-íseráţi
ar-áseră	tăc-úseră	duş-éseră	auđ-íseră

Plusquamperf. comp.

Sing. am fost arat	am fost tăcut	am fost duş	am fost auđit
aí „ „	aí „ „	aí „ „	aí „ „
a „ „	a „ „	a „ „	a „ „
Plur. am „ „	am „ „	am „ „	am „ „
aţi „ „	aţi „ „	aţi „ „	aţi „ „
aú „ „	aú „ „	aú „ „	aú „ „

Fiitorul I.

Sing.	voiŭ ară	voiŭ tăcé	voiŭ dŭce	voiŭ auđi
	vei „	vei „	vei „	vei „
	va „	va „	va „	va „
	vom „	vom „	vom „	vom „
	veți „	veți „	veți „	veți „
	vor „	vor „	vor „	vor „

Fiitorul II.

Sing.	voiŭ fi arat	voiŭ fi tăcut	voiŭ fi dus	voiŭ fi auđit
	vei „ „	vei „ „	vei „ „	vei „ „
	va „ „	va „ „	va „ „	va „ „
Plur.	vom „ „	vom „ „	vom „ „	vom „ „
	veți „ „	veți „ „	veți „ „	veți „ „
	vor „ „	vor „ „	vor „ „	vor „ „

și:	Sing.	fi-voiŭ arat	fi-voiŭ tăcut	fi-voiŭ dus	fi-voiŭ auđit
		„ vei „	„ vei „	„ vei „	„ vei „
		„ va „	„ va „	„ va „	„ va „
	Plur.	„ vom „	„ vom „	„ vom „	„ vom „
		„ veți „	„ veți „	„ veți „	„ veți „
		„ vor „	„ vor „	„ vor „	„ vor „

Imperativul.

Sing.	2. ară	2. taci	2. du	2. auđi
	3. (să) are	3. tacă	3. ducă	3. audă
Plur.	2. arați	2. tăceți	2. duceți	2. auđiți
	3. (să) are	3. tacă	3. ducă	3. audă

Conjunctivul.

Timpul present.

Sing.	să ar	să tac	să duc	să aud
	„ ar-i	„ tac-i	„ duc-i	„ aud-i
	„ ar-e	„ tac-ă	„ duc-ă	„ aud-ă
Plur.	„ ar-ăm	„ tăc-em	„ duc-em	„ aud-im
	„ ar-ați	„ tăc-eți	„ duc-eți	„ aud-iți
	„ a-re	„ tac-ă	„ duc-ă	„ aud-ă

Perfectul.

Sing.	să fiu arat	să fiu tăcut	să fiu dus	să fiu audīt
	„ fi „	„ fi „	„ fi „	„ fi „
	„ fie „	„ fie „	„ fie „	„ fie „
Plur.	„ fim „	„ fim „	„ fim „	„ fim „
	„ fiți „	„ fiți „	„ fiți „	„ fiți „
	„ fie „	„ fie „	„ fie „	„ fie „

Plusquamperfectul.

Sing.	să fiu	să fiu	să fiu	să fiu
	„ fi	„ fi	„ fi	„ fi
	„ fie	„ fie	„ fie	„ fie
Plur.	„ fim	„ fim	„ fim	„ fim
	„ fiți	„ fiți	„ fiți	„ fiți
	„ fie	„ fie	„ fie	„ fie

}
arāt
}
tăcut
}
dus
}
audīt
}
fost

Condiționalul (și optativul).

Timpul present.

Sing.	aș ará	aș tăcé	aș ducé	aș audī
	aī „	aī „	aī „	aī „
	ar „	ar „	ar „	ar „
Plur.	am „	am „	am „	am „
	ați „	ați „	ați „	ați „
	ar „	ar „	ar „	ar „
și: Sing.	arare—aș	tăcére—aș	ducere—aș	audire—aș
	„ —aī	„ —aī	„ —aī	„ —aī
	„ —ar	„ —ar	„ —ar	„ —ar
Plur.	„ —am	„ —am	„ —am	„ —am
	„ —ați	„ —ați	„ —ați	„ —ați
	„ —ar	„ —ar	„ —ar	„ —ar

Perfectul.

Sing.	aș fi arat	aș fi tăcut	aș fi dus	aș fi audīt
	aī „ „	aī „ „	aī „ „	aī „ „
	ar „ „	ar „ „	ar „ „	ar „ „
Plur.	am „ „	am „ „	am „ „	am „ „
	ați „ „	ați „ „	ați „ „	ați „ „
	ar „ „	ar „ „	ar „ „	ar „ „

și: Sing.	fire—aş arat	fire—aş tăcut	fire—aş dus	fire—aş audīt
	„ —ai „	„ —ai „	„ —ai „	„ —ai „
	„ —ar „	„ —ar „	„ —ar „	„ —ar „
Plur.	„ —am „	„ —am „	„ —am „	„ —am „
	„ —ați „	„ —ați „	„ —ați „	„ —ați „
	„ —ar „	„ —ar „	„ —ar „	„ —ar „

Fiitoriul I.

Sing.	că voiū ará	că voiū tacé	că voiū dúce	că voiū audī
	„ vei „	„ vei „	„ vei „	„ vei „
	„ va „	„ va „	„ va „	„ va „
Plur.	„ vom „	„ vom „	„ vom „	„ vom „
	„ veți „	„ veți „	„ veți „	„ veți „
	„ vor „	„ vor „	„ vor „	„ vor „

Fiitoriul II.

Sing.	că voiū fi arat	că voiū fi tăcut	că voiū fi dus	că voiū fi audīt
	„ vei „ „	„ vei „ „	„ vei „ „	„ vei „ „
	„ va „ „	„ va „ „	„ va „ „	„ va „ „
Plur.	„ vom „ „	„ vom „ „	„ vom „ „	„ vom „ „
	„ veți „ „	„ veți „ „	„ veți „ „	„ veți „ „
	„ vor „ „	„ vor „ „	„ vor „ „	„ vor „ „

Infinitivul.

Țimpul present.

Scurt: ará, tacé, dúce, audī.

Lung: aráre, tacére, dúcere, audīre.

Latine: aráre, tacére, ducere, audīre.

Perfectul.

A fi arat, a fi tăcut, a fi dus, a fi audīt.

Plusquamperfectul.

A fi fost arat, a fi fost tăcut, a fi fost dus, a fi fost audīt.

Participiul.

Sing. arat, arată ; tăcut, tăcută ; dus, dusă ; auđit, auđită.

Plur. arați, arate ; tăcuți, tăcute ; duși, duse ; auđiți, audite.

Supinul,

Arat, tăcut, dus, auđit.

Gerundiul,

Arând, tăcând, ducând, auđind.

1. *L. am.* Afară de: *fire-aș*, Optativul se poate formá din Condițional punându-se înaintea lui său prepos. *de*, său adv. *când*, cu semnul exclámării, d. e. O de ar fi el aici acum ! — O când ar sci el, ce fericire îl așteaptă pe dînsul aici ! — Apoi optativul se formează și din Condiționalul verbului : *a pute* încă, de câte-ori el se aplică cu un infinitiv scurt, cu adv. *când* și cu semnul exclamației, d. e. O când aș putea face pentru dînsul aceea-ce el doresee ! Optativul se poate formá în modul acesta din toate verbele atât cele regulate, cât și cele neregulate.

2. *L. am.* Supinele și participiile verbelor de-conjug. III ce se termină cu rădăcina lor în consoanele : *c, d, g*, se formează, de-comun, cu stergerea aceloră și suplinirea lor prin cons. *s*, așa d. e. verbele : (eū) duc, store, ard, rad, ascund, înțeleg, curg, dreg sau direg, merg, mulg, smulg, înving, conving, împing, resping, plâng, strîng, constrîng, restrîng, ating, trag, retrag, stîng, disting, ș. a. aū supinele : dus, stors, ars, ras, ascuns, înțeles, curs, dres sau dres, mers, muls, smuls, (și smult) învins, convins, impins, respins, plans, strîns, restrîns, atins, tras, retras, stîns, distins ; eară participiile : dus, dusă, duși duse ; stors, stoarsă, storși, stoarse, ș. a. Apoi priu excepție și verbele : pun, depun, compun, spun, espun său expun, scot (de la *executio lat.*), aū supinele și participiile lor tot în *s*, d. e. pus, depus, compus, spus, espus său expus, scos, ca supine ; eară pus, pusă, puși, puse, ș. a. ca participii. De la regula aceasta se abat verbele : coc, sug, sparg, frig, frâng, înfrâng și resfrâng acărora supine și participii nu se termină, în *s*. ci în *pt, nt*, și *t*. adecă : copt, supt, spart, fript, frânt, înfrânt, resfrânt, ca supine, și : coaptă, copti, coapte, ș. a. ca participii.

3. *L. am.* La verbele de mai sus adecă la (eū) duc, store, ard, ș. a. perfectele simple se formează din supinele lor și din finalele perfectului simplu de la a 3-a conjugare, adecă din: *eī, eși, e*, singul. și: *erām, erăși, eră*, plur. d. e. dus-*eī*, dus-*eși*, dūs-*e*, dūs-*erām*, dūs *erāți*, dūs-*erā*; eară la verbele: (eū) coc, sug, sparg, frig, se formează din supinele lor, după ce mai întăiu finala lor, lit. *t.* se schimbă în lit. *s.* d. e. din copt (sup): cops-*eī*, cops-*eși*, ș. a. din: fript, frips-*eī*, frips-*eși*, ș. a. din supt: sups-*eī*, sups-*eși*, sūps-*e*, sūps-*erām*, sūps *erāși* sūps-*erā*. ș. a.

4. *L. am.* De conjugarea I. se țin, între alte verbe, și următoarele: a cugetă, a judecă, a raționă, a menționă, a proiecta, a jură, a combină, a desbină, a îmbină, a învăță, a alină, a adună, a aplică, a apără a aședă, a alergă, a legă, a deslegă, a suflă, a însuflă, a resuflă, a turnă, a deturnă, a înturna, a resturnă, a formă, a înformă, a sculă, a resculă, a resfiră, a mătură, a ruină, a săpă, a strică, a trieră, a reteză, a săltă, a cânta, a descântă, a încântă, a spală, a laudă, ș. a. cari toate au infinitivul scurt terminat în *ă*, cel lung în *ăre*, supinul în *at*, participiul în: *at, ată, ați, ate*; eară gerundiul în *ând*, cum se poate vedé mai sus la conjug. I.

5. *L. am.* Tot de conjugarea I și nu de a II se țin și verbele ce se termină la infinitivul scurt în *ia*, la cel lung în *iăre*, la supin și participiū în *iat* eară la gerundiū in *iând*, d. e. apropiă, apropiăre, apropiat, apropiat, apropiată. apropiăți apropiate, apropiând. s. a. Tot astfel se termină în modurile acestea nepersonale și verbele: a vighia a privighia, a încuiă, a descuiă, a învia, a deochia, a împarechia, a îngreuiă, a întârziă, a ingenunchia, a copia, a (se) mâniă, a subția, a sfășiă, a tămiiă, a întemeiă, a pronunția și pronunția (pronunțiere sau pronunțiere în limba lat.), și prescurtat a pronunță. s. a. Unii scriu asemenea verbe cu finala *iea*, alții cu *ie*; în cărțile bisericesci însă precum și în toate scrierile cele mai bune românesci se află scrise cu *ia*.

6. *L. am.* De conjugarea II. se țin și următoarele verbe: a vedé, a avé, a sedé, a ținé, a cădé, a tăcé, a plăcé, a displăcé, a zăcé, a împlé (împlere lat.), a puté, s. a. cari toate au infinitivul scurt terminat în *e* lung (*é*), cel lung în *ere*, supinul și participiul în *ut*, eară gerundiul în *ënd*, cum se poate vedé mai sus la conjug. a II.

Accentul lung pus asupra lui *e* de la infinitivul scurt și lung, d. e. *tăcé*, *tăcere*, nu însemnează că lipsește de lângă dînsul vocala *a*, nici-de-cum aceasta, ci că *e* acela e lung în însași originea sa, saŭ că *e* acela e lung în infinitivele verbelor noastre de conjug. II. pentru aceea, pentru că el e lung și în infinitivele verbelor latine de conjug. II. de la cari ale noastre se derivă, d. e. *tacé*, *tacére*=*tacēre* lat. *sedé*, *sedére*=*sedēre* lat. s. a.; cu totul greșită deci este scrierea: a *tăcea*, *tăceare*, a *ședea*, *ședeare*, în loc de: a *tacé*, *tăcere*, a *sedé*, *ședére*. ș. a.

7. *L. am.* De conjugarea III se țin următoarele verbe: a duce, a conduce, a deduce, a induce, a reduce, a traduce, a produce, a face, a desface, a preface; a serie, a descrie, a prescrie, a proscie, a subscrie; a pune, a compune, a depune, a impune, a prepune, a propune, a supune, a expune saŭ espune, a spune (d. *exponere* lat); a prinde, a deprinde, a cuprinde, a întreprinde, a suprinde, a depinde; a strînge, a constrînge, a restrînge; a trîmite, a comite, a promite, a remite, a sumite; a trage, a contrage, a subtrage saŭ sustrage; a sparge, a frige, a sterge, a merge, a înțelege, a alege, a culege; a bate, a combate, a desbate, a resbate, s. a. cari toate aŭ infinitivul scurt terminat în *e*, cel lung în *ere*, gerundiul în *énd* eară supinul și participiul unele în *ut*, altele în *pt*, ear' altele în *s*, (a cărora rădăcină se termină în consoanele: *c*, *d*, *g*, cum s'a vîdut mai sus la 2. *L. am.*)—V. Conjugarea III.—

8. *L. am.* De conjugarea IV. se țin următoarele verbe: a veni, a conveni, a deveni, a preveni, a reveni; a învâli, a desvâli, a năvâli, a sprêvâli; a aŭdi, a suferi, a conferi; a împărți, a despărți, a perî, a sări, (dela *salire* lat.); a resări (dela *resalire* lat), a aco-peri (dela *cooperire* lat.), a descoperi, a găsi, a eși, eșire (dela *exire* lat.), a fi, a fugi, a refugî, a aburi, a adeveri, a contenî, a curăți, a scî, scîre (dela *scire* lat.), a opri, a scuti, a cobori, și a scobori, a pogori, a hotari, s. a. cari toate aŭ infinitivul scurt terminat în *i*, cel lung în, *ire* (unele în *î*, *îre*), supinul și participiul în *it* (altele în *ît*), eară gerundiul în: *ind* (altele în: *înd*).—V. mai sus conjug. IV.

9. *L. am.* Toate verbele de conjugarea I. ce se pot formá parte din substantive, parte din adiective. cu saŭ fôră prepoziția *in*, și care la persoana ântâia dela prezentul Indicativului se ter-

mină în: *ez*, se conjugă în următorul mod: încoronez, încoronezi, încoronează, încoronăm, încoronați, încoronează, (dela subt. coronă cu prep. în). Toate celelalte timpuri sunt regulate, întocmai ca persoana 1-a și a 2-a dela plural. d. e. Imperfectul: încoronăm, încoronai, încoronă, încoronăm, încoronăți, încoronău, s. a. Tot așa se formează și se conjugă și următoarele verbe: *a guvernă*: guvernez, guvernezi, s. a. dela subst. *guvern*; *a formă*: formezi, formezi, și a. dela subst. *formă*; *a însemnă*: însemnez, însemnezi, s. a. dela subst. *semn*, cu prepos. *în*; *a lucră*: lucrez, lucrezi, s. a. dela subst. *lucru*; *a îndreptă*: îndreptez, îndreptezi, s. a. dela adiect. *drept* cu prepos. *în*; *a strîmbă*: strîmbez, strîmbezi, s. a. dela adiect. *strîmb*; *a scurtă*: scurtez, scurtezi, s. a. dela adiect. *scurt*; *a usoră*: usorez, usorezi, s. a. dela adiect. *ușor*. Apoi și verbele reflexive sau pronominale încă se pot forma și conjugă în modul acesta, d. e. mă spăimântează, te spăimântează, ș. a. dela subst. *spăimă* cu prepos. *în*, și cu pron. refl. *me*, *te*, *se*, *ne*, *ve*, *se*.

10. *L. am.* Toate verbele de conjug. IV. ce se pot forma parte din substantive, parte din adiective, cu sau fără prepos. *în*, și cari la pers. I-a dela prezentul Indicativului se termină în *esc*, se conjugă în următorul mod, a împărți: împărțesc, împărțesci, împărțesc (sau împarte), împărțim, împărțiți, împărțesc (sau împart), de la substantivul *parte* cu prepos. *în* sau *im* în locul ei; toate celelalte timpuri sunt regulate, întocmai ca aci persoana 1-a și a 2-a dela plural, d. e. Imperfectul: împărțiam, împărțiiai, împărțiia, împărțiam, împărțiiați, împărțiiau. Tot așa se formează și se conjugă și următoarele verbe: *a îndumnezei*: îndumnezeesc, îndumnezeesci, îndumnezeesc, s. a. dela subst. *Dumnezeu* cu prepoziția *în*; *a împărăți*: împărătesc, împărătesci, împărătesc, împărățim, împărățiți, împărătesc, dela subs. *împărat*, și prepos. *în* sau *im* în locul ei; *a însufleți*: însuflețesc, însuflețesci, s. a. dela subst. *suflet* și prepos. *în*; *a mări*: măresc, măresci, s. a. dela adiectivul *mare*; *a rări*: răresc, răresci, ș. a. dela adiectivul *rar*; *a întări*: întăresc, întăresci, s. a. dela adiect. *tare* cu prepos. *în*; *a luci*: lucesc, lucesci, s. a. dela subst. lat. *lux*, *luce*, abl. de unde și verbul latin: *lucresco*, *lucescis*, *lucescit*, *lucescimus*, *lucescitis*, *lucescunt*; *a străluci*: strălucesc, strălucesci, strălucesc, s. a. tot dela *luce* lat. cu prepos. *stră*,

întocmai ca verbul lat. *transluceo*, *transluces*, *translucet*, s. a. Apoi și verbele reflexive sau pronominale încă se pot forma și conjugă în modul acesta, d. e. *me mândresc*, *te mândresci*, *se mândrește*, *ne mândrim*, *vă mândriți*, *se mândrește*, s. a. dela adiect. *mândru* cu pronom. reflexive: *me*, *te*, *se*, *ne*, *vă*, *se*.

V. Conjugarea verbelor pasive.

Înainte de a conjugă verbele pasive este necesar de a ști cum se formează ele în limba românească, dicem deci, că ele se formează întrinsa: 1° din verbul substantiv, luat ca auxiliar, precum tot-uă-dată și din participiile verbelor transitive, în modul acesta verbul substantiv ca auxiliar, luat împreună cu un participiū, se consideră ca predicatul unui subiect, d. e. *Eū (m) sunt lădat*, *eū (f) sunt lădată*, *tu (m) ești lădat*, *tu (f) ești lădată* ș. a. *noi (m) suntem lădați*, *noi (f) suntem lădate*, *voi (m) sunteți laudați*, *voi (f) sunteți laodate*; 2°. din verbele transitive transformate în cele reflexive sau pronominale, aplicabile însă numai în a treia persoană atât sing. cât și plur. în modul acesta verbul se consideră earăși ca predicatul unui subiect, d. e. *Pământul se ară*, *se ară*, *s'a arat*, *se va ară*, *se va fi arat*, și: *Pământurile se ară*, *se arăū*, *s'a arăt*, *se vor ară*, *se vor fi arat*. ș. a. *Păpușoiul se prășesce*, *se prășia*, *s'a prășit*, *se va prăși*, *se va fi prășit*. s. a. și: *Popușoaietele se prășesc*, *se prășiaū*, *s'a prășit*, *se vor prăși*, *se vor fi prășit*. s. a. — *Grăul se plivesce*, *se plivia*, *s'a plivit*, *se va plivi*, *se va fi plivit*, și: *grăile (s. grănila dela grana lat) se plivesc*, *se pliviaū*, *s'a plivit*, *se vor plivi*, *se vor fi plivit*, s. a. putându-se urmă și cu conjugărea verbelor acestora încă în toate timpurile modurilor personale sau finite; este însă bine de luat-aminte că aci verbele transitive: *a ară*, *a*

prăsi, a plivi, deși îmbrăcate în formele celor reflexive, nu sunt reflexive, ci pasive; pentru că în cele reflexive subiectul este tot uă-dată și obiect, d. e. Eū mă cule (adecă eū însumi ca subiect, pe mine însumi ca obiect), tu te culci (adecă tu însuși ca subiect, pe tine însuși ca obiect), s. a. în timp ce aceasta nu se poate dice și de cele pasive aduse mai sus; nu se poate adecă cugetă și dice, că pământul, păpușoiul și grâul (in exemplele de mai sus) sunt și subiecte și obiecte, saū că pământul se ară el însuși pe sine însuși; că popușoiul se prășesce el însuși pre sine însuși și în fine, că grâul se plivesce el însuși pe sine însuși; căci se scie că pământul se ară, păpușoiul se prășesce și grâul se plivesce de oameni, deși ei, in exemplele de mai sus, nu se numesc, ci numai se subînteleg: afară de aceea mai este încă aci ceva de observat, adecă că verbul pasiv, ce se formează din un participiū cu ajutoriul verbului substantiv, luat ca auxiliar, n'are în prezentul Indicativului, în limba românească, întelesul, ce-l are el (format ast-fel) în cele-l-alte limbi neulate, așa d. e. Eū sunt rugat, după firea limbei românesci, nu însemnează, că cineva mă roagă tocmai în minutul în carele eū dice că sunt rugat, ci că cineva m'a rugat cel pușin cu uă oară saū cu uă di mai 'nainte; încât deci s'ar puté dice, că eū sunt rugat mai degrabă însemnează, că eū *am fost rugat*, astădi saū eri, decât că cineva tocmai în clipeala saū secunda aceasta mă roagă, în carea eū dice, că *sunt rugat*; fiind însă că forma aceasta de conjugare, pentru verbele pasive, este acum introdusă și primită în toate cărțile noastre de gramatică, o acceptez și o aplic și eū aci, aplicând însă liber pe lângă dînsa și pe ceea-l-altă formă; deci:

a). Conjugarea verbului pasiv format din partic. unui verb transitiv cu ajutoriul verb. subst. luat ca auxiliar.

			Indicativul					
<i>T. present</i>			<i>Imperfectul</i>			<i>Perfectul simplu</i>		
Sing.	sunt	}	S.	erăm	}	S.	fui s. fuséi	}
	esti			erái			fúși s. fúșeși	
	este			erá			fú s. fúse	
Plur.	suntem	}	P.	erám	}	P.	fúram s. fúserám	}
	sunteți			erati			fúrați s. fúseráți	
	sunt			eráu			fúra s. fúserá	

Tot așa se conjugă verbul pasiv cu ajutoriul verbului substantiv ca auxiliar și în cele-l-alte timpuri ale modurilor personale.

b) Conjugarea verbului pasiv format în a 3-a persoană sing. și plur. ca cel reflexiv din un verb transitiv.

			Indicativul				
<i>T. present</i>			<i>Imperfectul</i>			<i>Perfectul simplu</i>	
S.	Pământul se ară		Păm.	se ară		Păm.	se ară
P.	Pământurile se ară		Păm.	se aráu		Păm.	se arára
S.	Păpușoiul se prășese		Păpuș.	se prășia		Păpuș.	se prăși
P.	Păpușoaiile se prășese		Păpuș.	se prășiau		Păpuș.	se prășira
S.	Grâul se plivesce		Grâul	se plivia		Grâul	se plivi
P.	Grâiele se plivesc		Grâile	se pliviau		Grâile	se plivira.

Tot așa se conjugă verbul pasiv ca cel reflexiv și în cele-l-alte timpuri ale modurilor personale.

VI. Conjugarea verbelor reflexive sau pronominale.

a). Cu acusativil persoanei.

			Indicativul.				
<i>T. present</i>			<i>Imperfectul</i>			<i>Perfectul simplu</i>	
Sing.	eū mē duc		S.	eū mē duceám		S.	eū mē duséi
	tu te duci			tu te duceái			tu te duséși
	el se duce			el se duceá			el se duse
Plur.	noi ne ducem		P.	noi ne duceám		P.	noi ne dúserám
	voi vē duceți			voi vē duceáți			voi vē dúseráți
	ei se duc			ei se duceáu			ei se dúserá

Tot așa se conjugă verbul reflexiv cu acusativil persoanei și în cele-l-alte timpuri ale modurilor personale.

b) Cu dativul persoanei și acusativil obiectului, ce se ține, dela natură, imediat de dînsa.

Indicativul

<i>T. present</i>	<i>Imperfectul</i>	<i>Perfectul simplu</i>
S. eu-mi spal mánile	eu-mi spalám mánile	eu-mi spalai mánile
tu-ți speli „	tu-ți spalái „	tu-ți spálași „
el-își spală „	el își spalá „	el-își spalâ „
P. noi-ne spalám „	noi-ne spalám „	noi-ne spaláram „
voi-vé spálați „	voi-vé spálați „	voi-vé spalárați „
ei își spală „	ei își spaláu „	ei-își spalára „

Tot așa se conjugă verbul reflexiv cu dativul persoanei și acusativil obiectului și în cele-l-alte timpuri ale modurilor personale.

c) Cu dativul persoanei și acusativil obiectului, ce se află în stăpânirea ei ca uă proprietate.

Indicativul

<i>T. present</i>	<i>Imperfectul</i>	<i>Perfectul simplu</i>
Sing. eu-mi vënd calul	eu-mi vindeám calul	eu-mi vëndúi calul
tu-ți vinđi „	tu-ți vindeái „	tu-ți vëndúși „
el-își vinde „	el-își vindeá „	el-își vëndú „
P. noi-ne vindem „	noi-ne vindeám „	noi-ne vëndúram „
voi-vé vindeți „	voi-vé vindeáți „	voi-vé vëndúráți „
ei-își vënd „	ei-își vindeáu „	ei-își vëndúra „

Tot așa se conjugă verbul reflexiv cu dativul persoanei și acusativil obiectului ce se află în stăpânirea ei și în cele-l-alte timpuri ale modurilor personale.

VII. Conjugarea verbelor neutre sau intransitive.

Verbele neutre sau intransitive se conjugă întocmai ca cele active sau transitive, d. e. a *alergá* ca a ará, a *şedé* ca a tăcé, a *merge* ca a duce, a *fugí* ca a auđí. — v. mai sus conjugarea verbelor active sau transitive.

VIII. Conjugarea verbelor iregulare sau neregulate : a stá, a dá, a luá, a avé, a vré (în loc de : a voi).

a) a verbului : a stá (stáre==stare lat).

<i>Indic. pres.</i>	<i>Conjunc. pres.</i>	<i>Imperat.</i>
Sing. st-aũ	S. sã st-aũ	
st-ai	„ st-ai	st-ai
st-á	„ st-ea	(sã) st-ea
Plur. st-ãm	„ st-ãm	
st-ați	„ stați	st-ați
st-aũ	„ stee	(sã) st-ee

L. am. Verbul acesta este de conjug. I. ca și sto, stare, lat. din carele el se și derivă. Verbul a stá are la perf. simplu nu numai státiũ, ci și stetei încă, adecă dela steti lat; de asemenea și la supin are nu numai státiũ (din carele după stergerea consoanei finale t se formează perfectul simplu : státiũ), ci și stat încă dela supinul lat. statu, statum.— Toate cele l-alte timpuri sunt regulate.

b) a verbului : a dá (dáre==dare lat).

<i>Indic. pres.</i>	<i>Conjunc. pres.</i>	<i>Imperat.</i>
Sing. d-aũ	sã d-aũ	
d-ai	„ d-ai	d-ã
d-ã	„ d-ea	(sã) d-ea
Plur. d-ãm	„ d-ãm	
d-ați	„ d-ați	d-ați
d-aũ	„ d-ee	(sã) d-ee.

1. *L. am.* Verbul acesta este de conjug. I. ca și do, dare, lat. din carele el se și derivă; verbul a dá are la perfectul simplu nu numai dádiũ, ci și detei și dedei încă, dela dedi lat; de asemenea

și supinul are nu numai *dădut* (din carele cu stergerea consoanei finaie, *t*, se formează perfectul simplu: *dădui*), ci și *dat* încă, dela supin. lat. *datu. datum*.— Cele-l-alte timpuri sunt regulate.

2. *L. am.* Tot ca verbul a *dă, dăre, daș*, se conjugă și verbul: a *lă, lare, laș*, derivat din verb. lat. lavare, lavo, d. e. *l-aș, l-aș, l-ă, l-ăm, l-ați, l-aș*, ș. a. supinul: *lăut* (lavatu, lavatum lat), perfectul simplu: *lăvi*, (dela sup. lăut, cu stergerea cons. fin. t.)

c). a verbului: a *luá* (luäre derivat din levare, lat).

<i>Indic. pres.</i>	<i>Conjunct. pres.</i>	<i>Imperat.</i>
Sing. ie-aș	să ie-aș	
ie-aș	„ ie-aș	ie-a
ie-a	„ ie-a	(să) ie-a
Plur. lu-ăm	„ lu-ăm	
lu-ați	„ lu-ați	lu-ați
ie-aș	„ ie-e	(să) ie-e

d) a verbului: (avére==habere, lat.)

<i>Indic. pres.</i>	<i>Conjunct. pres.</i>	<i>Condît.</i>	<i>Imperat.</i>
Sing. am	să am	aș avé	
aș	„ aș	aș „	aibi
are	„ aibă	ar „	(să) aibă
Plur. avem	„ avem	am „	
aveți	„ aveți	ați „	aveți
aș	„ aibe	ar „	(să) aibe

L. am. Verbul acesta este de a II^a conjugare, pentru că întâiu infinitivul lui se termină ca al tuturor celor de conjugarea aceasta, adevă: *avé, avére* ca *tăcé, tăcere, ședé, ședére, vedé, vedére*; al doilea, pentru că și supinul lui e format întocmai ca al acestora, adevă: *avut* ca *tăcut, ședut, vedut*; al treilea, pentru că și perfectul lui cel simplu, adevă: *avii*, (ce se formează din supinul: *avut*, cu eliderea consoanei finale *t*.) se termină ca *tacui* (de la *tăcut*), *ședui* (dela *ședut*), *vedui* (dela *vedut*), ș. a. Verbul: *avé, avére* se derivă din verb. lat. habere, precum se *vedé* și din conjunctivul și imperativul lui, în cari lit. *b* din habere eară se arată, adevă: *să aibă, să aibe, aibi*.— Cele-l-alte timpuri sunt regulate.

e) a verbului: *a vré, vrérs* (în loc de *a voi, voire, velle* lat).

<i>Indicat. pres.</i>	<i>Conjunct pres.</i>	<i>Imperat.</i>
Sing. <i>vre-aū</i>	<i>să vre-aū</i>	
<i>vre-ai</i>	„ <i>vre-ai</i>	<i>voiesce</i> (d. a <i>voi</i> verb reg)
<i>vre-a</i>	„ <i>vre-a</i>	(<i>să</i>) <i>voiească</i>
Plur. <i>vre-m</i>	„ <i>vre-m</i>	
<i>vre-ți</i>	„ <i>vre-ți</i>	<i>voiți</i>
<i>vre-aū</i>	„ <i>vre-e</i>	(<i>să</i>) <i>voiească</i>

1. *L. am.* Verbul *a vré* are supinul *vrut*, part. *vrut, vrută*, s. a. (de unde și dicem: *vrute și nevrute*), eară gerund. *vrénd*.

2. *L. am.* Verbul *a voi*, (în al caruia loc se aplică în vorbire și verb. ireg. *a vré*), este regulat și se termină la Indicativul prezent în: *esc, ești, esce, d. e. voiesc, voiesci, voiesce, voim, voiți, voiesc*; verbul auxiliar însă ce se formează din verbul *a voi*, și carele se aplică numai la formarea fiitorului I și II dela ind. este: *voiū, vei, va, vom, veți, vor*. — V. mai sus N. 5. precum și la III. conjugarea verbului *a voi* ca auxiliar.

IX. Conjugarea verbelor impersonale. (adecă nepersonale numite și unipersonale).

Indicativul.

Pres. fulgeră, tună, plouă, ninge, înghiață.

Imperf. fulgerá, tuná, plouá, ningeá, înghiația.

Perf. simplu. fulgerâ, tunâ, plouâ, ninse, înghiația.

Perf. compus. a fulgerat, a tunat, a plouat, a nins, a înghiațiat.

Fiitor. I. va fulgerá, va tuná, va plouá, va ninge, va înghiația, ș. a.

12. Timpurile în conjugarea verbelor, se impart în *primitive* și *derivate*; primitive sunt următoarele patru: prezentul Indicativului, perfectul simplu, infinitivul lung și scurt și supinul; eară derivate sunt toate câte se for-

mează din acestea primitive în modurile ce se vor arăta, aci mai gios, adecă :

I. Din prezentul Indicativului și anume : *a*) din persoana 1^a și a 2^a singular și plural se formează persoana 1-a și a 2-a singular și plural dela prezentul conjunctivului cu conjuncția *să* înaintea lor, d. e. laud, laudî, lăudăm, laudați : *să laud*, *să laudî*, *să lăudăm* *să laudați*, (conj. I), urmînduse tot în modul acesta și cu verbele celora-l-alte conjugări ; *b*) din persoana a 3 a singular se formează earăși persoana a 3 a singular și plural de la conjunctiv, schimbându-se în conj. I. *ă* în *e*, eară în cele-l-alte conjugări *e* în *ă* și avînd și ele conjuncția *să* înaintea lor, d. e. laudă, să laude (el, ea și ei, ele) ; tace, să tacă (el, ea și ei, ele) ; face, să facă (el, ea și ei, ele) ; aude, să audă (el, ea și ei, ele).

II. Din perfectul simplu se formează plusquamperfectul Indicativului schimbînduse formele perfectului simplu în ale plusquamperfectului, d. e. perfectul simplu în conj. I. lăudă-î laudă-și, lăud-ă, laudă-răm, lăudă-răți, laudără, eară plusquamperfectul : laudă-sem, laudă-seși, lăudă-se, laudă-serăm, laudă-serăți, laudă-seră, urmînduse tot în modul acesta și cu verbele celora-l-alte conjugări, la formarea plusquamperfectului dîn perfectul simplu.

L. am. În limba românească *plusquamperfectul Indicativului* se formează *la singular*, prin contragere, din plusquamperfectul conjunctivului latin, d. e. lăudă-sem, laudă-seși, lăudă-se, din : *lauda-vi-sem*, *lauda-vi-sses*, *lauda-vi-sses*, lat; eară la plural din persoana a 3-a dela singular și din formele perfectului simplu dela plural, d. e. laudase-răm lăudăse-răți, laudăse-ră, întocmai după cum și pluralul perfectului simplu se formează, prin contragere, din pluralul plusquamperfectului latin dela Indicativ, d. e. lăudă-răm laudă-răți, lăudă-ră, din : *lauda-ve-rāmus*, *lauda-ve-rātis* *lauda-ve-rant*.

III. Din infinitivul scurt se formează următoarele timpuri :

a) Imperfectul indicativului, adăogând la infinitiv formele imperfectului adecă în conjug. I. *m, ȳ, m, ȳ, ă* ; eară în cele-l-alte conjugări : *ăă, ăă, ă, am, aȳ, aă, d. e.* Infinitivul (conjug. I), *laudă*. Imperf. *laudă-m, laudă-ȳ, lăudă, lauda-m, leuda-ȳ, laud-aă* ; infinit. (conjug. II) *tăcé*, imperf. *tacé-am, tacé-aă, tacé-a* ; infinit. (Conjug. III) *duce*, imperf. *duce-am, duce-aă, duce-ă, s. a.* Infinit. (Conjug. IV) *audi*, imperf. *audi-ám, auđi-ăă, audi-ă, s. a.*

L. am. Este de însemnat, că infinitivele de conjug. II. III și IV. sufér oareși-care schimbare în rostirea lor, când ele se află în imperfectele formate dintrînsele, așa d. e. în *tăcé*, vocala *e* perde accentul lung, punënduse asupra ultimei silabe : *ám, adecă tăce-ám*; în *face*, vocala *a*, se schimbă în a obscur scurt (*ă*), adecă : *face-ám*; în *audi* voc. *i* perde accentul lung, punënduse el și aci pe vocala *a* din silaba ultimă, adecă : *audi-ám. s. a.*

b). Fiitoriul I. cu ajutoriul verbului auxiliar a voi, adecă cu : *voiă, veă, va, vom, veă, vor, d. e. voiă lăudă, veă lăudă, va lăudă, vom lăudă, veă lăudă, vor lăudă*, conjugarea I. urmându-se tot în modul acesta și cu verbele celora-l-alte conjugări.

c). Presentul condiționalului, cu ajutoriul verbului auxiliar : a *avé*, adecă cu : *aș, aă, ar, am, aă ar, d. e. aș lăudă, aă lăudă, ar lăudă, am lăudă, aă, lăudă, ar lăudă*, (conjug. I). urmânduse tot așa și cu verbele celora-l-alte conjugări.

d). Din infinitivul lung, cu ajutoriul verbului auxiliar a *avé*, adecă cu : *aș, aă, ar, am, aă, ar, se formează optativul, d. e. fire-as, fire-aă fire-ar, fire-am fire-aă, fire-ar,*

urmânduse tot în modul acesta la formarea optativului și cu verbele celor patru conjugări regulate. V. mai sus IV. conjugarea verbelor active sau transitive la 1. L. am.

1. *L. am.* Gerundiul se formează din infinitivul scurt, schimbând finalele infinitivelor în următorii mod, adică *á* de la conjugarea I în *ând*, d. e. laudá, laudând; *é*, de la conjugarea II și *e*, de la conjugarea III în *énd*, d. e. tacé, face: *tácénd*, *fácénd*, și adăugând în conjugarea IV. la infinitiv literile: *nd*, d. e. audí, simți, hotári, coborí: *audínd*, *simtínd*, *hotarínd*, *coborínd*. ș. a.

2. *L. am.* Imperativul se formează în următorii mod:

a). In conjugarea I. persoana a 2-a singular a Imper. din persoana a 3-a singular a pres. Indic. d. e. din: el laudá, imper. a 2-a pers. *laudă*.

b). In conjugarea II. III. IV. persoana a 2-a singular a Imperativului din persoana a 2-a singular a pres. Indic. parte aplicându-se ea întreagă, parte schimbând finala *í* în *e*. d. e. șéđí, țíne, (conjugarea II), mérgi, culége (conjugarea III), audí, simte sau simțese (conjugarea IV).

c). In conjugarea I-a persoana a 3-a singular a Imper. din persoana a 3-a singular a Indic. present, schimbând *á* în *e*, d. e. el laudá, imper. a 3-a persoană: *laude*, sau *să laude*, (ca și la conjunctiv).

d). In conjugarea II. III. IV. persoana a 3-a singular a Imper. din persoana a 3-a sing. a pres. Ind. schimbând finala *e* în *ă*, d. e. din: tace, face, aude (a treia pers. sing. de la prezentul Indic. conjug. II. III. IV.) pers. a 3-a sing. a Imper: *tacă*, *facă*, *audă*, (ca și la conjunctiv).

e). Persoana a 2-a plural a Imper. în toate conjugările se formează din persoana a 2-a, plural de la pres. Indic. d. e. voi laudați, voi tăceți, voi faceți, voi audiți; persoana a 2-a plural a Imperativului: *laudăți*, *tăceți*, *făceți*, *audiți*. Tot astfel persoana a 3-a sing. de la Imperat. se aplică și la persoana lui a 3-a de la plural. d. e. el (să) laude, și ei (să) laude; el (să) tacă, și ei (să) tacă; el (să) facă și ei (să) facă; el (să) audă și ei (să) audă.

IV. Din supin se formează următoarele timpuri :

a). Perfectul compus de la Indicativ cu ajutorul verbului auxiliar *a avea*, adecă cu : am, ai, a, am, ați, aș, d. e. am jurat, ai jurat, a jurat, am jurat, ați jurat, aș jurat, (conjug. I), urmându-se tot în modul acesta la formarea perfectului compus și cu verbele celorla-l-alte conjugări.

b). Fiitoriul II. de la Indicativ cu ajutorul verbelor : *a fi*, și *a voi*, adecă cu infinit. scurt : fi și cu : voi, vei, va, vom, veți, vor, d. e. voi fi jurat, vei fi jurat, va fi jurat, vom fi jurat, veți fi jurat, vor fi jurat. (conjug. I), urmându-se tot așa la formarea Fiitoriului II. și cu verbele celor-l-alte conjugări.

c). Perfectul conjunctivului cu ajutorul prezentului conjunctiv al verbului : *a fi*, d. e. să fiu jurat, să fii jurat, să fie jurat, să fim jurat, să fiți jurat, să fie jurat, (conjugarea I), urmându-se tot așa și cu verbele celorla-l-alte conjugări.

d). Perfectul condiționalului (și al optativului) cu ajutorul verbului *a avea*, adecă cu : aş, ai, ar, am, ați, ar, și cu al infinitivului scurt : *fi* d. e. aş fi jurat, ai fi jurat, ar fi jurat, am fi jurat, ați fi jurat, ar fi jurat (conjug. I), urmându-se tot așa și cu verbele celorla-l-alte conjugări.

L. am. Perfectul simplu, privit ca derivat, se formează din supinele verbelor de la toate conjugările, cu eliderea finalei *t*, și cu primirea formelor perfectului simplu, d. e. din supinele : jurat, tăcut, făcut, audit, se va forma perfectul simplu în următorul mod : jură-i, jură-și, ș. a. tăcu-i, tăcu-și, ș. a. făcu-i, făcu-și, ș. a. audi-i, audi-și, ș. a. — Din supinele ce se termină în *s*, perfectul simplu se formează adăugându-se acelorla formele perfectului simplu de-adreptul, d. e. din supinele : dis, spus, ales, cules, înțeles, ș. a. perfectul simplu va fi : dis-ei dis-eși, ș. a. spus-ei, spus-eși, ș. a.

ales-ei, ales-eși, ș. a. cules-ei, cules-eși, ș. a. înțeles-ei, înțeles-eși, ș. a.; eară din supinele ce se termină în rt, pt, nt, după ce mai ântăiū *t*, se elidează și în locul lui se pune s, d. e. fert, fript, frânt: fers, frips, frâns: perfect. simplu: fers-ei, fers-eși, ș. a. frips-ei, frips-eși ș. a. frâns-ei, frâns-eși ș. a.

CLASA VI.

ADVERBUL.

1. Prin **Adverb** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termen tehnic se înseamnă, în Gramatică, toate cuvintele său numele ce, prin semnificațiile lor, representă în cugetare și vorbire în diferite moduri său timpul: când, de când, pêně când, pe când, ș. a. său locul: unde, de unde, pêně unde, pe unde, ș. a. său modul, cum, adecă diferitele moduri de afirmare, său negăre, său îndoială.

2. Adverbele sunt de mai multe feluri, ear'în genere de timp, de loc, de mod, său de afirmare, negare și îndoială și anume:

a). Adverbele *de timp* sunt acelea-ce respund: 1°. la întrebarea când? d. e. *acum, astăđi* său *ađi, erī, alaltăerī, mâne, poimâne, adăunăđi, odinioară, când-va, pururea*, ș. a. 2°. la întrebarea: de când? d. e. *de ađi, de erī, de mâne, de acum, de acum înainte, de alaltăerī, de poimâne, de adăunăđi, de a seară*, ș. a. 3°. la întrebarea pêně când? d. e. *pên'acum, pên'ađi, pên'erī, pên'alaltăerī, pêně poimâne, pâně târđiū*, ș. a. 4°. la întrebarea pe când? d. e. *pe ađi, pe mâne, pe erī, pe poimâne, pe alaltăerī, pe altă dată, pe cândva*, ș. a.

b. Adverbele *de loc* sunt acelea-ce răspund: 1°. la întrebarea unde? d. e. *ici* (ici franc.), *aici*, *colea*, *acolea*, *colo*, *acolo*, *aiurea*, *undeva*, *orî-unde*, *saū veri-unde*, *pretutindenea*, ș. a. 2°. la întrebarea de unde? d. e. *de ici*, *de aici*, *de colea*, *de acoloa*, *de colo*, *de acolo*, *de aiurea*, *de undeva*, *de orî-unde* *saū de veri-unde*, ș. a. 3°. la întrebarea pîn'unde? d. e. *pîn'aci*, *pîn'aici*, *pîn'acolea*, *pîn'acolo*, *pîn'undeva*, ș. a. 4°. la întrebarea pe unde? d. e. *pe ici*, *pe aci*, *pe aici*, *pe acoloa*, *pe acolo*, *pe aiurea*. ș. a.

c). Adverbele *de mod* sunt acelea-ce răspund la întrebarea cum? d. e. *bine*, *prea bine*, *foarte bine*, *rău*, *prea rău*, *foarte rău*. ș. a.

d). Adverbele *de afirmare* sunt acelea-ce afirmă saū întărește ceva, cum, d. e. sunt: *așia*, *întocmai așia*, *da*, *adeverat*, *cu-adeverat*, *cu bună-samă*, *de buna-samă*. ș. a.

e). Adverbele *de negare* sunt acelea prin cari se neagă ceva, cum d. e. sunt: *nu*, *ba nu*, *nicî-de-cum*, *nicî-într'un chip*, *defel*. ș. a.

f). Adverbele *de îndoială* sunt: *poate*, *poate fi*, *doară*, *cu greū*. ș. a.

1. *L. am.* Răspunsurile la întrebarea cât? se pot privi ca adverbe *cantitative*, cum d. e. sunt: *mult*, *pușin*, *prea mult*, *prea pușin*, *de-ajuns*, *âncă*, *âncă mai*. ș. a.

2. *L. am.* Adverbele *de timp*, *de loc* și *de mod* se pot compara întocmai ca adiectivele, d. e. *curând*, *timpuriu*, *târziu*: *mai curând*, *mai timpuriu*, *mai târziu*. — *înceace*, *încolo*, *înainte*, *înapoi*: *mai înceace*, *mai încolo*, *mai înainte*, *mai înapoi*, ș. a. — *Bine*, *reū*, *omenesce*, *neomenesce*: *mai bine*, *mai reū*, *mai omenesce*, *mai neomenesce* ș. a.

3. *L. am.* Unele adiective calitative se pot aplica și ca adverbe, d. e. omul drept judecă *drept*, eară cel nedrept, judecă *nedrept*; aci deci numele: *drept*, *nedrept*, întru cât ele se aplică la

om, ca niste calități, sunt *adjective calitative*, eară întru cât ele se aplică cu verbul judecă, ca un mod de judecare, sunt adverbe de mod.

4. *L. am.* Din adiectivele ce se termină la singular în *esc* (masc) se pot forma adverbe, adăugându-lise vocala *e*, d. e. *omenesc*, *părințesc*, *frățesc* : *omenesc*, *părințesc*, *frățesc*. s. a.

5. *L. am.* *Eaca* și *eată*, *eacă-mă* și *eată-mă*, *eată-l* și *eată-o*, sau *eat'o*, *eacă-tă-mă* și *eacă-tă-te*, *eacă-tă-l* și *eacă-tă'o*, *eacă-tă-ne*, *eacă-tă-vă*, *eată-î* și *eacă-tă-î*, *eată-le* și *eacă-tă-le*, sunt adverbe demonstrative, (în limba lat. *ecce*, *ecca*, *eccum*, *adecă* *ecce* ea, *ecce* eum); ear' *adecă* și *precum*, sunt adverbe explicative.

6. *L. am.* Particula adverbială-negativă : *ne*, în loc de : *nu*, se aplică totdeauna numai la începutul cuvântului, uninduse cu *dînsul*, d. e. *nedrept*, *necurat*, *necurățenie*, *nesciință*, *neputință*, *nelegiuire*, *nefiind*, *nesciind*, *neputînd*. s. a.

7. *L. am.* Responsurile compuse din mai multe cuvinte la întrebările făcute sau subînțelese : *când* ? *unde* ? *cum* ? se dic *adverbiale* ; în fie-care narație deci adverbul compus din mai multe cuvinte se dic : *adverbial*, d. e. în narația : *Toată septemăna trecută am lucrat cu osebită plăcere și mulțemire, parte în grădina, parte în livada mea* : *toată septemăna trecută*, este adverbial de timp ; *parte în grădina, parte în livada mea*, este adverbial de loc ; eară : *cu osebită plăcere și mulțemire*, este adverbial de mod.

CLASA VII.

PREPOZIȚIA SAU PREPOZIȚIUNEA

1. Prin **Prepoziție** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termen tehnic se înseamnă, în Gramatică, toate numele ce, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferitele relații ce se află sau între ființe, sau între ființe și obiecte, sau numai între obiecte.

1. *L. am.* Originea prepozițiilor este locală, ele *adecă* arată sau locul unde se face sau se întâmplă ceva, sau direcția unei lucrări acum asupra unei ființe, acum asupra unui obiect, acum asu-

pra unui loc, d. e. Mergând *la* dînsul și intrînd *în* odaie, am vedut, că el sedeă *pe* un scaun *lîngă* uă masă, tăcînd și uitîndu-se cu atențiune *într'*uă carte; aci deci ușor se poate vedé ce fel de relații arată prepozițiile: *la, în, pe, lîngă, într'*.

2. *L. am.* Numai prepoziția *pre* sau *pe* în locul ei, arată în cazul acusativ (sing. și plur.) uă complinire directă (sau dreaptă), toate cele-l-alte prepoziții arată compliniri indirecte prin cazul numit prepositional.

2. Prepozițiile sunt de trei specie: *nedespărțite, despărțite* și *determinate*.

3. Prepoziții *nedespărțite* se dic acelea-ce se scriu împreună cu numele, la care ele se aplică; ear'apoi atari prepoziții sunt: *a, ad, cu, con, de, des, ex* sau *es, în, întro, pre, pro, re, res, su, sub, stră, tră, tra*, cum se poate vedé în exemplele următoare; adecă în:

a	apun	de la	a	și	pun
ad	adun	„	ad	„	un
cu	culeg	„	cu	„	leg
con	conduc	„	con	„	duc
de	deduc	„	de	„	duc
des	desfac	„	des	„	fac
ex s. es. .	expun s. espun	„	ex s. es	„	pun
în	întind	„	în	„	tind
întro . . .	întrodue	„	întro	„	duc
pre	prepun	„	pre	„	pun
pro	produe	„	pro	„	duc
re	resufu	„	re	„	sufu
res	restorn	„	res	„	torn
su	supun	„	su	„	pun
sub	subscriu	„	sub	„	scriu
stră	strămut	„	stră	„	mut
tră	trădăre	„	tră	„	dare
tra	traducere	„	tra	„	ducere

1. *L. am.* Prepoziția *a*, luată ca uă particulă determinativă se scrie și despărțită de numele la care ea se aplică, d. e. *a casă*, *a seară*, *a laudă*, *a vedé*, *a face*, *a audí*, ș. a.

2. *L. am.* Prepozițiile: *în*, *de*, *pre*, *sub*, se pot aplica și ca nedespărțite și ca despărțite, d. e. *închin*, *deduc*, *prepun*, *subscriu*, și: *în casă*, *de unde*, *pre dinsul*, *sub masă*, ș. a.

3. *L. am.* Prepoziția *spre* se aplică: a) în loc de *cătră*, d. e. el se duce *spre* pădure = *cătră* pădure; b) în loc de *peste* și *pe de asupra* *de*, d. e. un *spre* dece, doi *spre* dece, sau: unspedece, doispedece, ca și când adecă am dice: unul *peste* dece, doi *peste* dece, sau și: unul *pe deasupra* de dece; doi *pe deasupra* de dece, ș. a.— În cărțile bisericesci *spre* se aplică și în loc de: *în*, d. e. a nădăjdui *spre* cineva, în loc de a nădăjdui sau a speră *în* cineva.

4. Prepoziții *despărțite* se țin acelea-ce se scriu deosebit de numele la carile ele se aplică, d. e. *la mine*, *spre tine*, *lîngă* dinsul, *prin* trînsul, *cătră* noi *de la* voi. ș. a.

5. Prepoziții *determinate* se țin acelea-ce se determină sau de art. masc. *l*, sau de art. fem. *a*, d. e. *dedesubt* cu art. *l*, *dedesubtul*, d. e. dedesubtul casei, dedesubtul uși; *înapoi*, *înainte*, cu art. *a*, *înapoia*, *înaintea*, d. e. înapoia casei, înaintea casei, ș. a.

CLASA VIII.

CONJUNCȚIA SAŢI CONJUNCȚIUNEA.

1. Prin **Conjuncție** se înțelege un nume generic, cu carele ca și cu un termin tehnic se înseamnă, în Gramatică, toate părțilele de cuvinte ce, prin semnificațiile lor, pot reprezenta în cugetare și vorbire diferite legături ideale între două sau mai multe diceri sau propoziții simple. (judecăți).

2. Conjunțiile după semnificațiile lor sunt de nouă specii, adică : *conjunctive* (împreunătoare) sau *coordinative*, *dijunctive*, *semiconcesive*, *adversative*, *condiționale*, *causale*, *conclusive*, *finale*, și *temporale*, și anume :

a). *Conjunctive* sau *coordinative* sunt acelea-ce leagă împreună două propoziții, astfel sunt : *și*, *cași*, *cu*, *precum și*, ș. a.

b). *Dijunctive* sunt acelea-ce arată propozițiile în deosebire, cum sunt : *saū-saū* (seu-seu și sive-sive lat) ; *aū-aū* (aut-aut lat) *atât-cât*, *precum-așia*, *saū în ce chip-așia* ; *acum-acum* ; *parte-partea* ; *nică-nică* ; *nu numai-ci încă și*, ș. a.

c). *Semi-concesive* sunt acelea-ce exprimă uă concesivă sau uă învoire numai pe jumătate, cum sunt : *deși-totuși*, *macarcă-totuși*, ș. a.

d). *Adversative* sunt acelea-ce exprimă uă contraritate, sau uă împotrivire, cum sunt : *însă*, *dară*, *totuși*, *cu toate-acestea*, ș. a.

e). *Condiționale* se țin acelea-ce exprimă vre-uă condiție cum sunt : *dacă* sau *dacă-atunci* ; *când-atunci* ; *dacă cumva-atunci* ; *decumva-atunci* ; *totuși dacă-atunci* ; *însă dacă-atunci* ; *numai dacă-atunci*, ș. a.

f). *Causale* sunt acelea-ce exprimă vre uă cauză, cum sunt : *căci*, *în timp-ce*, sau *de vreme-ce* ; *fiind că*, *pentru că*, *după ce*. ș. a.

g). *Conclusive* sunt acelea-ce exprimă vre-uă concluzie sau încheiere, cum sunt : *așia dară*, *prin urmare*, *de aceea*, *pentru aceea*, *drept aceea*, *drept care*, ș. a.

h). *Finale* sunt acelea-ce exprimă vre-un scop sau tendință, cum sunt : *să*, *ca-să*, *pentru ca-să*, *pentru ca-să nu*, *pentru ca nu*, ș. a.

i). *Temporale* se țin acelea-ce exprimă vre-uă circum-

stanță de timp (sau împrejurare), cum sunt: *înainte de, pînă când, cât timp, după ce, îndată ce, de câte ori, ș. a.*

L. am. *Interjecția* nu se poate uumeră între numele generice ale gramaticii; pentru că ea nu însemnează vreun obiect, sau calitate sau lucrare, ci numai niște afecțiuni de ale inimii, ce se exprimă prin diferite exclamări, d. e. *ha, ha, ha!* de bucurie; *ah! vai! aleu! valeu!* de durere; *a! o!* de mirare, ș. a. de aceea interjecția este relegată de filologi la limba primitivă a omului.

CAPUL II.

Vorba în specie

Sintetica sau sintaxa limbii românești

SECȚIUNEA I.

Sintetica generală

Formarea, împărțirea și manifestarea cugetărilor noastre în vorbire din grai și din scris.

1. Sintetica generală ne arată modul de a forma, de a împărți și de a manifesta cugetările noastre în vorbire, sau modul legăturii logice a cuvintelor în vorbire din grai și din scris.

2. Prin cugetare se înțelege aci uă judecată sau un judeciu ce se poate forma cu mintea sau despre uă ființă sau despre mai multe, precum și earăși sau despre un obiect (real s. ideal) sau despre mai multe. — v. Gramatica generală, Cap. II. n. 8.

3. În fie-care cugetare se află două idei principale, una adecă a subiectului și alta a predicatului. — v. Gram. gener. Cap. II. 9. 10.

4. Numele generice ce pot reprezenta subiectul în cugetare și vorbire sunt: a). Substantivul, d. e. în cugetarea: Omul judecă, *omul* este subiect; b). Pronumele, d. e. în cugetarea: El judecă, *el* este subiect; c). Verbul la infinitiv unit cu un substantiv prin verbul a fi adecă prin: sânt, ești, este, ș. a. d. e. în cugetarea: A minți este pecat, *a minți* se consideră ca subiect; d). Veri-ce nume generic, luat ca substantiv, d. e. în cugetarea: Când este adverb, *când* se consideră ca subiect. ș. a.

L. am. Subiectul răspunde la întrebarea: cine? ce?

5. Numele generice ce pot reprezenta predicatul în cugetare și vorbire sânt: a). Verbul, d. e. în cugetarea: Omul judecă, *judecă* este predicat; b). Substantivul unit cu subiectul prin verbul a fi adecă prin: sânt, ești, este, ș. a. d. e. în cugetarea: Ioan este profesor, *este profesor* e predicat; c) Adiectivul unit cu subiectul prin verbul a fi, adecă prin: sânt, ești, este, ș. a. d. e. în cugetarea: Vulpea este vicleană, *este vicleană* e predicat; d). Substantivul unit cu infinitivul unui verb ca cu subiectul prin verbul a fi adecă prin: sânt ești, este, ș. a. d. e. în cugetarea: A minți este pecat, *este pecat* e predicat. ș. a.

L. am. Predicatul răspunde la întrebările: ce face? ce este?

6. Uă cugetare saū uă judecată manifestată în vorbire saū prin graiū saū în scris se dice *proposiție* saū *proposițiune* în Gramatică.

7. Un complex de două saū mai multe *proposiții* (după modul cu carele ele sunt între sine legate, spre a se pute cuprinde în toate împreună luate uă idee generală,

saŭ spre a pute ave toate împreună luate un înțeles deplin), se dice acum *frasă*, acum *period*; deci :

1. **Proposițiile.** (propositiones lat.)

8. *Proposiția* după înțelesul ce-l poate ave ea în vorbire, este de șese feluri, adecă : *afirmativă*, *negativă*, *interogativă*, *exclamativă*, *directă* saŭ *dreaptă*, *inversă* saŭ *întorsă*, și anume :

a). Proposiție *afirmativă* este aceea, în carea predicatul afirmă ceva despre subiect, saŭ îi însușește ceva, d. e. *Ioan scrie, el este diligent.* ș. a.

b). Proposiție *negativă* este aceea, în carea predicatul neagă ceva subiectului, d. e. *Ioan nu scrie, el nu este diligent.* ș. a.

c). Proposiție *interogativă* este aceea-ce se rostese într'un mod de întrebare, d. e. *Scrie Ioan? Este el diligent?* ș. a.

d). Proposiție *exclamativă* este aceea-ce se rostese într'un mod exclamativ saŭ de strigare, d. e. *O! Ioan scrie.— O! el este diligent.*

e). Proposiție *directă* este aceea, în carea subiectul stă înaintea predicatului, d. e. *Ioan scrie; el este diligent.*

f). Proposiție *inversă* este aceea, în carea predicatul stă înaintea subiectului, și carea decomun se rostese într'un mod interogativ, d. e. *scrie Ioan? Este el diligent?* ș. a.

9. Proposiția ce are numai un subiect și numai un predicat, se dice *simplă*, cum d. e. sunt proposițiile : *Omul lucrează, profesorul dictează, scolariul scrie, cănele latră, earba cresce, câmpul înverdesce, pomul înflorește.* ș. a.

10. Proposiția în carea atât subiectul cât și predicatul capătă adausuri (precum și dacă saŭ numai subiectul saŭ numai predicatul le capătă) se numesce *compusă*,

cum, d. e. este propoziția : *Plugariul înțelept lucrează bine pământul*, în carea atât subiectul cât și predicatul din propoziția simplă : *plugariul lucrează*, capeta următoarele adausuri, adecă : *înțelept* ce e adaus făcut la *plugariu* ca la subiect, și *bine pământul*, ce e adaus făcut la *lucrează* ca la predicat.

L. am. Propoziție *compusă* se dice nu numai aceea în carea subiectul și predicatul capeta adausuri, ci și aceea încă, în carea se află : a) sau numai un subiect cu mai multe predicate, cum d. e. este propoziția : *Nicolae învață, serie, cântă* ; b) sau mai multe subiecte numai cu un predicat, cum, d. e. este propoziția : *Ioan, George și Teodor scriu* ; c) sau mai multe subiecte cu mai multe predicate, cum d. e. este propoziția : *Ioan, George, Teodor învață, scriu, cântă* ; ear apoi asemenea propoziții, fiind ele compuse din altele, câte într'ua singură una, se numesc *contrase*.

11. În propoziția compusă subiectul și predicatul se consideră ca părți principale, ear' adausurile, făcute la dînsele, ca secundare.

12. Adausurile ce se fac la subiect și predicat în propoziția compusă se numesc : a) atribut, b) complinire dreaptă, c) complinire nedreaptă, d) complinire circumstanțială de loc, e) complinire circumstanțială de timp, f) complinire circumstanțială de mod, g) complinire circumstanțială de cauză.

13. *Atributul* în propoziția compusă este uă parte secundară ce complinesce înțelesul subiectului ca a unei părți principale, așia, d. e. în propoziția compusă : *Plugariul înțelept lucrează bine pământul* ; *înțelept* este atribut.

14. În propoziția compusă atributul se poate exprima : a) prin un adiectiv, cum d. e. este *înțelept*, în propoziția

compusă : plugariul înțelept lucrează bine pământul ; b) prin un substantiv în genitiv, cum d. e. este : *vecinuluî*, în propoziția compusă : casa *vecinuluî* este vândută ; c) prin un pronume, cum d. e. este *acesta*, în propoziția compusă : calul *acesta* este frumos ; d) prin un substantiv ce are înaintea sa uă prepoziție, cum d. e. este : *cu purtări bune*, în propoziția compusă : *Scolariul cu purtări bune* este iubit de profesori ; e) prin un infinitiv lung cu prepoziția *de*, cum, d. e. este : *de a avé*, în propoziția compusă : *Fericirea de a avé* amici sinceri, este rară ; f) prin un adverbial, cum d. e. este : *de erî*, în propoziția compusă : *Ploaia de erî* a fost torentială ; g) prin uă aposisiune, cum, d. e. este : *Domnul Moldovei*, în propoziția compusă : *Stefan cel mare, Domnul Moldovei*, a fost un principe foarte bun.

15. *Complinirea dreaptă* este uă parte secundară în propoziția compusă ; ea adecă complinesce saũ indeplinesce înțelesul unui verb transitiv ca al predicatului, cere cazul acusativ, cu saũ fără prepoziția *pre* (*pe*), răspunde la întrebarea *pe cine ?* relativ la persoane, și *ce ?* relativ la obiecte, și se exprimă saũ prin un substantiv saũ prin un pronume, puse ambele în acusativ, d. e. *Eũ am vędut pe saũ pe Ioan* : *Eũ te caut, noi ne vedem, Alexandru plivesce grăul, Teodor prășesece popușoiul.*

16. *Complinirea nedreaptă* este uă parte secundară în propoziția compusă ; ea complinesce înțelesul unui verb, cere cazul dativ, precum și un cas prepozițional (afară de cazul acusativ cu prepoziția *pre* saũ *pe*), răspunde decî la întrebările : *cui ? la cine ? în cine ? de cine ? pentru cine ? pentru ce ? la ce ?* ș. a. și se exprimă : a) prin un substantiv în dativ, d. e. *Spune lui Alexandru ;*

- b) prin un substantiv cu prepoziția *de*, d. e. El este inuit *de profesori* săi, Ioan este bun *pentru* treaba aceasta ;
c) prin un pronume cu prepoziție, d. e. El se ferește *de tine*, eu am fost *la dînsul*, eu am încredere într'*însul* ;
d) prin un verb în infinitivul lung, d. e. Este plăcut lucru *a călători*, ș. a.

L. am. Proposiția în care se află complinirea dreaptă cu sau fără prepos. *pre* (pe) se dice activă ; eară propoziția în carea se află complinirea nedreaptă cu prepoziția *de*, se dice pasivă, și se formează din cea activă în următorul mod : subiectul din propoziția activă se face complinire nedreaptă în cea pasivă. Complinirea dreaptă din propos. activă se face subiect în cea pasivă, eară verbul activ sau transitiv se schimbă în cel pasiv, d. e. Eu am vedut pe Ioan (propos. activă), Ioan este vedut de mine (propos. pasivă). Alexandru plivesce grânl [propos. act.], grâul se plivesce sau este plivit de Alexandru. (propos. pás.)

17. Complinirea circumstanțială de loc este uă parte secundară în propoziția compusă ; ea determină înțelesul predicatului, arătând uă circumstanță de loc, răspunde la întrebările : unde ? de unde ? pêne unde ? pe unde ? în cătro, și se exprimă sau prin un adverb, sau prin un adverbial de loc, d. e. El vine *aici*. Eu vin *dela tine*. Tu mergi *pêne* la *grădină*. Ei âmbă *pe aici*. Caii fug *spre pădure*. Oile vin *despre* (sau *decătră*) *pădure*. Alerg *cătră* *tine Doamne* !

18. Complinirea circumstanțială de timp este uă parte secundară în propoziția compusă ; ea determină înțelesul predicatului, arătând uă circumstanță de timp, răspunde la întrebările : când ? de când ? pêne când ? pe când ? cât timp ? sau cât de îndelung ? și se exprimă sau prin un adverb, sau prin un adverbial de timp, d. e. Eu am fost

eră la tine. Nu te am vădut *de un an întreg*. Pân' *alaltăieri* am ședut la dânsul. *Pe joia viitoare* voi veni. *Uă septemână întreagă* voi petrece la tine. ș. a.

19. Complinirea circumstanțială de mod este uă parte secundară în propoziția compusă; ea determină înțelesul predicatului, arătând uă circumstanță de mod, răspunde la întrebarea cum? și se exprimă atât prin un adverb și adverbial, cât și prin un gerundiū, d. e. Alexandru scrie *bine*; el învață *reū*. Tu nu'ți vei ajunge scopul *cu asemenea manieră* saū purtare; el vineă *cântând*. ș. a.

20. Complinirea circumstanțială de cauză este uă parte secundară în propoziția compusă; ea determină înțelesul predicatului, arătând uă circumstanță de cauză, răspunde la întrebările: pentru ce? și de ce? și se exprimă saū prin un adverbial de cauză, saū prin un infinitiv lung cu prepoziția *spre*, saū prin un gerundiū, d. e. Nemic n'am putut face *de reutatea lui*; el moare *de foame*. Omul se lenevesce *de căldură*. Eū tremur *de frig*. Florile s'aū stricat *de brumă*. Legile sunt făcute *spre a ne povățui după dînsele*. El a cădut de pe cal *neșinduse bine pe dînsul*. ș. a.

II. Frasele. (phrasis, eloquutio, genus loquendi)

21. Prin frasă se înțelege un complex de două saū mai multe propoziții legate între sine astfel, în cât toate împreună aū uă idee generală saū un înțeles deplin, fără ca ele să fie între sine subordonate prin conjuncțiuni.

22. Propozițiile din carile se poate formá uă frasă, sunt de șese feluri, adecă: principală, incidentă, principală-subordinată, principală-relativă, incidentă-determinativă, incidentă-explicativă.

23. *Propoziție principală* într'uă frasă este aceea ce exprimă idea principală întrinsa, având înțeles deplin, și

când ea este singură ; eara *incidentă* este aceea-ce ca secundară depinde de subiectul propoziției principale, și fără care decî ea nu poate avé un înțeles deplin, așa d. e. în frasa următoare : Lăcomia, ce trece peste hotarele minții sănătoase, n'are nici-uă-dată sfîrșit bun ; propoziția principală este : *Lăcomia n'are nici-uă-dată sfîrșit bun* ; eară cea incidentă saū secundară este : *ce trece peste hotarele minții sănătoase*.

24. Propoziția principală într'ună frasă este douē feluri : principală-absolută și principală-relativă.

25. Propoziția principală absolută într'ună frasă este aceea-ce stă îndată la început, și exprimă întăia idee principală ; eară principală relativă este aceea-ce stă în urma celei absolute și exprimă a doua idee principală, putēnd să aibă earăși fie-care dintr'însele câte uă propoziție incidentă. d. e. Moralitatea și virtutea, ce lipsesc celor mai mulți oameni din lume, sunt singurele isvoare ale fericirii noastre atăt ale ceī sociale cât și ale ceī individuale ; eară nemoralitatea și vițiul, ce stăpānesc earăși pe ceī mai mulți oameni din lume, sunt de asemenea sîngurele isvoare ale nefericirii noastre, atăt ale ceī sociale cât și ale ceī individuale. În frasa aceasta decî sunt douē propoziții principale, una absolută, alta relativă, āmbele cu incidente lor, și anume :

a) Propoziția principală-absolută este : *Moralitatea și virtutea sunt sîngurele isvoare ale fericirii noastre, atăt ale ceī sociale cât și ale ceī individuale* ; ear' incidenta eī este : *Ce lipsesc celor mai mulți oameni din lume*.

b) Propoziția principală relativă este : *Nemoralitatea și vițiul sunt, de asemenea, sîngurele isvoare ale nefericirii noastre atăt ceī sociale cât și ceī individuale* ; ear' incidenta eī este : *Ce stăpānesc pe ceī mai mulți oameni din lume*.

26. Proposiția incidentă dintr'ună frază este două feluri: incidentă determinativă și incidentă explicativă.

27. Proposiția incidentă determinativă dintr'ună frază este aceea-ce determină întrinsa modul cu carele există subiectul propoziției principale; ear' incidentă explicativă este aceea-ce explică întrinsa calitatea generică a subiectului aceluia, așa d. e. în fraza: *Oamenii cari sunt supuși patimilor se pot consideră ca cele mai nefericite ființe din lume*: *Oamenii se pot consideră ca cele mai nefericite ființe din lume*, este propoziție principală, eară: *Cari sunt supuși patimilor*, este propoziție determinativă, pentru că ea determină modul cu carele există subiectul, adică: *Oamenii*; de asemenea în fraza: *Patimile, ce ticăloșesc de tot pe oameni, s'aũ împlit foarte în lume*: *patimile saũ împlit foarte în lume*, este propoziție principală, eară: *ce ticăloșesc de tot pe oameni*, este propoziție explicativă, pentru că ea explică calitatea generică a subiectului: *patimile*.

L. am. Se poate întâmplă, ca propoziția principală să aibă într'ună frază mai multe incidente, adică după incidenta întâia să urmeze a doua, după aceasta a treia, s. a. totuși asemenea incidente, dacă ele aũ uă conexitate sau uă legătură logică cu propoziția principală, nu pot să formeze decât uă singură frază, compusă din cea principală și din toate acele incidente, privite ca uă singură incidentă; ear' apoi din părțile unei asemenea fraze, fiind ele legate între sine prin conjuncțiuni, se nasce fraza ce se dice: *period*; deci:

III. **Perioadele** (*periodus, circuitus, ambitus, lat.*)

28. Prin *period* se înțelege un complex de două sau mai multe propoziții subordonate între sine astfel, în cât, când una dintrînsele e antecedentă. cele-l-alte formează pe subsequentă, precum și earășî când în una dintrînsele tonul se înalță sau se rădică, în cele-l-alte el se lasă în jos.

29. Periodul are două părți principale, una adevărată ce e la început numită antecedentă sau *protasis*, și altă ce e în urmă, numită subsequentă sau *apodosis*.

30. Din cele două părți principale ale periodului meritul logic îl are aceea-ce prin înălțarea tonului capătă mai mare putere în vorbire, și carea, de comun, este subsequentă sau *apodosis*.

31. Periodul, în privința părților sale celor principale, este de două feluri: drept (*periodus directa*) și întors (*periodus inversa*).

32. Periodul se ține drept atunci, când meritul logic cade în partea lui cea subsequentă; ear' întors, când acela cade în partea lui cea antecedentă.

33. Spre a putea avea părțile periodului, împreună luate, un înțeles sau o idee generală, ele numai prin conjuncții pot să fie mai nimerit legate la-olaltă.

34. Conjuncțiile ce stau în period înaintea antecedentei sunt, de comun, cele semi-concesive, causale și condiționale, adevărat: *deși, macarcă, fiindcă, în ce chip, dacă*, s. a.

L. am. Demultori numai antecedenta, demultori, earăși, numai subsequentă are conjuncție înaintea sa, casuri ce mai cu samă în perioadele cele scurte se întâmplă.

35. Conjuncțiile ce stau în period înaintea subsequentei sunt, de comun, cele conclusive și adversative, adevărat: *totuși, în acel chip, pentru aceea, atunci*, s. a.

36. Periodul, după subîmpărțirea părților sale celor principale, poate fi de două, de trei și de patru membre.

37. Fiind periodul de două membre (*periodus bimembris*), unul dintrînsele formează partea lui cea antecedentă, ear' altul partea lui cea subsequentă. V. mai jos la A. Perioadele drepte I. cele de două membre.

L. am. Frasa compusă din două propoziții, una adevărată principală și alta incidentă, fără a fi legate acelea între sine prin vreună conjuncție, rămâne tot frasă, reu decî se numește asemenea frasă period unimembru (*periodus unimembris*). — V. următoarele două Gramat. germane, în carele periodul unimembru nu se admite de fel, adevărat: *Praktische Sprachdenklehre für Volksschulen und die Elementarclassen der Gymnasial—und Realanstalten von Raimund Iacob Wurst. Reutlingen 1845 pag. 114 și: Schulgrammatik der deutschen Sprache von Dr. Karl Ferdinand Becker, Frankfurt am Main 1839 pag. 385.*

38. Fiind periodul de trei membre, două dintrînsele pot să fie în antecedentă și unul în subsecuentă, sau unul în antecedentă și două în subsecuentă. — V. mai jos la A. Perioadele drepte II. cele de trei membre sub lit. a. b.

39. Fiind periodul de patru membre, două dintrînsele pot să fie în antecedentă și două în subsecuentă, sau trei în antecedentă și unul în subsecuentă, precum și eărăși unul în antecedentă și trei în subsecuentă. — V. mai jos la A. Perioadele drepte III. cele de patru membre sub a. b. c.

40. Părțile principale ale periodului adevărat antecedentă și subsecuenta se țin subordinate, eără cele secundare, adevărat incidente le lui, se țin coordonate.

L. am. Subordinația părților principale ale periodului face, ca înțelesul uneia să depindă de la înțelesul alteia; eără coordinația părților lui celor secundare face, ca două sau trei membre împreună luate, să formeze acum partea lui antecedentă, acum cea subsecuentă.

41. Intre părțile subordonate ale periodului de două membre, avînd ambele câte ună conjuncție înaintea lor, se

pun două puncturi (:), având numai antecedenta, între dînsese se pune virgula (,); avînd însă numai subsecuenta, între dînsese se pune virgula punctată (;). Eară când periodul este de trei sau de patru membre, între părțile lui cele subordonate, (avînd ele conjuncții înaintea lor), se pun două puncturi; între coordinatele aceloră însă, adecă întră membrele ce se află mai multe acum în antecedentă, acum în subsecuentă, se pune virgula punctată. V. mai jos la A. Perioadele drepte I. sub a, b, c. II. sub a, b, și III. sub a, b, c.

42. Exemple la perioadele directe sau drepte și inverse sau întoarse.

A). PERIOADELE DREPTE.

I. De două membre.

a) Avînd conjuncție înaintea sa atît antecedenta cît și subsecuenta.

1. Fiind că omul acesta a fugit pururea atît de lumina adevărului și a înțelepciunii, cît și de căldura moralului și a virtuții: de aceea starea lui de astăzi este atît de ticăloasă și de dureroasă, ear'el însuși, lipsit de veri-ce speranță, perdut cu totul.

2. Deși istoria vechiă și nouă ne arată, cu degetul, cauzele cele adevărate, ce au pricipitat odinioară în abisul nimicirii, atît pe unele din popoarele cele mari, cît și pe unele din familiile cele însemnate: totuși cei mai mulți oameni din lume, în mândria lor cea oarbă, nu vreau să cunoască cauzele acelea și să se înțeleptească înainte de a se vedé înșiși prinși în lațul amăgirilor și al patimelor.

b) Avînd conjuncție înaintea sa numai antecedenta.

Fiind că sunt ocupat cu niște lucruri serioase și grele și cari decî cer liniște, solitudine și multă reflexiune, toată septemăna mă voiu ocupă numai cu dînsese și nimic altă nu voiu lucră.

c) Având conjuncție înaintea sa numai subsecuenta.

Cei mai mulți oameni din lume sunt stăpâniți cu totul de patima numită: egoism sau iubirea de sine; de aceea vedem atât de puțină iubire de omenire, sau atât de puțină plecare de a face bine în societatea omenească.

II. De trei membre.

a) Având antecedenta două membre, eară subsecuenta numai unul.

Dacă un om în ocupațiile sale cele de toate zilele, nu tinde la altă, de cât numai la împlinirea poftelor și a patimelor sale și la aceea încă cu nedreptățirea altora; dacă deci el, în toate lucrările sale, se face surd la glasul conștiinței ce-l sfătuiesce, ca să urmeze pururea legilor moralului și legile virtuții: atunci ar fi mai bine pentru dînsul, ca să renunțe cu totul atât demnității, cât și destinației ceî originale ce le are genul omeneșe, ca un gen de ființe raționale și să se așeze în șirul animalelor neraționale sau necuvântătoare.

b) Având subsecuenta două membre, ear antecedenta numai unul.

Dacă viața oamenilor stăpâniți cu totul de patimi ar fi de două sau de trei ori mai îndelungă, de cât ce ea este de comun: atunci suferințele, nenorocirile și ticăloșiile lor ar crește în proporție astfel; în cât starea lor în urmă, s'ar pute asemăna cu aceea ce se dice în sânta scriptură „Valea plângerii“.

III. De patru membre.

a) Având și antecedenta și subsecuenta câte două membre.

Dacă omul, cu spiritul seu, ar cunoaște pururea adevărul precum și tot ce în adevăr și prin adevăr este bun, drept, moral, perfect, frumos și sublim; dacă apoi el, cu sufletul seu, ar iubi adevărul, precum și tot-ce în adevăr și prin adevăr este bun, drept, moral, perfect, frumos și sublim: atunci, fiind toate tendințele, dorințele și lucrările lui basate pe adevăr precum și pe tot-ce în adevăr și prin adevăr este bun, drept, moral, perfect, frumos și

sublim, altă față ar avea, cu totul, societatea omenească; atunci nu s'ar vedea într-însa de cât înțelegere, armonie și mulțumire, în scurtă uă fericire generală între oameni.

b) Având antecedenta trei membre, ează subsecuenta numai unul.

Dacă oamenii ar ascultă totdeauna de glasul conștiinței; dacă ei nici-uă-dată n'ar călca legile naturii, ale dreptății și ale înțelepciunii; dacă prin urmăre năzuințele, tendințele și dorințele lor s'ar afla pururea în armonie cu idealul omenirii: atunci ei nici-uă-dată n'ar întimpină în calea vieții zbuciumăturile, grijile, supărările, nemulțămirea și ticaloșiile cele mari, ce-i muncesc necontenit și-i fac nefericiți în lumea aceasta.

c) Având subsecuenta trei membre, ează antecedenta numai unul.

Când ar secă uă-dată izvorul tuturor relelor ce bântuiesc omenirea într'un mod cumplit și fără milă în societate, adevăratul egoismul său patima iubirii de argint și a iubirii de mărirea deșartă: atunci organismul social ar căpăta cu totul altă formă, alte legi și alte puteri; atunci s'ar vedea îndată între oameni pace, înțelegere și armonie; în scurt, atunci ai vedea cu ochii rădicarea omului la sfera cea înaltă a demnității și a destinației sale cea originale.

B). PERIOADELE INTOARSE.

I. De două membre.

De aceea nici între societățile cele mari numite staturi, nici între cele mici, dară nici între înseși individele omenești încă nu se află totdeauna înțelegere, pace și armonie; pentru că nicăiri nu se urmează pururea și întocmai după legile raționale adevărate după legile Naturii, ale dreptății și ale înțelepciunii, în scurt după legile cele adevărate ale omenirii.

II. De trei membre având antecedenta unul, ează subsecuenta două.

De aceea sunt scumpe și neprețuite legile, ce pun pedeci mari licenței cei oarbe și rătăcite a unor oameni egoiști și demagogi:

pentru că asemenea licențe se află pururea în conflict cu legile cele sociale și cele raționale ale omului; pentru că după aceea oamenii ce-și permit asemenea licențe în vorbele, scrierile și lucrările lor, sunt periculoși pentru societate, atât în privința ținerii bunei ordine într'însa, cât și în privința dezvoltării ei în cultura intelectuală, morală și socială.

III. De patru membre, având câte două, atât antecedenta, cât și subsecuenta.

Pentru aceea merg reu lucrurile omenesci; pentru aceea se vede a fi cu neputință îndreptarea lor: pentru că omul se face surd și mut la glasul conștiinței sale; pentru că el ademenit de poftă și stăpânit de patimi, nu vrea nici să o asculte, nici să se conducă de dînsa, ca de un înger păzitoriu ce-i este dat, cu deosebire de Autorul Naturei, prin creațiune.

1. *L. am.* Se pot omite atât din frasă cât și din period: a) pronumele: carele, carea, ce, cel, cea, cel-ce, tot-cel-ce; b) conjuncțiunile: după ce, dacă și adv. când; c) verbul trebuie sau trebuiesce. — Cum se pot face omisiunile acestea, se va vedea în exemplele următoare:

a) Omul *carele* face bine = omul făcătoriu de bine = făcătoriu de bine = tot făcătoriu de bine; oamenii *cari* fac bine = oamenii făcători de bine = făcătorii de bine = toți făcătorii de bine. ș. a. — Omul *ce* face bine = omul făcătoriu de bine = făcătorii de bine. ș. a. — Lucrul *ce* s'a făcut, este bun = lucrul făcut este bun. — Omul *cel* înțelept = omul înțelept. Oamenii *cei* înțelepți = Oamenii înțelepți. — Cel-ce face bine = făcătoriu de bine = tot făcătoriu de bine. — Cei-ce fac bine = făcătorii de bine = toți făcătorii de bine. ș. a.

b) *După ce* voi face arătura = făcând arătura; *după ce* am făcut arătura = arătura făcută. — *Dacă* voi merge la dînsul = mergînd la dînsul. — *Cînd* voi veni la tine = venind sau viind la tine. ș. a.

c) Casa *trebuie* să se facă = casa trebuiesce făcută = casa este de făcut numai decît. — Fîntîna *trebuie* să se facă = fîntîna trebuiesce făcută = fîntîna este de făcut numai de cît.

2. *L. am.* În privința topica sau a regulelor după care trebuie aședate sau înșirate cuvintele în frase și perioade, se observă, aci în scurt, că aședarea aceea în limba românească este firească, adevăr ce se arată mai ales în scrierile cele mai renumite ce le avem în sfera literaturii noastre; căci ele, pare că se întrec într-o plăcere a genului limbii în privința aceasta, sau într-o a se distinge care de care mai mult atât prin înșirarea naturală a ideilor, cât și prin simplitatea, precisiunea, eleganța și frumusețea stilului.

3. *L. am.* Regulele după care din propoziții, frase și perioade se pot face diferite discursuri sau cuvinte se țin de sfera Retoricii.

SECȚIUNEA II.

Sintetica specială.

Aplicarea numelor generice în vorbire.

I. *Aplicarea substantivului.*

1. **Substantivul** se aplică cu adiectivul în următorul mod:

a). Stând substantivul înainte, numai el se schimbă, cu finalul său, în declinare; pentru că atunci adiectivul se concordă cu dînsul numai în gen și număr, nu și în casuri, d. e. sing. N. Omul bun, G. al, a, ai, ale omului bun, D. omului bun, Ac. pe omul bun, V. omule bun! Ab. de la omul bun; plur. N. oamenii buni, G. al, a, ai, ale oamenilor buni, D. oamenilor buni, Ac. pe oamenii buni, V. oamenilor buni! (sau oameni buni!) Ab. de la oamenii buni.

b). Stând adiectivul înainte, numai el se schimbă, cu finalul său, în declinare; căci atunci substantivul se concordă cu dînsul numai în gen și număr, nu și în casuri, d. e. sing. N. Bunul om, G. al, a, ai, ale bunului om, D. bu-

nului om, Ac. pe bunul om, V. bunule om ! Ab. de la bunul om ; plur. N. buniï oamenï, G. al, a, aï, ale bunilor oamenï, D. bunilor oamenï, Ac. pe buniï oamenï, V. bunilor oamenï ! Ab. de la buniï oamenï.

2. Substantivul se aplică cu pronumele demonstrative : acesta aceasta, acela aceea, în următorul mod : substantivul se pune totdeauna înainte, concordându-se cu pronumele în gen, număr și casuri, d. e. sing. N. Omul acesta saũ acela, femeea aceasta saũ aceea, G. al, a, aï, ale omului acestuia, saũ : al, a, aï, ale omului aceluia ; al, a, aï, ale femeei acesteia, saũ : al, a, aï, ale femeei aceleia ; D. omului acestuia saũ aceluia, femeei acesteia saũ aceleia : Ac. pe omul acesta saũ acela ; pe femeea aceasta saũ aceea ; Ab. de la omul acesta saũ acela ; de la femeea aceasta saũ aceea.

3. Substantivul se aplică cu adiectivii pronominali : acest, această, acel, acea, în următorul mod : adiectivul pronominal se pune totdeauna înainte și numai el se declină, concordându-se substantivul cu dînsul în gen și număr, nu și în casuri, d. e. sing. N. Acest saũ acel om, G. al, a, aï, ale acestuï saũ : al, a, aï, ale aceluï om ; D. acestuï saũ aceluï om, Ac. pe acest saũ pe acel om, Ab. de la acest saũ de la acel om ; plur. N. acesti saũ acei oameni, G. al, a, aï, ale acestor saũ : al, a, aï, ale acelor oameni ; D. acestor saũ acelor oameni ; Ac. pe acesti saũ pe acei oameni ; Ab. de la acesti saũ de la acei oameni.— Tot așia se aplica și : această saũ acea femea, d. e. sing. N. Această saũ acea femea, G. al, a, aï, ale acesteï saũ : al, a, aï, ale acelei femeï. ș. a.

4. Substantivul se aplică cu articolul adiectival : cel, cea, cei, cele, precum tot-uă-dată și cu un adiectiv în ur-

mătoriu mod: substantivul se declină împreună cu articolul, eară adiectivul se concordă cu dînsul numai în gen și număr, nu și în casuri, d. e. sing. N. Omul *cel* bun, femeea *cea* bună; G. al, a, aî, ale omului *celui* bun; al, a, aî, ale femeii *celeî* (s. ceî) bune; D. omului *celui* bun, femeii *celeî* (sau ceî) bune; Ac. pe omul *cel* bun, pe femeea *cea* bună; Ab. de la omul *cel* bun, de la femeea *cea* bună. plur. N. Oamenii *ceî* buni, femeile *cele* bune; G. al, a, aî, ale oamenilor *celor* buni, al, a, aî, ale femeilor *celor* bune; D. oamenilor *celor* buni, femeilor *celor* bune; Ac. pe oamenii *ceî* buni, pe femeile *cele* bune; Ab. de la oamenii *ceî* buni, de la femeile *cele* bune.

5. În propoziții substantivul se aplică: a) ca subiect, d. e. *calul* fuge; b) ca predicat, d. e. Ioan este *profesor*; c) ca atribut, (în cazul genit.), d. e. Piciorul *mesעי* este rupt; d) ca complinire dreaptă, (în cazul acus.), d. e. Aștept pe *profesor*; am învățat *lecțiunile*, scriu *temele*, fac *exemplele*, ș. a. V. la sect. I. de la 1—16 inclus.

II. *Aplicarea adiectivului.*

6. Cum se aplică adiectivul cu substantivul s'a arătat mai sus la n. 1. sub lit. a, b.

7. Afînduse un adiectiv cu mai multe substantive, concordărea lui cu dîsele se face în următoriu mod:

a) Fiind toate substantivele de acelaș gen, adiectivul se concordă cu dîsele în gen și număr, d. e. Oamenii *acestia* sunt *onesti*.

b) Representând substantivele persoane de ambele genuri, adiectivul se concordă cu dîsele în genul masc. și în plural, d. e. Bărbații, femeile, copiii și copilele, *toți* sunt *bolnavi*.

c) Representând substantivele animale de acelaș gen, adiectivul se concordă cu dînsele în gen și în num. plur. d. e. Boiî și caii sunt *scumpî*, eară vacile și oile sunt *eftine*.

d) Representând substantivele animale de âmbele genuri, adiectivul se concordă cu dînsele în genul fem. și în num. plur. d. e. Boiî, caii, vacile și oile, *toate* sunt *scumpe*.

e) Representând substantivele obiecte de acelaș gen, adiectivul se concordă cu dînsele în gen și în num. plur. d. e. Meriî, perii, perseciî și pruniî sunt *înfloriți*; coarnele și vișinele sunt *acre*.

f) Representând substantivele obiecte de genul masculin, feminin și mixt, adiectivul se concordă cu dînsele în genul fem. și în num. plur. d. e. Meriî, perii, grâul, orzul, inul, cânepa, toate sunt *bătute* de peatră, (saû de grindină).

L. am. Adiectivele pronominale atât cele posesive cât și cele reflexive, adecă : meû mea, mei, mele ; teû ta, tîi tale ; seû, sa, seî sale ; nostru noastră, nostri noastre ; vostru voastră, vostri voastre, se concordă cu substantivele numai în gen și număr, nu și în casuri, d. e. Calul meû, calului meû, ș. a. caii mei, cailor mei, ș. a. calul teû, calului teû, ș. a. caii tîi, cailor tîi, ș. a. calul seû, calului seû, ș. a. caii seî, cailor seî, ș. a.

8. Adiectivul se aplică în propozițiî : a) ca predicat, d. e. Teodor este *onest*, b) ca atribut, d. e. scolarul *diligent* este iubit de profesori.

III. *Aplicarea pronumeluî.*

9. Pronumele personale atât cele simple, cât și cele compuse se aplică în num. sing. și plur. ca subiecte, d. e. *Eû* am đis, *eû însumî* am đis ; *noî* am đis, *noî înșine* am

dis; *tu* ai dis, *tu-însuți* ai dis; *voi* ați dis, *voi-înșivă* ați dis; *el* sau *ea* a dis, *el-însuși* sau *ea-însași* a dis; *ei* sau *ele* au dis, *ei-înșii* și *ei-înșiși* au dis, *ele-înseși* și *ele însele* au dis.

L. am. Persoana întâia și a doua sing. și plur. dela pronumele personale simple ne având genitivele lor proprie se servesc în locul acelora cu pronumele posesive și reflexive; eară persoana a treia (masc. și fem.) își are genitivul său propriu atât la sing. cât și la plur. d. e. N. Eu, G. al meu, a mea, sing. și: ai mei ale mele, plur. N. Tu, G. al teu, a ta, sing. și: ai tăi, ale tale, plur. N. El, ea, G. al lui a lui, al ei a ei, și: ai lor, ale lor pentru ambele genuri, eară la pronumele refl. genit. sing. al său, a sa, și plur. ai sei, ale sale. Tot astfel se poate urmă și cu persoana întâia și adoua ale pronumelor personale de la plural sau cu: *noi* și *voi*, voind să aplicăm acelora pronumele posesive ca genitive.

10. Pronumele posesive se aplică în următorul mod:

a) Stăpânind uă persoană un obiect masc. pronumele se aplică în următorul mod: Calul este *al meu*, *al teu*, *al lui*, *al ei*.

b) Stăpânind uă persoană mai multe obiecte masculine omogene, pronumele se aplică în următorul mod: Caii sunt *ai mei*, *ai tăi*, *ai lui*, *ai ei*.

c) Stăpânind uă persoană un obiect feminin, pronumele se aplică în următorul mod: Casa este *a mea*, *a ta*, *a lui*, *a ei*.

d) Stăpânind uă persoană mai multe obiecte feminine omogene, pronumele se aplică în următorul mod: Casele sunt *ale mele*, *ale tale*, *ale lui*, *ale ei*.

e) Stăpânind mai multe persoane, în comun, un obiect masculin, pronumele se aplică în urm. mod: Calul este *al nostru*, *al vostru*, *al lor*, (masc. și fem.)

f) Stăpânind mai multe persoane, în comun, mai multe obiecte masculine omogene, pronumele se aplică în urm. mod : *Caii sunt ai nostri, ai vostri, ai lor*, (masc. și fem.)

g) Stăpânind mai multe persoane, în comun, un obiect feminin, pronumele se aplică în urm. mod : *Casa este a noastră, a voastră, a lor*, (masc. și fem.)

h) Stăpânind mai multe persoane, în comun, mai multe obiecte feminine omogene, pronumele se aplică în urm. mod : *Casele sunt ale noastre, ale voastre, ale lor*, (masc. și fem.) V. Despre formarea pronumelor posesive în Gramatica specială la cap. I. Sect. II clasa III n. 8. sub lit. a, b, c, d, e, f, g, h.

11. Pronumele reflexive cu dativale și acusativale simple și compuse se aplică în următorul mod :

a) Cu dativale simple, d. e. *Eū îmi (=eū-'mī) fac, tu îți (=tu-'țī) faci, el își face, ea își face (=ea-'șī) face reū ; noi ne facem, voi vă faceți, ei își fac, ele își (=ele-'șī) fac reū.*

b) Cu dativale compuse, d. e. *Eū-'mī fac mie-însuși, tu-'țī faci ție-însuși, el își face sie-însuși, ea-'șī face sie-însuși reū ; noi ne facem nouă-însine, voi vă faceți vouă-însivă, ei își fac sie-însuși, ele-'șī fac sie-însuși reū.*

c) Cu acusativale simple : *Eū mă întreb, tu te întrebī, el saū ea se întrebă ; noi ne întrebăm, voi vă întrebați, ei saū ele se întrebă.*

d) Cu acusativale compuse : *Eū mă întreb pe mine-însuși, tu te întrebī pe tine-însuși, el se întrebă pe sine-însuși, ea se întrebă pe sine-însuși ; noi ne întrebăm pe noi-însine, voi vă întrebați pe voi-însivă, ei se întrebă pe sine-însuși, ele se întrebă pe sine-însuși. — V. Despre formarea pronumelor reflexive în Gram. spec. secț. II. clasa III. n. 9.*

IV. *Despre Numeral și aplicarea lui s'a atins pe scurt în Gram. spec. secț. II clasa IV. de la 1—7 inclusiv.*

V. *Aplicarea verbului.*

12. Verbul se poate aplică și ca subiect și ca predicat.

13. Verbul ca subiect se aplică numai în prezentul modului infinitiv, sau al modului impersonal, și arată ce însemnează și cu se aseamăna uă lucrare nedefinită sau în genere luată, d. e. *Aminfi* este păcat, a *păcătui* este a lucra cu sciință în contra unei legi; a *greși* este a lucra în contra unei legi sau regule, fără premeditație.

14. Verbul ca predicat se poate aplică: 1° în toate modurile finite sau personale; 2° în toate timpurile atât cele principale sau absolute, cât și cele secundare sau relative.

15. Verbul aplicat ca predicat în modurile finite sau personale, și în timpurile principale sau absolute arată, 1° că lucrarea subiectului este definită, pozitivă și independentă, sau că ea n'are nici-uă relație cu lucrarea altui subiect, d. e. *Eū scriū, eū am scris, eū voiū scrie.*

16. Verbul aplicat ca predicat în modurile finite sau personale și în timpurile secundare s'a u relative arată: 1° că lucrarea unui subiect se află în relație cu lucrarea altui subiect, d. e. *Eū scrieam când el cetia.*—*Eū scrisesem epistola când a venit el la mine.*—*El va sosi a casa când va apune soarele.*—*Eū te rog să faci aceasta.* 2° Că uă lucrare depinde de la altă lucrare ca de la uă condiție, d. e. *Eū aș face aceasta dacă aș puté.* 3° Că uă lucrare se află numai în legătură cu altă lucrare, d. e. *Eū sciū că el va face aceasta. ș. a.*

L. am. Tot în modul acesta se poate aplică ca predicat nu numai verbul substantiv, ci și cel pronominal sau reflexiv încă, adecă atât în modurile finitive sau personale, cât și în timpurile absolute și relative, și anume:

1) In timpurile absolute: a) *verbul substantiv*, d. e. Eū sunt, eū am fost, eū voiū fi; b) *verb. pron. sau refl.* d. e. Eū mē duc, eū m'am dus, eū mē voiū duce.

2) In timpurile relative: a) *verb. subst.* d. e. Eū erám la dînsul, când el vineá a casá. — Eū fusesem la tine înainte de venirea ta a casá. — Te rog, să fii a casá. — b) *verb. pron. sau refl.* d. e. Eū mē duceam când el vineá. — Eū mē dusesem de a casá, când a venit el la mine. — El se va fi întors înapoi, când voiū merge eū la dînsul. — El mē roagă să mē duc la dînsul. — Eū m'aș duce la dînsul, dacă aș avé timp ș. a.

VI. *Aplicarea adverbului.*

17. Adverbele se aplică spre a determiná mai de aproape relația d'între subiect și predicat în privința timpului, a locului și a modului.

18. Aplicarea adverbelor se poate face sau la întrebări și răspunsuri, sau și fără dînsese, și anume:

a) Întrebările adverbiale în privința timpului sunt: când? de când? pêně când? pe când? ș. a. eară răspunsurile la dînsese sunt: *acum*, ș. a. *de atuncî*, ș. a. *pên'astăđi*, ș. a. *pe mâne*, ș. a.

b) Întrebările adverbiale în privința locului sunt: unde? de unde? pêně unde? pe unde? eară răspunsurile la dînsese sunt: *aicî*, ș. a. *de aicî*, ș. a. *pên'aicî*, ș. a. *pe aicî*, ș. a.

1. *L. am.* *Aiurea* răspunde la întrebarea unde? ear' *într'aiurea* însemnează și smintit de minte d. e. El vorbește *într'aiurea* = El vorbește ca un om smntit de minte.

2. *L. am.* La întrebarea unde? se poate răspunde și cu: din coace-de, din colo-de, deasupra, dedesubt, dedesubtul (cu genitiv), deasupra-de, de desubt-de, sus, jos, (și gios) s. a.; eară la întrebarea de unde? se poate răspunde și cu: dedincoace-de, dedincolo-de, d. e. Dacia cea *dedincoace* de Dunăre, (cea de a stînga Dunării) se numește: Dacia Traiană, (sau Dacia lui Traian); eară Dacia cea *dedincolo-de* Dunăre, (cea de a dreapta Dunării), se numește Dacia Aureliană, (sau Dacia lui Aurelian).

e) Întrebările adverbiale în privința modului sunt: cum? în ce mod? în ce fel de mod? cu ce chip? în ce chip? în ce fel de chip? eară răspunsurile la dînsese sunt: așa, întocmai așa, întocmai, altcum, altfel, altmint-r-eele, ș. a. precum și toate adiectivele calitative luate ca adverbe, d. e. El scrie drept și frumos; eară ea scrie strîmb și urît; aci deci adiectivele calitative: *drept, frumos, strîmb, urît*, se ieau ca niște adverbe de mod ce răspund la întrebarea cum?

1. *L. am.* Adverbul negativ: *nu*, stînd înainte de: *nemica*, nu însemnează negare ci afirmare, d. e. *Nu nemica*, ci încă foarte mult a făcut el pentru Nația și Patria sa; stînd înse el după *nemica* însemnează negare. d. e. *Nemica n'a* făcut el pentru mine, (adecă nemic bun *n'a* făcut el pentru mine).

L. am. Dicerea: *Nu face nemica* se iea ca uă nepăsare de lucrul de carele se vorbește, d. e. Tu ȋci, că te-au părăsit mai toți amicii ce'i aveai: *nu face nemica*, numai sănătatea, mintea, inima cea curată și înțelepciunea să nu te părăsească nici-uă-dată!

VII. *Aplicarea prepoziției.*

19. Prepoziția în aplicarea sa are două funcții, adecă:
a) Ea determină mai de aproape relația d'între subiect și predicat în privința locului, de câte-orî ea se află înaintea

numelor despărțită de dînsese, d. e. *a casă, în casă, la casă, din casa, pe lângă casă, ș. a.* b) Ea modifică înțelesul primitiv al cuvintelor de câte-ori ea se află înaintea lor nedespărțită de dînsese, d. e. Toate puterile organice, ce sunt intim unite cu materia, prin creațiune, *produc* trupuri organice conform pururea cu legile genurilor lor proprie. — *Prefacerile și reformele* lucrurilor omenesci, dacă ele sunt întemeiate pe principii solide, și executate cu energie și sinceritate, aŭ pururea rezultate bune.

20. Prepozițiile despărțite se aplică la compliniri și anume prepoziția *pre* sau *pe* la complinirea dreaptă, în cazul acusativ; eară cele-l-alte prepoziții la complinirea nedreaptă, în cazul numit prepozițional.

1. *L. am.* Prepoziția *pe* numai prin uă deprindere rea s'a luat a se aplică la complinirea dreaptă, adecă în cazul acusativ în locul prepoziției: *pre*; căci ea, după firea limbei, ar trebui să se aplice numai în întrebările și răspunsurile adverbiale, d. e. *pe când? pe unde?—pe mâne, pe aici, ș. a.*

Prepoziția *de*, împreună cu un *supin*, sau cu un *substantiv* se aplică în propoziții și ca atribut încă, d. e. Caii *de* călarit sunt totdeauna mai sprintini și mai iuți de cât cei *de* trăsură.

21. Prepozițiile nedespărțite se aplică ca niște particule ce modifică înțelesul primitiv al cuvintelor, cu cari ele se leagă în vorbire, d. e. Soarele *resare* (din prepos. *re*, și verb. *sare*) și *apune* (din prepos. *a* și verb. *pune*) în toate dîlele. ș. a.

1. *L. am.* Prepoziția *la*, se aplică: a) în loc de dativ, d. e. Dă *la* omul acela ceva, adecă omului aceluia; b) în întrebarea la cine? și în răspunsul la dînsa, d. e. La mine, ș. a. c) une-ori și în răspunsul la întrebarea unde? d. e. Unde ai tost?—*la* padure, s. a. Se dice și frumos *la* vedere; plăcut *la* auzire sau la auz.

2. *L. am.* Prepoziția *a*, se aplică nu numai ca modificativă, sau carea modifică înțelesul primitiv al cuvintelor de cari ea în aplicare este nedespartită, d. e. Soarele *apune*, mâncarea sarată *aduce sete*; ei și ca determinativă încă, sau carea determină mai de aproape cuvintele, cu cari ea se leagă, d. e. Cest, *acest, acesta, cel acel, acela, cestui, acestui, acestuia*; celui, *acelui, aceluia, lui, a lui, ei, a ei* ș. a.

3. *L. am.* Intre toate prepozițiile, prepoziția *de*, are semnificația și aplicația cea mai multiplă, în limba românească; ea se aplică :

a) Ca partitivă, d. e. Oleacă *de* pâne, uă ocă *de* carne, uă dimerlie *de* grăt ș. a.

b) Ca determinativă, d. e. *de* seară, *de* cu seară, *de* noapte, *de* cu noapte, ș. a.

e) După : *în loc*, d. e. El îți dă apă *în loc de* pâne.

d) In loc de : *despre*, d. e. N'am auzit nimic *de* dînsul, *adecă despre* dînsul.

e) Cu : *ce*, în loc de : *pentru ce*, d. e. *De ce* nu faci această, *adecă pentru ce* nu faci, ș. a.

f) In loc de : *din*, d. e. Oală *de* lut, *adecă din* lut făcută ; vas *de* cristal, *adecă din* cristal făcut, ș. a.

g) Cu un substantiv în loc de adiectiv, d. e. Este aceasta *faptă de om*? în loc de : *faptă omenească* ?

h) La complinirea nedreaptă, d. e. El ascultă *de mine*, Scola-riul diligent este iubit *de* profesorii sei.

i) După unele verbe pronominale, precum și după substantivele derivate din verbele acelea, d. e. El nu *se teme de* Dumneșeu și nu *se rușinează de* oameni = El n'are *temere* (sau frică) *de* Dumneșeu, nici *rușine de* oameni.

k) Cu prepoziția *cotră* și *spre* în loc de : *dela*, d. e. *De cotră* apus, sau *despre* apus vin nori grei; *adeca dela* apus sau *din* partea apusului.

l) Inainte de prepoziția : *pe*, d. e. El a cădut *de pe* acoperemîntul casei (reū decî se dice în sensul aceata : după casă ; căci după casă însemnează îndereptul sau înapoia casei).—Tot astfel se dice : Iea cartea *de pe* masă (aflînduse ea pe masă), eară nu iea cartea *după* masă, ș. a.

m) Cu adverb. (și prepos.) *înainte*, arătând o prioritate atât de loc, cât și de timp, d. e. Prepozițiile stau totdeauna *înainte de* nume; El a venit a casă înainte *de* 12 oare sau înainte *de* amăzești, ș. a.

n) Cu adv. sus, jos (sau gios) d. e. *De* sus, (ad. dela Dumnezeu) așteptăm tot binele; *de jos* am cules merile.

o) Cu prepoziția *a*, înainte de: *dreapta*, *stînga*, d. e. *De-a-dreapta*, *de-a-stînga*.

p) Înainte de: *Ce gen, ce specie, ce fel*, d. e. *de ce gen, de ce specie*, ș. a.

q) După: *Ce soiū*, d. e. *ce soiū de mere ai în grădină?*

r) În loc de: *în*, d. e. *De care parte ești tu?* adevă în care parte ești tu?

s) Înainte de: *mirare și mirat*, d. e. *E de mirare, și: Este de mirat*, sau și lucru *de mirat*.

t) După *vrednic* sau *demn*, d. e. El e *vrednic* sau *demn de* toată lauda.

u) După *ferice*, d. e. *Ferice de dînsul!*

v) După *vaî*, d. e. *Vaî de dînsul!*

x) Înainte de *nemica* d. e. Nu e bun *de nemica*.

y) Înainte de: *ieri, alaltaieri, adaunăđi, mult*, s. a. d. e. *De ieri, de alaltaieri, de adaunăđi, de mult*, ș. a.

z) Înainte de: *cât*, formând comparativul la adiectivele calitative, d. e. Scolariul A e mai diligent *de cât* scolariul B; (reū deci se aplică în sensul acesta *ca*, în loc de: *decât*, d. e. Scolariul A e mai diligent *ca* B).

aa) În loc de: *dacă*, d. e. voiū veni, *de* voiū pute, adevă *dacă* voiū puté.

bb) După verbele: a socoti, a strînge, a apucă, a ținé, a cunoașce, d. e. Eū îl țin *de* nebun.—Eū îl *socot de* nebun.—Domnul N. cum m'a vęđut, m'a *apucat de* mână, m'a *strîns de* mână.—Eū *te-am cunoscut* totdeauna *de om drept*, ș. a.

cc) După substantive înainte de infinitive, d. e. N'am *putere de a face* aceasta.

dd) Înainte de supin, în loc de: trebuie sau trebuiesce, trebuiesc, d. e. Multe sunt *de făcut* = multe trebuie să se facă. Multe *trebuiesc făcute*.

ee) După substantivele colective: turmă, mulțime, grămadă, s. a. d. e. Uă turmă *de oi*, uă mulțime *de oameni*, uă grămadă *de lemne*, un stînjîn *de lemne*, ș. a.

ff) După: Nu'mi pasă, nu'ți pasă, nu'i pasă, d. e. Nu'mi *pasă de el*, și *de toate uneltirile lui*, ș. a.

gg) După adiectivele participiale cum sunt: lucrătoriu, făcătoriu, pazitoriu (dela participiile: lucrat-ă, făcut-ă, păzit-ă), d. e. *lucrătoriu de pămînt* (agricola, agricultor), *făcătoriu de bine*, *pazitoriu de oi*, s. a.

hh) După numele: Profesor, Director, Doctor, d. e. Profesor *de filosofie*, Director *de muzică*, Doctor *de filosofie*, Doctor *de medicină*, Doctor *de chimie*, ș. a.; reu' decî s'a întrodus în limba românească galicismul cu aplicarea în vorbă și în scris: Doctor în filosofie, Doctor în medicină, Doctor în chimie, s. a.; pentru că dacă nu se ȳice în limba românească: profesor *în filosofie* ci *de filosofie*, nu Director *în muzică*, *în gimnasiu*, ci *de muzică*, *de gimnasiu*, atunci nici Doctor *în filosofie*, *în medicină*, *în chimie* încă, nu se ȳice bine romanesce, ci numai: Doctor *de filosofie*, *de medicină*, *de chimie*, ș. a.

VIII. *Aplicarea conjuncȳiei.*

22. Conjuncȳiile se aplică în propoziȳiile compuse sau contrase, în frase și perioade, în diferite moduri, și anume:

a) Conjuncȳiile *coordinative* se aplică în propoziȳiile compuse (sau contrase din cele simple), d. e. Eū *cu fraȳii mei* Constantin, Ioan și Nicolae am fost ieri la teatru.

b) Conjuncȳiile *disjunctive* se aplică atāt în propoziȳiile compuse cāt și în frase, d. e. *Sau* eū voiū remané a casă, *sau* tu. — *Nici* unul *nici* altul nu va fi în stare, de a pute face treaba aceea. s. a.

c) Conjuncȳiile *semi-concesive* se aplică mai cu samă la perioade, și atāt la cele drepte înainte de antecedentă (protasis), cāt și la cele întoarse, înainte de subsecuentă (apodosis), d. e. *Deși* consiliile ce ȳi-le dau necontentit amiciei tei, nu tind decāt numai la îndreptarea stării tale

materiale și morale; *totuși* tu, stăpânit cu totul de pa-timii, și ne mai având nici dreapta judecata, nici liberă voință, nu înțelegi consiliile acelea și nu te conduci după dînsule. (period drept). — Nația se arată totdeauna ca uă mamă bună, doioasă și adevărată cătră toți fiii seî fără deosebire; *deși* mulți dintrînșii, după receala și nepăsarea, cu care ei se arată cătră dînsa, s'ar putea asemăna foarte bine cu puii de napîrcă din Scriptură. (period întors).

d) Conjuncțiile *adversative* se aplică totdeauna la perioadele drepte înainte de subsecuentă. d. e. *Deși* mulți vorbesc și încă foarte bine și frumos despre omenire, moral, nație și patrie, civilizație, cultură și progres: *totuș* la puçinî, la foarte puçinî dintr'înșii, ðic, se vîd fapte, cari pe de uă parte sã fie inspirate de idei frumoase, mari și sublime, earã pe de altã parte sã fie însuflețite de niște simțiminte umane și adevărat naționale și patriotice.

e) Conjuncțiile *condiționale* se aplică, de comun, la perioadele drepte atât înainte de antecedentă cât și de subsecuentă. d. e. *Dacă* oamenii ar fi, în adevăr, așa de buni, așa de drepti, așa de morali, așa de virtuosi și așa de naționaliști și patrioți, precum ei vorbesc și precum ei ar și dori ca să fie cunoscuți și considerați în lume: *atunci* ai vedé pururea la dînșii niște fapte mari, naționale, și patriotice earã între dînșii, unire, armonie, și iubire frãtească și mutuală, în scurt uă fericire adevărată în sinul nației și al patriei.

f) Unele din conjuncțiile causale se aplică în frase altele în perioade: în frase, d. e. *Sciū* bine că lucrul e așa precum ți-l spun eū; în perioade, d. e. *Fiind-că* mulți sunt, cari de și sciū, nu vreaū să cultiveze virtutea cea adevărată (umană, națională și patriotică): *de aceea* ei,

spre ași pute face totuși interesele lor cele nedrepte prin trînsa, o cultivează numai mascată, îmbrăcată în vestmîntul ceî amăgitoriū al ipocrisieî.

g) Conjunctiile *conclusive* se aplică atît la argumen-tații cît și la perioade și anume la cele întoarse înainte de antecedentă, eară la cele drepte înainte de subsecuentă, d. e. la argumentație: Tot cel-ce lucrează cu zel, iubire și perseveranță pentru binele înflorirea și fericirea nației și a patriei sale, se dîce naționalist și patriot bun; tu *decî*, carele lucređi neobosit, dî și noapte, pentru înflorirea, prosperărea și fericirea nației și a patriei tale, cu drept cuvînt ești demn de numele: bun naționalist și bun patriot.

La perioade: d. e. *De aceea* unîi oameni cît trăiesc, cultivează virtutea numai sub masca ei, adecă prin ipocrisie, și numai pentru interesele lor materiale; *pentru că* ei din frageda lor etate așia sunt deprinși, și pentru că ei nicî-uă-dată n'au cunoscut virtutea cea adevărată, nicî earăși cultura ei cea adevărată.—Cultura cea adevărată, intelectuală, morală și estetică întimpină pururea și pretutindenea mari greutăți; *de aceea* și numărul iubitorilor de asemenea ramuri de cultură este foarte mic în societățile omenescî.

h) Conjunctiile *finale* se aplică în perioadele întoarse înainte de antecedentă, eară în cele drepte înainte de subsecuentă, d. e. în periodul întors: *Pentru ca* să poți cunoasce opinia, ce lumea o are despre tine, întrebăți cugetul; *căci* el, dacă nu e întunecat și stricat de patimî țî-o va spune totdeauna fără adăogire saū scădere.— În periodul drept: Indreaptăți timpuriū pașii teî spre căile virtuții; *pentru ca* să nu fie, mai târđiū, cu neputință a face aceasta.

i) Conjuncțiile *temporale* se aplică la perioadele drepte atât înainte de antecedentă, cât și de subsecventă, d. e. *Înainte de* a începe un lucru, mai ales, dacă acela este greu și unit cu dificultăți, caută ca să-l studiezi mai întâiu bine și să-l cunoști cu temeiū.—Caută ca să studiezi mai întâiu bine și să cunoști cu temeiū un lucru, *înainte de* a-l începe, mai ales, dacă acela este greu și unit cu dificultăți.—*După ce* voiū termină lucrărea începută, conform cu dorința mea, mă voiū apucă de alta ce e foarte interesantă.—Mă voiū apucă de o lucrare foarte interesantă, *îndată ce*, conform cu dorința mea, voiū termină pe cea începută.

CAPUL III.

ORTOGRAFIA

SECȚIUNEA I.

Ortografia generală

I. *Scrierea cu interpuncțiile ortografice, conform regulilor comune stabilite întru aceasta.*

1. Interpuncțiile ortografice sunt niște semne, ce se aplică în scriere, pentru ca cu ajutoriul lor să se poată ceti și înțelege mai ușor dicerile, în cari sunt îmbrăcate cugetările, ce voim să le împărtășim altora în scris.

2. Interpuncțiile ortografice se împart în principale și accesorii.

A. *Interpuncțiile principale.*

2. Interpuncțiile principale sunt: a) virgula (,), b) virgula punctată (;), c) două puncturi (:), d) punctul (.), e) pausa sau semnul cugetării (—), f) semnul întrebării (?).

semnul exclamării (!). Din interpuncțiile acestea cele cinci d'antăiū se aplică în propoziții, fraze și perioade fără ca ele să înalte tonul; eară cele două din urmă se aplică cu înălțarea lui într'insele.

4) Virgula (,) se aplică :

a) Intre adiectivele calitative, ce se țin în dicere tot de un substantiv sau de un pronume fără conjuncția : și, d. e. Acela este adevărat om de stat, carele în lucrările sale este adinc cugetătoriū, ager, reflexiv, înțelept, circumspect, drept, moderat.

b) In propoziția compusă, întru cât adecă întrinsa sau nu se află conjuncția și, sau de se află nu se pune virgulă înaintea ei, d. e. Ioan, Petru, Alexandru, Teodor au fost la mine. — Scolariul silitoriū învață, scrie, cetește și se poartă bine.

c) Inainte de pronumele relativ, ce se află în frasă, d. e. Omul, carele lucrează cu sirguintă și e econom, nu duce lipsă.

d) Inainte de conjuncțiile : *că, să, ca să*, când ele se aplică în mijlocul frasei d. e. Ți-am dis, să faci aceasta. ș. a.

e) Inainte de conjuncția și când ea se aplică în loc de eară, d. e. Eū merg la țară, și tu (ad. eară tu) vei rămâne acasă.

f) Inainte de cuvintele, ce se aplică în mijlocul frasei ca niște vocative, d. e. Eū am făcut pentru tine, iubite amice, tot ce am putut.

g) In frasă între propoziția principală și cea incidentă, — V. la frase.

h) In periodul de două membre, când numai antecedenta are conjuncție înaintea sa. — V. la perioade.

1. *L. am.* Înainte de conjuncțiile: *și, sau*, nu se pune virgula în frasă, d. e. Petru și Pavel au fost cei mai mari Apostoli ai lui Christos.

2. *L. am.* Virgula dă cetitoriului păusa cea mai scurtă.

5. *Virgula punctată (;)* se aplică :

a) În perioade înaintea subsecventei, dacă adecă într'însele numai ea are conjuncție înaintea sa. — v. la perioade.

b) În perioadele de trei și patru membre întră coordonate acelora. — v. la perioade.

1. *L. am.* Cu cât coordonatele unui period vor fi mai lungi, cu atâta mai mare trebuință au ele de interpuncția aceasta.

2. Virgula punctată dă mai mare pauză cetitoriului decât virgula singură.

6. *Două puncturi (:)* se aplică :

a) În perioade între antecedentă și subsecventă, având amîndouă conjuncții înaintea lor, precum și coordonate destul de lungi.

L. am. Între antecedentele și subsecventele cele scurte numai virgula se pune, d. e. De și el n'are averi mari, totuși facerile lui de bine sunt destul de însemnate.

b) Înainte de dicerile altora citate ca exemple, d. e. Mântuitoriul dice: Iubesc pe aproapele teū, ca pe tine însuși.

L. am. Când în mijlocul cuvintelor împrumutate, cităm și pe autorul acelora, atunci înainte și după citarea aceea punem virgula, eară înainte de cuvintele împrumutate punem semnul (,) după ele

însă (“). d. e. „Iubesc pe Dumnezeu din tot sufletul tău, din toată inima ta și din tot cugetul tău, și Mântuitorul, eară pe aproapele tău ca pe tine însuși“. — „Fapta morală nu se poate naște, și filosoful Kant, decât numai dintr’o conștiință curată unită într’o tot cu niste simțăminte curate (=dintr’un cuget curat unit într’o tot cu o inimă curată).“

c) După: *adecă, așa, precum, este, sunt*, se pun două puncturi, de câte ori vom ca cetitoriul să fie cu luare-aminte după cele ce urmează, d. e. Căusele ce împiedică pe om în cultura sa cea adevărată, *sunt*: 1... 2... 3... ș. a. Datorința noastră *este*: a da tot omului aceea-ce i se cuvine. ș. a.

L. am. Două puncturi dau mai mare pauză cetitoriului decât virgula punctată, coborîrea tonului însă nu la dîsele ci la punct se face.

7. *Punctul* (.) sau semnul închierii se aplică:

a) În capătul unei propoziții, al unei fraze și al unui period.

b) În capătul unui răspuns de și compus numai dintr’un cuvânt, d. e. Cine din oameni este fără păcat? Nimene.

c) După titlurile cărților, precum și după diferitele lor împărțiri și subîmpărțiri, d. e. Gramatica românească. Precuvântare. Introducere. Partea I. Secțiunea I. Secțiunea II. ș. a.

d) La scurtarea unui cuvânt, cum; sunt: ad.=adecă, d. e. de exemplu; ș. a.=și altele; ș. a. m.=și așa mai departe; în mod. urmât.=în modul următoriu.

L. am. Punctul permite cetitoriului a coborî glasul său al lăsa jos cu totul.

8. *Pausa.* (—) sau semnul cugetării se aplică :

a) După punctul pus în capătul unei propoziții sau al unei fraze, dând a înțelege, că cugetările, ce s'ar mai pute aduce într'insele se suplinesc în modul acesta ; fiind deci pausa locul cugetărilor omise, sau tăcute, ea sfătuiesce oare-cum-va pe cetitoriū, ca el se reflecteze atât la cele scrise, cât și la cele-ce s'ar mai pute scrie încă asupra obiectului început, d. e. Nația este uă familie mare, ea organizată după niște legi fundamentale se privesce ca un organism social, ca uă societate civilă, ca un stat.—

b) După mai multe propoziții și fraze, aduse ca exemple, fără a avé ele între sine, unele cu altele, vre-uă legătură strânsă, d. e. Mulți sunt chiămați, dară pucini aleși. — Sunt oameni, cari aū uă iubire foarte mare, ne-spus de mare, pentru Nația și Patria lor. — Cultura cea adevărată a unui popor este cultura lui cea rațional-intelectuală, rațional-morală și rațional-socială.—

c) Când scriitoriul curmă de-uă-dată șirul cugetărilor, sau cu scop, sau pentru că e împătimit, lăsând pe cetitoriū a cugetă singur la cele ce ar mai pute să se scrie asupra obiectului început, d. e. Grăbirea cea mare, mai ales în lucrările serioase, nici-uă-dată nu e bună, de aceea proverbiul : cel-ce se grăbesce se pripesce, este adevărat, însă ce dic eū—Eū ved totuși că tu vreaī—nu nu, ai răbdare, mai așteaptă cât-va timp. ș. a.

d) Când voim să ținem încordată așteptărea cetitoriului la cele-ce mai urmează încă, d. e. Dumnezeu a creat pe om, pentru ca el să fie — pururea drept, înțelept, bine-voitoriū, făcătoriū-de-bine și—fericit. Șese ani a petrecut tēnērul Iustin în străinătate. el a petrecut tot timpul acesta — învățând cu mult zel, purtându-se foarte

bine și — publicând niște idei economico-politice foarte raționale.

e) În locul parentezului [ ], ce ar trebui să cuprindă în sine uă propoziție incidentă, d. e. Moralul — ce oame-nii, de comun, saũ nu-l cunosc saũ nu-l iubesc — este singurul fundament, pe carele se poate basá tãria și fe-ricirea noastră, atât cea socială cât și cea individuală, adecã: Moralul (ce oameni, de comun, saũ nu-l cunosc saũ nu-l iubesc) este sigurul fundament, ș. a.

1. *L. am.* Când pausa se pune între douë numere, ea în-semnează atunci: *de la pênã* la, d. e. n. 32—40.

2. Prin pausã se dã cea mai mare resufare cetitoriului în cetire.

9. *Semnul întrebãrii* (?) se aplicã :

a) Dupã fie-care întrebare fie ea urmatã saũ nu de respuns. d. e. Cine din oameni se poate dice atot-sciitoriũ?— Cine din oameni e sfânt (saũ sânt)?— Nicĩ unul.

L. am. Atât dupã semnul întrebãrii, cât și dupã respunsul fãcut la întrebare, se pune pausa, precum se poate vedé la exem-plele de mai sus.

b) În frasa compusã d'int'ua propoziție absolutã și alta incidentã, semnul întrebãrii se pune în capétul celei incidente, d. e. Este fericit omul, carele nu vrea sã asculte de glasul consciinței sale? — El este acela, carele nicĩ un simț moral, național și patriotic, n'are în inima sa? — Poate sã se numeascã om bun acela, carele nicĩ uã faptã bunã n'a fãcut în toatã viața sa? — ș. a.

1. *L. am.* După întrebarea ce se face într'un mod narativ se pune virgula (nu semnul întrebării nici punctul). — d. e. Tu-mă faci o întrebare, la carea eu nu-ți pot răspunde de astă-dată.

2. *L. am.* Semnul întrebării cere a se înălță tonul în cetire, întocmai ca în vorbire.

10. *Semnul exclămării* (!) se aplică :

a) După fie-care interiecție, d. e. O ! oh ! vai ! ș. a.

L. am. După interiecțiile urmate de propoziții sau fraze se pune virgula, eară după asemenea propoziții sau fraze semnul exclămării, d. e. O, cât de fericit aș fi, când te-aș mai pute vedé âncă uă-dată ! — Vai de om, câte nenorociri au dat de-uă-dată peste dînsul ! — ș. a.

b) După fie-care exclamare, ce cuprinde în sine mirare, dorință, rugămintă și poruncă, (așia dară și după fie-care imperativ). De asemenea și când voim să vorbim cuiva în scris cu autoritate și energie, d. e. Cât de mari sunt lucrurile tale Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut ! — Cât de trecătoare sunt toate în lumea aceasta ! — Te rog, ascultă-mă ! — Să ieai bine sama, cu cine te însoțesci ! — Du-te și fă uă-dată aceea ce-ți spun ! —

1. *L. am.* După vocativul ce se află singur în scriere, se pune semnul exclămării, eară după acela ce se află sau la începutul sau la mijlocul frazei, se pune virgula, d. e. Domnule ! Doamnă ! Domnul meu ! (în loc de Domnule al meu ! căci în cărțile bisericesti se dice : Suflete al meu, suflete al meu !) Doamna mea ! — Domnule, te rog, să bine-voiesci a-mi face această îndatorire.

2. *L. am.* Bine trebuie luat sama, ca semnul exclămării să nu se confunde cu al întrebării, pentru că sunt fraze, cari la părere cer semnul întrebării, pe când ele în realitate cer pe al exclămării, d. e. Spune-mi, pentru Dumnezeu, ce ai făcut ! — Pentru ce

nu cugeți uă-dată mai serios și mai solid! — Când se vor îndrepta uă-dată neregularitățile acestea!

3. *L. am.* Proposițiile și frazele, după carile semnul exclă-mării se pune, se cetesc mai trăgănat și cu un ton mai înalt.

B. *Interpunctiile accesorie.*

11. Interpunctiile accesorie sunt: a) Parentesul [ ] sau ( ); b) semnul întreruperii adecă = = = sau ... sau — — —; c) semnul împărțirii sistematice a unei cărți, adecă: *Partea I. Capul I. Secția I. ș. a.* d) para-graful, adecă: §; e) semnul întrunirii adecă =; f) sem-nul citării adecă „—“ g) apostroful ('); h) semnul ară-tării mai departe, adecă: ș. a. = și altele, ș. a. m. d. = și aștia mai departe; i) semnul scurtării (√); k) semnul circumflex, (^); l) doue accente adecă unul lung (˘) și al-tul grav sau apăsat (˘); m) semnul egalității (=); n) sem-nul observării sau al luării-aminte, adecă: *L. am.* sau * sau †; o) semnul repețirii sau al poftoririi ad. : , :

12. *Parentesul* sau semnul închiderii, se aplică:

a) Când între două propoziții, ce se află într'ua frasă, intercălăm una, ce nu se ține de dînsele, d. e. Eū mi-am propus, (numai împregiurările de mă vor iertá) să călă-toresc la anul, în Orient.

b) Când voim să explicăm un cuvânt, sau să lămu-rim idea latentă într'insul, d. e. Logica. (sciința ce ne învață a cugetá conform cu legile teoretice ale rațiunei omenesci) este folositoare pentru tot omul.

L. am. Cuvintele cuprinse în parentez se cetesc mai încet, dară tot-uă-dată și mai iute decât cele-l-alte.

13. *Semnul întreruperii* se aplică, când curmăm de-uă-dată șirul cugetărilor noastre în scris, fără a continuá

cu scrierea mai departe, d. e. Așteaptă încă câteva zile, căci eu vreau — — —. Cel-ce are urechi de auzit să audă = = =. Tocmai acum îmi vine un proverb în minte, nu știu dacă . . .

14. *Semnele împărțirii sistematice* ale unei cărți sau scrieri sunt: Partea I. Cap. I. Secția I. ș. a.

L. am. Când împărțirile și subîmpărțirile unei scrieri sau științe sistematice sunt mai întinse, atunci pe lângă semnele împărțirii și ale subîmpărțirii de mai sus, se mai aplică și următoarele încă, adică: paragraful (§), numerii romani [I. II. III. ș. a.], numerii arabi [1. 2. 3. ș. a.] și: clasa I. clasa II. clasa III. de asemenea literile mari, literile mici, și literile împrumutate de la vreuna din limbele clasice.

15. *Paragraful* se aplică, mai cu samă, în scrierile științifice și sistematice, nu mai puțin și în codificarea legilor, (în camerele legislative, ș. a.), d. e. § 1. § 2. § 3. ș. a.

L. am. Paragraful, ca semn de împărțire sau subîmpărțire, se poate aplica și în alte scrieri ce nu sunt științifice și sistematice.

16. *Semnul întrunirii (=)* se aplică:

a) Intre două sau mai multe cuvinte, înțelegându-se atunci că semnul acesta suplinese pe un al treilea cuvânt, d. e. Colorul albastru este de două = de trei = de patru = și de mai multe feluri; adică: de două feluri, de trei feluri, de patru feluri, ș. a.

b) În capătul unui rând scris sau tipărit, când o parte a cuvântului rămâne în capătul rândului, eară ceea-l-altă parte se transferă la rândul următoriu.

L. am. Despărțitura unui cuvânt în capătul rëndului se bazează parte pe sunurile articulate, ce se aud despărțite în rostirea lui, parte și pe modul cu carele el e compus, (dacă adecă el e compus din vre-un cuvânt simplu și din vre-ua prepoziție).

17. *Semnul citării* („—“) se aplică când în scrierile noastre cităm fraze întregi sau și perioade din ale altora, punând jumătate de semn adecă („) înainte de cuvintele sau dicerile citate, eară jumătate adecă (“) în urma lor, d. e. Florian (un scriitoriu francez) dice: „In Egipt meseriile sau profesiunile erau ereditare sau moștenitoare; unu fiu adecă nu eră permis a se lepădă de profesiunea tătane-seu.“ — „Mulți oameni, dice Fenelon, sunt buni sau rei în ochii lumii, numai pentru că alții îi judecă și-i publică de atari oameni; căci adese ori se întâmplă, ca cei publicați de buni să fie în adevăr rei, și cei publicați de rei, să fie în adevăr buni“.

18. *Apostroful* (') se aplică între două cuvinte, (mai ales în versuri). acum în capătul cuvântului antecedent, acum la începutul celui subsecuent, însemnând totdeauna omiterea unei locale, d. e. Eū m'am dus, el s'a dus=Eū mă am dus, el se a dus; Eū ț'am dat=eū ți-am dat; Eū v'am spus=Eū v'am spus. — El nu'cape cu familia sa în casa aceasta=El nu încape cu familia, ș. a. — Eū n'o cunosc=Eū nu o cunosc; nu'mi este bine, nu'ți este bine, nu'i este bine (lui sau ei)=nu îmi este bine, nu îți este bine, nu îi este bine. ș. a.

19. *Semnul arătării* mai departe se aplică, când la cele scrise s'ar mai puté adauge și altele, ce se omit înadins, suplinindule cu: ș. a. sau: s. a. m. d. adecă: și altele, sau: și așa mai departe.

L. am. Când un eveniment mare istoric, d. e. Un resboiū a ținut mai mulți ani de-a rândul, Istoricul însemnează numai anul cel d'ântâiū, arătându-i pe ceia-l-alti cu : ș. a. m. d. d. e. Resboiul *de șapte ani* s'a întâmplat la anul 1756, ș. a. m. d. eară cel *de trei-deci de ani* la 1618, ș. a. m. d.

20. *Semnul scurtării unei vocale* (∞) *se aplică :*

a) Asupra vocalelor ultime ale unui cuvânt : *u* sau *î*, precedate și ele sau câte de uă vocală plenisună, sau câte de o consună, d. e. *aū, aī, daū, daī, bunī, toī*, ș. a.

b) Asupra vocalelor ce *aū* în vre-un cuvânt sonul obscur scurt al vocalei cirilice : **Ѥ**, d. e. *casă, căsătorie, măduc, cōtră* (din *contra* lat), *fōră* (din *foras* lat). ș. a.

21. *Semnul scurtării unui cuvânt este punctul*, ca în : *d. e.* = de exemplu, *s. a.* = și altele, *s. a. m. d.* = și așia mai departe.

22. *Semnul circumflex* (^) se pune asupra vocalelor, ce în rostirea cuvintelor *aū* sonul obscur lung al vocalei cirilice **Ѥ**, fie cuvintele acelea derivate din limba latină, cum, d. e. sunt : *pāne* (dela *pane* abl. lat.) *cāne* (dela *cane* lat), *māne* (dela *mane* lat.), *frēū* (dela *frenum* lat), *fēn* (dela *fenum* s. *foenum* lat.), *sedēnd* (d. *sedendo* lat), *alegēnd* (dela *allegendo* lat), *în* (din *in* lat), *sîn* (d. *sinus* lat), *fōntānă* (d. *fontana* lat), *sūnt* (d. *sunt* lat) ș. a. fie acelea derivate și din alte limbī străine cum, d. e. sūnt : *gînd* (*gond* ung), *îngînfare* (*gonfiare* ital. delat *gonfier* franc.), *mîngiāre*, *întîmplare*, *ocîrmuire* (dela *kormany* ung), *zgîrcenie* (slav), ș. a.

23. Accentul este de două feluri unul adevca lung (∇) și altul apăsasat sau grav (∩); cel lung lungesce sau înalță tonul vocalei, asupra căreia el se pune, ca, d. e. în cuvintele : *laudá, laudáre, sedé, sedére, audé, audére*, ș. a;

eară cel grav îl apasă, ca, d. e. în cuvintele : *fù, seđù, vëđù, făcù, auđù*, (toate la perfectul simplu pers. 3 sing.) ș. a.

24. *Semnul egalității* (=) se aplică nu numai în Matematică, ci și între cuvintele și dicerile ce sunt sinonime prin semnificațiile loruși, cum sunt : d. e. = de exemplu, ș. a. = și altele, ș. a. m. d. = și așa mai departe ; *Dumneđeù* este a tot puternic = *Dumneđeù* poate să facă tot ce este conform cu nemărginita sa știință, înțelepciune și bunătate.

25. *Semnele observărei* : *, †, le aplică autorul ântâiù în text după cuvântul ce are trebuință de vre-uă explicație, eară după aceea și mai jos tot pe pagina aceea înainte de explicație. *L. am.* însă, ca semn de observare, se pune numai la începutul unui rînd, după care autorul urmează cu observația ce vrea să o facă.

L. am. Voind să tragem luarea-aminte a cetitorului asupra unor cuvinte scrise cu mâna, le substragem, sau tragem uă linie dedesubtul lor, eară dacă cuvintele acele se tipăresc, se răresc literele cu carile ele se tipăresc, sau se pun cu litere mai groase.

26. *Semnul repețirei* adecă : , : se aplică la versurile făcute cu scop ca ele să se cânte, punënd decî semnul acesta înainte a acelora însemnează că trebuiesc cântate de doue ori.

II. *Literele mari se aplică :*

- a) La începutul scrierii.
- b) După punct.
- c) La începutul fie-căruî vers.
- d) La numele proprii de persoane, țeri, popoare, provincii, ș. a.
- e) La titluri și diregători.

f) La numele serbătorilor, d. e. Sânta Maria, Invierrea, Înălțarea, ș. a.

g) La numele de științe, d. e. Filosofia, Teologia. Astronomia, ș. a.

SECȚIUNEA II.

Ortografia specială

Modul de a scrie bine românesc cu litere latine, sau conform cu regulile dictate de geniul limbii.

1. Scrierea cuvintelor cu litere latine trebuie să se bazeze pe natura și geniul limbii românești.

a) *L. am.* Literele latine sunt următoarele : a, b, c, d, e, f, g, h, i, (j), k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, (v) x, y, z (zeta). Trei din trîsele, adecă : k, q, y, le aplicăm numai la scrierea cuvintelor străine, însemnate tot cu dînsele ; eară j și z și la acelor românești.

b) *L. am.* Atât literele latine, cât și cele grecesci s'au format, la început, parte din cele feniciene, parte din cele ebraice.

c) *L. am.* Romanii nu făceau deosebire în scriere între literele mari și cele mici ; apoi și astăzi încă toți cei-ce scriu ceva în limba latină, numai în patru casuri aplică literele mari, adecă : la început, după punct, la numele proprii precum și la adiectivele și adverbele derivate dintrînsele.

2. Scrierea cuvintelor numai atunci este basată pe natura și geniul limbii românești când ea este conformă : a) cu rostirea lor cea mai bună, b) cu simplitatea limbii, c) cu eufonia limbii și d) cu însași derivația lor latină, întru cât aceea ar fi conformă atât cu rostirea lor cea mai bună, cât tot-uă-dată și cu simplitatea și eufonia limbii.

L. am. Care rostire se poate considera ca cea mai bună, s'a arătat pe scurt în precuvântare la principiul fonetismului moderat.

3. Conform cu rostirea lor cea mai bună se scriu cuvintele atunci, când într' inele nu se aplică în scriere, decât numai vocalele și consoanele ce se aud în rostirea lor; basați deci pe regula această generală, dicem:

a) Cuvintele următoare, adecă: om, omul, cap capul, bun bunul, drept dreptul, el, cel, acest, acel, acesta, acela, laud, lăudat, lăudând, când, apelare, afirmare, acusare, alinare, comitere, sunt scrise conform cu rostirea lor cea mai bună: prin urmăre scrierea lor făcută în modul acesta este dreaptă și regulată.

b) Cuvintele de mai sus scrise unele cu u scurt (ü), unele cu u întreg (u) ear' altele cu duple consoane, nu sunt scrise conform parte cu rostirea lor cea mai bună, parte cu simplitatea și eufonia limbii, cum d. e. sunt: omü saü omu, omulü saü omulu; capü saü capu, capulü saü capulu; bunü saü bunu, bunulü saü bunulu; dreptü saü dreptu, dreptulü saü dreptulu; elü sau elu saü ellü, saü ellu; celü saü celu saü cellü saü cellu; acestü saü acestu, acelü saü acelu saü acellü saü acellu; acestua, acelu saü acellua; laudü saü laudu, lăudändü saü laudandu, lăudatü saü laudatu; cândü saü candu, appellare, affirmare accusare, allinare, committere, ș. a. prin urmăre scrierea lor în modul acesta nu este dreaptă și regulată. (v. mai jos la No. 4).

c) Cuvintele scrise cu diftongii și triftongii lor sunt scrise conform cu rostirea lor cea mai bună, d. e. *Moară*, *poartă* (subs. și verb), *toamnă*, *ceară* (subst. și verb.), *ceapă*, *ceată*; eü și eï *ieaü*, *el iea*, s. a. scrierea lor deci astfel făcută e dreaptă și regulată.

d) Cuvintele de mai sus scrise atât cu omiterea vocalei *a* dintrînsele, cât, tot-uă-dată, și cu accentul lung pus pe vocalele precedente *o* și *e* (*ó*, *é*) nu sunt scrise conform cu rostirea lor cea mai bună, d. e. *mórá*, *pórtă*, *tómnă*, *cérá*, *cépă*, *cétă*, *eű iéű*, *eí iéű*, *el ié*, ș. a. Scrierea lor decî făcută în modul acesta nu e dreaptă și regulată; căci accentul lung conform cu destinația ce el o are în toate limbele, în carile el se aplică, nu suplinesce vre-uă vocală prin punerea lui asupra unei altei vocale, ci arată numai că vocala, asupra careia el se pune este lungă, în cât cuvintele de mai sus scrise cu accentul lung, adecă: *mórá*, *pórtă*, *tómnă*, *cérá*, *cépă*, *cétă*, *eű iéű*, *eí iéű*, *el ié*, ar trebui să se rostească: *poortă*, *mocră*, *toomnă*, *ceeră*, *ceepă*, *ceetă*, *eű ieeű*, *eí ieeű*, *el iee*, eară nu: *moară*, *poartă*, ș. a.

e) Cuvintele: *bine*, *vine*, *ține*, *cine*, *mine*, *tine*, *sine*, *minte*, *dinte*, *linte*, *credință*, *ființă*, *putință*, ș. a. sunt scrise conform cu rostirea lor cea mai bună; scrierea lor astfel făcută este prin urmăre dreaptă și regulată.

f) Cuvintele de mai sus scrise în următorul mod, adecă: *bene*, *vene*, *tiene*, *cene*, (deși *cine* e mai corect scris, derivânduse de la *quisne* saű *quine* lat.), *mene*, *tene*, *sene*, *mente*, *dente*, *lente*, *credentia*, *fientia*, *potentia*, ș. a. nu sunt scrise conform cu rostirea lor cea mai bună; scrierea lor prin urmăre făcută în modul acesta, nu este dreaptă și regulată.

4. Conform cu simplitatea limbii se scriű cuvintele atunci, când ele nu se aplică în scriere, decăt numai cu vocalele și consoanele, ce se aud în rostirea lor cea mai bună; geniul limbii romănesci decî basat pe simplitatea ei, nu admite ca cuvintele, ce în rostirea lor cea mai

bună, numai cu consoană se pronunță în capătul lor, să se scrie saŭ cu ũ scurt saŭ cu u întreg; dup'aceea el earăși nu admite, ca cuvintele, ce în rostirea lor cea mai bună numai cu consoane simple se pronunță, să se scrie cu duple; conform decî cu simplitatea limbii este scrierea cuvintelor (terminate în consoană) fără ũ scurt saŭ u întreg, precum și fără consoane duple (cele rostite numai cu simple). — v. mai sus la n. 3 sub lit. a, b.

5. Conform cu eufonia limbii se scriu cuvintele atunci, când între două cuvinte se intercalează saŭ uă consoană, saŭ vocala u, saŭ apostroful, cu scop ca pronunțarea lor să poată fi în modul acesta și mai ușoară și mai plăcută.

1. *L. am.* Cum se intercalează vocala u, pentru eufonie: a) între substantivele masculine terminate în consoană și între art. *l*; b) între substantivele feminine terminate în: *i*, *ă*, și *ea* și între art. *a*; c) între verbele ce în aplicarea (conjugarea) lor se termină în consoană, și între pronumele conjunctive atît cu dativ cît și cu acusativ, se poate vedea parte în precuvântare la pagina XXVII. XXVIII. nn. 3. 4. 5. 6. parte pentru substantivele masculine terminate în consoană în Partea II a Gram. la Cap. I. Sect. II. clasa I. nn. 14 și 17. eară pentru cele feminine terminate în: *i*, *ă* și *ea* la n. 16. sub lit. c.

2. *L. am.* Cum se aplică între cuvinte, pentru eufonie, litera *l*, ca consoană, nu ca articol, asemenea litera *r*, se poate vedea în Precuv. la pagina XXVI.

6. Scrierea cuvintelor, după derivația lor latină, se face numai întru cît ea este în armonie atît cu rostirea lor cea mai bună, cît și cu simplitatea și eufonia limbii. — v. mai sus n. 2. precum și n. 3 sub lit. a, b, c, d, e, f. —

7. Intre cuvintele ce, de și scrise după derivație, pot să fie în armonie atât cu rostirea cea mai bună, cât și cu simplitatea și eufonia limbii, unele au sonuri omogene cu cele latine, de la carile ele se derivă, ear'alte sonuri eterogene.

8. Din sonurile eterogene, ce le avem astăzi în rostirea cea mai bună a cuvintelor derivate din cele latine, unele privesc pe vocale ear'alte pe consoane.

A) *Scrierea după derivație (etimologie) cu vocalele ce au sonuri eterogene în rostirea cuvintelor.*

9. În privința scrierii după derivație cu vocalele, ce au sonuri eterogene în rostirea cuvintelor, se stabilesc două reguli generale din carile *ântăia este*: toate vocalele, ce în rostirea cuvintelor derivate din cele latine au sonul obscur lung al vocalei cirilice $\mathfrak{X}$, se pot scrie după derivație însemnându-se ele totdeauna cu semnul circumflex ($\wedge$) pus asupra lor; căci un atare mod de scriere nu vine în conflict cu rostirea lor cea mai bună, nici cu simplitatea și eufonia limbii; ear'*adoua este*: toate vocalele, ce în rostirea cuvintelor derivate din cele latine au sonul obscur scurt al vocalei cirilice $\mathfrak{X}$, să se scrie după derivație, însemnându-se ele totdeauna cu semnul scurtării ($\sim$) pus asupra lor; căci nici un atare mod de scriere încă nu vine în conflict, cu rostirea lor cea mai bună, nici cu simplitatea și eufonia limbii.

I. *Vocalele, ce scrise după derivație cu semnul circumflex pus asupra lor, pot să reprezente sonul obscur lung al vocalei cirilice $\mathfrak{X}$, sunt: a, e, i, o u, și anume:*

a) Vocala *a* ($\hat{a}$), când ea se află înainte de consoanele: *m. n. d. e.* câmp=campus lat. pâne=pane lat. abl. s. câne=cane lat. abl. s. mână=manus lat. mâne=mane

lat. adv. t. scândură=scandula și scindula lat. (din această din urmă șindilă la noi, pronunțând aci *sci* lat. ca Italianii adecă ș.), ângust=angustus lat. cântare=cantare lat. cântând=cantando lat. cântat, cântată=cantatus, cantata lat. cântați, cântate=cantati, cantatae, lat.

b) Vocala *e* (*ê*) mai ales când ea se află înainte de consoana *n*, d. e. ténér, ténără=tener, tenera, lat. ténéri, ténere=teneri, tenerae, lat. fên=fenum și foenum lat. frêu=frenum lat. vênă=vena lat. alegênd=allegendo lat. eulegênd=colligendo lat. dicênd=dicendo lat. pêně=penes lat. (cu alt înțeles). ș. a.

c) Vocala *i* (*î*) când ea se află înainte de consoanele: *m*, *n*, *p*, *r*, d. e. rîmă=rîma lat. (cu alt înț.), rîmare=rîmări lat. (verb. dep. cu acelaș înț.), înțelegere=intelligere lat. înțelegênd=intelligendo lat. a rîngi (din dînți)=rîngi lat. (verb. dep. cu același înț.), sîn=sinus lat. rîpă=rîpa lat. virtute (tărie trupească în limba rom.)=virtute, lat. abl. s. (tărie morală în limba lat.), virtos, virtoasă, (tare trupesce, materialicesce)=virtuosus, virtuosa, lat. tare, moralicesce). Tot așa se poate aplică în limba rom. și dativul pronominal *îi*, (în loc de *ei* sau *ei*), de la illi (dativul pronominal lat.), muinduse în limba rom. lit. *l* înainte de *i* (ca d. e. chiamăre de la clamăre lat.), și dicênd și scriind decî, d. e. eū *îi* daū sau eu-*î* daū=ego illi do. lat.

d) Vocala *o* (*ô*) numai în cuvêntul: fântână=fontana, lat.

e) Vocala *u* (*û*) numai în cuvintele: sîm și sînt=sum, sunt, lat. gût=guttur, lat.

L. am. În scrierea cuvîntelor, ce nu sunt de origine latină, sonul obscur lung se reprezintă numai prin *i* cu circumflex (*î*).

d. e. birnă, birfeală, cîrd, cirje, cîrn, cîrpă, cîrpaciū, cîrtiță, (talpa lat. talpa, talpe, ital; taupe franc); crîncen, crîsma saū cîrcimă (koresma ung.), drîmbă, hîncu, hîrb, întîlnire (találni ung.) întîmplare, mîhnire, mîngîiere, rînd (rend ung.) sila (sila slav=putere), scîrbă, crîsnire saū serișnire (din dinți), sîrguintă (szorgalmatóság ung.) orîndă, arîndă (árenda ung.), strîmbătate, pîrgă, pîrghie, tilcuire, tînguire, trîndăvie, trîntă, vîrf, gîrlă, gîrbov, ș. a.

II. Vocalele ce scrise după derivație cu semnul scurării pus asupra lor, pot să reprezente sonul obscur scurt al vocalei cirilice ъ, sunt: *a, e, o*, și anume:

a) *Vocala a* (â) în cuvintele d. e. casă=casa lat. masă=mensa lat. lună=luna lat. poartă=porta lat. scară=scala lat. moară=mola lat. barbă=barba lat. cântăre=cantăre lat. cântă=cantat lat. cântăm=cantam-us lat. cântărăm=canta-ve-ram-us lat. (în cât lăsând afară pe *ve* din mijloc și pe *us* din capăt rămâne cantaram al nostru). s. a.

b) *Vocala e* (ě) în cuvintele, d. e. tînăr, tînără=tener tenera lat. (ca mai sus la No. 10. b.), măsură=mensura lat. măsurare=mensurāre lat. sēū=sebum lat. (un fel de grăsime), rēū=reus lat. supărare=supērāre lat. cu alt înțeles, vĕrsāre=versāre lat. cu alt înțeles ș. a.

e) *Vocala o* (ö) numai în următoarele două cuvinte adecă: în cōtră (contras din contra lat), și în fōră (dela foras lat), âmbelē cu alte înțelesuri.

L. am. În scrierea cuvintelor ce nu sunt derivate din cele latine, sonul obscur scurt al vocalei cirilice ъ, se reprezintă numai prin *ă*, d. e. amăgire, clădire, clătire, clătinare, dărac, hădărag, hăcuire, nărav, răbdare, sărăcie, sărman, tămăie, tălmăcire (talmácsolni, ung.) tălmaciū (talmács, ung), trăsnire, tălhărie, vătămăre, vălmășag, s. a.

B. *Scrierea după derivație (etimologie) cu consoanele ce aŭ sonuri eterogene în rostirea cuvintelor.*

10. Consoanele, ce în rostirea cuvintelor derivate din cele latine, aŭ sonuri eterogene (adecă împrumutate dela alte limbî), sunt: *c, d, g, s, t, j*; ele decî se aplică în următorul mod, adecă:

I. *Consoana c.*

a) Consoana *c* înainte de vocalele clare: *a, o, u*, are în limba rom. sonul ce-l are ca și în cea lat. adecă al literei *k*, d. e. *cap, corn, cu=caput, cornu, cum*, lat. s. a.

b) Tot sonul lui *k* îl are lit. *c*, și înainte de vocalele obscure: *â, ê, ă, ǒ*, d. e. *cântăre, facënd, cărăbus=scarabeus*, lat. *cōtră*, s. a.

c) Cons. *c* are sonul lui *k* și atât înaintea unei altei cons. cât și la finele cuvântului, d. e. *cred=credo* lat. *creastă=crista* lat. *crustă=crusta* lat. *ac=acus*. lat. *arc=arcus*, lat. s. a.

d) Cons. *c*, atât înaintea vocalelor plenisune: *i, e*, cât și înaintea lui *i* scurt (*î*) se pronunță ca în limba italiană înainte de *i* și *e*, saŭ ca consoana ciril. *ч*, d. e. *ce, faci, cine*, s. a. (v. mai jos la III. în comparație cons. *g* sub b). —

e) Cons. *c* se scrie cu sidil (*ç*) numai în câteva cuvinte derivate din cele latine, în acărora rostire ea se pronunță ca *ț* saŭ ca lit. ciril. *г*. d. e. *față, înfațare, înfațat-ă, făcadă (façade franc.)* dela *facies* lat; *ghiață, înghiățare, înghiățat-ă* dela *glacîes* lat; *ață* dela *acia* lat. d. e. un fir de *ață* (*acia* dela *acus*. lat.) *județîu, județîul=judicium* lat. ș. a.

f) *ch*, In cuvintele românesce derivate din cele latine ce se încep cu *cl*, litera *l*, se moaie, schimbându-se în *i*;

fiind însă că consoana *c*, înainte de vocala *i*, în limba rom. se pronunță ca și în cea italiană, (cum se vădă mai sus la *d*), de aceea ea, spre a pute avea sonul lui *k*, și înainte de vocala *i*, primesce după sine lit. *h*, (întocmai ca și în limba italiană (în asemenea cas), d. e. *chi*ămare, rom. *chiamare* ital. dela *cl*amare lat. *închin*ăre, *închin*ăciune dela *înclin*ăre, *inclin*atione lat. (abl. s.), *închid*ere=*includ*ere lat. Apoi tot așa se aplică *c*, adecă cu *h*, și în cuvintele străine spre a pute avea și într'însele sonul lui *k* înainte de vocalele: *i*, *e*, d. e. *ch*ip, *ch*edru, ș. a. (v. mai gios la III. în comparație gh. sub *c*.)

II. Consoana *d*.

a) Consoana *d*, înainte de vocalele clare: *a*, *o*, *u*, se pronunță și în limba rom. ca și în cea lat. d. e. *d*are, *ad*ormire, *duc*ere=*dă*re, *ad*dormire, *duc*ere, lat. s. a. Tot așa se pronunță ea și înainte de vocalele obscure: *â*, *ă*, d. e. *dă*nd, *dă*dúi, ș. a.

b) Cons. *d*, se scrie cu sidil (*đ*) în toate cuvintele acele derivate din limba lat. în acărora rostire ea se pronunță ca *z* atât înainte de vocalele plenisune: *i*, *e*, cât și înainte de *i* scurt (*ĭ*) d. e. *đ*ic, *đ*icĭ, *đ*ice, *đ*icem, *đ*icetĭ, *đ*ic=*dico*, *dicis*, *dicit*, *dicimus*, *dicitis*, *dicunt*. lat. *đ*eũ=*deus* lat. cu alt înțeles, *Dumneđ*eũ (contras din cuv. lat. *Dominus deus*), *đ*ece=*decem* lat. *đ*i=*dies* lat. *auđ*i=*audis* lat. *veđ*i=*vides* lat. s. a. (v. mai gios la V în comparație ț sub *b*).

c) Toate cuvintele grecesci scrise cu *z*, de asemenea și toate cuvintele luate din alte limbă străine, în acarora rostire se aude sonul lui *z*, se scriu cu *z*, d. e. *zah*ar, *Zoe*, *Zenovia*, *zugrav*, *zenit*, *zefir*, *zel*. — *Zimbru*, *zăbavă*, *inzădar*, *zădărnice*, *zamă*, *zară*, *zarvă*, *zătigneală*, *pază*, *pa-văză*, *zavistie*, *zugrumare*, *zulufi*, *zurgalăi*, ș. a. *Urzică*

însă se deduce din *urtica* lat. cu schimbarea lui *t* în *z*, având tot același înțeles în ambele limbă. — În fine cu *z* pronunțăm și scriem și unele verbe de conjug. I. la pres. indic. d. e. lucrez, lucrezi, lucrează: bine-cuvintez, bine-cuvinteză, binecuvintează; cercetez, cercetezi, cercetează, ș. a. Tot astfel și verbele: a moraliză, moralizare, a organiza, organiza, a realiză, realizare, a idealiză, idealizare, ș. a. Italienii scriu: moralizzare, moralizzazione, organizzare, organizzazione; Spaniolii: moralizar, moralizacion, organizar, organizacion; Francesii: moraliser, moralisation, organiser, organisation, eară noi Români scriem ca spaniolii adecă moralizare sau numai cu un *z* (și tot în conjug I).

d) Litera *s* se pronunță ca *z*, când ea, în cuvintele luate din limba grec. și lat. se află între două vocale, d. e. Musă, museu, musică, fisică, fiziologia, gimnasiu. — Causă, cauzare, basă basare, confusie sau confusiune, alusie sau alusiune, colisie sau colisiune, ilusie sau ilusiune ș. a. litera *s*, însă se pronunță tot ca *z* și în cuvintele nearticulate: cas, us, întocmai ca întrînsele când sunt articulate, adecă: casul, usul, ș. a.

III. Consoana *g*.

a) Consoana *g*, atât înaintea vocalelor clare: *a*, *o*, *u*, cât și a vocalelor obscure: *ă*, *â*, *ê*, *î*, *û* se pronunță ca în limba lat. sau cu sonul său cel firesc, d. e. gard, gol, gură, leagă, legând, alegând, gând (gond ung. tot cu același înțeles), gât=guttur, lat. ș. a.

b) Cons. *g*, atât înaintea vocalelor plenisune: *i*, *e*, cât și a lui *i* scurt (*î*), se pronunță ca în limba italiană sau ca lit. cirilică *г*, d. e. gingină=gingiva lat. ginere=gener (generi gen. s.) lat. gemere=gemere lat. împungă,

fugī=pungis, fugis lat., (v. mai sus la n. I. în compar. cons. c, sub d).

c) *Gh.* În cuvintele românesce derivate din cele latine ce se încep cu *gl*, lit. *l* se moaie și se schimbă în *i*; fiind însă că consoana *g*, înaintea vocalei *i*, în limba român. se pronunță ca în cea ital. (în asemenea cas) sau ca lit. ciril. *г*, (cum se vede mai sus sub lit. b); de aceea ea spre ași pute ave sonul seü propriü, sau cel latin și înainte de *i*, primesce după sine lit. *h*, (intocmai ca în limba italiană în asemenea cas), d. e. înghiăcare, ghiacciare ital. *glaciare* lat. (dela *glacies*=ghiaă rom. *ghiaccio* ital.); ghindă, ghianda ital. *gland* franc. (dela *glando* lat); ghiem, glomus lat. s. a. Tot așa se aplică *g* adecă cu *h*, și în cuvintele străine înainte de *i*, d. e. ghimp, ghiarë, a ghili pînză, (=a înalbi pînză) s. a.—v. mai sus la I. în compar. ch, sub lit. f.

IV. Consoana *s*, se scrie cu sidil (*ș*) fără excepție în toate cuvintele, în carile ea se pronunță ca *ch* franc. sau ca lit. cirilică *ш*, d. e. și=si lat. cu alt înțeles. *serpens* lat. așternere=asternere și sternere lat. *stergere*=extergere lat. (v. mai gios la n. 14 despre schimbarea prepoziției lat *ex*. în *s*, în limba rom.); șindilă=scindula lat. *ș*. a. Tot astfel se scrie *s*, adecă cu sidil (*ș*) și în cuvintele străine, în carile ea se pronunță ca *ch* franc. d. e. șagă, șatră, șură. șoim, șuiü. șugubăt, șină, șine, șip, șopîrlă, șal, șaluri, șurub, șuruburi, șincă și șuncă, (sunka ung.) șovăire. ș. a.

V. Consoana *t*, se scrie cu sidil (*ț*) fără excepție în toate cuvintele derivate din limba latină, în acărora rostire ea se pronunță ca *ç* sau ca lit. ciril. *т*, atât înainte de vocalele plenisune: *i* și *e*, cât și înainte de *i* scurt (*î*),

d. e. țin, țină, ține, ținem, țineți, țin=teneo, tenes, tenet, tenemus, tenetis, tenent, lat. înțelegere=intelligere lat. înțelepciune=intellectione lat. (abl. s.) cu alt înțeles. Scoți=excutis lat. (v. mai gios la n. 14 despre schimbarea poziției lat. *ex* în *s* în limba rom.); tu porți, voi purtați=tu portas, vos portatis (verb de I. conjug. în ambele limbă); ție=tibi lat. ție=însuți=tibi ipsi și tibi ipsi sau tibimet lat. ș. a. În cuvintele străine se aplică *ț* nu numai înainte de vocalele mai sus însemnate, ci și înainte de altele încă, d. e. țigară, țipet, țipă, țapă, țapoiu, țap, țermuri, țelină, înțelenit, pițigoiu, țuică, țol, înțolit, țifă, țite, moțoc, ș. a.

L. am. Consoana *t* urmată de *i* și după *i* încă o altă vocală se pronunță ca *ț* și fără sidil d. e. creație, creațiune, ambiție, ambițiune, părintii, frații ș. a.

VI. Consoana *j* se aplică fără excepție în toate cuvintele, în acărora rostire ea se pronunță ca în limba franc. sau ca lit. ciril. ж, și anume :

a) În cuvintele derivate din cele latine cum, d. e. sunt următoarele : judec, judecî, judecă, judecăm, judecați, judecă=judico, judicas, judicat, judicamus, judicatis, judicant, lat. jur jurî, jură, ș. a.=juro, juras, jurat, ș. a. lat. jurisprudența=jurisprudentia lat. jurisdicțiune=jurisdictione, (abl. s.) jug=jugum lat. înjugăre=înjugăre lat. june (contras din juvene lat. abl. s.), joc=jocus, lat. a-jungere=adjungere lat. cu alt înțeles ș. a.

b) În cuvintele derivate din cele străine cum, d. e. sunt : jalbă, jăluire, jelire, julire, jignire, jaf, jăfuire, jac, jăcuire, jar, jăratec, jertfă, jigniță, sprijin, sprijinire, jingas, jigăraie, jargon și jambon franc. ș. a.

11. Toate cuvintele derivate din limba lat. având *sc* sau la începutul, sau la mijlocul sau la finele lor, pentru păstrarea rădăcinei să se scrie tot cu *sc* adecă după derivație sau etimologie. Apoi tot așa se scriu cuvintele și când după *sc* urmează într'însele imediat *i* sau *î*, sau *e*, de și în cazul acest din urmă *s* se pronunță ca *ș*, eară *c* ca *t* adeca *sc*, ca *șt*, d. e. *cresc*, *crescî*, *cresce*=*cresco*, *crescis*, *crescit* lat. ș. a. *lucesc*, *lucescî*, *lucesc*=*lucesco*, *lucescis*, *lucescit* lat. ș. a. *strălucesc*, *strălucescî*, *strălucesc*=*transluceo*, *transluc*, *translucet*, lat. ș. a. (v. mai jos la n. 14. despre schimbarea prepoziției lat. *trans*, în *stră* în limba român.) *sciință*, *consciință*, *cunoscință*=*scientia*, *conscientia*, *cognoscentia*, lat. ș. a. *Apoi vedem că fonetica a făcut asemenea concesiuone Etimologiei și în celelalte limbî neu-latine, așa d. e. din cuvintele latine: scientia, conscientia, cognoscentia, Italienii au format în limba lor: scienza, coscienza și coscienza, conoscenza, cuvinte, ce deși scrise după etimologie se rostesc totuși după fonetică, adecă: șiența conșiența sau coșiența, conoșența; eară francesii au format: science, conscience, cuvinte ce deși scrise earăși după etimologie, se pronunță totuși după fonetică, adecă: sians, consians ș. a.*

L. am. Numele orașelor și ale satelor ce se rostesc cu *ști* la finele lor, cu *ști* trebuiesc și scrise, eară nu cu *sci*, d. e. *București*, *Ploiești*, *Pitești*, *Stefănești*, ș. a. eară nu: *Bucurescî*, *Ploiescî*, *Pitescî*, *Stefănescî*, ș. a. căci asemenea nume de orașe și de sate n'au singular, sau n'au la singular *sc*, pentru ca la plural să se poată scrie cu *sci*, cum bună oară cuvintele: *omenesc*, *ceresc*, *românesc*, de la singular, se pot și trebuiesc scrise la plural: *omenescî*, *cerescî*, *românescî*, ș. a.

12. În limba rom. numai consoana *n* se duplică în câteva cuvinte, d. e. în: *înnodare*, *înotare*, *înnecare*, în-

negrire, înădire, ș. a. pentru că asemenea cuvinte tot așa se și rostesc.

L. am. În substantivele feminine derivate din cele latine ce se termină la sing. în *issio* (nom.) și în *issione* (abl.) am pute reține și noi duplu s, în scriere, parte pentru că asemenea substantive așa se și rostesc, parte, pentru ca ele să se poată deosebi atât în vorbire, cât și în scriere de acele-ce se derivă din cele latine ce se termină la singular în *isio* (nom.) și în *isione* (abl.) și în carile s, se pronunță ca z; așa d. e. din *commissio*, *commissione*, din *dimissio*, *dimissione*, din *permissio*, *missione*, am pute forma și scrie: *comissie* sau *comissiu*, *dimissie* sau *dimissiu*, *permissie* sau *permissiu*, ș. a. formând și scriind: *alusie* sau *alusiune*, *colisie* sau *colisiune*, *ilusie* sau *ilusiune*, din: *allusio*, *allusione*, *collisio*, *collisione*, *illusio*, *illusione*.

13. Numele numeral *una* se aplică în vorbire și ca pronume și ca adiectiv numeral; ca pronume fără substantiv, eară ca adiectiv numai cu substantiv, însă el atunci se aplică contras, formându-se adecă uă din *una* (*ce, ca adiectiv nedeterminat, ar trebui să se scrie ună, adecă d. e. ună femeie, ca și bună femeie*); uă însă (în loc de ună) se aplică atât în vorbire cât și în scriere numai în nomin. acus. și ablat. d. e. *uă femeie*, pe *uă femeie*, de la *uă femeie*; căci în genit. și dat. își primesce earăși forma sa cea naturală, d. e. în genit. al, a, ai ale *unei* femeii, în dat. *unei* femeii.— *Una* ca pronume numeral are la plur. *două*, sau *mai multe*; eară *una* ca adiectiv numeral, adecă ca *ună* sau prescurtat *uă*, areță plural: *niste*, d. e. *uă* femeie, *niste* femeii. Tot așa și *un* ca adiectiv numeral masc. are *niste* la plur. d. e. *un* om sing. *niste* oameni plur.

14. Dacă în cuvintele ce le am luat, la început, din limba latină prepoziția *ex* s'a schimbat în s, și deci, d. e. din *exponere* lat. am format: *spunere*, din *extricare*, *stri-*

care; din: *expulverare, spulberare*, s. a. atunci ar urmă: a) ca tot așa să schimbăm prepos. *ex* în *s* și în cuvintele analoge, ce le-am luă astăzi dintr'însa și decîi, ca d. e. din: *expositio, expozițiune*, să formăm: *spusitie, spusitiune* sau macar: *spositie, spositiune*; din, exterior, *sterior*, din, exotic, *sotic*, ș. a. b) că tot așa să schimăm pe *x* din mijlocul cuvintelor latine în *s*, când adecă am voi a le aplică pe acelea în limba noastră, adecă, ca d. e. din: *taxă, taxare, taxatio, taxatione*, să formam: *tasă, tasare, tasatie*, (sau după unii *tassă, tassare, tassatie* și *tassătiune*); din: *vexare, vexatio, vexătiune*; *vesare, vesatie, vesatiune*, (s. după unii *vessare, vessatie, vessătiune*); din: *intoxicare, intoxicatio, intoxicatione*, să formăm: *intosicare, intosicatie, intosicătiune*, (sau după unii: *intossicare, intossicatie, intossicătiune*); geniul limbei însă, în intima sa uniune cu gustul estetic, numai admite, ca în cuvintele de mai sus să schimbăm prepos. *ex* și lit. *x* în *s* sau în *ss*, și să dicem d. e. *tasă* sau și *tassă* în loc de *taxă* sau *tacsă*, căci *tasă* sau și *tassă* are cu totul alt înțeles în limba rom. decât *taxa*. Cuvintele de mai sus decîi trebuiesc scrise sau: *taxă, taxare, taxatie, taxatiune*, sau: *tacsă, tacsare, tacsatie, tacsatiune*, s. a. eară nici decum: *tasă, tasare, tasatie, tassatiune*, sau: *tassă, tassare, tassatie, tassatiune*, s. a. nici în privința aceasta încă, nu trebuie să imităm orbesce pe Italiani, frații nostri; căci, (cum am dis și în precuvântare), deși toate limbele neu-latine aū în genere tot un caracter, adecă roman sau latin; în specie totuși fie-care dintrînsele își are pe al seū propriū, sau deși ele în genere toate sunt romane sau latine, în specie totuși una este italiană, alta franceză, alta spaniolă, alta portugeză și alta a noastră cea românească, pentru că în fie-care dintrînsele, cu-

vintele, ce s'aũ luat din limba latină, atât la început, cât și dup'aceea în decursul timpului, saũ format altmintrelea, conform cu spiritul national și cu geniul limbei al fie-căruĩ popor neu-latin în specie, asia d. e. din verbul latin *adnectere* saũ *annectere*, Italieniĩ aũ format: *annettere*, francesiĩ: *annexer*, Spaniolii: *anejar*, eară noi Romaniĩ: *anezare*.—Tot aci mai facem și următoarea observație, adecă, că prepozițiile latine: *extra* și *trans*, atât în cuvintele, ce le-am luat, la început, din limba latină, cât și în aceleace le-am luat dup'aceea dintr'ĩnsa, numaĩ în *stră* se schimbă, d. e. *străin*, *străină*, din *extraneus*, *extranea*; *strălucire* din *translucere*, *strălucit* *strălucită* din *translucidus*, *translucida*; *stramutare* din *transmutare*, *străpungere* din *transpungere*, ș. a.

15. Din adiectivele participiale latine terminate la sing. în: *ans*, *ens*, (nom). și în: *ante*, *ente* (abl.), formăm (după firea limbei noastre) adiective întocmai ca francesiĩ, adecă din ablativ cu omiterea lui *e* (final) d. e. din *arrogante* (abl. s. *dela arrogans*), din *evidente* (abl. s. *dela evidens*) formăm: *arogant*. m, *arogantă*, f. sing. (*arrogant* m. *arrogante* f. s. franc); *arogantĩ* m. *arogante* f. plur. *evident*, m, *evidentă*, f. sing. (*evident*, *evidente*, f. s. franc.) *evidenți* m. *evidente* f. plur. s. a.

16. Din adiectivele latine (m. și f.) terminate la singular în: *aris* *alis*, *abilis*, *ilis*, *imis*, *unis*, formăm adiective românesci după firea limbei noastre în următorul mod: ștergem adecă *is* *dela* finele acelora și ce remăne este adiect masc. sing. eară cu adaugirea lui *ă* este feminin, primind apoi cele masculine la plur. un *z*, eară cele fem. un *e*; dup'aceea cele cu duple consoane se scriũ cu simple, eară cele cu lit *h*, foră dĩnsa, deci:

Adiectivele latine

Adiectivele românești

masc. și fem.	masculin.	feminin.
<i>singular</i>	<i>sing. plur.</i>	<i>sing. plur.</i>
particularis	particular-i	particulară-e
singularis	singular-i	singulară-e
nationalis	national-i	natională-e
universalis	universal-i	universală-e
generalis	general-i	generală-e
specialis	special-i	specială-e
actualis	actual-i	actuală-e
oralis	oral-i	orală-e
verbalis	verbal-i	verbală-e
pluralis	plural-i	plurală-e
substantialis	substantial-i	substanțială-e
spiritualis	spiritual-i	spirituală-e
moralis	moral-i	morală-e
inviolabilis	inviolabil-i	învioabilă-e
laudabilis	laudabil-i	laudabilă-e
amabilis	amabil-i	amabilă-e
culpabilis	culpabil-i	culpabilă-e
inculpabilis	înculpabil-i	înculpabilă-e
sublimis	sublim-i	sublimă-e
subtilis-subțire r.)	subtil-i	subtilă-e
humilis	umil-i	umilă-e
imbecilis	îmbecil-i	îmbecilă-e
communis	comun-i	comună-e ș. a.

1. *L. am.* Din adiect. lat. *terestris* (pământesc-ească) putem forma în limba română și: *terestru* *terestră* și *terest* *terestră*; pentru că romanul ține și fereastră și fereastă de la fenestra lat.

2. *L. am.* Cum se articulează adiectivele masc. și fem. rom. formate din cele latine, cum d. e. sunt cele mai sus aduse, s'a arătat în Partea II sau cea specială a Gramaticii la Capul I. secția II. clasa II.

17. La toate substantivele feminine determinate sau articulate genitivii și dativii singulari se formează atât din nominativii lor nedeterminați sau nearticulați de la plural cât, tot-uă-datū, și din *ī*, ce e genitivul și dativul articolului feminin (*a*) dela sing. d. e.

Casa sing. determ.	case plur. nedeterm.	case-i gen. și dat. sing.
Masa	„ mese	„ mese-i „ „
Fata	„ fete	„ fete-i „ „
Țara	„ țeri	„ teri-i „ „
Curtea	„ curți	„ curți-i „ „
Averea	„ averi	„ averi-i „ „
Steaua	„ stele	„ stele-ī „ „
Șeaua	„ șele	„ șele-i „ „
Vergeaua	„ vergele	„ vergele-ī „ „
Basmaua	„ basmale	„ basmale-ī „ „
Diua	„ ȃile	„ ȃile-i ș. a. „ „

v. Despre formărea genitivului și a dativului singular de la substantivele feminine în Gramatica specială la cap. I. sect. II. clasa. I. n. 20. b. la 2^a și la 3^a L. am.

18. Adiectivul masculin *noū* (novus lat.) are la plur. *noī* (novi lat.) d. e. primariū *noī*, primari *noī*, par *noū*, pari *noī*, ș. a. eară adiectivul feminin *nouă* (nova lat) are la plur. *noue* (novae lat.) d. e. casă *nouă*, lege *nouă*, măsură *nouă*, instituție *nouă*, la sing. și: case *noue*, legi *noue*, mesurī *noue*, instituții *noue* la plural: *eată* modul cu carele se aplică adiectivul feminin: *nouă*, la plural, atât în cărțile noastre cele vechi și cele bisericesci, cât și în gura poporului român; *greșită* cu totul deci este aplicarea ce se face adiectivului acestuia într'ua parte a Romăniei, în carea substantivele feminine se concordă (sau mai bine dis, se discordă) la plural cu adiectivul masc. *noī* (novi

lat.) în loc de a se concordă ele cu cel feminin adecă cu *noae* (novae lat); greșită Țic este cu totul aplicarea lui ce se face în modul acesta, adecă: case noi, mese noi, legi noi, măsuri noi, instituții noi, ș. a. ca și când adecă Românii, strămoșii noștri ar fi pronunțat și scris vre-ură dată: *casae novi* (nu *novae*), *mensae novi* (nu *novae*), *mensurae novi* (nu *novae*) *leges novi* (nu *novae*), *institutiones novi* (nu *novae*), ș. a. Apoi multe cuvinte românesce se pronunță reu și în alte țeri locuite de Români; ele însă pretutindenea se scriu corect, așa d. e. Moldovenii, (cum s'a arătat și în Precuv. la principiul fonetismului extrem), vorbese decomun: *chiatră*, *chept*, *chicior*, *ghine*, *alghină*, *jin*; când însă ei scriu cuvintele aceste, le scriu pururea corect adecă: *peatră*, *pept*, *picior*, *bine*, *albină*, *vin*, ș. a.

19. Numele lunelor se aplică atât în cărțile bisericesci, cât și în gura poporului în următorul mod: Ianuarie, Februarie, Martie, Aprilie, Maiu, Iunie, Iulie, August, Septembrie, Octombrie, Noiembrie, Decembrie, adecă întocmai, după cum ele s'a format, la început, în gura poporului român; eară nu: Ianuariu, Februaru, ș. a.

20. Numele de botez saū de persoane luate parte din limba grecească, parte din cea latină, trebuie aplicate întocmai după cum ele s'a aplicat și pên'acum în gura poporului român, (precum și în cărțile noastre vechi și bisericesci), d. e. Dimitrie, Ioan, Gheorghie, Vasilie, Nicolae, Teodosie, Anastasie, Simeon, ș. a. eară nu Dimitriū saū Dimitriū, Gheorghiu, Vasiliū, saū Basiliū, Nicolaū, Teodosiū, Anastasiū, Simeone, ș. a. mai ales că Dimitriu, Vasiliu, Gheorghiu ș. a. se aplică în România numai ca conume (cognomina lat. reu Țis. pronume); eară

numele de familie străine sau ale familiilor de alte națiuni, când le cităm în scrierile noastre, trebuiesc aplicate sau scrise întocmai după cum ele se află scrise, în limbile din carile le luăm, d. e. Kant, Schiller, Goethe, Shakespeare, Locke, Peel, Boileau, Rousseau, Voltaire, ș. a.

CONSPECTUL GENERAL

al

Gramaticii Românesii

PARTEA I.

GRAMATICA GENERALĂ

Limba și vorba în genere sau Limba și vorba omenească.

CAPUL I.

Limba în genere

Elementele limbei în genere luate.

CAPUL II.

Vorba în genere

Elementele vorbei în genere luate.

A d a u s

la gramatica generală

I. Elementele originale și constitutive ale limbei omenești, precum și nascerea sau formarea ei primitivă dintr'însele, adevărată originea ei.

II. Clasele generale în carile se împart toate limbele vechi și noue după modul, cu carele într'însele se exprimă relațiile, ce le au ideile minții, unele cu altele, în cugetare și vorbire.

III. Clasele generale ale obiectelor despre carile spiritul omeneș a putut să-și formeze, la început, atât idei cu mintea sa, cât, totuădata, și cuvinte (nume) prin sensibilizarea aceloră, adevărat prin întruparea sau intima uniune a fie-cărei idei câte cu unul, două sau mai multe sonuri articulate.

PARTEA II.

GRAMATICA SPECIALĂ

Limba și vorba în specie sau Limba și vorba românească.

CAPUL I.

Limba în specie

Analitica sau Etimologia limbei românești.

Secțiunea I*Analitica generală*

Formarea numelor generice-gramaticale, și împărțirea lor în opt clase speciale analitice.

Secțiunea II.*Analitica specială*

Natura și formele cuvintelor, ce le reprezintă în Gramatică numele generice în cele opt clase speciale analitice.

CAPUL II*Vorba în specie*

Sintetica sau sintactica, adică sintaxa limbii românești.

Secțiunea I.*Sintetica generală*

Formarea diferitelor legături logice de cuvinte în cugetare și vorbire sau formarea propozițiilor, a frazelor și a perioadelor.

Secțiunea II.*Sintetica specială*

Aplicarea numelor generice în vorbire.

CAPUL III.*Scrierea regulată sau dreaptă*

adecă

Ortografia limbii românești.

Secțiunea I.*Ortografia generală*

Aplicarea interpunctiilor în scriere, conform cu regulile comune stabilite întru aceasta.

Secțiunea II.*Ortografia specială*

Modul de a scrie bine și corect în limba românească, sau conform atât cu natura ei, cât și cu regulile speciale dictate de geniul ei.

CUPRINSUL MATERIEI

	<u>Pag.</u>
<i>Precuvântare la Edițiunea II.</i>	III
<i>Introducere</i>	1
PARTEA I. Gramatica generală.	7
Capul I. Limba în genere (limba omenească)	„
Capul II. Vorba în genere (vorba omenească)	14
<i>Adaus la gramatica generală</i>	21
I. Elementele originale și constitutive ale limbei omenești, precum și nascerea sau formarea ei primitivă dintr'însele, adecă originea ei.	„
II. Clasele generale în cari se împart limbele vechi și noue, după modul cu carele într'însele se exprimă prin cuvinte relațiunile ce ideile minții leau unele cu altele, atât în cugetare cât și în vorbire.	36
III. Clasele generale ale obiectelor despre cari spiritul omeneșc a putut să-și formeze, întru început, la lumina conștiinței atât idei cu mintea sa cât și cuvinte prin sensibilizarea aceloră, adecă prin întruparea fie-cărei idei câte cu unul, doue, trei sau mai multe sunori articulate.	39
<i>Insemnarea de câți-va autori ce ș'au exprimat ideile loruși unii direct, alții indirect, asupra formării primitive a limbei omenești adecă asupra originii ei.</i>	49
PARTEA II. Gramatica specială	51

	<i>Pag.</i>
Capul I. <i>Limba în specie (limba românească)</i> . . .	51
<i>Analitica saŭ Etimologia.</i>	„
Secțiunea I. <i>Analitica generală.</i>	„
Formarea și împărțirea numelor generice-gramaticale în optu clase speciale analitice	„
Secțiunea II. <i>Analitica specială</i>	65
<i>Clasele speciale analitice.</i>	„
Clasa I. <i>Substantivul.</i>	„
Clasa II. <i>Adiectivul.</i>	80
Clasa III. <i>Pronumele.</i>	91
Clasa IV. <i>Numeralul</i>	108
Clasa V. <i>Verbul.</i>	112
Clasa VI. <i>Adverbul.</i>	137
Clasa VII. <i>Prepozițiunea.</i>	139
Clasa VIII. <i>Conjuncțiunea.</i>	141
Capul II. <i>Vorba în specie (vorba românească)</i>	143
<i>Sintetica saŭ sintaxa</i>	„
Secțiunea I. <i>Sintetica generală</i>	„
Formarea și împărțirea cugetărilor noastre in propozițiuni, frase și perioade.	„
I. <i>Propozițiunile.</i>	145
II. <i>Frasele.</i>	149
III. <i>Perioadele</i>	151
Secțiunea II. <i>Sintetica specială.</i>	158
Aplicarea—numelor-generice-gramaticale — în propozițiuni frase și perioade	„
I. <i>Aplicarea Substantivului.</i>	„
II. „ <i>Adiectivului.</i>	160
III. „ <i>Pronumelui.</i>	161
IV. „ <i>Numeralului.</i>	164
V. „ <i>Verbului.</i>	„
VI. „ <i>Adverbului.</i>	165
VII. „ <i>Prepozițiunii.</i>	166
VIII. „ <i>Conjuncțiunii.</i>	170
Capul III. <i>Ortografia.</i>	173

	<u>Pag.</u>
Secțiunea I. Ortografia generală	173
I. Aplicarea interpunctiunilor în scriere, conform cu re- gulele comune stabilite întru aceasta	„
A. Aplicarea interpunctiunilor principale.	„
B. Aplicarea interpunctiunilor accesorii	180
II. Aplicarea literelor mari în scriere.	184
Secțiunea II. Ortografia specială	185
Modul de a scrie bine și corect în limba românească, con- form atât cu firea ei, cât și cu regulile speciale dictate de geniul ei.	„

ERATA

<u>Pag.</u>	<u>Rënd</u>	<u>Erorile</u>	<u>Indreptarea lor</u>
IV.	8.		1. Luare-aminte
V.	7.	Luare-aminte	2. Luare-aminte
V.	12.	totuși	: totuși
VI.	19.	. Totuși	: totuși
VII.	24.	adv. s.	adv. t.
X.	10.	fratili	fratili
X.	33.	carne	cane
XI.	20.	elle	ellu
XIII	13.	lung	lungă
7.	20.	euv. și nume	euv. său nume
10.	14.	dacă	dară
25.	25.	intelectualis	intellectualis
25.	31.	mînă	lumină
33.	16.	V.	veđi
41.	27.	și libertate	său libertate
48.	13.	Căci	; căci
72.	2.	său le	său ă
73.	17.	subst. mixte	subst. mixt
74.	25.	cași la sing.	ca și ea la sing.
125.	7.	și	ș.
125.	15.	spăimânteț	înspăimânteț
125.	26.	indumnezei	îndumneđei

DD. Cetitori ai Gramaticii acesteia sunt rugați, ca se fie și cu îndulgență și cu conivență la vederea diferitelor erori tipografice ce s'au strecurat întrînsa, cum, d. e. sunt și acestea mai sus însemnate și indreptate.

Prețul: 3 lei.

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

